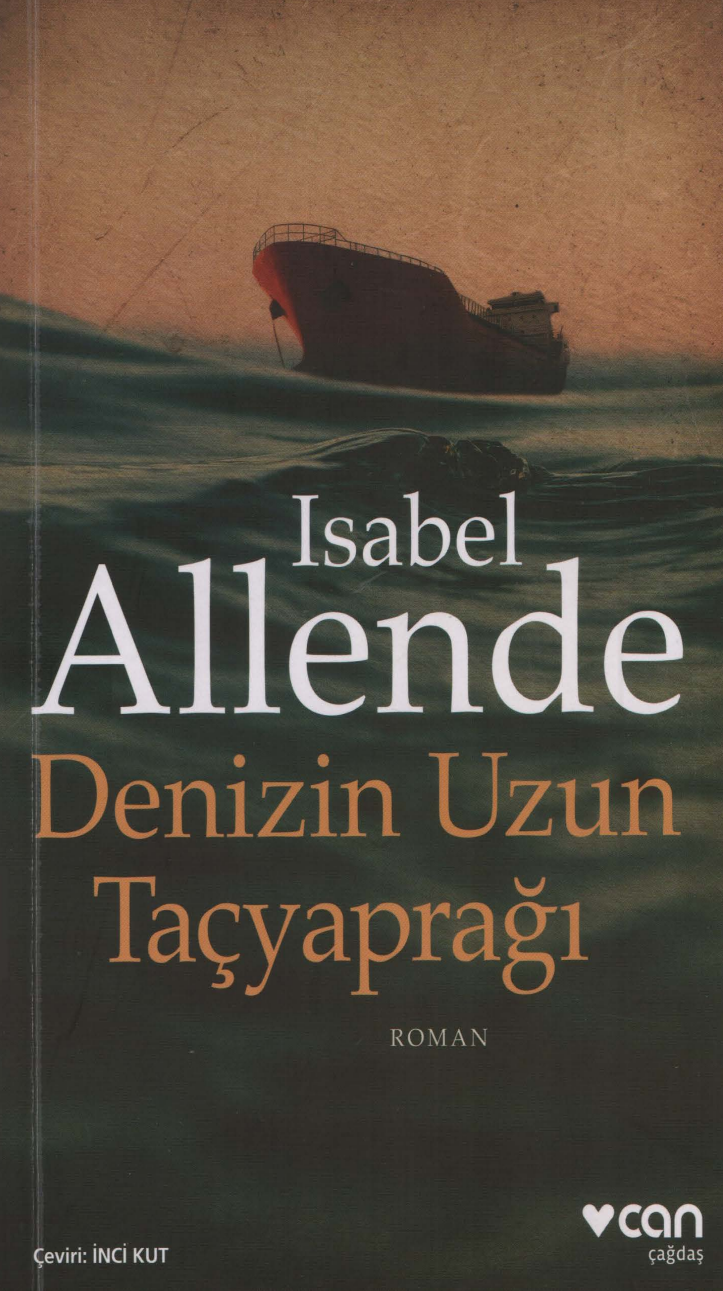

Isabel

Allende

Denizin Uzun Taçyaprağı

ROMAN

Çeviri: İNCİ KUT

can çağdaş

Benim hayatım bir dizi deniz yolculuğuyla geçti, bu dünyada oradan oraya dolaştım. Derin köklerim olduğunu bilmeden hep bir yabancı oldum... Ruhum da denizlerde yolculuk etti. Ama bunların üzerine düşünüp taşınmanın yararı yok gibi geliyor bana; bunu çok önce yapmalıydım.

İspanya İçsavaşı sırasında genç doktor Víctor Dalmau ile piyanist Roser Bruguera, Barselona'dan kaçarak Şili'nin yolunu tutarlar. Avrupa savaşların pençesinde kıvranırken Víctor ile Roser ülkelerinde bir türlü kavuşamadıkları huzur ve barışı şair Pablo Neruda'nın "uzun taçyaprağı" diye tanımladığı Şili'de bulurlar. Ta ki 1973'te Salvador Allende'yi deviren askerî darbeye kadar...

Denizin Uzun Taçyaprağı'nda Isabel Allende 20. yüzyılda Avrupa ve Latin Amerika'yı şekillendiren tarihî olayların insani yansımalarını unutulmaz karakterler üzerinden aktarıyor.

#savaş #sürgün #aile #aşk #tarih #pabloneruda #şili #katalonya #venezuela

can

canyayinlari.com | f | | canyayinlari

roman

ISABEL ALLENDE

DENİZİN UZUN TAÇYAPRAĞI

Can Çağdaş

Denizin Uzun Taçyaprağı, Isabel Allende
İspanyolca aslından çeviren: İnci Kut
Largo pétalo del mar
İlk (bu çeviriye kaynak alınan) baskı: Penguin Random House Grupo Editorial, 2019
© 2019, Isabel Allende
© 2022, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Şubat 2022, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan
Editör: Emrah İmre
Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ
Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni ve dizi tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak uygulama: Beyza Ceylan / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.
Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.
Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-5604-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

ISABEL ALLENDE

DENİZİN UZUN TAÇYAPRAĞI

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

İnci Kut

can

Isabel Allende'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ruhlar Evi, 1990
Eva Luna, 1990
Eva Luna Anlatıyor, 1991
Aşktan ve Gölgeden, 1992
Sonsuz Düzen, 1993
Paula, 1995
Aphrodite, 1999
Kaderin Kızı, 2000
Sararmış Bir Fotoğraf, 2002
Yüreğimdeki Ülkem, 2004
Zorro, 2005
Canım Sevgilim Inés, 2009
Denizin Altındaki Ada, 2010
Günlerin Getirdiği, 2011
Maya'nın Günlüğü, 2013
Cinayet Oyunu, 2015
Japon Sevgili, 2017
Kış Ortasında, 2020

ISABEL ALLENDE, 1942 yılında Peru'nun başkenti Lima'da doğdu. Ancak birkaç yıl sonra ailesi Şili'ye göç etti. Isabel Allende, amcası Salvador Allende'nin 1973'te öldürülmesinden sonra ailesiyle birlikte Venezuela'ya sığınmak zorunda kaldı. 17 yaşında gazeteciliğe başlayan Allende, bir süre sonra San Francisco'ya yerleşti. 1982'de yayımlanan ilk romanı *Ruhlar Evi*'ni, 1984'te *Aşktan ve Gölgeden*, 1985'te *Eva Luna* adlı romanları, 1989'da *Eva Luna Anlatıyor* adlı öykü kitabı izledi. *Sonsuz Düzen* adlı romanı 1991'de, *Paula* 1994'te, *Kaderin Kızı* 1999'da, *Sararmış Bir Fotoğraf* 2000'de, *Yüreğimdeki Ülkem* 2003'te yayımlandı. Allende 2002-2004 yılları arasında *Canavarlar Kenti, Altın Ejder Krallığı* ve *Pigmeler Ormanı* adlı romanlardan oluşan gençlik üçlemesini kaleme aldı. Allende, gerçekçi bir anlatım ve siyasal bir yaklaşımla büyülü gerçekçiliğin gerçeküstücü geleneğini ustaca kaynaştırdı.

İNCİ KUT, lise öğrenimini 1960'ta Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi DTCF İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Varşova Üniversitesi İspanyol Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. İspanyol dili ve grameri üzerine sözlükler ve dilbilgisi kitapları yayımladı. 1990 yılından başlayarak Miguel Delibes, Gabriel García Márquez, Isabel Allende, Mario Vargas Llosa, José Mauro de Vasconcelos ve Jose Saramago gibi İspanyol, Portekizli ve Güney Amerikalı yazarların roman ve öykülerini Türkçeye kazandırdı.

Kardeşim Juan Allende'ye,
Víctor Pey Casado'ya
ve umut yolculuğuna çıkan
bütün ötekilere

"... yabancılar, işte burası,
burası benim vatanım,
burada doğdum ben
ve burada yaşıyor düşlerim."

Pablo Neruda,
"Geri dönüş",
Navegaciones y Regresos

BİRİNCİ BÖLÜM

Savaş ve göç

I

1938

"Hazırlanın, çocuklar,
bir kez daha öldürmeye, yeniden ölmeye
ve çiçeklerle örtmeye kanları."

Pablo Neruda,
"İnsanoğlunun tüm toprakları kana bulanmıştı",
El Mar y las Campanas

Küçük asker, Biberonlular Tertibi'ndendi; yani artık savaşacak ne genç ne de yaşlı erkek kaldığında askere alınan toplama çocuklardan biriydi. Víctor Dalmau, aceleleri var diye fazla özen göstermeden vagondan çıkararak, Doğu Ordusu'ndaki hasta bakım merkezlerine götürülmek üzere başka araçların gelmesi beklenedursun, Kuzey İstasyonu'nun taş ve beton zeminindeki hasırların üstüne odun istif eder gibi yatırılan öteki yaralılarla birlikte teslim aldı onu. Çocuk, yüzünde melekleri görmüş ve artık hiçbir şeyden korkmayan birinin huzur dolu ifadesiyle kımıldamadan yatıyordu. O trenin içinde Katalonya'ya varana kadar, ateş hattında bir sedyeden ötekine, bir arabadan öbürüne, bir ambulanstan diğerine

savrularak kim bilir kaç gündür yollardaydı. İstasyonda pek çok doktor, sağlık memuru ve hemşire, askerleri karşılayarak en ağır durumda olanları derhal hastaneye sevk ediyor, geri kalanları nerelerinden yaralı olduklarına bakarak ayırıyor –yaraları kollarında olanlar Grup A, bacaklarında olanlar Grup B, kafalarında olanlar Grup C, ve böyle sürüp gidiyordu alfabenin harfleri– ve boyunlarına asılı birer kartonla, ilgili bölüme yolluyorlardı. Yüzlerce yaralı geliyordu; dakikalar içinde tanıyı koyup bir karar vermek gerekiyordu, ama aslında o kargaşa ve telaş yalnızca görünürdeydi. Hiç kimse ortada bırakılmıyor, hiç kimse kaybolmuyordu. Ameliyat edilecekler Manresa'daki eski Sant Andreu binasına götürülüyor, tedaviye muhtaç olanlar başka merkezlere gönderiliyorlardı, kimileriniyse oldukları yerde bırakmak evlaydı, çünkü onları kurtarmak için yapılabilecek hiçbir şey yoktu artık. Gönüllüler onların dudaklarını ıslatıyor, onlarla alçak sesle konuşuyor, bir başka yerde bir başka kadının kendi oğlunu ya da kardeşini kucakladığı bilinciyle, sanki kendi evlatlarıymış gibi onları bağırlarına basıp sallıyorlardı. Daha sonra sedyeciler onları alıp cesetlerin toplandığı yere götüreceklerdi. O küçük askerin göğsünde bir delik vardı, doktor nabzını bulamadan çocuğu şöyle bir muayene ettikten sonra herhangi bir yardımın çok ötesinde olduğuna ve artık ne morfine ne de teselliye ihtiyaç duyduğuna karar verdi. Cephedeyken yarasına bir bez parçası bastırmışlardı, sürtünmeyi önlemek için üzerine ters olarak koydukları madenî bir kapla yarayı korumuşlar ve gövdesini bandajla sarmışlardı, ama onun üzerinden pek çok saat ya da pek çok gün ya da pek çok tren yolculuğu geçmişti, ne kadar olduğunu bilmeye imkân yoktu.

Dalmau doktorlara yardımcı olmak üzere orada bulunuyordu; görevi çocuğu bırakma emrine uymak ve bir sonraki hastayla ilgilenmekti, ama o çocuk onca sarsıntı-

ya, onca kan kaybına ve yolculuğa dayanıp istasyondaki bu perona kadar gelebildiyse içinde müthiş bir yaşama azmi olmalıydı diye düşündü, son dakikada ölüme yenik düşmesi yazık olurdu. Bez parçalarını dikkatle kaldırdı, yaranın açık ve sanki göğsüne resmedilmişçesine tertemiz olduğunu şaşkınlıkla gördü. Mermi darbesinin, kalbi paramparça etmeden kaburgaları ve göğüs kemiğinin bir bölümünü nasıl parçalayabildiğine akıl erdiremedi. Víctor Dalmau, önceleri Madrid ve Teruel'de, daha sonra Manresa'daki tahliye hastanesinde olmak üzere İspanya'daki İçsavaş'ta edindiği neredeyse üç yıllık deneyimi boyunca her şeyi gördüğüne ve başkalarının çektiği acılara karşı bağışıklık kazandığına inanıyordu, ama canlı bir kalbi daha önce hiç görmemişti. O kalbin giderek daha yavaşlayan ve seyrekleşen son atışlarını büyülenmişçesine seyretti, ta ki sonunda tümden durana ve küçük asker son nefesini verene kadar. Dalmau, içinde artık hiçbir şeyin atmadığı o kırmızı deliğe bakarak kısacık bir an hareketsiz kaldı. Bütün savaş anıları içinde o görüntü, en unutulmaz ve aklına en çok gelen anısı olacaktı: çarpışmaların pisliği ve kurumuş kanlar içinde, açıkta duran kalbiyle bir hasırın üstüne yatırılmış olan, henüz bıyığı terlememiş on beş-on altı yaşlarındaki o çocuğun görüntüsüydü o anı. Son derece sakin ve doğal bir tavırla sağ elinin üç parmağını o korkunç yaranın içine neden soktuğunu, oradaki organı kavrayarak, sonradan hatırlayamayacağı, belki otuz saniye sürecek, belki de sonsuza kadar gidecek bir süre boyunca düzgün tempolu bir hareketle neden art arda sıktığını asla kendine açıklayamayacaktı. İşte o sırada kalbin parmaklarının arasında canlandığını hissetmişti, önceleri neredeyse algılanamaz bir titremeyle ve çok geçmeden güçlü ve düzgün bir biçimde.

"Arkadaş, gözlerimle görmesem dünyada inanmazdım," dedi, Dalmau'ya hissettirmeden yanına yaklaşmış olan doktorlardan biri, ciddi bir tavırla.

Sonra iki kez seslenerek sedyecileri çağırdı, yaralıyı derhal alıp koşa koşa götürmelerini emretti, bu çok özel bir vakaydı.

"Bunu yapmayı nereden öğrendiniz?" diye sordu Dalmau'ya, benzi hâlâ kül rengi olan ama nabzı atan küçük askeri sedyeciler yerden kaldırır kaldırmaz.

Her zaman az konuşan Víctor Dalmau, sağlık memuru olarak cepheye gitmeden önce Barselona'da üç yıl tıp okuduğunu iki cümleyle anlattı.

"Ama bunu nerede öğrendiniz?" diye tekrarladı doktor.

"Hiçbir yerde, ama kaybedecek bir şeyim olmadığını düşündüm..."

"Görüyorum ki topallıyorsunuz."

"Sol uyluk kemiğim. Teruel'de oldu. İyileşiyor."

"Güzel. Bundan böyle benimle çalışacaksınız, burada vakit kaybediyorsunuz. Adınız nedir?"

"Víctor Dalmau, yoldaş."

"Bana yoldaş demeyin. Doktor deyin ve sakın senlibenli olmaya kalkmayın. Anlaştık mı?"

"Anlaştık doktor. Öyleyse karşılıklı olsun. Bana Bay Dalmau diyebilirsiniz, ama öteki yoldaşlar beyinlerinden vurulmuşa döneceklerdir."

Doktor dişlerinin arasından gülümsedi. Ertesi gün Dalmau kaderini belirleyecek olan meslekte kendini yetiştirmeye başlamıştı.

Sant Andreu'daki ve öteki hastanelerdeki tüm personelin öğrendiği gibi, Víctor Dalmau da cerrahların bir ölüyü diriltmek için on altı saat çalıştıklarını ve onu ameliyathaneden canlı olarak çıkardıklarını öğrenmişti. Bilimdeki ilerlemeler ve çocuğun kadana gibi sağlam yapısı Tanrı'dan ve azizlerden ümidi kesmiş olanları yalancı çıkarmıştı. Víctor çocuğu her nereye götürdülerse gidip ziyaret etmeye niyetlenmişti, ama o günlerin hengâ-

mesi içinde buluşmaların ve ayrılmaların, orada olanların ve ortadan kaybolanların, ölülerin ve dirilerin hesabını tutması imkânsız bir hal almıştı. Elinde tuttuğu o kalbi bir süre için unutmuş gibiydi, çünkü hayatı karmaşık bir hale girmiş, daha acil başka işler onu meşgul etmişti, ama aradan yıllar geçtikten sonra, dünyanın ta öbür ucundayken kâbuslarında onu görecek, o zamandan sonra da o çocuk, solgun ve hüzünlü yüzüyle, elindeki tepside hareketsiz duran kalbiyle, arada bir ziyaretine gelecekti. Dalmau onun adını hatırlamıyordu ya da belki hiç öğrenmemiş, ona malum nedenlerden dolayı Lazarus[1] adını takmıştı, ama o küçük asker kurtarıcısının adını hiç unutmayacaktı. Yatakta doğrulup kendi kendine su içebilecek hale gelir gelmez, Kuzey İstasyonu'nda ölüler diyarından onu geri getiren Víctor Dalmau adındaki o hastabakıcının kahramanlığını ona anlatmışlardı. Kendisini soru yağmuruna tutmuşlardı; herkes cennet ve cehennem gerçekten var mı, yoksa insanları korkutmak için piskoposların uydurduğu şeyler mi diye bilmek istiyordu. Çocuk savaş sona ermeden iyileşecek ve aradan iki yıl geçtikten sonra, Marsilya'dayken, Víctor Dalmau'nun adını göğsündeki yara izinin altına dövmeyle yazdıracaktı.

Üniformasının çirkinliğini telafi etme çabasıyla kepini yana doğru eğik giymiş genç bir milis kız Víctor Dalmau'yu ameliyathanenin kapısında bekliyordu, üç günlük sakalı ve leke içindeki gömleğiyle dışarı çıktığında santral memurunun mesajını içeren katlanmış bir kâğıt parçasını uzattı ona. Dalmau saatlerden beri ayak-

1. İsa'nın bir mucize gerçekleştirerek ölümünden dört gün sonra diriltti̇ği kişi. (Ç.N.)

taydı, bacağı ağrıyordu ve midesinin gurultusundan şafak vaktinden beri bir şey yemediğinin daha yeni farkına varmıştı. Yaptığı iş çok ağırdı, ama İspanya'nın en iyi cerrahlarının olağanüstü becerilerinden bir şeyler öğrenme fırsatını yakaladığına şükrediyordu. Koşullar farklı olsaydı onun gibi bir öğrenci onların yanına bile yanaşamazdı, ama cerrahi bölümüne yardım etmesine izin verdiğinde hastane başhekiminin dediği gibi, savaşın o günkü koşullarında öğrenim ve unvanlar deneyim kadar geçerli değildi, onda da deneyimden bol bir şey yoktu. Artık o zamana kadar Dalmau, bacağının verdiği sıkıntıya aldırış etmeden, tütün ve hindiba kahvesiyle ayakta durarak hiç uyumadan sürekli kırk saat çalışabilir hale gelmişti. O bacak onu cepheye gitmekten kurtarmıştı; onun sayesinde savaşa geri hizmetlerde çalışarak katılabiliyordu. Yaşıtı olan gençlerin hemen hepsi gibi o da Cumhuriyetçi Ordu'ya 1936 yılında katılmış ve hükümete karşı ayaklanan birliklerin kendi kendilerine verdikleri isimle Milliyetçiler tarafından kısmen işgal edilmiş olan Madrid'in savunması için kendi alayıyla birlikte yola çıkmıştı, orada şehit düşenleri bir araya topluyordu, çünkü aldığı tıp eğitimiyle siperlerin içinde elinde tüfekle çarpışmasından daha yararlı oluyordu. Daha sonra onu başka cephelere yollamışlardı.

1937'nin Aralık ayında dondurucu bir soğuk altında yürütülen Teruel Muharebesi'nde Victor Dalmau kahramanca ilerleyen bir ambulansın içinde oradan oraya dolaşarak yaralılara ilkyardım yetiştiriyor, o arada ölüme meydan okumak için hiç durmadan şarkılar mırıldanan ve gürültülü kahkahalar atan şoförü Aitor Ibarra yıkıntılar arasındaki patikalardan ilerlemenin bir çaresini buluyordu. Dalmau bin bir türlü maceradan burnu bile kanamadan çıkmış olan bu Basktaki şansın her ikisine de yeteceğine güveniyordu. Bombardımanlardan sakınmak

için sıklıkla geceleri yol alıyorlardı; mehtapsız gecelerde, şayet ortalıkta bir yol varsa, bir kişi elinde bir fenerle önden yürüyerek Aitor'a yolu gösteriyor, o arada Víctor da aracın içinde bir başka fenerin ışığında yaralılara yardım ediyordu. Engellerle dolu araziye ve sıfırın pek çok derece altında olan soğuk havaya meydan okuyarak buzların arasında kaplumbağa hızıyla ilerlerken, Milliyetçilerin makineli tüfek ateşi ve yere yakın geçen Kondor Lejyonu'nun bombardımanı altında, eğilip bükülmüş demir parçalarının ve taş kesilmiş katır leşlerinin arasından kendilerine yol açarak, yokuşları çıkarabilmek ya da patlayıcıların açtığı çukurlardan ve kraterlerden aşırabilmek için ambulansı arkadan itiyorlardı. Sorumluluğu altında bulunan ve gözle görülecek derecede kan kaybetmekte olan yaralıları hayatta tutmaya odaklanan Víctor Dalmau'nun dikkatini hiçbir şey dağıtamıyordu, her vesileyle bir espri patlatarak hiçbir şeye aldırmadan arabayı süren Aitor Ibarra'nın acılara böyle delice katlanma gücü ona da bulaşmış gibiydi.

Dalmau, ambulans hizmetinden sonra bombalardan koruyabilmek için Teruel'deki birkaç mağaranın içine kurulmuş olan sahra hastanesine geçmişti; burada mumların, motor yağına batırılmış ağaç kabuklarının ve gaz lambalarının ışığında çalışıyorlardı. Ameliyat masalarının altına yerleştirilmiş mangallar yardımıyla soğukla mücadele ediyorlardı, ama bu da donmuş cerrahi aletlerinin ellerine yapışmasını engelleyemiyordu. Doktorlar, az çok yardımcı olabilecekleri yaralıları sağlık merkezlerine sevk etmeden önce, pek çoğunun yolda öleceğini bile bile, alelacele ameliyat ediyorlardı. Ötekiler, yani her türlü yardımın ötesine geçmiş olanlar, bulunabildiği zamanlar yine de hep kısıtlı olarak kullanılan morfinle ölümü bekliyorlardı. Acıdan avaz avaz bağıran ağır yara-

lılara yardım edebilmek için elinde başka bir şey yoksa Víctor onlara aspirin veriyor ve bunun mucizevi bir Amerikan ilacı olduğunu söylüyordu. Sargı bezleri, yeniden kullanılabilmek üzere eritilmiş buz ve kar suyuyla yıkanıyordu. En berbat iş, kesilen kol ve bacakların koterizasyonuydu; Víctor yanık et kokusuna alışamamıştı bir türlü.

İşte orada, yani Teruel'deyken, yeniden görmüştü Elisabeth Eidenbenz'i; Rönesans Meryemlerini hatırlatan bir yüze ve cefakâr bir cengâver yüreğine sahip yirmi dört yaşındaki bu İsviçreli hemşireyi Savaşın Çocuklarına Yardım Derneği gönüllüsü olarak Madrid Cephesi'nde bulunduğu sırada tanımıştı; Víctor Madrid'deyken ona yarı âşıktı ve eğer kendisine en küçük bir fırsat vermiş olsaydı hepten âşık olacaktı, ama bu genç kızı hiçbir şey yolundan alıkoyamazdı: O acımasız zamanlarda çocukların çektiği acıları azaltmaktı amacı. Onu görmediği aylar içinde İsviçreli kız İspanya'ya ilk geldiği zamanlardaki masumiyetini kaybetmişti. Ordudaki bürokrasiye ve erkeklerin ahmaklığına karşı mücadele verirken kişiliği katılaşmıştı: Acıma duygusunu ve tatlılığını sorumluluğu altındaki kadınlarla çocuklara saklıyordu. Víctor, düşmanın iki saldırısı arasında erzak kamyonlarından birinin önünde karşılaşmıştı onunla. "Selam delikanlı, beni hatırladın mı?" diye selamlamıştı onu Elisabeth, gırtlaktan çıkan Almanca sesleriyle zenginleşmiş İspanyolcasıyla. Nasıl hatırlamazdı ki, ama onu görünce nutku tutulmuştu. Eskisinden daha olgun ve güzel görünmüştü gözüne. Bir beton molozunun üstüne oturmuşlardı, Víctor bir sigara tüttürecek, kız da matarasından çay içecekti.

"Şu senin arkadaşın Aitor'dan ne haber?" diye sormuştu kız.

"Hâlâ oralarda dolaşıyor, hep mitralyöz ateşinin altında ve tek bir çizik bile almadan."

"Hiçbir şeyden korkusu yok. Ona benden selam söyle."

"Savaş bittiğinde ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sormuştu Victor.

"Bir başka savaşa gitmeyi. Bir yerlerde hep bir savaş vardır. Ya sen?"

"Eğer istersen evlenebiliriz," diye teklifte bulunmuştu Victor, çekingenlikten nefesi kesilerek.

Kız gülmüş ve bir an için eski zamanlardaki o Rönesans bakiresine dönüşmüştü yeniden.

"Ölsem olmaz, delikanlı, ben ne seninle ne de başkasıyla evlenmeyi düşünüyorum. Aşka ayıracak vaktim yok benim."

"Belki fikrini değiştirirsin. Sence bir daha görüşür müyüz?"

"Kesinlikle, tabii eğer hayatta kalırsak. Güven bana Victor: sana herhangi bir şeyde yardımım olursa..."

"Ben de aynı şeyi söylüyorum. Seni öpebilir miyim?"

"Olmaz."

Teruel'deki o mağaralarda Victor'un sinirleri yatışmış, hiçbir üniversitenin kendisine veremeyeceği tıp bilgilerini edinmişti. İnsanın neredeyse her şeye alışabileceğini öğrenmişti orada: kana, hem de onca kana, anestezisiz ameliyat yapmaya, kangren kokusuna, pisliğe, ardı arkası kesilmeyen bir akın halinde gelen yaralı askerlere, kimi zaman da kadın ve çocuklara, insanın iradesini kemiren o yüzyıllık yorgunluğa; ve hepsinden de beteri, onca fedakârlığın beyhude olabileceğini düşündüren o sinsi kuşkuya. Ve işte oradayken, bir bombardımanın yıkıntıları arasından ölüleri ve yaralıları çıkarırken sonradan üstüne yıkılan bir duvar sol bacağını paramparça etmişti. Uluslararası Tugay'dan bir İngiliz doktor bakmıştı

ona. Onun yerinde başkası olsa derhal kesilmesinden yana olurdu, ama İngiliz doktor nöbeti daha yeni devralmıştı ve birkaç saat dinlenmişti. Anlaşılmaz bir dille hemşireye bir emir vermiş, sonra da kemikleri yerli yerine yerleştirmeye koyulmuştu. "Şansın varmış, delikanlı, Kızıl Haç'ın teçhizatı daha dün geldi, seni uyutacağız," demişti hemşire, eter maskesini yüzüne yaklaştırarak.

Víctor bu kazayı Aitor Ibarra'nın her zamanki talihiyle onu korumak için yanında bulunmamasına yormuştu. Düzinelerle başka yaralıyla birlikte onu trene taşıyan Aitor olmuştu. Yaralarından dolayı alçıya alamadıkları için sargı bezleriyle bağlanmış tahta parçaları arasında kımıldatamadığı bacağıyla, bir battaniyeye sarmalanmış olarak, soğuktan ve ateşten bitkin bir halde, trenin her sarsıntısıyla acıdan kıvranıyordu, ama vagonun içinde yerde yatanların çoğundan daha iyi durumda olduğu için de haline şükrediyordu. Aitor yanındaki son sigaralarını ve daha fazlasını bulamayacağı için ancak acil ihtiyaç halinde kullanması talimatıyla bir doz da morfin vermişti ona.

Valencia'daki hastanede İngiliz doktorun çıkardığı iyi iş dolayısıyla onu kutlamışlardı; dediklerine göre, herhangi bir komplikasyon çıkmadığı takdirde, bacağı ötekinden biraz daha kısa kalacak olmasına rağmen sapasağlam olacaktı. Yaraları kabuk bağlamaya başlayıp koltuk değneğine dayanarak ayağa kalkabildiği zaman bacağını alçıya alıp onu Barselona'ya yollamışlardı. Annesiyle babasının evinde kalıyor, yaşlı adamla sonu gelmez satranç maçları yaparak vakit geçiriyordu, ta ki sonunda yardımsız hareket edebilene kadar. O zaman şehirde sivil hastalara bakan hastanelerden birinde yeniden çalışmaya başlamıştı. Sanki tatilde gibiydi, çünkü cephede yaşadıklarıyla kıyaslandığında burası temizlik ve yeterlik açısından tam bir cennetti. İlkbahara kadar orada kalmış, sonra onu

Manresa'daki Sant Andreu'ya yollamışlardı. Anne babasıyla ve Roser Bruguera'yla vedalaşmıştı; Dalmau'ların yanlarına aldıkları bu müzik öğrencisini, haftalar süren nekahet döneminde sanki kız kardeşiymiş gibi sever olmuştu. Sonu gelmeyen saatler boyunca piyanoda alıştırmalar yapan bu alçakgönüllü ve terbiyeli kız, oğulları gittiğinden beri Marcel Lluís ile Carme Dalmau'nun ihtiyaç duydukları can yoldaşı olup çıkmıştı.

Víctor Dalmau, milis kızın kendisine verdiği kâğıt parçasını açtı, annesi Carme'nin yolladığı mesajı okudu. Hastane Barselona'dan yalnızca altmış beş kilometre uzaklıkta olduğu halde yedi haftadan beri onu görmemişti, çünkü otobüse binecek tek bir boş günü bile olmamıştı. Haftada bir gün, hep de pazar günü aynı saatte olmak üzere annesi onu arıyor, aynı gün bir şeyler de yolluyordu: uluslararası tugaydakilerden aldığı bir paket çikolata, karaborsadan bulduğu bir parça salam ya da bir kalıp sabun, bazen de nikotinsiz yaşayamayacağı için kendisi için bir hazine sayılan sigaralarından. Oğlu bunları nasıl bulduğuna şaşıyordu. Tütün o kadar az bulunuyordu ki, düşman uçakları Cumhuriyetçilerin çektiği yokluğu alaya almak ve Milliyetçilerin keyfini sürdüğü bollukla çalım satmak için ekmek somunlarıyla birlikte sigaraları da aşağı atıyorlardı.

Annesinden bir perşembe günü gelen bir haber ancak acil bir durumu haber veriyor olabilirdi: "Telefon santralinde olacağım. Beni ara." Annesinin neredeyse iki saattir onun aramasını beklediğini hesapladı, çünkü kendisi bu mesajı almadan önce ameliyathanede bir o kadar zaman harcamıştı. Bodrumdaki ofise indi, santral memurelerinden birinden kendisini Barselona'daki Telefon İdaresi'ne bağlamasını istedi.

Carme telefona geldi ve öksürük nöbetleriyle ara ara kesilen sesiyle büyük oğluna eve gelmesini söyledi; çünkü babasının pek az ömrü kalmıştı.

"Nesi var? Babam gayet iyi ve sağlıklıydı!" diye bağırdı Víctor.

"Kalbi artık dayanmıyor. Kardeşine haber ver, o da gelip helalleşsin, çünkü göz açıp kapayana kadar elimizden gidebilir."

Guillem'i Madrid Cephesi'nde bulmak otuz saatini aldı. Arkası hiç kesilmeyen bir parazit ve uzaydan gelen cızırtılar arasında telsizle nihayet haberleşebildiklerinde, kardeşi Barselona'ya gitmek için izin almasının imkânsız olduğunu söyledi. Sesi o kadar uzaktan geliyor ve o kadar yorgun bir ifadeyle çıkıyordu ki Víctor onu tanıyamadı bile.

"Eli silah tutan hiç kimseden vazgeçilemez, Víctor, bunu biliyorsun. Faşistler sayıca ve silah açısından bizden üstün ama onlara geçit yok," dedi Guillem, Cumhuriyetçiler arasında fanatik bir coşku yaratma yeteneği nedeniyle hak ettiği Pasionaria[1] lakabıyla anılan Dolores Ibárruri'nin herkesin diline dolanmış sloganını tekrar ederek.

İsyancı askerler İspanya'nın büyük bir bölümünü işgal etmişler, ama Madrid'i almayı başaramamışlardı; sokak sokak, ev ev yürütülen Madrid savunması bu şehri savaşın simgesi haline getirmişti. Fas'tan gelecek sömürge birliklerinin korkutucu Mağrip askerlerine ve Mussolini'yle Hitler'in güçlü yardımına güveniyorlardı, ama Cumhuriyetçilerin direnişi onları Madrid önlerinde durdurmuştu. Guillem Dalmau savaşın başlarında Madrid'de Durruti Birliği'nde çarpışmıştı. O sıralarda her iki ordu üniversite kampüsünde birbirlerinin o kadar yakınında çarpışıyor-

1. (İsp.) Çarkıfelek çiçeği. "Tutku" anlamındaki *pasión* kelimesinden türemiştir. (Ç.N.)

lardı ki bazı yerlerde ancak bir sokağın eni kadar mesafe oluyordu aralarında; birbirlerinin yüzünü görebiliyor, fazla bağırmadan karşılıklı hakaretler yağdırabiliyorlardı. Binalardan birinin içinde siper almış olan Guillem'in anlattığına göre, obüs mermileri felsefe ve edebiyat fakültesinin, tıp fakültesinin ve Velázquez Evi'nin duvarlarını delip geçiyordu; kurşunlardan korunmanın yolu yoktu, ama üç ciltlik felsefe kitabı onları durduruyordu. Devrimi Aragón topraklarında yaydıktan ve pekiştirdikten sonra kendi birliğinin bir bölümüyle birlikte savaşmaya Madrid'e gelen efsanevi anarşist Buenaventura Durruti ölürken yakınında bulunmuştu Guillem. Kuşkulu koşullar altında göğsüne yakından yediği bir kurşunla ölmüştü Durruti. Birliği kıyıma uğramış, binden fazla milis katledilmişti, hayatta kalanlar arasında bulunan Guillem yara almadan kurtulan az sayıdaki kişiden biriydi. Aradan iki yıl geçtikten sonra, daha başka cephelerde çarpışmasının ardından onu yeniden Madrid'e göndermişlerdi.

"Gelemezsen babam anlayacaktır, Guillem. Evde senden haber bekleyeceğiz. Mümkün olduğunda gel. Yaşlı babamızı hayatta bulamasan bile senin varlığın annemize büyük bir teselli olacaktır."

"Roser'in onların yanında olduğunu tahmin ediyorum."

"Evet öyle."

"Ona selam söyle. De ki mektupları bana arkadaşlık ediyor, ona sık sık yazamadığım için beni bağışlasın."

"Seni bekliyor olacağız, Guillem. Kendine çok dikkat et."

Kısacık birkaç kelimeyle vedalaştılar, Víctor'un midesine bir ağrı saplanmış, babası birazcık daha yaşasın, kardeşi sağ salim eve dönsün, savaş bir an önce bitsin ve Cumhuriyet kurtulsun diye dua edip duruyordu.

Víctor ile Guillem'in babası Profesör Marcel Lluís Dalmau, ömrünün elli yılını müzik dersi vermekle geçirmiş, Barselona Gençlik Orkestrası'nı kendi eliyle kurarak büyük bir tutkuyla yönetmiş, savaş başladığından beri kimsenin çalmadığı bir düzine piyano konçertosu ile o aynı yıllarda milislerin en çok sevdiği şarkılar arasında bulunan pek çok şarkı bestelemiş biriydi. Karısı Carme'yi, okulunun iç karartıcı üniforması içinde on beş yaşında bir yeniyetmeyken, kendisi de genç bir müzik öğretmeniyken tanımıştı. Carme rıhtımdaki yük taşıyıcılardan birinin kızıydı, onu çocukluğundan beri rahibe adayı olarak yetiştiren rahibelerin okulunda öğrenciydi; kutsal evlilik bağını alaya alan ateist bir serseri, anarşist, hatta belki de mason olan biriyle günahkârca bir yaşam sürmek üzere manastırı bırakmasını rahibeler hiçbir zaman affetmemişlerdi. Marcel Lluís ile Carme birkaç yıl günah içinde yaşamışlardı, ta ki sonunda ilk çocukları Víctor'un dünyaya gelmesine az bir vakit kalana kadar; işte o zaman çocuğun o yıllarda hâlâ hayatta ciddi bir kısıtlama nedeni olan piçlik damgasını yemesini engellemek için evlenmişlerdi. "Şimdi çocuk sahibi olsaydık evlenmezdik, çünkü Cumhuriyet yönetiminde hiç kimse piç değil," demişti Marcel Lluís Dalmau, savaşın başlangıcında ilhama kapıldığı bir anda. "O zaman ben ihtiyarlığımda gebe kalmış olurdum, çocukların da hâlâ kundakta olurlardı," diye karşılık vermişti Carme.

Víctor ve Guillem Dalmau dindışı bir okulda eğitim görmüşler, Raval'de küçük bir evde büyümüşlerdi; babanın müziğiyle annenin kitaplarının din eğitiminin yerini aldığı gayretli bir orta sınıf eviydi burası. Dalmau'lar hiçbir siyasi partinin yandaşları değillerdi, ama her ikisinin de otoriteye ve herhangi bir hükümet biçimine karşı duyduğu güvensizlik anarşizmle aynı safta olmalarına neden olmuştu. Marcel Lluís, çeşitli biçimlerdeki müzi-

ğin yanı sıra oğullarına bilim merakı ve sosyal adalet tutkusu da aşılamıştı. Bunlardan birincisi Víctor'u tıp eğitimi almaya itmiş, ikincisiyse çocukluğundan beri dünyaya kızgın olan, toprak ağaları, tüccarlar, sanayiciler, aristokratlar ve din adamları, özellikle de din adamları aleyhinde muhakeme gücünden çok Mesih'vari bir coşkuyla atıp tutan Guillem'in kesin ideali olup çıkmıştı. Neşeli, gürültücü, iri yapılı, pervasız bir oğlandı Guillem, onu baştan çıkarmak için boş yere çırpınan genç kızların gözdesiydi, oysa onların üzerinde yarattığı etkiye pek aldırmayan Guillem bedenen ve kalben spora, barlara ve dostlarına adamıştı kendini. Ana babasına meydan okuyarak, on dokuz yaşındayken, Cumhuriyetçi hükümeti faşist isyancılara karşı savunmak üzere örgütlenen ilk işçi milislere katılmıştı. Doğuştan asker olmaya eğilimliydi, eline silahı alıp kendisi kadar kararlı olmayanları yönetmek için doğmuştu sanki. Oysa ağabeyi Víctor, o ince uzun yapısı, isyankâr saçları ve kaygılı yüzüyle elinde hep bir kitap taşıyan ve suskun duran haliyle şairleri andırıyordu. Okuldayken Víctor öteki çocukların amansız tacizlerine göğüs germek zorunda kalmıştı, "Bakalım günün birinde papaz olur musun, ibne," diyorlardı ona; işte o zaman kendinden üç yaş küçük kardeşi Guillem işe karışıyordu, ondan daha yapılı ve haklı bir dava uğruna sille tokat girişmeye hazırdı o. Guillem devrimi bir sevgiliyi kucaklar gibi kucaklamıştı; hayatını vermeye değecek nedeni bulmuştu.

Muhafazakârlar ve bu işe parayla, propagandayla ve minberden verilen korkunç vaazlarla yatırım yapan Katolik Kilisesi, 1936'daki Genel Seçimler'de sol partilerin koalisyonuyla oluşan Halk Cephesi tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Cumhuriyetçilerin beş yıl önceki zaferiyle büyük bir sarsıntıya uğrayan İspanya, sanki müthiş bir balta darbesiyle ikiye ayrılmıştı. Sağcı kesim, aslında hiç

de öyle olmadığı halde "kaotik" olarak niteledikleri böyle bir durumda düzeni sağlamak gerekçesiyle işçilerin, köylülerin, çalışanların ve öğrencilerle aydınların çoğunun iyimser desteğiyle liberaller, sosyalistler, komünistler ve sendikacılar tarafından kurulan meşru hükümeti devirmek için askerlerle fesat çevirmeye başlamıştı. Guillem liseyi zar zor bitirmişti ve mecazlardan pek hoşlanan babasının deyimiyle atlet yapısına, boğa güreşçisi cesaretine ve sekiz yaşında bir çocuğun beynine sahipti. Her ne kadar ideolojik gerekçelerini dillendirmekte zorlansa ve siyasi doktrinlerin silahlar kadar önemli olduğu milis güçlerine katılana kadar bu konuda aynı derecede zorlanmayı sürdürecek olsa da, karşıtlarıyla yumruk yumruğa kavgaya girişmek için hiç fırsat kaçırmayan Guillem için bu siyasi hava idealdi. Şehir ikiye bölünmüştü, iki uç ancak birbirlerine saldırmak için bir araya geliyordu. Solcuların gittiği barlar, danslı partiler, sporlar ve eğlenceler vardı, sağcılarınkiler de ayrıydı. Guillem milislere katılmadan önce de kavgaya tutuşup duruyordu. Pervasız birkaç küçük beyle giriştiği herhangi bir çatışmadan sonra eve yara bere içinde ama mutlu dönüyordu. Gidip hasat yerlerini ateşe verdiği, toprak ağalarının çiftliklerindeki hayvanları yürüttüğü, ortalığı yakıp yıktığı, kırıp döktüğü ana babasının akıllarının ucundan bile geçmiyordu, ta ki sonunda bir gün elinde gümüş bir şamdanla eve dönene kadar. Annesi bir pençe darbesiyle o şamdanı oğlanın elinden kaparak üstüne saldırmıştı; eğer daha uzun boylu olsaydı kafasını kırabilirdi, ama şamdan Guillem'in sırtının ortasına inmişti. Carme başkalarının bildiği, ama o âna kadar kendisinin kabul etmeye yanaşmadığı şeyi ona itiraf ettirmişti: Oğlu, daha başka kötülüklerin yanı sıra, kiliselerin kutsallığına saygısızlık ediyor, rahiplerle rahibelere saldırıyordu, yani tam olarak Milliyetçilerin propagandasını yaptığı suçları işliyordu.

"Besle kargayı, oysun gözünü! Utancımdan öldüreceksin beni, Guillem! Hemen şimdi gidip bunu geri vereceksin, duydun mu?" diye bağırmıştı. Guillem, elinde gazete kâğıdına sarılı şamdanla, süklüm püklüm çıkmıştı dışarı.

1936'nın Temmuz ayında askerler demokratik hükümete karşı ayaklanmışlardı. İsyanın başına çok geçmeden General Francisco Franco geçti, adamın sıradan dış görünümü, soğuk, intikamcı ve gaddar bir kişiliği gözlerden gizliyordu. En tutkulu rüyası İspanya'ya imparatorluk günlerindeki eski şanını geri vermek, birincil amacı demokrasinin getirdiği kargaşayı kesin olarak ortadan kaldırmak ve silahlı kuvvetler ile Katolik Kilisesi aracılığıyla ülkeyi demir yumrukla idare etmekti. İsyancılar ülkeyi bir hafta içinde işgal etmeyi umarlarken, milisler halinde örgütlenen ve Cumhuriyet'le birlikte kazanmış oldukları haklarını savunmaya kararlı işçilerin beklenmedik direnciyle karşılaşmışlardı. İşte o zaman İspanya'da bir milyon kişinin hayatına mal olacak müthiş bir nefret, intikam ve terör dönemi başladı. Franco'nun yönetimi altındakilerin stratejisi, olabildiğince kan akıtarak ortalığa korku salmaktı; yenilgiye uğramış olan halkın içindeki en küçük direnç zerresini söküp atmanın tek yolu buydu. O sıralarda Guillem Dalmau bütün gücüyle İçsavaş'a katılmaya hazırdı. Artık yapılacak şey, şamdanları aşırmak değil, eline silah almaktı.

Guillem eskiden zorbalık yapmak için bahaneler bulmaya çalışırken artık bunlara ihtiyacı yoktu. Zulüm yapmaktan kaçınıyordu; çünkü aile yuvasında yüreğine kazınmış olan ilkeler bunu yapmaktan alıkoyuyordu onu, ama çoğunlukla masum insanlar olan savaş kurbanlarını arkadaşlarının misillemelerine karşı korumuyordu da. Özellikle din adamları ve rahibelerin kurban edildiği binlerce cinayet işlendi, bu durum sağcı pek çok insanın, basının taktığı adıyla kızıl çapulculardan kaçabilmek için

Fransa'ya sığınmasına yol açtı. Çok geçmeden Cumhuriyet idaresindeki siyasi partiler, devrimci ülküye yakışmadığı için bu tür şiddet olaylarına yol açılmaması emrini verdiler. Oysa Franco'nun askerlerine verilen emir bunun tam tersiydi: yönetime hâkim olarak karşı tarafı ateş ve kanla cezalandırmaktı o emir.

O arada kendi eğitimine dalmış olan Víctor, baba evinde yaşarken yirmi üç yaşını bitirmiş ve sonunda Cumhuriyetçi Ordu tarafından askere alınmıştı. Yaşlı ana babasının evinde yaşarken şafakla birlikte yataktan kalkar, ev işlerine tek katkısı olarak üniversiteye gitmeden önce kahvaltıyı hazırlardı; eve çok geç dönerek annesi mutfakta ne bıraktıysa onu atıştırır –ekmek, sardalye, domates ve kahve– sonra ders çalışmayı sürdürürdü. Kendini annesiyle babasının siyasi hırsının ve erkek kardeşinin heyecanının dışında tutuyordu. "Biz tarih yazıyoruz. İspanya'yı asırlardır içinde bulunduğu feodaliteden çıkaracağız, Avrupa'ya örnek oluyoruz, Hitler ve Mussolini faşizmine cevap veriyoruz," diye telkinde bulunuyordu Marcel Lluís Dalmau oğullarına ve Rocinante'deki kafadar dostlarına: müdavimlerin domino oynamak ve ucuz şarap içmek için toplandıkları, görünürde kasvetli ama moralin yüksek olduğu bir bardı burası. "Oligarşinin, Kilise'nin, toprak ağalarının ve halkı sömüren kim varsa hepsinin ayrıcalıklarını ortadan kaldıracağız. Demokrasiyi savunmalıyız dostlarım; ama hayatta her şeyin politikadan ibaret olmadığını da unutmayın. Bilim, sanayi ve teknoloji olmadan ilerlemenin yolu yoktur, müzik ve sanat olmazsa insanın ruhu da olmaz," diye konuşuyordu. Víctor ilke olarak babasıyla aynı fikirdeydi, ama pek az çeşitlemeyle hep aynı şeyler olan sıkıcı nutuklarından kaçınmaya çalışıyordu. Annesiyle de konuşmuyordu bu konuları; bir birahanenin bodrum katında ikisi birlikte milislere okuma yazma öğretmekle

yetiniyorlardı. Carme uzun yıllar ilkokul öğretmenliği yapmıştı ve eğitimin ekmek kadar önemli olduğuna, okuma yazma bilen insanın bunu ötekilere de öğretmek zorunda olduğuna inanırdı. Milislere verdikleri dersler onun için rutin bir işti, Víctor içinse tam bir işkenceydi. A harfiyle iki saat uğraştıktan sonra başarısızlığa uğrayarak, "Bunlar eşek kafalı!" diye hükmünü veriyordu. "Eşek kafalı falan değiller. Bu çocuklar ömürlerinde alfabeyi görmemişler ki. Sen de sabanın peşi sıra yürüseydin ne yapardın görürdük," diye karşılık veriyordu annesi.

Onun bir münzeviye dönüşmesinden korkan ve insanların geri kalanıyla birlikte yaşama gereğinden dem vuran annesinin yüreklendirmesiyle Víctor, moda olan şarkıları gitarla çalmayı genç yaşında öğrenmişti. Beceriksiz tavırlarıyla ve yüzündeki haşin ifadeyle tezat oluşturan yumuşak bir tenor sesi vardı. Gitarının arkasına sığınarak sıkılganlığını gizliyor, hiç hoşuna gitmeyen sıradan sohbetlerden kaçınıyor ve sanki gruba katılıyormuş izlenimi veriyordu. Kızlar şarkı söylemesini duyana kadar onu önemsemiyorlardı; o zaman da yavaş yavaş yanına yaklaşıyorlar ve sonunda şarkıları onunla birlikte mırıldanıyorlardı. Daha sonra, aralarında fısıltı halinde konuşurlarken, Dalmau kardeşlerin büyüğünün, elbette ki kardeşi Guillem'le kıyaslanamasa da, oldukça yakışıklı olduğunda karar kılıyorlardı.

Profesör Dalmau'nun müzik öğrencileri arasında en fazla sivrilmiş olan piyanist, Roser Bruguera'ydı; Santa Fe köyünden gelen bu genç kız, Santiago Guzmán'ın cömert yardımı olmasaydı keçi çobanı olarak kalacaktı. Guzmán, saygın ama servetlerini ve topraklarını kuşaklar boyu saçıp savurmuş kaygısız küçükbeyler yüzünden yoksul kalmış bir aileden geliyordu.Ömrünün son yılla-

rını, tepelerden ve kayalardan oluşan ama duygusal anılarla dolu bir arazideki çiftliğine çekilmiş olarak geçiriyordu. Ta Kral XII. Alfonso zamanında Merkez Üniversitesi'nde tarih profesörlüğü yapmış olduğundan yaşı çok ilerlediği halde hareketli bir yaşam sürüyordu. Ağustos ayının acımasız güneşi ya da ocak ayının dondurucu rüzgârı altında her gün dışarı çıkar, elinde gezgin bastonu, başında yıpranmış deri şapkası, yanında av köpeğiyle saatlerce yürürdü. Karısı bunamanın açtığı labirentlerin içine hapsolmuş, günlerini evin içinde gözetim altında, kâğıtlar ve fırçalarla korkunç resimler yaparak geçiriyordu. Köyde ona Munis Deli diye ad takmışlardı, gerçekten de öyleydi; ufka doğru yürüyerek yolunu kaybetme ve duvarlara kendi kakasıyla resimler çizme eğilimi dışında herhangi bir sorun yaratmıyordu. Don Santiago, çıktığı yürüyüşlerden birinde sıska birkaç keçiyi güden Roser'i gördüğünde, doğduğu tarihi kimse hatırlamasa da kız aşağı yukarı yedi yaşındaydı, onunla birkaç cümle konuşması, uyanık ve meraklı bir zekânın karşısında olduğunu anlamasına yetmişti. Tarih hocasıyla küçük çoban kızın arasında, birincinin verdiği kültür derslerine, ikincinin de bunları öğrenme arzusuna dayalı az rastlanır bir dostluk ilişkisi kurulmuştu.

Bir kış günü, yanında üç keçisiyle birlikte kızı bir hendeğin içine sinmiş, yağmurdan sırılsıklam ve ateşler içinde yanarak tir tir titrer bir halde bulduğunda, Don Santiago keçileri bir yere bağlamış, kızı çuval gibi sırtına attığında o kadar ufacık tefecik ve hafif olmasına şükretmişti. Yine de onca çabayla kalbi neredeyse yerinden fırlayacaktı, daha birkaç adım atmadan bu niyetinden vazgeçti; kızı oracıkta yere bırakıp adamlarından birini çağırmaya gitti, adamı kızı eve kadar taşıdı. Aşçısına kıza yiyecek bir şeyler vermesini, hizmetçi kadına banyoyu ve yatağını hazırlamasını, seyise de önce Santa Fe'ye gi-

dip doktor çağırmasını, sonra da kimse çalmasın diye keçileri bulmasını emretti.

Doktor kıza grip tanısı koymuş ve ciddi şekilde gıdasız kalmış olduğunu söylemişti. Ayrıca uyuzu ve bitleri de vardı. O gün ve daha sonraki günlerde hiç kimse Guzmán'ların çiftliğine gelip kızı sormadığından onun öksüz olduğunu tahmin etmişlerdi, ta ki sonunda bunu kızın kendisine sormayı akıl edip de kız tepenin öte yanında bir ailesi olduğunu açıklayana kadar. Kuş kadar sıska olmasına rağmen göründüğünden çok daha güçlü çıkmış ve kendini çabucak toparlamıştı. Bitleri yüzünden kafasını tıraş etmelerine ses çıkarmamış, uyuzunu kükürtlü suyla tedavi etmelerine hiç karşı koymadan katlanmıştı, büyük bir iştahla yemek yiyordu ve içinde bulunduğu acınası duruma rağmen anlaşılmaz şekilde tutarlı bir mizaca sahip olduğu belli oluyordu. O evde geçirdiği haftalar boyunca, hezeyanlar içindeki hanımdan tutun da en son hizmetçiye varana kadar herkes ona bağlanmıştı. İçinde yarı yabani kedilerin ve geçmiş zamanlardan kalma hayaletlerin dolaştığı bu kasvetli taş malikânede kız çocukları hiç olmamıştı. Ona en fazla vurulan da, öğrenmeye hevesli bir zekâya ders verme ayrıcalığını hâlâ capcanlı hatırında tutan tarih profesörüydü; ancak kızın evde kalması sonsuza kadar uzayamazdı. Don Santiago, o ihmalkâr ana babasına başından geçen birkaç gerçeği anlatmak üzere tepenin öteki yanına gitmeden önce kızın tamamen iyileşmesini ve kemiklerinin üzerine birazcık et toplamasını bekledi. Karısının yalvarmalarına kulaklarını tıkayarak üstünü başını iyice örttüğü kızı arabasına attığı gibi alıp oraya götürdü.

Köyün dışında, yöredeki öteki evler kadar sefil durumda olan kerpiçten basık bir eve vardılar. Köylüler, toprak sahiplerinin ya da Kilise'nin malı olan arazilerde köle gibi çalışıp toprağı işleyerek açlık sınırında yaşıyor-

lardı. Profesör bağırarak içeriye seslendi, kapıya ürkek bir sürü çocuk çıktı, peşlerinden gelen kapkara bir cadı, tahmin ettiği gibi Roser'in büyükannesi değil, annesiydi. Bu insanlar, pırıl pırıl atların çektiği bir kupa arabasının içinde ziyaretlerine gelen bir kimseyi daha önce hiç görmemişler, Roser yanında öylesine seçkin bir beyefendiyle arabadan inince şaşırıp kalmışlardı. "Sizinle bu kız hakkında konuşmaya geldim," diye haber verdi Don Santiago, üniversitede öğrencilerini titreten o her zamanki otoriter ses tonuyla; ama daha fazla bir şey eklemesine fırsat kalmadan, kadın Roser'i saçından yakaladığı gibi, bağıra çağıra şamarları indirerek, keçileri yalnız bıraktı diye tartaklamaya koyuldu. Bunun üzerine sıkıntı içindeki bu anneyi azarlamanın yararsızlığını anlayan profesör, kızın kaderini değiştirecek olan bir tasarıyı o anda kafasında oluşturmuş oldu.

Roser çocukluğunun geri kalanını Guzmán'ların çiftliğinde geçirdi, resmî olarak ailenin beslemesi ve hanımefendinin kişisel hizmetçisiydi, ama aynı zamanda patronun öğrencisiydi. Hizmetkârlara yardım etmesi ve Munis Deli'nin günlerine neşe katması karşılığında evde kalıyor ve eğitim alıyordu. Tarih profesörü, kütüphanesinin büyük bir bölümünü onunla paylaşmış, kızın herhangi bir okulda öğrenebileceğinden çok daha fazlasını ona öğretmiş, o kapkara lenduhanın ne işe yaradığını unutmuş olan karısının kuyruklu piyanosunu onun emrine vermişti. Ömrünün ilk yedi yılını San Juan gecelerinde sarhoşların akordeonla çalıp söylediklerinden başka müzik dinlemeden geçirmiş olan Roser'in olağanüstü bir kulağa sahip olduğu anlaşılmıştı. Evde silindirli bir fonograf vardı, ama Don Santiago evlatlığının melodileri bir kez dinledikten sonra piyanoda çalabildiğini anlayınca Madrid'e plak koleksiyonuyla birlikte modern bir gramofon ısmarladı. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra

ayakları henüz pedallara erişmeyen Roser Bruguera, plaklardaki müziği gözü kapalı çalabiliyordu. Buna mest olan Don Santiago kıza Santa Fe'de piyano öğretmeni bir hanım buldu. Haftada üç gün onu derse yolluyor ve çalışmasını bizzat gözetiyordu. Herhangi bir melodiyi ezbere çalabilen Roser için nota okumayı öğrenmenin ve saatlerce aynı gamları çalarak alıştırma yapmanın pek anlamı yoktu, ama velinimetine saygıda kusur etmemek için görevini yerine getiriyordu.

Roser on dört yaşına geldiğinde piyano öğretmenini kat kat geçmişti, on beşine gelince de Don Santiago müzik eğitimi alması için onu Barselona'da Katolik kızların kaldığı bir pansiyona yerleştirdi. Aslında kızı yanında alıkoymayı isterdi, ama bir eğitimci olarak görev duyguları babalık duygularına galip gelmişti. Genç kız Tanrı vergisi özel bir yeteneğe sahipti ve Don Santiago kendisinin bu dünyadaki görevinin onun bu yeteneğini geliştirmesine yardım etmek olduğunda karar kılmıştı. O sıralarda Munis Deli gitgide hayattan kopuyordu ve sonunda ortalığı fazla telaşa vermeden ölüp gitti. O koskoca evin içinde tek başına kalan Santiago Guzmán yılların ağırlığını ciddi olarak hissetmeye başlamıştı, gezgin bastonuyla çıktığı yürüyüşlerden vazgeçmek zorunda kalmış, vaktini şöminenin karşısında oturup kitap okuyarak geçirir olmuştu. Av köpeği de ölmüştü, ama daha önce ölüp yavru köpeği efendisiz bırakmamak için onun yerine yenisini almayı istemedi.

1931 yılında İkinci Cumhuriyet'in gelişiyle yaşlı adamın karakteri tümüyle hırçınlaşmıştı. Seçimlerin solun lehine olan sonuçları açıklanır açıklanmaz Kral XIII. Alfonso Fransa'ya sürgüne gitti; monarşi yanlısı, sapına kadar muhafazakâr ve Katolik bir kişi olan Don Santiago kendi dünyasının yıkılmakta olduğunu görüyordu. Kızılları asla içine sindiremezdi, hele onların bayağılığına hiç

uyum sağlayamazdı: o vicdansızlar Sovyet uşağıydılar, durmadan kiliseleri yakıyor, rahipleri kurşuna diziyorlardı. Ona göre, hepimizin eşit olduğu lafı kuramsal bir saçmalık olarak ileri sürülebilirdi, ama uygulamada tam bir sapkınlıktı: Tanrı'nın gözünde eşit değildik, çünkü sosyal sınıfları ve insanlar arasındaki farklılıkları bizzat O yaratmıştı. Tarım Reformu, pek değeri olmayan ama hep ailesinin malı olan topraklarını elinden almıştı. Bir gün içinde, köylüler onunla konuşurken şapkalarını çıkarmaz, gözlerini yere indirmez olmuşlardı. Kendinden aşağı olanların kibri, kaybettiği topraklarından daha fazla acı veriyordu ona; çünkü itibarına ve bu dünyada her zaman işgal etmiş olduğu konumuna yöneltilmiş doğrudan bir hakaret niteliğindeydi. On yıllardan beri çatısı altında yaşayan hizmetkârlara yol verdi, kütüphanesini, sanat eserlerini, koleksiyonlarını ve anılarını toplatarak malikâneyi kapattı. Eşyalar üç kamyon dolusuydu, ama Madrid'deki dairesine sığmayacak olan daha hacimli mobilyaları da piyanoyu da götürememişti. Birkaç ay sonra Santa Fe'nin Cumhuriyetçi belediye başkanı, yetimhane kurmak üzere eve el koydu.

Don Santiago'nun o yıllarda acısını çektiği ciddi hayal kırıklıkları ve pek çok öfke vesilesinin arasında evlatlığının uğradığı dönüşüm de vardı. Üniversitedeki isyancıların, özellikle de komünist, sosyalist ya da anarşist, yani her neyse, sapkın bir Bolşevik olan Profesör Marcel Lluís Dalmau diye birinin etkisi altında, onun Roser'i bir kızıla dönüşmüştü. Kibar genç kızların pansiyonundan çıkmış, asker gibi giyinen ve o zamanlarda hep bir arada hayâsızca yaşamaya verilen adıyla serbest aşk yaşayan orospularla birlikte kalıyordu. Roser kendisine saygıda asla kusur etmemişti, evet, bunu kabul ediyordu, ama uyarılarına kulak asmayarak kendi bildiğini okumaya başlayınca elbette ona yardımı kesmek zorunda kalmıştı.

Genç kız ona bir mektup yazarak, kendisine yapmış olduğu onca şeye bütün kalbiyle teşekkür etmiş, her zaman onun ilkelerine uygun doğru yolda yürümeye çalışacağına söz vermiş ve gündüzleri müzik eğitimine devam ederken geceleri bir ekmek fırınında çalıştığını haber vermişti.

Madrid'deki lüks dairesine yerleşen Don Santiago Guzmán, boğa kanı renginde ağır kadife perdelerle sokağın bayağılığından kopmuş, sağırlığı ve aşırı kibri yüzünden toplumdan aşırı soyutlanmış bir halde, mobilya ve türlü objelerin bolluğu içinde zar zor hareket edebilirken, ülkesinde korkunç bir hıncın, yüzyıllardan beri birilerinin sefaletinden ve ötekilerin kudretinden beslenmekte olan bir kinin nasıl yeşermekte olduğunun farkına varamamıştı. Franco birliklerinin ayaklanmasından dört ay önce, Salamanca Mahallesi'ndeki dairesinde yapayalnız ve öfke içinde öldü. Son âna kadar aklı başındaydı ve ölümü öylesine kabullenmişti ki kendi ölüm ilanını bile hazırlamıştı, çünkü cahilin birinin çıkıp da kendisi hakkında yalanlar düzmesini istemiyordu. Belki de dünyada hiçbir yakını kalmadığından, hiç kimseyle vedalaşmadı, ama Roser Bruguer'i hatırlamış, soylu bir barışma jesti olarak Santa Fe'deki yeni yetimhanenin bir odasında hâlâ ambalajı içinde duran kuyruklu piyanoyu ona bırakmıştı.

Profesör Marcel Lluís Dalmau, Roser'i öteki öğrencilerin arasında derhal fark etmişti. Öğrencilerine müzik ve hayat hakkında ne biliyorsa öğretme hevesiyle yanıp tutuşan hoca, onların üzerinde herhalde kendisinin de tahmin ettiğinden çok daha fazla etki yaratan siyasi ve felsefi düşünceleri telkin ediyordu. Bu bakımdan Santiago Guzmán haklıydı. Dalmau, deneyimlerine dayanarak,

müziğe aşırı yatkınlığı olan öğrencilere pek güvenmiyordu, çünkü sıklıkla söylediği gibi karşısına henüz bir Mozart çıkmış değildi. Roser'inkine benzer vakalarla karşılaştığı olmuştu, herhangi bir enstrümanı çalacak kadar iyi bir kulağa sahip böyle gençler, mesleğe hâkim olmak için bunun yeterli olduğuna, çalışmaktan ve disiplinden vazgeçebileceklerine inanarak sonradan tembelleşiyorlardı. Pek çoğu hayatlarını popüler müzik gruplarında, partilerde, otellerde ve restoranlarda çalarak kazanıyor, onun deyimiyle düğün çalgıcıları olup çıkıyorlardı. Roser Bruguera'yı bu felaketten kurtarmaya karar vererek onu kanatlarının altına almıştı. Barselona'da yalnız olduğunu öğrenince ona evinin kapılarını açtı, daha sonra da ölen bir yakınından ona bir piyano kaldığını ve kızın onu nereye koyacağını bilemediğini öğrenince, salonundaki mobilyaları çıkararak piyanoyu oraya koydu, her gün dersten sonra ziyaretlerine gelen kızın bitmek bilmeyen gamlarına hiç ses çıkarmıyordu. Karısı Carme, şafak sökerken ekmekleri fırına vermek üzere sabahın üçünde fırına gitmeden önce birkaç saat uyuyabilsin diye, savaşa gitmiş olan Guillem'in yatağını kıza vermişti ve böylelikle genç kız Dalmau'ların küçük oğlunun yastığında onca zaman uyumaktan, o genç adamın kokusunu onca içine çekmekten, aralarındaki mesafenin, zamanın ya da savaşın vazgeçirmesine olanak vermeden, ona âşık olmuştu.

Roser sanki aynı kandan geliyorlarmışçasına ailenin bir parçası olup çıkmış, Dalmau'ların sahip olmayı arzu edebilecekleri bir kız evlada dönüşmüştü. Biraz kasvetli ve yıllardır bakımsız kalmaktan oldukça harap olmuş, mütevazı ama geniş bir evde yaşıyorlardı. İki oğlu savaşa gidince Marcel Lluís, Roser'e yanlarında kalmasını önerdi. Böylelikle masraflarını azaltabilecek, dışarıda daha az saat çalışacak, istediği zaman piyano çalışabilecek ve o arada ev işlerinde karısına yardım edebilecekti. Kocasın-

dan epeyce genç olan Carme kendini ondan daha yaşlı gibi hissediyordu, çünkü o hayat doluyken kendisi bunalmış vaziyette ve nefes nefeseydi. "Milislere okuma yazma öğretmeye gücüm zar zor yetiyor, buna artık gerek olmadığında ölmekten başka çarem kalmayacak," diye içini çekiyordu Carme. Oğlu Víctor, tıp eğitiminin birinci yılındayken annesine ciğerlerinin karnabahar gibi olduğu tanısını koymuştu. "Allah kahretsin, Carme, eğer öleceksen sigara içmekten öleceksin," diye onu azarlıyordu kocası, öksürmelerini duydukça, oysa kendisinin tüttürdüğü sigaraların hesabını tutmadan, ölümün kendisine daha erken geleceği aklının ucundan bile geçmiyordu.

İşte böylelikle, Dalmau ailesine gönülden bağlı olan Roser Bruguera, hocası kalp krizi geçirdiğinde onun yanındaydı. Derslere gitmeyi bırakmıştı, ama fırında çalışmayı sürdürüyor ve hocasının gereksinimlerini karşılamak için Carme'yle nöbet değişimi yapıyordu. Boş zamanlarında piyanoda konserler vererek onu oyalıyor, evi dolduran müzik ölüm döşeğindeki hasta adamı sakinleştiriyordu. Yanında olduğu için profesörün büyük oğluna verdiği son tavsiyeleri de duymuştu.

"Ben artık burada olmadığımda, Víctor, annenden ve Roser'den sen sorumlu olacaksın; çünkü Guillem savaşırken ölecek. Savaş kaybedildi, oğlum," demişti, nefes alabilmek için uzun uzun duraklayarak.

"Öyle söylemeyin, baba."

"Barselona'ya bombalar yağdırdıklarında mart ayında anlamıştım bunu. İtalyan ve Alman uçaklarıydı. Sağduyu bizden yana, ama bu yenilgiyi önleyemeyecek. Tek başımızayız, Víctor."

"Fransa, İngiltere ve Amerika işe karışırsa her şey değişebilir."

"Amerika'yı unut sen, bize hiçbir yardımı olmayacak. Eleanor Roosevelt'in müdahale etsin diye kocasını

ikna etmeye çalıştığını söylediler bana, ama kamuoyu başkanın aleyhinde."

"Bu genel bir kanı olmasa gerek, baba, görüyorsunuz ya Lincoln Birliği'nde bizimle birlikte ölmeye hazır olarak gelen pek çok genç var."

"Onlar idealist, Víctor. Onlardan bu dünyada pek az var. Mart ayında kafamıza inen bombaların çoğu Amerikan bombalarıydı."

"Babacığım, Hitler ile Mussolini'nin faşizmini biz burada İspanya'da durdurmazsak bütün Avrupa'ya yayılacak. Savaşı kaybedemeyiz; halkın bütün kazandıklarının sonu olur bu, geçmişe ve yüzyıllardır içinde yaşadığımız feodal sefalete geri dönüş anlamına gelir."

"Yardımımıza kimse gelmeyecek. Sen benim dediğime kulak ver, oğlum, Sovyetler Birliği bile bizi terk etti. İspanya Stalin'in umurunda değil artık. Cumhuriyet yıkıldığında korkunç bir baskı olacak. Franco temizliğe girişti, yani müthiş bir terör, korkunç bir nefret ve son derece kanlı bir hesaplaşma hareketi başlattı. Ne pazarlığa girişiyor ne de bağışlıyor. Birlikleri tarif edilemez bir vahşet sergiliyor."

"Biz de öyle," diye karşılık verdi çok şey görmüş olan Víctor.

"Bizi kıyaslamaya nasıl cesaret edersin! Katalonya kan gölüne dönecek. Ben bunun acısını görecek kadar yaşamayacağım, oğlum, ama huzur içinde ölmek istiyorum. Annenle Roser'i yurtdışına götüreceğine dair bana söz vermelisin. Carme sırf milislere okuma yazma öğretiyor diye faşistler ona kötülük edeceklerdir; çok daha azı için insanları kurşuna diziyorlar. Bir ordu hastanesinde çalışıyorsun diye senden de intikam alacaklardır, genç bir kız olduğu için Roser'den de. Kızlara neler yaptıklarını biliyorsun, değil mi? Onları Mağribilere veriyorlar. Ben her şeyi planladım. Ortalık yatışıp da geri dönebilene kadar

Fransa'ya gidersiniz. Yazı masamda bir harita ve birikmiş biraz para bulacaksın. Bunu yapacağına söz ver bana."

"Size söz veriyorum, babacığım," demişti Víctor, bu sözünü yerine getirmeye hiç de niyeti olmadan.

"Anlıyorsun ya Víctor, bu korkaklık değil, hayatta kalma meselesi."

Cumhuriyetin geleceği hakkında kuşkuları olan tek kişi Marcel Lluís Dalmau değildi, ama bunu dillendirmeye kimse cesaret edemiyordu, çünkü en kötü ihanet, zaten çok fazla acı çekmiş olan bitkin durumdaki halkın arasında umutsuzluk ve panik yaratmak olurdu.

Ertesi gün profesör Marcel Lluís Dalmau'yu defnettiler. Zaman kendi yasını tutacak zaman olmadığından, cenazeyi sessiz sedasız kaldırmak istemişlerdi, ama haber çabuk yayılmış ve Rocinante Barı'nda dostları, üniversiteden meslektaşları ve gençler cephede ya da toprağın altında olduklarından ancak belli yaştaki eski öğrencileri Montjuïc Mezarlığı'na koşmuşlardı. Haziran sıcağına rağmen başını örtüp siyah çoraplar giymiş olarak katı bir matem havası içinde olan Carme, Víctor ve Roser'e yaslanmış olarak hayatının erkeğini taşıyan tabutun ardında yürüyordu. Ne dualar edilmiş ne de konuşmalar yapılmıştı. Öğrencileri Schubert'in yaylılar beşlisinin, melankolik ezgisiyle içinde bulundukları duruma pek güzel uyan ikinci bölümünü çalarak vedalaşmışlardı hocalarıyla, sonra da profesörün bestelemiş olduğu milis şarkılarından birini söylemişlerdi.

II

1938

"Hiçbir şey, zafer bile
silemeyecek korkunç çukurunu kanın..."

Pablo Neruda,
"Kırgın topraklar",
"İspanya yüreklerimizde",
Tercera Residencia

Roser Bruguera ilk aşkını profesör Dalmau'nun evinde yaşadı; profesör kızın eğitimine yardımcı olma bahanesiyle onu evinde kalmaya davet etmişti ama bunun didaktik bir kaygı olmaktan çok bir hayırseverlik olduğunu her ikisi de biliyordu. Profesör öğrencisinin çok az yemek yediğinden kuşkulanıyor ve bir aileye ihtiyacı olduğunu düşünüyordu, özellikle de annelik çabalarının Víctor'da pek az, Guillem'deyse hiç karşılık bulmadığı Carme gibi birine. Saygıdeğer küçükhanımların pansiyonundaki kışla disiplininden bıkan Roser'in, balıkçı mahallesi Barceloneta'da, halktan üç milis kızla birlikte ödeyebileceği bir fiyata bulabildiği tek odaya taşındığı yıldı. On dokuz yaşındaydı, öteki kızlar ondan dört-beş

yaş büyüktüler ama deneyim ve zihniyet açısından yirmi yaş ileriydiler. Roser'inkinden çok farklı bir dünyada yaşayan milis kızlar ona "Çömez" adını takmışlardı ve çoğu zaman ona sırt çeviriyorlardı. Ranzalı dört yatağın bulunduğu bir odayı onunla paylaşıyorlardı –Roser üsttekilerden birinde yatıyordu– ayrıca odada bir çift sandalye, bir lavabo, ibrikle lazımlık, bir gazocağı ve giysileri asmak için duvarda çiviler vardı, pansiyonda kalan otuz küsur kişinin kullandığı bir de ortak banyo bulunuyordu. Bunlar, o kargaşalı zamanlardaki özgürlüğün tadını sonuna kadar çıkaran, neşeli ve pervasız kızlardı; nizami üniforma, postal ve bere giyiyorlardı ama dudaklarını boyuyorlar, kömür ocağında ısıttıkları bir demirle saçlarını kıvırıyorlardı. Sopalarla ya da ödünç verilen tüfeklerle talim yapıyorlar, Sovyet ve Meksika silahlarının erkeklere zar zor yettiği ve kadın ellerinde ziyan olacağı gerekçesiyle kendilerine verilen nakliye, levazım, mutfak ve revir işlerinde çalışmak yerine cepheye gidip düşmanla yüz yüze karşılaşmaya heves ediyorlardı. Birkaç ay sonra, milliyetçi birlikler İspanya'nın üçte ikisini işgal edip ilerlemeyi sürdürdüğünde, kızların cephe ilerisinde olma arzuları yerine gelmişti. Fas birliklerinin bir saldırısı sırasında kızlardan ikisi tecavüze uğramış ve gırtlakları kesilmişti. Üçüncü kız, Avrupa'da oradan oraya karanlıklarda başıboş dolaşarak İçsavaş'ın üçüncü yılına kadar hayatta kalmış, sonunda 1950'de Amerika Birleşik Devletleri'ne göç edebilmişti. En sonra da Lincoln Tugayı'nda savaşmış entelektüel bir Yahudiyle New York'ta evlenmişti, ama o başka bir hikâyeydi.

Guillem Dalmau, Roser Bruguera'dan bir yaş büyüktü. Kız, modası geçmiş giysileri ve ciddiyetiyle Çömez lakabının hakkını verirken, delikanlı yaptıklarıyla böbürlenerek etrafına meydan okuyor, dünyanın efendisiymiş gibi davranıyordu. Yine de kızın onunla ancak birkaç kez

bir arada bulunması, o küstah görünümünün altında çocuksu, şaşkın ve romantik bir yürek taşıdığını anlamasına yetmişti. Barselona'ya döndüğü her defasında Guillem biraz daha düşünceli görünüyordu; şamdan çalan o delidolu çocuktan geriye bir şey kalmamıştı: en ufak bir kışkırtma karşısında patlamaya hazır duran bastırılmış korkunç bir şiddetin yükünü sırtında taşıyan, alnı kırışmış, olgun bir erkekti o artık. Kışlada yatıp kalkıyordu ama her şeyden çok Roser'le karşılaşma olasılığı için haftada birkaç gece ana babasının evine çıkıyordu. Nişanlılarından ya da ailelerinden ayrı kalan askerleri öylesine kahreden duygusal bağlardan kaçındığı için haline şükrediyordu. Savaş onun bütün zamanını alıyordu ve oyalanacak vakti yoktu, ama babasının bu öğrencisi bekârlık bağımsızlığı için bir tehlike oluşturmuyordu; bu yalnızca masum bir eğlenceydi. Görüş açısına ve ışığa göre Roser çekici bir kız olabilirdi, ama öyle olmak için hiçbir çaba harcamıyor ve onun bu sadeliği Guillem'in ruhunda gizemli bir noktaya dokunuyordu. Genel olarak kadınların üzerinde uyandırdığı etkiye alışkındı ve en ufak bir cilveden uzak olan Roser'in üzerinde de aynı etkiyi yarattığı gözünden kaçmamıştı. Kız bana âşık, nasıl olmasın, zavallıcığın piyano ve ekmek fırınından başka hayatı yok ki, ama aşkı nasıl olsa geçer, diye düşünüyordu. "Dikkat et, Guillem, bu kız bizim için kutsal, seni ona karşı saygıda en küçük bir kusur işlerken yakalarsam..." diye uyarmıştı onu babası. "Böyle bir şey nasıl aklınızdan geçer, babacığım! Roser benim için kız kardeş gibidir." Ama çok şükür ki öyle değildi. Annesiyle babasının kızı koruma biçimlerine bakılacak olursa Roser bakire olmalıydı, hem de Cumhuriyetçi İspanya'da kalmış en son bakirelerden biri. Onunla fazla ileriye gidemezdi, bu asla olamazdı, ama bir parçacık sevecenlik, masanın altından dizlerin şöyle bir sürtünmesi, kız filmde olanlara

ağlayıp utangaçlıktan ve arzudan tir tir titrerken karanlıkta ona dokunabilmek için sinemaya davet etme söz konusu olduğunda hiç kimse onu ayıplayamazdı. Daha cüretkâr okşamalar içinse yoldaş kızlardan bazılarına güvenebilirdi, onlar her şeye hazır ve deneyimli, özgür milislerdi.

Barselona'daki kısa izni sona erince Guillem, yalnızca hayatta kalmaya ve düşmanı yenmeye odaklanma niyetiyle cepheye geri dönüyor, ama Roser Bruguera'nın o kaygı dolu yüzünü ve duru bakışlarını unutmak ona zor geliyordu. Onun yolladığı mektuplara ve abur cubur paketlerine, kendi elleriyle ördüğü çoraplarla atkılara ne kadar ihtiyacı olduğunu kalbinin en derin köşesinde bile itiraf etmiyordu. Yanında kızın bir resmi vardı, cüzdanındaki tek resimdi o. Roser belki de bir konser esnasında, kısa kollu, yakası dantelli, eteği her zamankinden uzun, koyu renkli ve sade elbisesiyle piyanonun yanında ayakta duruyordu, bu gülünç okullu kız elbisesi vücudunun hatlarını gözlerden gizliyordu. Bu siyah beyaz fotoğrafta Roser uzak ve silik görünüyordu, hiçbir zarafeti olmayan, yaşı belirsiz, yüzünde hiçbir ifade taşımayan bir kadındı; kehribar rengi gözleriyle siyah saçları arasındaki karşıtlığı, heykel kadar düzgün burnunu, anlamlı kaşlarını, çıkıntılı kulaklarını, uzun parmaklarını, sabun kokusunu ancak hayal etmek gerekirdi, bunlar Guillem'e hüzün veren, ansızın aklına gelen, uyurken kafasını işgal eden ayrıntılardı. Hayatına mal olabilecek bir dalgınlığın ayrıntılarıydı bunlar.

Babasının defnedilmesinden dokuz gün sonra bir pazar akşamı Guillem Dalmau, köhne bir askerî aracın içinde haber vermeden çıkageldi eve. Roser ellerini bir mutfak bezine kurulayarak onu karşılamaya çıktı ve iki

milis kızın kollarına girerek taşıdıkları o çökmüş ve bir deri bir kemik kalmış adamı bir an için tanıyamadı. Dört aydan beri onu görmüyordu, tek bir sevgi sözcüğü içermeden yalnızca Madrid'deki harekâtı bildirmek için arada bir yolladığı tek tük cümlelerle hayallerini beslediği dört ay geçmişti aradan; bir defterden koparılmış sayfalara okul çocuğu yazısıyla yazılmış tutanak benzeri mesajlardı bunlar: Burada her şey aynı, şehri nasıl savunduğumuzu duymuşsundur, atılan havan toplarıyla duvarlar kevgir gibi delik deşik oldu, her yer yıkıntılarla dolu, faşistlerin elinde İtalyan ve Alman cephaneleri var, o kadar yakınımızdalar ki bazen içtikleri tütünün kokusunu alabiliyoruz, alçak herifler; konuşmalarını duyuyoruz, bizi kışkırtmak için bağırıyorlar ama korkudan akılları çıkıyor, Mağribiler hariç, onlar tıpkı sırtlanlara benziyorlar; hiçbir şeyden korkuları yok, kasap bıçaklarını tüfeklere tercih ediyorlar, göğüs göğse, kanın tadını alıyorlar; onlara her gün takviye kuvvetler geliyor, ama bir metre bile ilerleyemiyorlar; burada suyumuz ve elektriğimiz eksik, yiyecek az, ama başımızın çaresine bakıyoruz; ben iyiyim. Binaların yarısı yerle bir oldu, cesetleri toplamaya zar zor yetişiyorlar, ceset toplayıcıların geleceği bir sonraki güne kadar düştükleri yerde kalıyorlar, çocukların hepsini tahliye edemediler, bazı anaların ne kadar inatçı olduklarını görsen şaşarsın, söz dinlemiyorlar, başka yere gitmeye ya da çocuklarından ayrılmaya yanaşmıyorlar, anlayana aşk olsun. Piyanon nasıl gidiyor? Annemle babam nasıllar? Anneye söyle benim için kaygılanmasın.

"Aman Allahım! Sana ne oldu, Guillem, Tanrı aşkına!" diye haykırdı Roser kapının eşiğinden, bir an için Katolik terbiyesine geri dönerek.

Guillem cevap vermedi, başı göğsüne düşmüştü, bacakları onu taşımıyordu. Tam o sırada yine mutfaktan çıkan Carme göründü, attığı çığlık ayaklarından yukarı

çıkıp gırtlağına kadar gelmiş, bir öksürük nöbetiyle iki büklüm olmuştu.

"Sakin olun, yoldaşlar. Yaralı değil. Hasta," dedi milis kızlardan biri, sert bir ifadeyle.

"Buradan," diye işaret etti Roser ve eskiden Guillem'in olan, şimdiyse kendisinin işgal ettiği odaya kadar yol gösterdi onu taşıyanlara. İki milis kız onu yatağa yatırdıktan sonra çıktılar, ama bir dakika sonra ellerinde Guillem'in sırt çantası, battaniyesi ve tüfeğiyle birlikte geri döndüler. Birkaç kelimeyle veda edip iyi şans diledikten sonra çıkıp gittiler. Carme ümitsiz bir halde öksürüp dururken Roser hastanın delik deşik botlarıyla kir içindeki çoraplarını çıkardı, pis kokusunun verdiği mide bulantısını bastırabilmek için çaba harcıyordu. Onu tam bir mikrop kapma merkezi olan hastaneye götürmek ya da bir doktor getirtmek düşünülemezdi bile, doktorların hepsi savaşta yaralananlarla uğraşıyordu.

"Onu yıkamamız lazım, Carme, baksanıza bitlenmiş. Su içirmeye çalışın. Ben bir koşu telefon santraline gidip Víctor'a haber vereyim," dedi kız, kendi dışkısına ve sidiğine batmış haldeki Guillem'i çıplak görmek istemiyordu.

Roser telefonda Víctor'a hastalığın belirtilerini açıkladı: çok yüksek ateş, solunum zorluğu, ishal.

"Dokunduğumuzda inliyor. Çok ağrısı olsa gerek, sanırım karnı ağrıyor, ama vücudunun geri kalanı da öyle, bilirsin ya kardeşin hiç şikâyet etmez."

"Bu tifüs, Roser. Savaşçılar arasında salgın var; bitler, pireler, mikroplu su ve pislikle yayılıyor. Yarın gelip görmeye çalışırım, ama görevimi bırakmam çok zor, hastane tıklım tıklım dolu, her gün onlarca yeni yaralı geliyor. Şimdilik Guillem'e yapılacak ilk şey su içmesini sağlamak ve ateşini düşürmek. Soğuk suyla ıslatılmış havlularla vücudunu sarmalayın ve içine birazcık şeker ve tuz katılmış kaynatılmış su içirin."

Guillem Dalmau, annesiyle Roser'in bakımı ve ta Manresa'daki ağabeyinin gözetimi altında iki hafta geçirdi; Roser her gün Víctor'u arayıp hastanın durumunu bildiriyor ve hastalığın bulaşmasını önlemek için talimat alıyordu. Giysilerindeki bitleri yok etmeleri gerekiyordu, en iyisi onları yakmak, her şeyi çamaşır suyuyla yıkamak, Guillem için ayrı tabak çanak kullanmak ve onunla her meşgul olduklarında ellerini yıkamaktı. İlk üç gün çok kritikti. Guillem'in ateşi kırka çıkmıştı, sayıklıyor, baş ağrısından ve mide bulantısından kıvranıyordu, kupkuru bir öksürükle sarsılıyordu ve dışkısı tıpkı bezelye çorbası gibi yeşilimsi bir sıvıydı. Dördüncü gün ateşi düştü, ama onu uyandıramadılar. Víctor, su içmeye zorlamak için onu sarsmalarını, geri kalan zamandaysa uyusun diye rahat bırakmalarını söyledi. Dinlenmeye ve toparlanmaya ihtiyacı vardı.

Hastanın doğrudan bakımı Roser'e düşmüştü; çünkü Carme, yaşı ve ciğerlerinin durumu dolayısıyla bulaşıcı hastalık karşısında daha savunmasızdı. Roser kitap okuyarak ve yün örerek gününü Guillem'in yatağının yanında geçirirken, Carme okuma yazma öğretmeye ve dükkânların önünde kuyruğa girmeye gidiyordu. Roser geceleri çalışmaya devam ediyordu, çünkü karşılığını ona ekmekle ödüyorlardı. Mercimek kotası kişi başına günde yarım fincana inmişti, yahni yapmak için artık ortalıkta ne kedi kalmıştı ne de güvercin, Roser'in getirdiği ekmek talaş tadında, kapkara ve yoğun bir tuğla parçasıydı, zeytinyağı lüks maddesine dönüşmüştü, miktarını artırmak için motor yağıyla karıştırıyorlardı. İnsanlar banyo küvetlerinde ya da balkonlarında sebze yetiştiriyorlardı. Aile yadigârları ve mücevherler patates ve pirinçle değiş-tokuş ediliyordu.

Roser ailesini görmese de yöredeki bazı köylülerle temas halindeydi ve böylelikle bazı sebzeler, bir kalıp

keçi peyniri, domuz kestikleri ender zamanlarda yapılmış bir parça salam bulabiliyordu. Carme'nin bütçesi, pek az yiyecek maddesinin satıldığı karaborsaya yetmiyordu, ama sigara ve sabun bulmak için son çareydi. Tıpkı iskeleti andıran Guillem'i güçlendirmek gerektiğinden, Carme kocasının bıraktığı azıcık tasarrufa el atmış ve çorba için ne bulabilirse alsın diye Roser'i Santa Fe'ye yollamıştı. Marcel Lluís'in bu parayı ailesini İspanya'nın uzağına göndermeye ayırdığını biliyordu, ama aslında hiçbiri ciddi ciddi göç etmeyi düşünmüyordu. Fransa'da ya da başka herhangi bir yerde ne yaparlardı? Evlerini, mahallelerini, dillerini, akrabalarını ve dostlarını bırakamazlardı ki. Savaşı kazanma olasılığı her geçen gün biraz daha azalıyordu, pazarlıkla kurulacak bir barış olasılığına ve faşistlerin baskısına katlanmaya sessizce razı oluyorlardı, bunların hepsi sürgüne gitmekten evlaydı. Franco ne kadar acımasız olursa olsun, Katalan halkını toptan idam edemezdi ya. Böylece Roser o parayı iki canlı tavuğa yatırdı ve çaresiz kalmış herhangi biri elinden almasın ya da askerler el koymasın diye elbisesinin altında karnına bağladığı bir torbaya gizleyerek geri döndü. Hamile olduğunu sanarak otobüste ona yer vermişlerdi, oturduğu yerde karnındaki şişkinliği elinden geldiğince kapatıyor, tavuklar kımıldamaya başlamasın diye dua edip duruyordu. Carme odalardan birinin zeminini gazete kâğıtlarıyla kaplayarak tavukları oraya koydu. Rocinante Barı'ndan getirdikleri ekmek kırıntıları ve çöplerle, ayrıca Roser'in ekmek fırınından yürüttüğü birazcık arpa ve çavdarla onları besliyorlardı. Tavuklar torbada yaşadıkları travmadan sonra kendilerine gelmişlerdi ve çok geçmeden Guillem kahvaltıda bir-iki tane yumurta yiyebileceğini biliyordu.

Nekahat döneminden birkaç gün sonra hasta hayata geri dönmeye hazırdı artık, ama Roser'in salonda piyano

çalmasını ya da yüksek sesle roman okumasını dinlemek için yatakta oturacak hali pek yoktu. Kendisi hiçbir zaman iyi bir okur olamamıştı, çocukken ödevlerini gözden geçiren annesinin ve genellikle o ödevleri yapan Víctor'un sayesinde sınıfı zar zor geçerdi. Madrid'deki cephede, hiçbir olay olmadan bitmek bilmeyen saatler boyunca bekleyerek sıkıntıdan patlayacak fırsatı varken, kendisine kitap okuyacak Roser yanında olsaydı ne kadar harika olurdu. Kitaptan bol bir şey yoktu, ama sayfalardaki harfler onun gözünün önünde dans edip duruyordu. Roser'in okumaya ara verdiği zamanlarda ona askerlik hayatını, kendilerinin olmayan bir savaşta çarpışmak ve ölmek için elliden fazla ülkeden gelmiş gönüllüleri, Amerikan Tugayı'ndakileri, Lincoln Birliği'ndekileri anlatıyordu, onlar her zaman cephenin ön sırasında bulunuyor ve ilk ölenler oluyorlardı. "Dediklerine göre faşizme karşı İspanya'nın yanında savaşmak için gelmiş otuz binden fazla erkek ve yüzlerce kadın varmış, bu savaş işte öylesine önemli, Roser." Ona susuzluktan, elektrik ve hela kıtlığından, enkaz, çöp, toz toprak ve kırık camlarla dolu geçitlerden dem vuruyordu. "Boş vakitlerimizde öğretiyor ve öğreniyorduk. Okuması yazması olmayan çocuklara ders verebilse annem ne kadar mutlu olurdu; pek çoğu okula hiç gitmemiş." Ama sıçanlardan ve bitlerden, boklardan, sidiklerden ve kandan, sedyeciler gelebilene kadar kan kaybederek saatlerce ve saatlerce bekleyen yaralı yoldaşlarından, çektikleri açlıktan, çanaklarındaki taş gibi sert fasulyelerden ve buz gibi soğuk kahveden, kimilerinin kendilerini fütursuzca kurşunlara siper eden akıl almaz cesaretinden ve daha başkalarının, özellikle de daha genç olanların, cepheye daha yeni gelenlerin ve Biberon Tertibi'nden küçücük çocukların çektiği korkudan hiç söz etmiyordu, neyse ki yoldaş olarak karşısına böyleleri hiç çıkmamıştı, yoksa kahrından ölürdü. Hele kendi yoldaşları tarafından

yapılan kitle halindeki idamlardan, düşman esirlerini nasıl ikişer ikişer bağladıklarından, onları nasıl kamyonlarla açık alanlara götürdüklerinden, oracıkta öldürdüklerinden ve toplu mezarlara gömdüklerinden hiç bahsetmiyordu. Yalnızca Madrid'de iki binden fazlası vardı.

Yaz gelmişti. Hava daha geç kararıyor, günler sıcak ve tembel saatler boyunca uzayıp gidiyordu. Guillem'le Roser birlikte o kadar çok vakit geçiriyorlardı ki birbirlerini iyice tanımışlardı. Beraberce ne kadar çok kitap okusalar ya da sohbet etseler de, tatlı bir yakınlık duygusunun hâkim olduğu bir sessizlik içinde uzun saatler geçiriyorlardı. Akşam yemeğinden sonra Roser artık Carme'yle paylaştığı yatağa uzanıyor ve sabahın üçüne kadar uyuyordu. O saatte, şafak vakti karneyle dağıtılacak ekmekleri hazırlamak üzere kalkıp fırına gidiyordu.

Radyo haberleri, gazeteler ve sokaklardaki hoparlörler iyimserdi. Milislerin şarkıları ve yerde sürünerek yaşamaktansa ölmek evladır diyen Pasionaria'nın ateşli söylevleri her yanda duyuluyordu. Düşmanın ilerlediği kabul ediliyor, buna stratejik geri çekilme deniyordu. Yiyecek maddelerinden tutun da ilaçlara varana kadar neredeyse her şeyin karneyle verilmesinden ya da kıtlığından da hiç söz edilmiyordu. Víctor Dalmau ailesine hoparlörlerde söylenenlerin daha gerçekçi bir versiyonunu aktarıyordu. Savaşın gidişatı, yaralıları taşıyan trenlerden ve kendi hastanesinde trajik bir biçimde artan ölü sayısından tahmin edilebilirdi. "Cepheye geri dönmem lazım," diyordu Guillem, ama bitkin bir halde yatağa yığılmadan önce botlarını ayağına geçirecek gücü bulamıyordu kendinde.

Tifüsün getirdiği perişanlığın içinde Guillem'in bakımıyla ilgili gündelik işler; onu süngerle yıkamak, otu-

rağını dökmek, çocuk mamasıyla kaşık kaşık beslemek, uykusunda başında beklemek, sonra yeniden yıkamak, oturağını dökmek ve beslemekten oluşan sonu gelmez bir kaygı ve sevgi içindeki bütün bu rutin işler, Roser'in içinde onun sevebileceği tek erkek olduğu kanısını güçlendirmişti. Başka hiç kimse asla olmayacaktı, bundan emindi. Nekahat döneminin dokuzuncu gününde, onun epeyce iyileşmiş olduğunu gören Roser, sadece kendisine ait olacak şekilde onu yatağa bağlamak için artık bir bahane kalmadığını anlamıştı. Guillem çok yakında cepheye geri dönmek zorunda kalacaktı. Bu son yılda o kadar çok kayıp verilmişti ki, Cumhuriyetçi Ordu yeniyetmeleri, yaşlıları ve bet suratlı mahpusları askere almaya başlamıştı, bu sonunculardan cepheye gitme ya da hapiste çürüme arasında seçim yapmaları isteniyordu. Roser, Guillem'e artık yataktan kalkma vaktinin geldiğini bildirdi, atılacak ilk adım güzel bir banyo olacaktı. Mutfaktaki en büyük tencerede su ısıttı, Guillem'i çamaşır teknesine soktu, saçından ayaklarına kadar sabunladı, sonra durulayıp pırıl pırıl, pespembe olana kadar kuruladı. Onu o kadar iyi tanıyordu ki artık çıplaklığını görmüyordu bile. Guillem'e gelince, o da kızın önünde utanmayı bir yana bırakmıştı; Roser'in ellerinde çocukluğuna geri dönüyordu. "Savaş bittiğinde onunla evleneceğim," diye karar verdi içinden, derin bir şükran duygusuna kapıldığı bir anda. O zamana kadar, bir yerde kök salıp evlenmek kadar aklından çıkardığı başka hiçbir düşünce olmamıştı. Savaş, gerçekleşmesi mümkün bir geleceği tasarlamaktan kurtarmıştı onu. Ben barış için yaratılmamışım, diye düşünüyordu, bir fabrikada işçi olmaktansa asker olmak evla, eğitimim olmadan ve bu delidolu karakterimle daha başka ne yapabilirdim ki. Ama Roser, körpeliği ve masumiyetiyle, sarsılmaz iyi kalpliliğiyle, ruhunun içine girmişti; kızın hayali siperlerin içinde onu yalnız bırakmıyordu ve

ne kadar çok hatırlarsa ona o kadar çok ihtiyaç duyuyor, gözüne o kadar güzel görünüyordu. Tifüsün en kötü günlerinde, acı ve korkudan oluşan bir girdabın içinde boğulurken, suyun yüzünde kalabilmek için ümitsizce Roser'e sarılıyordu. Kafasının bulandığı anlarda kendisine yol gösteren yegâne pusula kızın özenle üstüne doğru eğilen yüzü, tutunabileceği tek çapa, hemen güleç ve munis oluveren sert bakışlı gözleri oluyordu.

Çamaşır teknesindeki o ilk banyoyla Guillem, onca acı çekip ter döktükten sonra yaşayanların dünyasına geri dönmüştü. Sabunlu bezin sürtünmesiyle, saçındaki köpükle, kovalar dolusu ılık suyla, Roser'in bedeninde dolaşan elleriyle, onun o güçlü, hafif, hassas piyanist elleriyle, şükran duyarak dirilmişti. Kız onu kuruladı, babasının pijamasını giydirdi, tıraş edip saçını ve pençe gibi uzamış tırnaklarını kesti. Guillem hâlâ yanakları çökmüş, gözleri kızarmış bir haldeydi, ama iki milis kızın sürükleyerek eve getirdiği o korkuluktan eser kalmamıştı. Daha sonra Roser kahvaltıdan kalan kahveyi ısıttı, kendisini cesaretlendirsin diye içine bir miktar da konyak kattı.

"Partiye gitmeye hazır haldeyim," diye gülümsedi Guillem, kendini aynada görünce.

"Yatağa girmeye hazır haldesin," dedi Roser, ona bir fincan kahve uzatarak. "Benimle," diye de ekledi.

"Ne dedin?"

"Beni duydun."

"Herhalde şeyi düşünmüyorsun..."

"Senin de düşünmen gereken şeyi düşünüyorum," diye karşılık verdi kız, elbisesini kafasının üstünden çıkararak.

"Sen ne yapıyorsun, kızım? Annem her an dönebilir."

"Bugün pazar. Carme meydanda Katalonya dansları yapmakla meşgul, sonra da Víctor'la konuşmak için gidip telefon santralinde kuyruğa girecek."

"Hastalığı sana bulaştırabilirim."

"Şimdiye kadar bulaştırmadıysan şimdi bulaştırman zor. Bu kadar bahane yeter. Hadi kımılda, Guillem," diye buyurdu Roser, sutyeniyle külotunu çıkarıp, yatağa girsin diye onu iterek.

Bir erkeğin önünde hiç soyunmamıştı, ama karneye bağlı olarak, sürekli tetikte, komşulardan ve dostlardan kuşkulanarak, ölüm meleği her an yakınındayken onca zaman yaşamaktan utangaçlığını yitirmişti. Rahibeler okulundayken öylesine değerli olan bakirelik, yirmi yaşına geldiğinde sanki bir kusurmuş gibi ağır geliyordu ona. Hiçbir şey güvenli değildi, gelecek diye bir şey yoktu, savaş ellerinden söküp almadan önce tadını çıkaracakları o an vardı yalnızca.

Yenilgi, 1938 Temmuz'unda başlayan Ebro Muharebesi'yle kesinlik kazandı; muharebe dört ay sürecek ve yenilenlerin topluca göç etmelerinden az önce şehit düşen Guillem de aralarında olmak üzere geride otuz bin ölü bırakacaktı. Cumhuriyetçilerin durumu içler acısıydı; tek umut, Fransa'yla Büyük Britanya'nın kendileri lehine araya girmeleriydi, ama günler geçiyor, böyle bir belirti görünmüyordu. Vakit kazanmak için güçlerini ve birliklerinin önemli bölümünü Ebro Irmağı'nın karşısına geçirip düşman topraklarına sızarak orayı işgal etmeye, onların mühimmatını ele geçirerek savaşın henüz kaybedilmediğini, gerekli yardım geldiği takdirde İspanya'nın faşizmi yenebileceğini bütün dünyaya göstermeye odaklanmışlardı. Seksen bin kişi, ırmağı geçme ve hem sayıca hem silah bakımından kendilerinden kat kat üstün olan düşman birlikleriyle karşılaşma göreviyle, geceleyin gizlice ırmağın doğu kıyısına taşındı. Guillem İngiliz, Amerikalı ve Kanadalı gönüllülerle birlikte 45. Tümen'in kar-

ma tugayındaydı; bu öncü tugay, kendilerinin ölüm tugayı adını taktıkları vurucu gücü oluşturuyordu. Acımasız bir yaz sıcağında sarp bir arazide savaşıyorlardı, düşman karşılarında, ırmak arkalarında, Alman ve İtalyan uçakları tepelerindeydi.

Gerçekleştirdikleri bu beklenmedik saldırı, Cumhuriyetçilere belli bir avantaj sağlamıştı. Savaşçılar cepheye ulaştıkça, dehşet içindeki katırları yükleriyle birlikte peşleri sıra sürükleyerek, bulabildikleri teknelerle ırmağı geçiyorlardı. Mühendislerin inşa ettiği yüzer köprüler, gündüzleri bombardımana tutuldukları aynı hızla geceleri yeniden inşa ediliyordu. Ön saftaki Guillem, erzak dağıtımı yetişmediğinde günlerce aç ve susuz, haftalarca yıkanmadan kalıyor, taşların üzerinde yatıp uyuyor, güneş çarpmasından ve ishalden hastalanıyor, her an düşman ateşine, sivrisineklere ve ne bulurlarsa yiyerek ölülere saldıran farelere maruz kalıyordu. Açlığın, susuzluğun, karın ağrılarının ve bitkinliğin üstüne bir de aşırı yaz sıcağı binmişti. Vücudu o kadar susuz kalmıştı ki artık terlemiyordu bile, güneşten yanan teni, tıpkı kertenkele derisi gibi yer yer çatlayıp kapkara olmuştu. Kimi zaman elinde tüfekle, dişlerini sıkmış, bedenindeki her bir lif gerilmiş bir halde saatler boyu bir yere sinerek ölümü bekliyor, daha sonra uyuşan bacakları ona itaat etmiyordu. Tifüs yüzünden zayıf düştüğünü ve artık eskisi gibi olmadığını varsayıyordu. Yoldaşları korkutucu bir hızla şehit düşüyorlardı, o da sıranın kendisine ne zaman geleceğini merak ediyordu. Yaralılar, uçakların makinelilerle taramasını engellemek için ışıksız araçlarla geceleri tahliye ediliyordu; ağır yaralı olan bazıları bir kurşun sıkarak kendilerini öldürsünler diye yalvarıyorlardı, çünkü düşmanın eline canlı olarak geçmek bin kez ölmekten beterdi. O acımasız güneşin altında kokmaya başlamadan önce toplanamayan cesetlerin üstü ya taşlarla örtülüyor ya da atlara ve

katırlara yapıldığı gibi yakılıyordu, çünkü taşlarla kaplı ve beton gibi sert toprakta çukur kazmak imkânsızdı. Guillem, cesetlerin yanlarına kadar yanaşmak, kimliklerini teşhis etmek ve ailelerine göndermek üzere herhangi bir kişisel eşyasını kurtarmak için kurşunlara ve el bombalarına hedef olacak hale geliyordu.

Savaşçılar arasında hiç kimse Ebro kıyılarında ölme stratejisine akıl erdiremiyordu, çünkü Franco'nun topraklarında ilerlemeye çalışmak beyhudeydi ve bulundukları konumu korumak için onca kayıp vermek saçmaydı, ama memnuniyetsizliği yüksek sesle telaffuz etmek çok pahalıya mal olacak bir korkaklık ya da ihanet olarak görülüyordu. Guillem'in kısmetine, California'da üniversite öğrencisiyken Lincoln Taburu'na katılmış, aslan gibi cesur, Amerikalı bir subay düşmüştü. Daha önceden hiçbir askerî deneyimi olmadığı halde savaş için yaratılmış olduğunu göstermişti, doğuştan askerdi ve emir vermeyi biliyordu; adamları saygı duyuyorlardı ona. Guillem, devrimin ordu da dahil olmak üzere toplumun her kesimine yaydığı sosyalizmin eşitlik idealinin her yerde geçerli olduğu dönemde, Barselona'daki milis güçlerine katılan ilk gönüllülerden biri olmuştu; o zamanlar orduda hiç kimse ne ötekinden üstündü ne de daha fazla şeye sahipti, subaylar hiçbir ayrıcalıkları olmadan birliğin geri kalanıyla aynı koşullarda yaşıyorlardı, aynı yemeği yiyor, aynı giysileri kullanıyorlardı. Konvansiyonel ordularda, hele kesinlikle Franco'nun ordusunda olduğu gibi hiyerarşi, protokol, selam durmak için esas duruşa geçmeler yoktu, subaylar için çadırlar, silahlar ya da özel araçlar yoktu; cilalı postallar, emir erleri ve aşçılar yoktu. Bütün bunlar, devrim coşkusunun büyük ölçüde yatıştığı savaşın ilk yılında değişmişti. Burjuva hayat biçimlerinin, sosyal sınıfların, kimilerinin kudretinin, kimilerininse köle ruhunun, bahşişlerin, fuhşun, halkın geri kalanı yokluk ve

kıtlık çekerken ne yiyecekleri, ne sigaraları, ne en son moda giysileri eksik olan zenginlerin ayrıcalıklarının Barselona'ya sessiz sedasız nasıl geri döndüğüne Guillem tiksinti içinde tanık oluyordu. Askerler arasında da değişiklikler olduğunu görüyordu. Mecburi hizmet yoluyla kurulmuş olan Halk Ordusu, gönüllü milisleri yutmuş ve geleneksel hiyerarşiyi ve disiplini geçerli kılmıştı. Yine de o Amerikalı subay sosyalizmin zaferine hâlâ inanıyordu; ona göre, eşitlik yalnızca mümkün değil kaçınılmazdı ve bunu adeta bir ibadeti yerine getirir gibi uyguluyordu. Emri altındaki adamlar ona arkadaş gibi davranıyorlar, ama emirlerini asla sorgulamıyorlardı. Amerikalı subay, Ebro seferiyle ilgili önceleri İngilizce olarak yaptığı açıklamaları tercüme edebilecek kadar İspanyolca öğrenmişti. Yapılacak şey, Valencia'yı korumak ve Milliyetçilerin işgal ettiği geniş bir kuşakla Cumhuriyetçilerin topraklarının geri kalanından ayrı düşmüş olan Katalonya'yla teması yeniden kurmaktı. Guillem ona saygı duyuyordu, açıklamalar olsa da olmasa da onun peşinden her yere gidebilirdi. Eylül ayı ortalarında Amerikalı subay mitralyöz ateşiyle sırtından vuruldu ve gık demeden Guillem'in yanına düştü. Yattığı yerden adamlarını yüreklendirmeyi sürdürüyordu, ta ki sonunda bilincini kaybedene kadar. Guillem'le bir başka asker onu kaldırıp taşıdılar, geceye kadar korumak için bir enkaz yığınının arkasına yatırdılar, gece olunca sedyeciler yaklaşarak onu bir ilkyardım istasyonuna götürebildiler. Birkaç gün sonra Guillem, hayatı kurtulduğu takdirde o subayın sakat kalacağını duymuştu. Çabucak ölsün diye bütün kalbiyle dua etti.

Amerikalı subay, Cumhuriyetçi hükümetin yabancı savaşçıların İspanya'dan çekilmeleri için çağrıda bulunmasından bir hafta önce öldü; hükümet, Alman ve İtalyan birliklerine güvenen Franco'nun da aynı şeyi yapaca-

ğını umuyordu, ama öyle olmadı. İsimsiz bir çukura alelacele defnedilen Amerikalı subayın, arkadaşlarıyla birlikte, her birinin ömürlerinin sonuna kadar hatırlayacağı kalabalık bir törenle, kendilerine minnettar olan halkın tezahüratı arasında Barselona sokaklarında yürümeye ömrü vefa etmemişti. En unutulmaz veda cümleleri, bütün o yıllar boyunca Cumhuriyetçilerin moralini yüksek tutmuş olan o ateşli coşkusuyla Pasionaria'nın söyledikleri olacaktı. Ülkelerini ve evlerini barklarını bırakıp her şeylerini feda eden ve yalnızca İspanya'nın uğruna ölme şerefine nail olmaya gelen özgürlük savaşçıları, kahramanlar, idealistler, disiplin sahibi cesur insanlar olarak söz etti Pasionaria o yabancılardan. Onlardan dokuz bin kişi İspanyol topraklarında yatıyordu ve sonsuza kadar orada kalacaklardı. En sonunda da, zaferden sonra kendilerine bir vatan ve dostlar bulacakları İspanya'ya geri dönmelerini söyledi Pasionaria.

Franco'nun propagandası, hoparlörlerden yapılan duyurularla, ayrıca ekmek, adalet ve özgürlük vaatleriyle uçaklardan atılan yazılarla, onları teslim olmaya çağırıyordu, ama artık herkes biliyordu ki ordudan firar etmek, hapishaneyi boylamak ya da bizzat kendilerinin kazacağı bir ortak mezara girmek anlamına gelecekti. Franco'nun işgal ettiği kasabalarda, kurşuna dizilenlerin dul karılarının ve ailelerinin harcanan kurşunların parasını ödemek zorunda bırakıldıklarını duymuşlardı. Ve binlerce insan kurşuna diziliyordu; o kadar çok kan akacaktı ki, ertesi yıl köylüler soğanların kızıl renkli çıktığına ve patateslerin içinde insan dişlerine rastladıklarına yemin ediyorlardı. Her şeye rağmen bir somun ekmek uğruna dayanamayıp düşman saflarına geçme arzusu yüzünden, genellikle daha genç askerler arasından olmak üzere ordudan kaçan çok oldu. Bir defasında Guillem, dehşete kapılarak aklı başından giden Valencia'lı bir çocuğu güç kullanarak dur-

durmak zorunda kalmış, silahını alnına dayayarak yerinden kımıldayacak olursa onu öldüreceğine yemin etmişti. Çocuğu sakinleştirmek iki saatini almıştı ve bunu hiç kimsenin haberi olmadan yapmıştı. Aradan otuz saat geçtikten sonra çocuk ölmüştü.

Ve en temel ihtiyaçların bile karşılanamadığı o cehennemin ortasında arada bir posta torbalarıyla birlikte bir ambulans çıkageliyordu. Savaşçıların morallerini yükseltmek için bunu kendine iş edinen Aitor Ibarra'ydı gelen. Özel yazışmalar, Ebro Cephesi'nde en son önceliklerden biriydi ve aslında pek az kişi mektup alıyordu; yabancı askerler memleketlerinden çok uzakta olduklarından, İspanyolların çoğu da, özellikle ülkenin güneyinden gelenler, okuması yazması olmayan ailelerin çocukları olduklarından. Guillem Dalmau'nun mektup aldığı biri vardı. Aitor, tek bir kişiye mektup getirmekle postu tehlikeye attığını söyleyerek onu alaya alıyordu. Bazı zaman iple bağlanmış birkaç mektuptan oluşan kalın bir desteyi teslim ediyordu ona. Annesinden ve ağabeyinden her zaman bir mektup oluyordu, ama çoğu Roser'den geliyordu, kız birkaç sayfa birikene kadar her gün bir-iki paragraf yazıyor, onları bir zarfa koyduktan sonra milislerin en popüler şarkılarından birini mırıldanarak askerî postaya vermeye gidiyordu: "Yazmak istersen bana, / biliyorsun yerim nerede: / Üçüncü Karma Tugay'da / ateş hattının en önünde." Mektupları teslim ederken Ibarra'nın da aynı şarkıyla ya da ona benzer bir başkasıyla Guillem'i selamladığını bilemezdi. Bask genç adam, korkuyu yenmek ve talih perisini baştan çıkarmak için uykusunda bile şarkı söylüyordu.

Franco birlikleri, ülkenin büyük bir bölümünü işgal ettikten sonra amansızca ilerliyordu ve Katalonya'nın da

düşeceği besbelliydi. Şehri giderek bir korku sarıyordu, insanlar kaçmaya hazırlanıyorlardı, pek çokları bunu yapmıştı zaten. 1939 Ocak ayının ortalarında Aitor Ibarra, ağır yaralı on dokuz adamı taşıyan külüstür bir kamyonu sürerek Manresa Hastanesi'ne geldi. Yola çıktıklarında yirmi bir kişiydiler, ama içlerinden ikisi yolda ölmüş ve cesetleri orada kalmıştı. Sivil doktorların bazıları görev yerlerini terk etmişti, kalanlar hastanedeki hastalar arasında panik çıkmasını engellemeye çalışıyorlardı. Cumhuriyetçi hükümetin üyeleri de, yönetime Paris'ten devam etme düşüncesiyle, sürgünde karar kılmışlar, bu da sivil halkın moralini çökertmişti. Artık o sıralarda Milliyetçiler Barselona'ya yirmi beş kilometreden az bir mesafede bulunuyorlardı.

Ibarra elli saattir uykusuzdu. Acınacak bir halde yükünü teslim ettikten sonra, kamyonu karşılamaya çıkmış olan Víctor Dalmau'nun kollarına attı kendini. Víctor onu alıp, kral dairesi adını taktığı kendi odasına yerleştirdi, içeride yalnızca bir sahra yatağı ve bir gaz lambasıyla lazımlık vardı. Kendisi vakit kazanmak için hastanede kalmaya karar vermişti. Aradan saatler geçtikten sonra, ameliyat odasındaki çılgınca faaliyete bir ara verildiğinde, Víctor arkadaşına bir kâse dolusu mercimek çorbasıyla annesinin o hafta göndermiş olduğu sosisi ve bir maşrapa hindiba kahvesi götürdü. Aitor'u uyandırması zor oldu. Yorgunluktan başı dönen Bask büyük bir iştahla yemeğini yerken Ebro çarpışmasının ayrıntılarını anlatmaya koyuldu, Víctor daha önceki aylarda gelen yaralıların ağzından olanları zaten ana hatlarıyla öğrenmişti. Cumhuriyetçi Ordu orada büyük bir kıyıma uğramıştı ve Ibarra'ya bakılırsa geriye bir tek son yenilgiye hazırlanmak kalıyordu. "Yüz on üç günlük çatışmalar sırasında bizden on binden fazla adam katledildi, ne kaç bin kişinin esir alındığını biliyorum ne de bombardıman edi-

len kasabalardaki sivillerden ne kadar kayıp verildiğini, düşmanın kayıplarınıysa hiç hesap etmeyelim," diye de ekledi Bask. Profesör Marcel Lluís Dalmau'nun ölmeden önce tahmin ettiği gibi, savaş kaybedilmişti. Cumhuriyetçi tarafın beklediği gibi barış müzakereleri olmayacaktı, Franco yalnızca kayıtsız şartsız teslimiyeti kabul edecekti. "Sen Franco propagandasına inanma, ne bağışlayıcılık olacak ne de adalet. Ülkenin geri kalanında olduğu gibi burada da ortalık kan gölüne dönecek. Canımıza okunmuş durumdayız."

Ibarra'nın etrafa meydan okuyan gülümsemesinden, şarkılarından ve şakalarından hiç vazgeçmediği son derece trajik anları onunla paylaşmış olan Víctor için bu kez arkadaşının yüzündeki ciddi ifade, söylediği kelimelerden çok daha anlamlı olmuştu. Ibarra sırt çantasından küçük bir şişe içki çıkardı, sulandırılmış kahveye boşaltarak Víctor'a ikram etti. "Al iç, buna ihtiyacın olacak," dedi. Víctor Dalmau'ya kardeşiyle ilgili kötü haberi vermenin en uygun biçimini epeyce bir süreden beri aklından geçirip duruyordu, ama acıyı hafifletici laflara girişmeden Guillem'in 8 Kasım'da öldüğünü söyleyebildi yalnızca.

"Nasıl ölmüş?" oldu Víctor'un sorabildiği tek soru.

"Siperin içine atılan bir bombayla. Bağışla beni, Víctor, ama ayrıntılara girmemeyi tercih ediyorum."

"Nasıl olduğunu söyle bana," diye tekrarladı Víctor.

"Bomba birkaç kişiyi paramparça etmiş. Parçaları bir araya getirmeye vakit yoktu. Öylece gömdük."

"Öyleyse kimliklerini teşhis edemediler."

"Tam olarak teşhis edemediler, Víctor, ama o siperde kimlerin olduğu biliniyordu. Guillem de onlardan biriydi."

"Ama kesin değil, öyle değil mi?"

"Korkarım kesin," dedi Aitor ve sırt çantasından yarı yanmış bir cüzdan çıkardı.

Víctor, parçalanmak üzere olan cüzdanı dikkatle açtı, içinden Guillem'in askerî kimliğini ve mucizevi bir şekilde sapasağlam kalmış bir fotoğraf çıkardı, kuyruklu bir piyanonun yanında duran bir kızın resmiydi bu. Víctor Dalmau, dakikalar boyunca ağzından hiçbir kelime çıkmadan, sahra yatağının ayakucunda arkadaşının yanında öylece oturdu. Aitor içinden geldiği gibi onu kucaklamaya cesaret edemiyordu, hiç ses çıkarmadan ve kımıldamadan yanında durup bekledi.

"Bu sevgilisi, Roser Bruguera. Savaştan sonra evleneceklerdi," dedi Víctor sonunda.

"Sana üzülüyorum, Víctor, ama bunu ona söylemek zorundasın."

"Kız hamile, sanıyorum altı ya da yedi aylık. Guillem'in öldüğünden emin olmadan bunu ona söyleyemem."

"Daha fazla nasıl bir kanıt istiyorsun, Víctor? O çukurdan kimse sağ çıkmadı."

"Belki de o orada değildi."

"Öyle olsaydı cüzdanı cebinde olurdu, bir yerlerde hayatta olurdu ve ondan haber almış olurduk. Aradan iki ay geçti. Sence bu cüzdan yeterli kanıt değil mi?"

O hafta sonu Víctor Dalmau Barselona'ya annesinin evine gitti; annesi karaborsadan bulduğu bir fincan pirinç, birkaç diş sarmısak ve kocasının limanda sattığı saatine mal olmuş bir mürekkepbalığıyla yaptığı mürekkepli pilavla bekliyordu oğlunu. Balıklar askerlere tahsis edilmişti ve sivil halk arasında dağıtılan az miktardaki balık güya hastanelere ve çocuk yuvalarına gidiyordu, ama politikacıların sofralarından da, burjuvazinin gittiği otellerden ve restoranlardan da eksik olmadığı çok iyi biliniyordu. Víctor, annesini onca acıdan ve kaygıdan öylesine zayıflamış, küçülmüş ve yaşlanmış, Roser'i ise koskoca karnıyla ve gebe kadınlara özgü o ışıl ışıl yüzüyle görün-

ce, Guillem'in öldüğünü söyleyemedi; onlar hâlâ Marcel Lluís'in yasını tutuyorlardı. Bunu onlara söylemeyi kaç kez denedi, ama sözcükler göğsünün içinde donup kalıyordu. Roser'in çocuğunu dünyaya getirmesini ya da savaşın bitmesini beklemeye karar verdi. Bebeğini kucağına bir kez aldı mı, Carme'nin oğlunu, Roser'in de aşkını kaybetmesinin acısının daha katlanılabilir olacağını düşünmüştü.

III

1939

"Geçti bir asırlık günler ve akıp gitti saatler
senin sürgüne gitmenin ardından..."

Pablo Neruda,
"Sürülmüş topraklar", *Evrensel Şarkı – Canto General*

Barselona'da ocak ayı sonlarında, sonradan geri çekilme diye adlandırılacak toplu göçün başladığı o gün şafak söktüğünde hava o kadar soğuktu ki, borulardaki sular donuyor, araçlar ve hayvanlar buzlara yapışıp kalıyordu, kara kara bulutların kapladığı gökyüzü derin bir yas içindeydi. Halkın belleğindeki en sert kışlardan biriydi bu. Franco birlikleri Tibidabo'dan aşağı doğru iniyordu ve halk paniğe kapılmıştı. Milliyetçi Ordu'dan yüzlerce esir hücrelerinden sökülüp alınmış ve son dakikada idam edilmişlerdi. Pek çoğu yaralı olan askerler, binlerce ve binlerce sivilin, kalabalık ailelerin, annelerin, çocukların, meme emen bebeklerin ardından Fransa sınırına doğru yürüyüşe geçmişti; bu insanların her birinin yanında götürebildiği kadar eşya vardı, kimileri otobüslerde ya da kamyonlardaydı, bazıları bisiklet üstünde, yük

arabalarında, at ya da katır sırtındaydı, büyük çoğunluğu eşyalarını koydukları çuvalları sürüklüyordu, umutsuz insanların oluşturduğu acınası bir insan seliydi bu. Kapatılmış evler ve sevilen eşyalar geride bırakılmıştı. Evcil hayvanlar bir süre sahiplerinin peşinden gidiyor, ama çok geçmeden o geri çekilmenin girdabı içinde kaybolup gidiyordu.

Víctor Dalmau bütün geceyi, elde bulunan az sayıdaki araçlar, kamyonlar ve trenlerle taşınabilecek hastaları tahliye etmekle geçirmişti. Sabah saat sekiz sularında, babasının emirlerini yerine getirerek annesiyle Roser'i kurtarmak zorunda olduğunu anladı, ama hastalarını bırakamazdı. Aitor Ibarra'yı bularak o iki kadını alıp götürmeye razı etmeyi başardı. Baskın, barış günlerinde en büyük hazinesi olmuş sepetli bir Alman motosikleti vardı, ama yakıtsızlıktan üç yıldır kullanamamıştı. Bir arkadaşının evinde güzelce sarmalanmış olarak saklıyordu onu. İçinde bulundukları koşullarda aşırı önlemler alınması gerektiğini düşündü ve hastaneden iki bidon benzin yürüttü. Motosiklet, o mükemmel Töton teknolojisinin hakkını vererek, üçüncü denemede sanki bir garajın içine gömülü olarak hiç beklememişçesine çalışıverdi. Saat on buçukta Aitor, şehirden kaçış esnasında sokakları tıklım tıklım dolduran kalabalığın arasından zar zor zikzaklar çizerek, kulakları sağır eden bir gürültünün ve egzos borusundan çıkan kara bir dumanın arasında Dalmau'ların evinin önünde boy gösterdi. Carme'yle Roser onu bekliyorlardı, çünkü Víctor onları haberdar etmenin bir yolunu bulmuştu. Verdiği talimat açıktı: Aitor Ibarra'ya sımsıkı tutunarak sınırı geçmek ve öbür tarafta güvendiği bir hemşire olan Elisabeth Eidenbenz adında birini bulmak üzere Kızıl Haç'la temas kurmaktı. Fransa'ya vardıklarında o kız aralarında bağlantı oluşturacaktı.

İki kadın, yanlarına kalın giysiler, biraz erzak ve aile fotoğraflarını almışlardı. Carme son âna kadar çekip gitmeleri gerekli mi değil mi diye kuşku içindeydi, hiçbir felaketin yüz yıl sürmeyeceğini söylüyordu, belki de bekleyebilirler ve işlerin nasıl gittiğine bakabilirlerdi; başka bir yerde yeni bir hayata başlayacak gücü bulamıyordu kendinde ama Aitor, faşistler geldiğinde neler olacağını gösteren yaşanmış örnekler verdi ona. İlk olarak, her yere bayraklar asılacak ve şehir meydanında katılmanın zorunlu olacağı büyük bir ayin yapılacaktı. Galipler, üç yıl boyunca şehirde kendilerini belli etmemiş olan Cumhuriyet düşmanlarından oluşan bir kalabalığın tezahüratıyla karşılanacaktı, duydukları korku yüzünden kendilerini karşı tarafa beğendirmeye çalışan ve devrime asla katılmamış olduklarının hesabını yapan daha pek çokları da onlarla birlik olacaktı. Tanrı'ya inanıyoruz, İspanya'ya inanıyoruz, Franco'ya inanıyoruz. Tanrı'yı seviyoruz, İspanya'yı seviyoruz, Başkumandan Francisco Franco'yu seviyoruz. Daha sonra tasfiye hareketi başlayacaktı. Eğer ele geçirebilirlerse, hangi koşullar altında olurlarsa olsunlar, önce savaşçıları tutukluyorlar, ayrıca işbirlikçi olarak ya da İspanya ve Katolik dini karşıtı olduğunu düşündükleri herhangi bir etkinliğe katılmış şüpheliler olarak başkaları tarafından ihbar edilmiş kişileri de alıp götürüyorlardı; bunların arasında sendikacılar, sol parti üyeleri, başka din mensupları, bilinemezciler, masonlar, profesörler, öğretmenler, biliminsanları, filozoflar, Esperanto konuşanlar, yabancılar, Yahudiler, Çingeneler de vardı ve liste böylece uzayıp gidiyordu.

"Misillemeler çok korkunç, Bayan Carme. Çocukları analarından koparıp, tek gerçek inanç ve vatan değerlerini kafalarına sokmak için rahibelerin yetimhanelerine koyduklarını biliyor muydunuz?"

"Benimkiler büyümüşler artık."

"Bu yalnızca bir örnek. Benim size anlatmak istediğim, benimle beraber gelmekten başka çareniz olmadığı, çünkü devrimcilere okuma yazma öğretiyordunuz ve kiliseye gitmiyordunuz diye onlar sizi kurşuna dizeceklerdir."

"Bana baksana genç adam, ben elli dört yaşındayım ve veremli gibi öksürüyorum. Çok fazla yaşayacak değilim. Sürgünde beni nasıl bir hayat bekliyor olabilir ki? Ben kendi evimde, Franco olsun olmasın, kendi şehrimde öleyim daha iyi."

Aitor on beş dakika daha onu ikna etmeye boşuna uğraştı, ta ki sonunda Roser araya girene kadar.

"Bizimle gelin, Donya Carme, çünkü ben ve torununuz, bizim size ihtiyacımız var. Bir süre sonra bir yere yerleşip de İspanya'da işlerin nasıl gittiğini öğrendiğimizde, eğer isterseniz geri dönebilirsiniz."

"Sen benden daha güçlü ve her şeyi yapabilecek durumdasın, Roser. Tek başına pekâlâ başının çaresine bakabilirsin. Ağlama kızım..."

"Nasıl ağlamayayım! Ben siz olmadan ne yaparım?"

"Pekâlâ, ama şunu bilin ki bunu sırf senin ve çocuğun için yapıyorum. Bana kalsaydı buradan ayrılmazdım, elle gelen düğün bayram."

"Yeter artık hanımlar, yola çıkmamız lazım," diye üsteledi Aitor.

"Peki ya tavuklar?"

"Salıver onları, nasıl olsa birileri alır. Hadi, gitme vakti geldi."

Roser motosiklette Aitor'un arkasına oturmaya kalkışmıştı, ama Carme'yle ikisi onu sepette oturmaya ikna ettiler, orada çocuğa zarar verme ya da düşük yapma tehlikesi daha azdı. Üst üste bir sürü yelek ve siyah yünden halı gibi kalın ve su geçirmez bir Kastilya mantosu giymiş olan Carme selenin arkasına oturdu. O kadar ha-

fifti ki mantosu olmasa uçup gidebilirdi. Buz tutmuş yolun üstünde patinaj yaparak ve motosiklete tırmanmaya niyetlenen umutsuz insanlardan kendilerini koruyarak, kalabalığın, başka araçların ve arabalara koşulu hayvanların arasından çok yavaş ilerliyorlardı.

Barselona'dan çıkış, soğuk altında tir tir titreyen binlerce kişinin panik içinde kaçmaya çalıştığı Dante'vari bir manzara oluştururken, bu telaş gitgide yaralıların, bacakları kesilmiş olanların, yaşlılarla çocukların yürüyebildiği hıza gerileyerek ağır bir yürüyüşe dönüşmüştü. Hastanelerdeki yürüyebilen hastalar da bu göçe katılmışlardı, daha başkaları gidebildikleri yere kadar trenlerle taşınıyorlardı, geri kalanlarsa Mağribilerin hançerlerine ya da süngülerine göğüs germek zorunda kalacaklardı. Çok geçmeden şehir geride kalmış, kendilerini açık arazide bulmuşlardı. Küçük köylerden çıkan köylüler, kimileri hayvanlarıyla ya da denklerle tepeleme dolu yük arabalarıyla, hareket halindeki bu kalabalığa katılıyorlardı. Ellerinde değerli herhangi bir şeyleri olanlar bunu az sayıdaki araçlarda bir yer karşılığında elden çıkarıyorlardı, çünkü paranın hiç değeri yoktu. Arabalardaki yüklerin altında katırlarla atların belleri bükülüyor, pek çoğu soluk soluğa yere yığılıyordu; bunun üzerine erkekler koşum takımlarının başına geçip arabaları çekiyorlar, o esnada kadınlar da arkadan itiyorlardı. Bavullardan mobilyalara kadar, artık hiç kimsenin taşıyamayacağı eşyalar giderek yollarda bırakılıyordu; ayrıca ölenler ve yaralılar da düştükleri yerde kalıyordu, çünkü kimse durup onların yardımına koşmuyordu. İnsanlarda merhamet diye bir şey kalmamıştı, herkes yalnızca kendisinin ve yakınlarının başının çaresine bakıyordu. Kondor Lejyonu'nun uçakları alçaktan uçarak ölüm saçıyor, geçtikleri yerde çamur ve buzla karışık bir kan gölü bırakıyorlardı. Kurbanların çoğu çocuktu. Yiyecek azalmak-

taydı. En ihtiyatlı olanların taşıdığı erzak bir-iki gün dayanıyordu, geri kalanlar açlığa katlanıyorlardı, meğerki köylünün biri yiyecekle bir şey değiştokuş etmeye gönüllü olsun. Aitor tavukları geride bıraktıklarına lanet edip duruyordu.

Dehşet içindeki binlerce sığınmacı, kendilerini bir korku ve nefret dalgasının beklediği Fransa'ya kaçıyordu. O yabancıları kimse istemiyordu, basının dediği gibi kızıllardı onlar, iğrenç insanlardı, pislik içindeki kaçaklar, firariler, suçlulardı; ortalığa salgın hastalık yayacaklar, hırsızlık ve tecavüz suçları işleyecekler, bir komünist devrim başlatacaklardı. Savaştan kaçan İspanyollar zaten üç yıldan beri azar azar gelmekteydi ve çok az sempatiyle karşılanmaktaydılar, ama ülkenin içine yayılmışlardı ve artık neredeyse göze görünmüyorlardı. Cumhuriyetçilerin yenilgisiyle birlikte bu akının artacağı tahmin ediliyordu; yetkililer en fazla on ya da on beş bin kadar olmak üzere, Fransız sağını telaşlandıran belirsiz sayıda bir göç bekliyorlardı. Kargaşanın, korkunun ve sefaletin son raddesine varmış olan neredeyse yarım milyon İspanyol'un sınıra yığılacağı kimsenin aklının ucundan geçmemişti. Fransızların ilk tepkisi, yetkililer sorunları halletmenin bir yolunu bulmak üzere bir anlaşmaya varmaya çalışırlarken sınırları kapatmak oldu.

Hava erken kararmıştı. Üstlerini başlarını sırılsıklam etmeye ve yerleri çamur deryasına çevirmeye yetecek kadar bir süre yağmur yağdı. Sonra ısı sıfırın altında birkaç dereceye kadar düştü ve bıçak saplanıyor gibi insanın iliklerine işleyen bir rüzgâr esmeye başladı. Yürüyüşçüler durmak zorunda kaldılar, karanlıkta yola yürüyerek devam etmek mümkün değildi. Islak battaniyelerle örtünerek bulabildikleri her yere sindiler, analar çocuk-

larına sarılmıştı, erkekler ailelerini korumaya çalışıyor, yaşlılar dua ediyorlardı. Aitor Ibarra iki kadını, kendisini beklemeleri talimatıyla, motosikletin sepetine yerleştirdi, çalmasınlar diye motoru bir kabloyla bağladı ve ihtiyacını gidermek için yoldan biraz uzaklaştı; cephede bulunmuş hemen herkes gibi onun da aylardan beri ishali vardı. Elindeki fener, arazideki bir çukurda hareketsiz yatan bir katırı aydınlattı; belki bacakları kırılmıştı ya da sadece yorgunluktan düşüp ölmüştü. Ama hayvan canlıydı. Tabancasını çekerek kafasına ateş etti. Düşmanın mitralyöz ateşinden farklı olan bu tek atış birkaç meraklıyı oraya çekmişti. Aitor emir vermeye değil, emir almaya alışık biriydi ama o anda beklenmedik bir emir verme becerisi yeşeriverdi içinde, erkekleri katırı kesmeleri için, kadınları da uçakların dikkatini çekmeyecek küçük ateşler üzerinde etleri kızartmaları için organize ediverdi. Bu fikir kalabalığın içinde her yere yayılmış, az sonra oradan buradan tek tek silah sesleri duyulmaya başlamıştı. Aitor bu kaskatı etten iki porsiyon Carme'yle Roser'e götürdü, ateşlerden birinin üstünde ısıttığı birer maşrapa da su verdi. Her birinin içine bir parça konyak koyarak, "Bunun, içine içki katılmış kahve olduğunu hayal edin, bir tek kahvesi eksik," dedi. Soğuk havanın koruyacağına güvenerek etin bir parçasını, ayrıca düşüp parçalanmış bir İtalyan havacının gözlükleri karşılığında aldığı yarım somun ekmeği sakladı. O gözlüklerin kendi eline geçene kadar yirmi kez elden ele dolaştığını ve parçalanana kadar dünyanın her yerinde dolaşmayı sürdüreceğini tahmin ediyordu.

Carme eti yemeye yanaşmadı, o kösele parçasını çiğnemeye kalksa dişlerinin kırılacağını söyledi ve kendi payını Roser'e verdi. Gecenin karanlığından yararlanıp usulca kaçma ve ortadan kaybolma düşüncesini kafasının içinde evirip çevirmeye başlamıştı bile. Soğuktan ne-

fes alamıyordu, aldığı her bir soluk onu öksürtüyordu, göğsü ağrıyor, boğulur gibi oluyordu. "Keşke bir an önce zatürree olsam," diye mırıldandı. "Öyle söylemeyin Bayan Carme, çocuklarınızı düşünün," diye karşılık verdi Roser, onu duyunca. Zatürree olmazsa soğuktan donarak ölmek de iyi bir seçim olurdu, diye düşündü Carme; Kuzey Kutbu'nda ihtiyarların böyle intihar ettiklerini bir yerde okumuştu. Doğacak olan erkek ya da kız torununu tanımayı isterdi, ama bu arzu kafasının içinde tıpkı bir rüya gibi dağılıp gidiyordu. Onun için önemli olan tek şey, Roser'in sağ salim Fransa'ya varması, orada doğum yapması, sonra da Guillem ve Víctor'la buluşmasıydı. Gençlere yük olmak istemiyordu; o yaşta onlara köstek olurdu, kendisi olmadan daha uzağa daha çabuk varabilirlerdi. Roser onun niyetlerini sezinlemiş olmalıydı; çünkü yorgunluğa yenik düşüp yanında büzülerek uykuya dalana kadar gözünü ondan ayırmadı. Carme'nin tıpkı kedi gibi usulca yanından kalktığını hissetmemişti.

Hava hâlâ karanlıkken kadının yokluğunu ilk fark eden Aitor oldu; Roser'i uyandırmadan, acılar içindeki o insan kalabalığının ortasında onu aramaya çıktı. Birinin üstüne basmadan ayağını yere koyabilmek için elindeki fenerle yerleri aydınlatıyordu; Carme'nin de ilerlemekte zorlanmış olabileceğini ve çok uzakta olamayacağını hesapladı. Güneşin ilk ışıkları, yakınlarının adlarını haykıran başkaları gibi o da Carme'ye seslenerek, insanlardan ve denklerden oluşan o hengâmenin içinde oradan oraya dolaşırken yakalamıştı onu. Onca ağlamaktan sesi kısılmış, sırılsıklam olup soğuktan mosmor kesilmiş dört yaşlarında küçük bir kız çocuğu Aitor'un bacağına sarıldı. Aitor, üzerini örtecek bir şeyi olmamasına yanarak çocuğun burnunu sildi ve acaba biri onu görüp tanıyabilir mi diye kaldırıp omuzlarına oturttu, ama hiç kimse başkalarının kaderiyle ilgilenmiyordu. "Adın ne senin, güzelim?"

"Nuria," diye mırıldandı küçük kız. Herkesin ezbere bildiği, kendisinin de aylardan beri diline doladığı popüler şarkılardan birini mırıldanarak kızı oyalamaya çalıştı. "Sen de benimle beraber söylesene, Nuria, çünkü şarkı söyleyince acılar unutulur," dedi ama kız hâlâ ağlıyordu. Uzunca bir süre omuzlarında kızla birlikte yürüdü, kendine zar zor yol açıyor, bir yandan Carme'ye sesleniyordu, ta ki sonunda yol kenarında durmuş bir kamyonla karşılaşana kadar, oradaki iki hemşire bir grup çocuğa süt ve ekmek dağıtıyordu. Onlara küçük kızın ailesini aradığını anlattı, onlar da kızı yanlarına bırakmasını istediler; kamyondakiler de kayıp çocuklardı. Aitor, aradan bir saat geçtikten sonra Roser'i bıraktığı yere doğru dönüşe geçti. Oraya döndüğünde Carme'nin Kastilya mantosunu almadan gittiğini fark etmişlerdi.

Günün aydınlanmaya başlamasıyla umutsuzluk içindeki o kalabalık, tıpkı ağır ağır ilerleyen kocaman kara bir leke gibi harekete geçti. Sınırı kapatmış olduklarının ve geçit noktalarının karşısında gittikçe daha fazla insanın yığılmakta olduğunun ağızdan ağza yayılmasıyla panik büsbütün artmıştı. Saatlerden beri bir şey yememişlerdi, çocuklar, yaşlılar ve yaralılar her an biraz daha güçten düşüyorlardı. Yük arabalarından kamyonlara varana kadar yüzlerce araç yolun iki yanında terk edilmiş olarak yatıyordu, çünkü arabaları çeken hayvanlar artık yola devam edememişler ya da yakıtları tükenmişti. Aitor, kalabalık yüzünden kımıldayamadıkları bir yerde anayoldan ayrılarak, daha az gözetim altında tutulan bir geçit bulmak üzere dağlara doğru ilerleyip şansını denemeye karar verdi. Roser yanlarında Carme olmadan gitmeye yanaşmıyordu ama Aitor, Carme'nin kalabalığın geri kalanıyla birlikte kesinlikle sınıra ulaşacağını ve Fransa'da tekrar bir araya gelebileceklerini söyleyerek onu ikna etmeye çalıştı. Epeyce bir süre tartıştılar, sonunda Aitor'un

sabrı taştı, onu öylece orada bırakıp gitmekle tehdit etti. Aitor'u iyi tanımayan Roser dediğine inanmıştı. Aitor çocukken babasıyla birlikte dağlarda dolaşırdı ve o anda yaşlı babasıyla beraber olmak için her şeyini vereceğini düşündü. Anayoldan ayrılmayı akıl eden tek kişi o değildi: Dağlara doğru çoktan yürüyüşe geçmiş olan gruplar vardı. Aşacakları yol, koskoca gebe karnı, şişmiş bacakları ve siyatik ağrısıyla Roser için zor olacaksa da, çocuklu aileler, dedelerle nineler ve bacakları kesilmiş ya da sargıları kan lekeleri içindeki savaşçılar için bin beter olacaktı. Motosiklet ancak patika olan yerlerde işlerine yarayabilirdi, Aitor Roser'in o haliyle yola yayan devam edebileceğinden kuşkuluydu.

Aynen Baskın hesapladığı gibi, motosiklet onları dağlara kadar götürmüş, gidebildiği yere kadar öksüre tıksıra ve dumanlar saça saça tırmanmış ve sonunda durmuştu. O noktadan itibaren çıkışa yayan olarak devam etmek zorundaydılar. Aitor, motorunu birkaç çalının arasına gizlemeden önce, iyi bir eşten daha sadık olarak gördüğü o makineye bir veda öpücüğü kondurarak onu almak üzere geri dönmeye kendi kendine söz verdi. Roser yükleri düzene sokup aralarında paylaştırmasına yardım etti ve taşıyabileceklerini sırtlarına bağladılar. Eşyaların büyük bir bölümünü bırakmışlar, yalnızca vazgeçilmez olanları almışlardı: kalın giysiler, yedek ayakkabılar, ellerinde kalmış azıcık yiyecek, bir de her zaman tedbirli olan Víctor'un Aitor'a vermiş olduğu Fransız parası. Roser, Kastilya mantosunu sırtına geçirdi ve üst üste iki eldiven giydi, çünkü yeniden piyano çalmaya niyetleniyorsa ellerine iyi bakmalıydı. Tırmanmaya başladılar. Roser ağır ağır, ama hiç durmadan, kararlılıkla yürüyordu, bazı

yerlerde Aitor onu itiyor ya da çekiyor, sanki piknik yapmaya çıkmışlar gibi onu neşelendirmek için şakalaşıyor ya da şarkılar söylüyordu. Aynı yolu seçmiş ve o yüksekliğe kadar ulaşmış olan az sayıdaki başka yolcular onlara yetişiyor ve kısa bir selamlaşmadan sonra yanlarından geçip gidiyorlardı. Çok geçmeden yalnız kalmışlardı. Buzdan kayganlaşmış o daracık keçiyolu gözden kaybolmuştu. Ayakları karlara gömülüyor, kayaların ve yere devrilmiş ağaç gövdelerinin çevresinden dolaşarak ilerliyor, uçurumların kenarından yürüyorlardı. Aitor'un, tıpkı o gözlükler gibi, savaşta ölmüş bir düşman subayının malı olmuş postalları artık yıpranmıştı, ama Roser'in sokak ayakkabılarından daha iyi koruyordu ayaklarını. Kısa bir süre sonra ikisi de ayaklarını hissetmez olmuşlardı. Karlar altında bembeyaz görünen o koskoca, sarp dağ, mor renkli gökyüzüne karşı tehditkâr bir şekilde yükseliyordu karşılarında. Aitor yolu kaybetmiş olmaktan korkuyordu, en iyi ihtimalle Fransa'ya varmalarının günler alacağını ve bir gruba katılamadıkları takdirde bunu da başaramayacaklarını anlamıştı. Anayoldan ayrılma fikrine sessizce lanet etti ama araziyi avucunun içi gibi tanıdığını söyleyerek Roser'i sakinleştirdi.

Akşam hava kararırken uzaklarda hafif bir ışıltı gördüler ve umutsuzca giriştikleri son bir çabayla küçük bir kamp yerinin yakınlarına kadar ulaştılar. Uzaktan insan karaltıları seçebiliyorlardı, Aitor onların Milliyetçiler olması riskini göze almaya karar verdi, yoksa geceyi karlara gömülü olarak geçireceklerdi. Roser'i arkada bıraktı ve çömelip ilerleyerek, küçük bir ateşin ışığında sakallı dört sıska adamı görebilene kadar yaklaştı, üstleri başları pejmürdeydi, içlerinden birinin kafası sargılıydı. Ne atları vardı, ne üniformaları, ne postalları, ne de çadırları; düşman askerlerine benzemeyen hırpani adamlardı ama haydut olabilirlerdi. Ne olur ne olmaz diye, Alman malı Lu-

ger tabancasının horozunu çekerek paltosunun altında gizledi –aylar önce o mucizevi değiştokuşlarından birinde edinmiş olduğu bu silah böyle günler için gerçek bir hazineydi– ve uzlaşmacı bir tavırla yanlarına yaklaştı. Adamlardan biri, elinde bir tüfekle onu karşılamaya çıktı, öteki iki adam ellerinde birer çifteyle onun arkasını korumak üzere birkaç adım gerisinden yürüyorlardı, hepsi de kendisi kadar ihtiyatlı ve kuşkucu görünüyordu. Belli bir mesafeye geldiklerinde birbirlerini tarttılar. Ani bir ilhamla Aitor onlara Katalanca ve Bask dilinde seslendi: "*Bona nit! Kaixo! Gabon!*" Ona hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir duraklama oldu ve sonunda aralarından şefleriymiş gibi görünen biri kısa bir, "*Ongi etorri, burkide!*" ile hoş geldin dedi ona. Aitor, muhtemelen asker kaçağı olan yoldaşları olduklarını anlamıştı. Rahat bir nefes almasıyla dizlerinin bağı çözüldü. Adamlar yanına yaklaşıp çevresini sardılar ve onun rahat davranışlarını görünce sırtına şaplaklar indirerek selamladılar. "Ben Eki, bunlar da Izan ve kardeşi Julen," dedi, elinde tüfek olan. Aitor da kendini tanıttı ve hamile bir kadınla birlikte olduğunu açıkladı, bunun üzerine beraberce gidip Roser'i buldular. İki kişi onu aralarında havaya kaldırarak taşıyıp o berbat kamp yerine götürdüler, ama çadır bezinden çatısının altında ateş ve yiyecek olduğundan yeni gelenlere lüks bir yer gibi görünmüştü.

O andan itibaren bütün vakitleri birbirlerine kötü haberler vermekle, ateşte ısıtılmış nohut konservelerini ve Aitor'un matarasında kalmış olan azıcık içkiyi paylaşmakla geçti, Aitor ayrıca sırt çantasında getirdiği o katır etiyle ekmek parçasını da ikram etti onlara. "Sen o erzakı sakla, sizin bizden daha fazla ihtiyacınız olacak onlara," dedi Eki. Ertesi gün kendilerine bazı yiyecek maddeleri getirecek bir dağlıyı beklediklerini de sözlerine ekledi. Aitor bu cömert konukseverliğe karşılık vermekte ısrarcı

oldu ve onlara tütün ikram etti. O son iki yıldır yalnızca zenginler ve yönetici politikacılar kaçak mal olarak sigara içiyorlardı, geri kalanlarsa tek bir nefeste bitiveren kuru ot ve meyankökü karışımıyla idare ediyordu. Aitor'un içinde İngiliz tütünü bulunan küçük kesesi ibadet edercesine bir ağırbaşlılıkla karşılanmıştı. Sigaralarını sardılar ve kendilerinden geçmiş bir halde sessizce tüttürdüler. Roser'e nohuttan payına düşeni verdiler, onu o uyduruk çadıra yerleştirdiler ve donmuş ayakları için bir sıcak su şişesiyle rahatını sağladılar. O dinlenirken Aitor ev sahiplerine Barselona'nın düşüşünü, hemen arkasından Cumhuriyetin yıkılışını ve geri çekilmenin yarattığı kaosu anlattı.

Adamlar bütün bu bilgileri hiçbir heyecan belirtisi göstermeden dinlediler, öyle olacağını zaten bekliyorlardı. Kondor Lejyonu'nun o korku saçan uçaklarının bombardıman ettiği Guernica'dan sağ olarak çıkmışlardı onlar, uçaklar o tarihî Bask şehrini yerle bir ederek arkalarında ölüm ve yıkım bırakmışlardı, ayrıca sığınmış oldukları yakınlardaki ormanlarda yangın bombalarının çıkardığı yangından da sağ salim kurtulmuşlardı bu adamlar. Bilbao Muharebesi boyunca Euzkadi Ordusu birliklerinde de son güne kadar çarpışmışlardı. Şehir düşmanın eline geçmeden önce, farklı taburlar tarafından çarpışmalar sürdürülürken, Bask yöneticileri sivillerin Fransa'ya doğru tahliyesini organize etmişti. Bilbao'nın yenilgiye uğramasından bir yıl sonra Izan ile Julen, Franco'cuların hapishanesinde bulunan babalarıyla küçük erkek kardeşlerinin kurşuna dizilmiş olduklarını öğrenmişlerdi. Kalabalık bir aileden geriye bir tek kendileri kalmıştı. Bunun üzerine ilk fırsatta ordudan firar etmeye karar vermişlerdi; demokrasi, Cumhuriyet ve savaş anlamlarını yitirmişti, ne için savaştıklarını artık bilmiyorlardı.Pireneler'i iyi tanıyan Eki'nin rehberliği altında, ormanlarda ve enge-

beli dağlarda, aynı yerde birkaç günden fazla kalmadan, başıboş dolaşıyorlardı.

Son haftalarda savaşın kaçınılmaz sonu yaklaştıkça kaçmakta olan başka adamlarla da karşılaşıyorlardı. Onlar hiçbir yerde güvende değillerdi. Fransa'ya girdiklerinde, mağlup bir ordunun mensuplarına ya da geri çekilmekte olan savaşçılara, hatta sığınmacılara gösterilmesi gereken duyarlılıkla değil, asker kaçakları olarak karşılanacaklardı. Tutuklanacaklar, İspanya'ya geri gönderilecek, Franco'nun ellerine teslim edileceklerdi. Durum normale dönene kadar kendilerini kurtarabilmek için küçük gruplar halinde, kimileri mağaralarda ya da en ulaşılamayacak yerlerde gizlenerek, kimileri de galip ordunun kudretine karşı gerilla savaşlarıyla mücadele etmeyi sürdürerek, nereye gideceklerini bilemeden oradan oraya dolaşıyorlardı. Onca şeyi feda ettikleri devrimci ülkünün kesin olarak yenilgiye uğratıldığını kabul etmeye yanaşmıyorlardı, hele o ülkünün zaten her zaman rüyadan başka bir şey olmadığını hiç kabul edemezlerdi. Yine de tümden hayal kırıklığına uğramış olan o dağlı kardeşler ve günün birinde karısı ve çocuklarıyla buluşmak için hayatta kalmaktan başka bir şeyle ilgilenmeyen Eki için böyle bir durum söz konusu değildi.

Çok genç görünen ve sohbetlere katılmayan, kafası sargılı olanın, aldığı yara yüzünden kulağı duymaz olmuş ve kafası karışmış bir Asturias'lı olduğu anlaşılmıştı. Öteki adamlar, arzu ettikleri şekilde ondan kurtulamadıklarını, çünkü harika bir nişancılığı olduğunu şakalarla karışık anlatmışlardı Aitor'a: bir dağ tavşanını gözü kapalı olarak vurabilirdi, tek bir kurşunu boşa harcamıyor, onun sayesinde arada bir et yiyebiliyorlardı. Zaten ertesi gün gelecek olan dağlının getireceği daha başka erzakla değiştokuş edecekleri tavşanlar hazırdı bile. Asturias'lıya sanki aptal bir çocukmuş gibi davranırken gösterdikleri o

kaba saba sevecenlik Aitor'un gözünden kaçmamıştı. Onlar Aitor'la Roser'in evli olduklarını varsayıyorlardı ve Aitor'u çadırın içinde karısının yanında yatmaya zorlamışlardı; bu yüzden onlardan ikisi dışarıda açıkta kalacaktı. "Nöbetleşe yatarız," dediler ve Aitor'un da nöbete katılmasını kabul etmediler. Yoksa bu nasıl bir konukseverlik olur, diyerek buna yanaşmadılar.

Aitor Roser'in yanına uzandı, Roser karnını koruyarak dertop olmuştu, adam da Roser'i ısıtabilmek için arkasından sarıldı ona. Kemikleri ağrıyordu, her yanı tutulmuştu, müstakbel annenin güvenliğinden, hatta hayatından endişe ediyordu; Víctor Dalmau'ya söz verdiği gibi ondan kendisi sorumluydu. Dağdaki o zorlu tırmanış sırasında Roser, son derece güçlü olduğunu, kendisi için kaygılanmamasını söylemişti ona. "Ben yaz kış keçilere bakarak dağlarda büyüdüm, Aitor, kötü havaya alışkınım, öyle kolay kolay yorulacağımı sanma." Onun korktuğunu tahmin etmiş olmalıydı ki içindeki hareketi hissetsin diye elini alıp karnına götürdü. "Merak etme Aitor, bu çocuk güvende ve hayatından çok memnun," dedi, iki esneme arasında. İşte o zaman, onca ölüm ve acı, onca şiddet ve kötülük görmüş olan bu neşeli ve cesur Bask, yüzünü genç kadının, kokusunu asla unutmayacağı boynuna gizleyerek ağladı. Onun için ağladı; çünkü dul kaldığını henüz bilmiyordu, Guillem için ağladı; çünkü ne çocuğunu görebilecekti ne de sevgilisini bir daha kucaklayabilecekti, veda etmeden çekip gitmiş olan Carme için ağladı, kendisi için ağladı; çünkü çok yorgundu ve ömründe ilk kez şanslı olduğundan kuşkuya düşmüştü.

Ertesi gün bekledikleri o dağlı adam ağır adımlarla yürüyen yaşlı bir atın sırtında erkenden çıkageldi. Kendi-

ni Ángel[1] diye tanıtarak emirlerine amade olduğunu söyledi ve kaçaklarla firarilerin koruyucu meleği olduğu için bu adın kendisine pek yakıştığını da sözlerine ekledi. Onca bekledikleri erzakı, av tüfekleri için bir miktar kurşun ve can sıkıntılarını giderecek ve Asturias'lının yarasını temizlemeye yarayacak bir şişe de içki getirmişti. Sargılarını değiştirdiklerinde Aitor genç adamın kafasında derin bir kesik bulunduğunu ve kafatasının içeri göçmüş olduğunu gördü. Herhalde o yoğun soğuk, enfeksiyonu engellemiştir, diye düşündü; hayatta kalmayı sürdürebilmesi için o adam demirden yapılmış olmalıydı. Gelen dağlı, Fransa'nın sınırı kapatmış olduğu haberini doğruladı, bunun üzerinden iki gün geçmişti bile, önleri kesilmiş olarak soğuktan ve açlıktan yarı ölü bir halde bekleyen binlerce sığınmacı vardı. Silahlı muhafızlar geçmelerini engelliyordu.

Ángel çoban olduğunu söylemişti, ama Aitor'da buna inanacak göz yoktu; babası gibi kaçakçı hali vardı onda, keçilere bakmaktan çok daha kazançlı bir işti bu. Öyle olduğu anlaşılınca, dağlının yaşlı Ibarra'yı tanıdığı meydana çıktı, dediğine göre o taraflarda bu meslekten olanların hepsi onu tanırlardı. Dağlarda pek az geçit, çok fazla zorluk vardı ve iklim şartları sınırın her iki tarafındaki yetkililer kadar korkutucuydu. O koşullar altında dayanışma kaçınılmazdı. "Bizler suçlu değiliz, gerekli bir hizmeti yerine getiriyoruz, bunu herhalde baban da sana anlatmıştır. Arz talep meselesi," diye de ekledi. Rehber olmadan Fransa'ya ulaşmanın imkânsız olduğunu söyledi, çünkü Fransızlar sınır geçitlerini takviye etmişlerdi ve gizli bir yolu kullanmak zorunda kalacaklardı, yılın her döneminde tehlikeli, ama kışın büsbütün beter olan bir

1. (İsp.) Melek. (Ç.N.)

yoldu bu. Kendisi oraları iyi tanıyordu, çünkü savaşın başlarında uluslararası tugay mensuplarını İspanya'ya sokmak için o yolu kullanmıştı. "O yabancılar iyi çocuklardı, ama birçokları şehirli hanım evlatlarıydı, götürdüklerimden bazıları yolda kaldı. Oyalanıp geride kalan ya da bir uçurumdan aşağı düşen, orada bırakılıyordu." Dağlı adam onları öteki tarafa geçirmeye talip oldu, ödemeyi Fransız parasıyla yapmalarını da kabul etti. "Karınız benim atıma binebilir, biz yürürüz," dedi Aitor'a.

Sabahın ilerlemiş bir saatinde, kahvenin yerine geçecek tatsız bir sıvıyı paylaştıktan sonra Aitor'la Roser o adamlarla vedalaştılar ve yollarına devam ettiler. Rehberleri, yürüyüşün hava aydınlık olduğu sürece devam edeceği konusunda onları uyararak çok gerekli olandan fazla mola vermeden dayanabilirlerse, geceyi bir çoban sığınağında geçirebileceklerini söyledi. Aitor acaba üstlerine saldırır mı diye tetikte bekleyerek adamı gözden kaçırmıyordu. O ıssız yerlerde, hiç tanımadıkları bir arazide pekâlâ ikisinin de gırtlağını kesebilirdi. Paradan çok daha değerli olan ganimet, tabancası, çakısı, postalları ve o Kastilya mantosuydu. Islanmış, üşümüş ve bitkin düşmüş bir halde, karlara bata çıka saatlerce ve saatlerce yürüdüler. Sahibinin sanki yaşlı bir akrabasıymış gibi üstüne titrediği atı rahatlatmak için Roser de uzun süreler yürüyordu. Dinlenmek, eritilmiş karları içmek, katır etinin ve ekmeğin geri kalanını yemek için birkaç kez durdular. Hava kararmaya başlarken ve soğuk hava kirpiklerindeki buz parçacıkları yüzünden gözlerini zorlukla açabilecekleri derecelere indiğinde, Ángel uzaktaki bir çıkıntıyı işaret etti. Daha önce söylediği sığınma yeriydi orası.

Tuğla gibi üst üste konmuş kayalardan oluşmuş bir kubbe olduğu anlaşılan bu sığınma yerinin kapısız dar bir girişi vardı, dışarıda donmasın diye atı da zor bela buradan içeri soktular. Alçak tavanlı yuvarlak bir mekân olan içerisi, dışarıdan göründüğünden çok daha büyük ve korumalı

bir yerdi; içeride bir miktar odun, yığınla saman, içi su dolu büyük bir kova, iki tane balta ve bir sürü kap kacak vardı. Aitor, Ángel'in tavşanlarından birini pişirmek için ateş yaktı, o da heybelerinden sucuk, sert bir peynir, bir de kupkuru ve kara bir ekmek çıkardı, ama Roser'in Barselona'daki ekmekçide fırına verdiği o savaş zamanı ekmeklerinden çok daha iyi bir ekmekti. Yemek yiyip atı da besledikten sonra, battaniyelere sarınıp ateşin ışığında samanların üzerine uzandılar. "Yarın buradan gitmeden önce burasını bulduğumuz gibi bırakmak zorundayız. Odun kesmek ve kovayı karla doldurmak gerekiyor. Ha, bir şey daha var, *gudari*,[1] o silaha ihtiyacın yok, huzur içinde uyuyabilirsin. Ben kaçakçıyım ama katil değilim," dedi Ángel.

Pireneler'den Fransa'ya geçiş upuzun üç gün üç gece sürdü, ama Ángel'in sayesinde ne yollarını kaybetmişler ne de açık havada yatmak zorunda kalmışlardı, her bir yürüyüş geceyi geçirebilecekleri bir yerde son buluyordu. İkinci gece, kurda benzer bir köpekleri olan iki kömürcünün kulübesindeydiler. Hayatlarını odun kömürü yapmak için odun toplayarak kazanan bu adamlar pek de konuksever olmayan kaba saba insanlardı, ama para karşılığında onlara yatacak yer verdiler. "Bu heriflere dikkat et, *gudari*, bunlar İtalyan," diye Aitor'u bir kenara çekerek uyardı Ángel. Baskın, bildiği yarım düzine İtalyan şarkısıyla onlarla yakınlık kurması için iyi bir bahane olmuştu bu. En başta duydukları kuşkular bir kez aşıldıktan sonra yiyip içtiler ve onca ellenmekten yıpranmış bir deste iskambille oturup kâğıt oynadılar. Roser'i yenmenin imkânı yoktu, *tute* oynamayı ve hile yapmayı rahibelerin okulundayken öğrenmişti. Bu durum ev sa-

1. (Baskça) Asker. (Y.N.)

hiplerinin o kadar hoşuna gitmişti ki, ortaya koydukları bir parça kurutulmuş sucuğu seve seve kaybettiler. Roser, ısınmak için yanında büzülmüş yatan köpeğin sert tüylerinin arasına burnunu gömerek, yere serdikleri çuvalların üzerine yatıp uyudu. Sabahleyin kömürcülerle vedalaşırken, onları usulünce yanaklarından üç kez öptü ve kuştüyünden bir yatakta yatmış olsaydı bundan daha rahat edemeyeceğini söyledi. Köpek, Roser'in peşine takılıp onları uzunca bir süre takip etti.

Yürüyüşün üçüncü günü öğle sonrasında Ángel, oradan itibaren yola artık yalnız başlarına devam etmeleri gerektiğini söyledi. Kurtulmuşlardı, bundan sonrası aşağı inmekten ibaretti. "Dağın eteğini izleyerek yola devam edin, harabe halinde bir çiftlik evi göreceksiniz. Orada barınabilirsiniz." Yanlarına biraz ekmekle peynir verdi, parasını aldı ve kısa bir kucaklaşmayla vedalaştı. "Karın bir mücevher, *gudari*, ona iyi bak. Görmüş geçirmiş askerlerden canilere varana kadar yüzlerce adama rehberlik ettim, ama onun gibi gıkı çıkmadan dayanana hiç rastlamadım. Üstelik de karnı burnundaki bu haliyle büsbütün takdire layık."

Bir saat sonra o çiftlik evine yaklaştıklarında, elinde tüfeğiyle bir adam uzaktan onları karşılamaya çıktı. Nefeslerini tutarak durup kımıldamadan beklediler, Aitor tabancasını arkasında hazır tutuyordu. Aralarında elli metre kadar bir mesafeden birkaç saniye boyunca birbirlerine baktılar, sonunda Roser bir adım ilerledi ve bağırarak sığınmacı olduklarını söyledi. Onun bir kadın olduğunu anlayıp gelenlerin kendisinden daha fazla korku içinde olduklarını görünce adam silahını indirdi ve Katalanca konuşarak seslendi onlara: "*Veniu, veniu, no us fare res.*"[1] Oradan geçen ne ilk ne de son sığınmacılar oldukla-

1. (Katalanca) Gelin, gelin, size bir şey yapmam. (Ç.N.)

rını söyledi ve oğlunun Franco'cular tarafından yakalanmaktan korkarak daha o sabah Fransa'ya gittiğini sözlerine ekledi. Onları alıp çatısının yarısı çökmüş, toprak zeminli bir kulübeye götürdü, ateşte kendi pişirdiği yemekten arta kalanları onlara verdi, daha önce oğlunun yattığı, derme çatma ama temiz bir yatağa atabildiler sonunda kendilerini. Aradan üç saat geçtikten sonra üç İspanyol daha geldi, adamcağız onlara da yatacak yer buldu. Gün ağarırken, dediğine göre soğuğa dayanmalarına yardımcı olacak ve içinde küçücük patates parçalarıyla birtakım otlar bulunan tuzlu sıcak bir su getirdi. İzlemeleri gereken yolu tarif etmeden önce de, karnındaki bebeğin yolculuğunu tatlandırsın diye Roser'e beş parça kesmeşeker hediye etti, elinde kalmış son şekerlerdi bunlar.

Aitor'la Roser'in başı çektiği grup sınıra doğru yola çıktı. Yürüyüş bütün gün sürdü, aynen onları ağırlamış olan Katalanın söylediği gibi, akşam hava kararırken bir tepeye ulaştılar ve hemen arkasından ışıklı birkaç ev gördüler. Fransa'da olduklarını anlamışlardı, çünkü İspanya'da hiç kimse, uçaklar bombardıman eder korkusuyla ışık yakmıyordu. O yöne doğru aşağı inmeyi sürdürdüler ve bir anayola ulaştılar, orada biraz yürüdükten sonra Fransız jandarması *garde mobile*'in bir kamyoneti göründü, gidip onlara seve seve teslim oldular, çünkü artık kendileriyle dayanışma içinde olan Fransa'daydılar, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ülkesi Fransa'ydı orası, başında bir sosyalistin bulunduğu sol bir hükümetin yönettiği Fransa. Jandarmalar ite kaka üstlerini aradı, Aitor'un tabancasını, çakısını ve elinde kalan son parasını aldılar. Öteki İspanyollar silahsızdı. Onları alıp bir ambara götürdüler, gelmekte olan yüzlerce sığınmacıyı barındırmak üzere hazırlanmış bir tahıl ambarının bodrumuydu burası. İçerisi insanlarla, erkekler, kadınlar, çocuklarla tıklım tıklım doluydu, tıkış tıkıştılar, korku içindeydiler,

karınları açtı, havalandırma olmadığından ve havada dalgalanan tahıl tozundan boğulmak üzereydiler. Susuzluklarını gidermek için temizliği kuşkulu olan birkaç su bidonuna güvenmek zorundaydılar. Hela yerine, ambarın dışında birkaç çukur vardı, oralarda gözetim altında çömelmeleri gerekiyordu. Kadınlar böylesine aşağılanmaktan ağlarken, muhafızlar onları alaya alıyorlardı. Aitor Roser'le gitmekte ısrar etti, muhafızlar kadının karnını zor taşıdığını görünce ona izin verdiler. Daha sonra bir köşeye büzülerek İtalyanların verdiği son ekmek parçasıyla sucuğu paylaştılar, Aitor bir yandan da kalabalıktan ve tutuklular arasında umutsuzlukla aniden patlak veren itiş kakışlardan korumaya çalışıyordu onu. Buranın bir geçiş noktası olduğu ve çok geçmeden bir *centre de rétention administrative*'e götürülecekleri haberi yayılmıştı ortalığa. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorlardı.

Ertesi gün kadınlarla çocukları ordu kamyonlarına bindirip götürdüler. Aileler arasında panik dolu sahneler yaşandı; jandarmalar onları ellerindeki sopalarla ayırmak zorunda kaldılar. Roser, Aitor'a sarıldı, kendisi için yaptığı onca şeye teşekkür etti, hiç merak etmemesini, kendisinin iyi olacağını söyledi ve sakin bir tavırla kamyona doğru yürüdü. "Seni bulacağım Roser, söz veriyorum!" diye bağırmaya fırsat bulabildi Aitor, öfke içinde lanetler yağdırarak dizlerinin üstüne düşmeden önce.

Halkın büyük bir bölümü, peşinde mağlup ordudan geriye kalanlarla birlikte, elden geldiğince Fransa sınırına doğru kaçarken, Víctor Dalmau, hâlâ görevlerinin başında olan doktorlar ve bazı gönüllüler, yaralıları trenlerle, ambulanslarla ve kamyonlarla başka yerlere taşıyorlardı. Koşullar o kadar yetersizdi ki, hâlâ hastanenin başında olan yönetici, nasıl olsa ölecek olan ağır hastaları geride

bırakarak hayatta kalma umutları olanlara araçlarda yer açmak gibi yürek paralayıcı bir kararı almak zorunda kalmıştı. Sığır vagonlarına ya da külüstür araçlara tıklım tıklım binen, yerlerde yatan ve soğuktan donmak üzere olan, itilip kakılmış, yiyecekleri olmayan insanlar, ameliyattan daha yeni çıkmış gaziler, yaralılar, gözleri görmeyenler, kolları bacakları kesilmiş olanlar, tifüsten, dizanteriden ya da kangrenden kırılanlar yola çıkmışlardı. Sağlık görevlileri, ellerinde acıları azaltacak imkânlar olmadan, onlara yalnızca su ve teselli sözcükleri verebiliyor, kimi zaman da şayet can çekişmekte olan biri isterse, dualarını esirgemiyorlardı.

Víctor iki yıldan fazla bir zamandan beri en uzmanlaşmış hekimlerle dirsek dirseğe çalışmaktaydı; savaş hattında çok şeyler öğrenmiş, artık kimsenin vasıflarını sorgulamadığı, yalnızca kendini işine adamanın önemli olduğu hastanede de bir o kadar deneyim sahibi olmuştu. Tıbbiyeden mezun olmak için önünde daha yıllar olduğunu çoğunlukla kendisi de unutuyor, hastalara güven duygusu aşılayabilmek için onların yanında kendini doktor diye tanıtıyordu. Korkunç yaralar görmüş, organların hazırlıksız kesilmesi işlemlerinde bulunmuş, pek çok bahtsız insanın ölmesine yardımcı olmuştu, kendisinin acılara ve şiddete katlanacak kadar kalın bir timsah derisine sahip olduğunu düşünüyordu, ama vagonlarda yapılacak bu trajik yolculuk için kendisine verilen görev metanetini yerle bir etmişti. Trenler Gerona'ya kadar gidiyor, başka ulaşım araçlarını beklemek üzere orada duruyordu. Otuz sekiz saat yemek yemeden ve uyumadan, kollarında ölmek üzere olan bir yeniyetmeye su içirmeye çalışırken, Víctor'un göğsünün içinde bir şeyler kopmuştu. "Yüreğim parçalandı," diye mırıldandı. İşte o anda bu cümlenin derin anlamını idrak ediverdi, kırılan bir camın sesini duyar gibi oldu ve varlığındaki bütün özün

akıp gittiğini, içinin bomboş kaldığını hissetti, ne geçmişin anıları vardı, ne şimdiki zaman bilinci, ne de gelecek için herhangi bir umut. Yardımlarına koşamadığı onca kişinin başına geldiği gibi kan kaybından gitmenin böyle bir şey olması gerektiği sonucuna vardı. Bu kardeş kavgasında çok fazla acı çekilmiş, çok fazla rezillik yaşanmıştı; mağlubiyet, öldürmeye ve ölmeye devam etmekten iyiydi.

Silahlı Fransız askerleri ile Senegal ve Cezayir sömürge birliklerinin at sırtındaki türbanlı, tüfekli ve eli kırbaçlı korkutucu savaşçılarının hizaya zor bela sokabildikleri, bitkin haldeki bu korkunç kalabalığın sınırda nasıl gitgide yığılmakta olduğunu Fransa dehşet içinde izliyordu. Resmî olarak "istenmeyenler" diye nitelendirilen bu insanlar, kitlesel bir göç sonucunda bütün ülkeye yayılmıştı. Uluslararası yaygara sonucunda, üçüncü gün hükümet kadınların, çocukların ve yaşlıların geçmesine izin verdi. Daha sonra sivillerin geri kalanı da girmeye başladı, en sonunda da açlığın ve yorgunluğun son raddesine varmış olan, ama silahlarını bıraktıktan sonra yumruklarını havaya kaldırarak marşlar söyleyen gaziler geçtiler sınırdan. Karayolunun iki yanında silah yığınları oluşmuştu. İspanyolları kapatmak için alelacele kurulmuş olan birkaç toplama kampına zorunlu bir yürüyüşle götürülmüşlerdi. Atlı muhafızlar, tehditler ve hakaretler savurup kırbaçlarını şaklatarak, "*Allez! Allez!*"[1] diye onları güdüyorlardı.

Artık hiç kimse onları hatırlamaz olduğunda, hayatta kalmış olan yaralıları da azar azar getirdiler. Onların arasında Víctor ile yaralılara oraya kadar eşlik etmiş olan az sayıdaki doktor ve hastabakıcı da vardı. O ilk sığınma-

1. (Fr.) Hadi! Yürüyün! (Ç.N.)

cı dalgasından çok daha kolay girmişlerdi Fransa'ya, ama onlardan daha iyi karşılanmış değillerdi. Yerel hastanelerde yer olmadığından ve kimse onları istemediğinden, yaralılara çoğunlukla okullarda ve istasyonlarda, hatta sokaklarda baştan savma bir şekilde bakılıyordu. "İstenmeyenler" kitlesinin içinde en fazla muhtaç durumda olanlar onlardı. Onca hastaya bakacak ne yeterli olanaklar vardı ne de sağlık personeli. Víctor'un kendi sorumluluğu altındaki yaralılara bakmasına izin vermişlerdi, böylelikle göreli bir özgürlüğe kavuşmuştu.

Roser, Aitor Ibarra'dan ayrıldıktan sonra başka kadınlar ve çocuklarla birlikte, sınırdan otuz beş kilometre uzaklıkta, binlerce İspanyol'un kaldığı Argelès-sur-Mer Kampı'na götürüldü. Burası, jandarmaların ve Senegal birliklerinden askerlerin gözetimi altında ve etrafı çitle çevrili bir kumsaldı. Kum, deniz ve dikenli teller. Roser, buradaki insanların kaderlerine terk edilmiş esirler olduklarını anlamış, nasıl olursa olsun hayatta kalmaya karar vermişti; eğer dağları aşmaya dayanabildiyse, karşısına ne çıkarsa çıksın, karnındaki çocuğun hatırı için ve Guillem'le buluşma ümidiyle direnecekti. Sığınmacılar, en küçük temizlik koşulları yaratılmadan, soğuğun ve yağmurun altında açık havada tutuluyorlardı; ne hela vardı ne de içme suyu. Kazdıkları kuyulardan, dışkı, idrar ve zamanında toplanmayan cesetler yüzünden mikrop bulaşmış, bulanık ve tuzlu bir su çıkıyordu. Kadınlar muhafızların ve her şeylerini kaybettikten sonra artık edep diye bir şeyleri de kalmamış kimi sığınmacıların cinsel saldırılarından kendilerini savunabilmek için gruplar halinde birbirlerine sokuluyorlardı. Roser, insanın derisini çatlatan, gözlerini kör eden, her yerine girip iltihaplı yaralar açan sert kumları önüne katıp sürükleyen

buz gibi soğuk kuzey rüzgârından kendini koruyabilmek ve yatıp uyumak için elleriyle bir çukur kazdı. Günde bir kez sulandırılmış mercimek, bazen de soğuk kahve dağıtıyorlardı ya da ekmek somunlarını fırlatıp atan kamyonlar geçiyordu. Erkekler bunları kapmak için öldüresiye dövüşüyorlardı; biri merhamet eder de kendi payını paylaşacak olursa, kadınlarla çocuklar kırıntıları topluyorlardı. Günde otuz-kırk kişi olmak üzere pek çokları ölüyordu, ilk önce çocuklar dizanteriden, daha sonra yaşlılar zatürreeden, en sonunda da geri kalanlar yavaş yavaş ölüyordu. Geceleri içlerinden biri, hareket etsinler de donarak ölmesinler diye on-on beş dakikada bir ötekileri uyandırmak için nöbet tutuyordu. Kendi çukurunu Roser'inkinin yanında kazmış olan bir kadın, sabahleyin beş aylık kızının cesedine sarılmış olarak uyanmıştı. Isı sıfırın altına inmişti. Öteki sığınmacılar kızın cesedini kumsalda biraz daha ötede bir yere gömmek için alıp götürdüler. Roser, gözlerini ufka dikmiş, hiç gözyaşı dökmeden suskun oturan o anneyi bütün gün yalnız bırakmadı. O aynı gece kadın, kıyıya gidip suya girerek gözden kaybolana kadar yürüdü. Bunu yapan tek kişi o değildi. Çok sonraları bütün dünya gereken hesaplamaları yapacaktı: o Fransız kamplarında açlıktan, susuzluktan, kötü muameleden ve hastalıklardan yaklaşık on beş bin kişi ölmüştü. On çocuktan dokuzu ölüp gitmişti.

En sonunda yetkililer, kadınlarla çocukları, kumsalda erkeklerden çift sıra dikenli tellerle ayrılmış başka bir yere yerleştirdiler. Sığınmacıların kendilerinin inşa edecekleri barakalar için malzeme de gelmeye başlamıştı artık, ayrıca kadınların barakaları için çatıları yapacak erkekler de yollamışlardı. Roser, kamptaki sorumlu subayla konuşmayı talep etti ve kadınlar çocukları için birkaç ekmek parçası uğruna kavga etmesinler diye elde bulunan az miktardaki yiyeceğin dağıtımını organize etmeye

ikna etti onu. O sıralarda aşı ve süttozu dağıtmak üzere biberonları hazırlamadan önce suyu tülbentten geçirme ve birkaç dakika kaynatma talimatıyla iki Kızıl Haç hemşiresi de geldi. Ayrıca battaniyeler, çocuklar için kalın giysiler ve İspanyol kadınların bazılarını hizmetçi olarak evlerine ya da evlerdeki üretim yerlerine almaya hazır olan Fransız ailelerin isimlerini de getirmişlerdi. Onlar elbette ki çocuksuz olanları tercih ediyorlardı. Roser, Elisabeth Eidenbenz'in Fransa'da olduğu umuduyla, o hemşireler aracılığıyla bir mesaj yolladı. "Ona deyin ki ben Víctor Dalmau'nun yengesiyim ve hamileyim."

Elisabeth önceleri cephede savaşanların yanında, daha sonra yenilgi yaklaştığında, sürgüne giden yollarda kitle halindeki kaçaklarla birlikte olmuştu. Beyaz önlüğü ve mavi peleriniyle, hiç kimse onu tutuklayamadan sınırdan geçmişti. Roser'in mesajını yüzlerce imdat çağrısının arasında almıştı ve eğer Víctor Dalmau'nun adı olmasaydı belki de ona öncelik vermezdi. Gitar çalan ve kendisiyle evlenmek isteyen çekingen adam olarak belli bir sempatiyle hatırlıyordu Víctor'u. Acaba ona ne oldu diye sık sık merak etmiş ve hayatta olabileceğini hayal etmek kendisine bir teselli kaynağı olmuştu. Mesajı aldığının ertesi günü Roser Bruguera'yı bulmaya Argelès-sur-Mer'e gitti. Toplama kamplarındaki acıklı durumdan haberdardı, ama yine de saçı başı dağınık, pislik içinde, solgun benizli, gözlerinin altında mor halkalar oluşmuş, gözleri kumlardan iltihaplanmış bu genç kadını görünce duygulandı, Roser o kadar zayıftı ki karnı iskeletinden kopup ayrılmıştı sanki. Bu görüntüsüne rağmen Roser, güçlü bir ses tonuyla ve her zamanki vakur haliyle dimdik karşıladı onu. Sanki içinde bulunduğu koşulları tam anlamıyla kontrolü altında tutuyormuş gibi, konuşmasında hiçbir şey keder ya da teslimiyet belirtisi göstermiyordu.

"Víctor bize sizin adınızı vermişti, küçükhanım, tekrar buluşabilmemiz için aramızda bağlantı kurabileceğinizi söylemişti."

"Yanında kimler var?"

"Şimdilik yalnızım, ama Víctor'la kardeşi Guillem gelecekler, o çocuğumun babası, Aitor Ibarra adında bir dostumuz ve belki de Víctor'la Guillem'in annesi Bayan Dalmau da olacak. Onlar geldiğinde nerede olduğumu söyleyin, lütfen. Umarım doğumdan önce beni bulurlar."

"Burada kalamazsın, Roser. Ben gebe ve emziren kadınlara yardım etmeye çalışıyorum. Yeni doğan hiçbir çocuk bu kamplarda hayatta kalamaz."

Elisabeth müstakbel anneler için bir ev açtığını anlattı, ama çok fazla talep ve çok sınırlı yer olduğundan, Elna'da terk edilmiş bir malikâneye göz koymuştu, orada uygun şartlarda bir doğumevi açmayı hayal ediyordu, onca acının ortasında kadınlar ve bebekleri için bir vaha olacaktı orası. Harabe halindeki o malikâneyi ayağa kaldırmak gerekiyordu ve bu iş aylar sürecekti.

"Ama sen bekleyemezsin Roser, buradan derhal çıkmalısın."

"Nasıl çıkayım?"

"Buranın yöneticisi senin benimle geleceğini biliyor. Aslında onların tek istedikleri şey sığınmacılardan kurtulmak, onları ülkelerine geri dönmek zorunda bırakmaya çalışıyorlar. Birinden himaye gören ya da iş bulan herkes salıveriliyor. Hadi gidelim."

"Burada pek çok kadın ve çocuk var, gebe kadınlar da var."

"Elimden geleni yaparım. Daha fazla yardımla geri dönerim."

Dışarıda Kızıl Haç'ın amblemini taşıyan bir araba bekliyordu onları. Elisabeth, Roser'in her şeyden önce sıcak yemeğe ihtiyacı olduğuna karar verdi ve onu alıp

yolda önlerine çıkan ilk lokantaya soktu. O saatte içeride bulunan az sayıdaki müşteriler, tertemiz bir hemşirenin yanındaki pis kokulu bu dilenci kadın karşısında duydukları tiksintiyi gizlemeye gerek görmemişlerdi. Tavuk yahnisi gelmeden önce Roser masadaki ekmeğin hepsini yiyip bitirmişti bile. Genç İsviçreli hemşire, arabayı sanki bisiklet kullanır gibi, öteki araçların arasında zikzaklar çizerek, kaldırımlara çıkarak, yollardaki kavşak noktalarını ve tercihe bağlı olduklarını düşündüğü trafik ışıklarını azametle görmezden gelerek kullanıyordu ve böylelikle çok kısa sürede Perpignan'a varmışlardı. Doğumevi olarak işlev gören o eve götürdü Roser'i, içeride sekiz genç kadın vardı, bunlardan bazıları hamileliğin son ayındaydı, ötekilerse yeni doğmuş bebeklerini kucaklarında taşıyorlardı. İspanyollara özgü duygusallıktan uzak bir muhabbetle karşıladılar Roser'i; ona havlu, sabun ve şampuan vererek duş almasını söylediler, o arada kendileri gidip ona giyecek bir şeyler bulacaklardı. Aradan bir saat geçtikten sonra Roser, nemli saçlarıyla, üzerinde siyah bir eteklik, karnını örten yünlü kısa bir tunik ve ayağında topuklu ayakkabılarla, tertemiz çıktı Elisabeth'in karşısına. O aynı gece Elisabeth, Roser'i alıp savaş kurbanı çocuklara yiyecek, giyecek ve koruma sağlamakta Madrid Cephesi'nde işbirliği yapmış olduğu, Quaker tarikatından bir İngiliz çiftin evine götürdü.

"Gerektiği kadar bir süre onların yanında kalacaksın Roser, en azından doğum yapana kadar. Daha sonra bakarız. Onlar çok iyi insanlardır. Quaker'lar her zaman en ihtiyaç duyulan yerde olmuşlardır. Azizdir onlar, saygı duyduğum tek azizler onlardır."

IV

1939

"Kutluyorum erdemlerini ve kötü huylarını
varoşlardaki küçük kentsoyluların..."

Pablo Neruda,
"Varoşlar", *El Corazón Amarillo*

Reina del Pacífico gemisi, yirmi yedi gün sonra Liverpool'da kıyıya yanaşmak üzere, mayıs ayı başlarında Şili'nin Valparaíso Limanı'ndan yola çıktı. Avrupa'da ilkbahar, kaçınılmaz bir savaş için çalınan tamtamların tehdidi altında, belirsiz bir yaza doğru adım atıyordu. Avrupalı güçler birkaç ay önce Hitler'in yerine getirmek gibi bir niyetinin hiç olmadığı Münih Antlaşması'nı imzalamışlardı. Batı dünyası Nazilerin genişlemesini felce uğramış bir halde seyrediyordu. Yine de çatışmanın gitgide yaklaşan yankıları, aradaki mesafe yüzünden ve 17.702 tonluk o yüzer şehri iki okyanusun ötesine doğru iten dizel motorların gürültüsü nedeniyle bastırılmış olarak ulaşıyordu *Reina del Pacífico*'ya. Bu yolculuk, ikinci mevkideki 162 yolcuyla üçüncü mevkideki 446 yolcu için bitmek bilmiyordu, ama birinci mevkide, deniz yolculuğunun getirdiği bütün sıkıntılar, günlerin akıp gittiği ve

dalgaların şiddetinin seyahatin keyfini bozamadığı daha rafine bir atmosfer içinde kaybolup gidiyordu. Üst güvertede motorların sesi zar zor duyuluyordu; orada fon müziğinin kulağa hoş gelen sesleri, 280 yolcunun çeşitli dillerdeki sohbetleri, tepeden tırnağa beyazlar giyinmiş denizcilerle subayların ve altın gibi sarı düğmeli üniformaları içindeki garsonların gidip gelmeleri, bir orkestrayla bir yaylı çalgılar kadınlar dörtlüsünün müziği, kristal kadehlerin, porselen tabak takımlarının ve gümüş çatal bıçakların sonu gelmez şıngırtısı baskın çıkıyordu. Mutfak yalnızca şafaktan önceki en karanlık saatte dinlenebiliyordu.

Laura del Solar iki odalı, iki banyolu ve balkonlu süitinde, esnek bir korsenin içine zar zor sığmaya çalışarak inleyip dururken balo elbisesi yatağın üzerinde onu bekliyordu. O elbiseyi yolculuğun sondan bir önceki gecesi için ayırmıştı, birinci mevkideki yolcular o gece bavullarındaki en şık giysileri giyip en güzel mücevherlerini takıp takıştıracaklardı. Buenos Aires'ten ısmarladıkları ve bir Chanel tasarımı olan mavi satenden drapeli tuvaletini, Santiago'daki terzisi zaten dikişlerinden açarak altı santim genişletmişti, ama haftalar süren bu deniz yolculuğunun ardından Laura içine zorlukla sığabiliyordu. Kocası Isidro del Solar, halinden memnun bir tavırla, bizote camlı aynada frak ceketinin beyaz kravatını düzeltmekle meşguldü. Karısı kadar pisboğaz olmadığı ve ondan daha disiplinli olduğundan kilosunu korumuştu ve elli dokuz yaşında çok yakışıklı görünüyordu. Evli oldukları bunca yıl içinde, yaptığı doğumlar ve yediği tatlılar yüzünden vücudu biçimsizleşmiş olan karısının aksine, kendisi pek az değişmişti. Laura, omuzları düşmüş, üzgün bir halde goblen kumaşla kaplı koltuğa oturdu.

"Ne var, Laurita?"

"Bu gece size eşlik etmesem önemi olur mu, Isidro? Başım ağrıyor da."

Kocası, sonunda Laura'yı her zaman yenilgiye uğratan bezgin bir ifadeyle karşısına dikildi.

"İki tane aspirin alın, Laurita. Bu gece kaptanın yemek daveti var. Önemli bir masadayız, o yeri elde etmek için metrdotele rüşvet vermek tam bir macera oldu. Sekiz kişiyiz ve sizin yokluğunuz çok fark edilir."

"Kendimi kötü hissediyorum da, Isidro..."

"Biraz gayret edin. Bu benim için bir iş yemeği. Masayı Senatör Trueba'yla ve benim yünleri satın almakla ilgilenen iki İngiliz işinsanıyla paylaşacağız. Size onlardan söz ettiğimi hatırlıyor musunuz? Hamburg'daki bir askerî üniforma fabrikasından bir teklif aldım bile, ama Almanlarla anlaşmak zor oluyor."

"Senatör Trueba'nın eşinin katılacağını sanmıyorum."

"O garip bir kadın, ölülerle konuştuğunu söylüyorlar," dedi Isidro.

"Herkes arada bir ölülerle konuşur, Isidro."

"Ne aptalca laflar söylüyorsunuz, Laurita."

"Bu elbise üstüme uymuyor."

"Birkaç kilo fazlasının ne önemi var? Başka bir şey giyin. Siz her zaman güzel görünürsünüz," dedi kocası, aynı şeyi yüz kere tekrarlamış birinin ses tonuyla.

"Nasıl şişmanlamayayım, Isidro? Gemide tek yaptığımız yiyip içmek."

"Eh, egzersiz de yapabilirdiniz, örneğin havuzda yüzmek gibi."

"Kendimi mayoyla göstereceğimi nasıl düşünebilirsiniz!"

"Sizi zorlayamam Laura; ama tekrar ediyorum, bu yemekte sizin varlığınız çok önemli. Beni yalnız bırakmayın. Elbisenin arkasını kapatmanıza yardım ederim. O safir kolyenizi takın, mükemmel olur."

"O kolye çok fazla gösterişli."

"Hiç de değil. Burada gemideki öteki hanımlarda gördüğümüz mücevherlerle kıyaslandığında çok sade kalıyor," diye kararında ısrar etti Isidro, yeleğinin cebinde taşıdığı anahtarla kasayı açarken.

Laura, Santiago'daki evinin kamelyalı terasını ve oradaki sığınağında oyun oynayan Leonardo'yu özlemişti, orada kocasının fırtına gibi esen gürültülü patırtılı ve ateşli etkinliklerinin uzağında örgüsünü örebilir, huzur içinde dualarını edebilirdi. Isidro del Solar kısmetiydi onun, ama bu evlilik bir zorunluluk olarak ağır geliyordu ona. Meditasyonla, din kitaplarıyla ve yüksek sosyetedeki gelinler için işlediği çeyizlerle meşgul manastır rahibesi olan sevgili kız kardeşi Teresa'ya gıpta ediyordu. Kendisine zor gelen eğlenceler olmadan, evlatlarının ve akrabalarının melodramlarıyla ilgilenmek, evdeki hizmetkârlarla boğuşmak, ziyaretlerle vakit kaybetmek ve vefakâr bir eş olarak görevlerini yerine getirmek zorunda olmadan, Tanrı'ya adanmış bir yaşamdı kardeşininki. Isidro her yerde hazır ve nazırdı, evren onun etrafında, onun arzularına ve isteklerine göre dönüyordu. Büyükbabası ve babası da öyle olmuşlardı, bütün erkekler öyleydi.

"Biraz gayret edin, Laurita," dedi Isidro, karısının boynuna taktığı mücevherin minicik kilidiyle uğraşarak. "İyi vakit geçirmenizi ve bu yolculuğun unutulmaz olmasını istiyorum."

Birkaç yıl önce, yedi yüz yolcuya hizmet veren yemek salonuyla Lalique tasarımı lambaları ve aplikleriyle, Art Deco dekorasyonu ve kafeslerde egzotik kuşların bulunduğu kış bahçesiyle, daha yeni denize indirilmiş *Normandie* transatlantiğine binerek yaptıkları o yolculuk da unutulmaz olmuştu. Fransa'yla New York arasında aştıkları yalnızca beş günlük yolda, Del Solar çifti,

sadeliğin fazilet olduğu Şili'de görülmemiş bir lüks içinde yaşamıştı. Şili'de insanın ne kadar çok parası varsa bunu belli etmemek için o kadar fazla özen gösterilirdi, yalnızca ticaretle zenginleşmiş Arap göçmenler zenginlikleriyle gösteriş yaparlardı, ama Laura onlardan hiç kimseyi tanımıyordu; o insanlar onun çevresinin dışındaydılar, her zaman da öyle kalacaklardı. *Normandie* gemisindeyken, beş çocuğunu büyükanne ve büyükbabalarıyla, İngiliz dadıyla ve hizmetkârlarla birlikte bırakıp çıktıkları ikinci bir balayında kocasıyla birlikteydi. O yolculuğun sonucu, hiç beklemedikleri bir sırada onları şaşırtan yeni bir hamilelik olmuştu. Leonardo'nun, o zavallı masum çocuğun, onun sevgili Bebiş'inin o kısa yolculukta ana rahmine düştüğünden emindi. Çocuk, o zamana kadar ailenin en küçüğü olan Ofelia'dan yıllar sonra dünyaya gelmişti.

Reina del Pacífico gemisi lüks açısından *Normandie*'yle aşık atamazdı. Laura her zaman yaptığı gibi yatağında kahvaltı ediyor, şapeldeki ayin için sabah saat on sularında giyiniyor ve garsonlardan birinin et suyu çorbayla küçük sandviçler getirdiği güvertede, kendisi için ayrılmış şezlonga uzanarak temiz hava alıyordu; oradan en az dört kap yemeğin servis edildiği öğle yemeği sofrasına geçiyor, daha sonra da çay saatinde kanepelerle pastalardan yiyordu. Hiç içinden gelmeden gülümsemek ve başkalarının fikirlerini dinliyormuş gibi yapmak zorunda olduğu kokteyl ve akşam yemeğinden önce siesta yapmaya ve birkaç el kanasta oynamaya zar zor vakit bulabiliyordu. Daha sonra dans etmek zorunluydu. Isidro zarafetle dans ederdi ve iyi bir kulağı vardı, oysa kendisi kumların üstündeki bir fokun hantallığı içinde hareket ediyordu. Gece yarısı verilen hafif bir yemek arasında, orkestra mola verdiğinde, kaz ciğeri, havyar, şampanya ve tatlılar ikram ediliyordu. Laura ilk üçünden sakınıyor,

ama tatlılara dayanamıyordu. Bir önceki gece, geminin dur durak bilmeyen başaşçısı, çeşitli biçimlerde çikolatayla bir sefahat âlemi düzenlemişti, en ortasında da kristalden bir balığın ağzından erimiş çikolata akan dâhiyane bir çeşme vardı.

Ona göre bu yolculuk da kocasının bir başka dayatmasıydı. Eğer mesele tatile gitmekse günlerin uyuşukluk ve aylaklık içinde geçtiği, güneydeki çiftliğine ya da Viña del Mar'daki yazlığına gitmeyi yeğlerdi. Uzun yürüyüşler, ağaçların gölgesinde içilen çaylar, aile içinde çocuklarla ve evdeki hizmetkârlarla hep bir ağızdan okunan dualarla geçiyordu günler. Avrupa'ya yapılan bu yolculuk, kocası için sosyal ilişkileri güçlendirmek ve yeni işlerin tohumlarını atmak için bir fırsat oluşturuyordu. Ziyaret edecekleri her bir başkent için eksiksiz bir program vardı elinde. Laura kendini aldatılmış gibi hissediyordu, bu gerçek bir tatil değildi ki. Isidro, kendisinin de dediği gibi, gelecek vizyonu olan bir adamdı. Laura'nın ailesinde buna kuşkulu gözlerle bakılıyordu; ticari maceralara atılıp para kazanma yatkınlığı yeni zenginlere, *parvenu*'lere, yani sonradan görmelere has bir şeydi. Isidro'nun bu kusurunu hazmedebiliyorlardı, çünkü onun damarlarında hiçbir Arap ya da Yahudi kanı taşımayan, tertemiz Kastilya-Bask soyundan geldiğinden kimsenin şüphesi yoktu. Del Solar ailesinin, bir tek geçkin yaşında mütevazı bir ilkokul öğretmenine âşık olup iş meydana çıkana kadar ondan iki çocuk sahibi olmuş babasının dışında, şereflerine hiç gölge düşmemiş bir kolundan geliyordu Isidro. Kalabalık aile üyeleri ve aynı sınıftan daha başka kadınlar, adamın eşinin ve meşru çocuklarının etrafında yekvücut olmuş, ama adam sevgilisini bırakmaya yanaşmamıştı. Ve bu skandal onu batırmıştı. Isidro on beş yaşındaydı. Aynı şehirde yaşamayı sürdüren, ama sosyal sınıfların sıkı hiyerarşisi içinde birkaç basamak aşağı ine-

rek eski çevresinden tamamen kopan babasını bir daha görmemişti. Bu trajedi hiçbir zaman ağza alınmıyordu, ama herkes tarafından biliniyordu. Terk edilen eşin erkek kardeşleri, küçük bir aylıkla ona yardımcı olmuşlar ve okulu bırakarak çalışmaya başlamak zorunda kalan en büyük çocuk Isidro'yu yanlarında işe almışlardı. Çocuk akrabalarının hepsinden daha zeki ve enerjik çıkmış ve birkaç yıl sonra soyadının hak ettiği ekonomik seviyeye erişmişti. Hiç kimseye bir şey borçlu olmamanın gururunu taşıyordu. Yirmi bir yaşına geldiğinde, saygın şöhretinin ve sosyal çevresinde kabul gören birkaç işyerinin desteğiyle, Laura Vizcarra'ya talip oldu: Patagonya'da koyun çiftliklerinin, Ekvador ve Peru'dan eski eser ithalatı yapan bir kuruluşun, az kazanç getiren ama oldukça prestijli bir çiftliğin sahibiydi. Gelinin ailesi, 16. yüzyılda Koloniler'de vali vekili olan Don Pedro de Vizcarra'nın soyundan gelen, aşırı muhafazakâr, eğitimsiz ve içine kapanık Katolik bir klandı; aile üyeleri, başka insanlarla karışmadan ve yüzyılın yeni fikirlerini tanımaya ilgi göstermeden, kendi aralarında yaşıyor, evleniyor ve ölüyorlardı. Bilime, sanata ve edebiyata karşı bağışıklıkları vardı. Isidro ailenin genel sempatisini kazandığından ve Vizcarra'larla annesi tarafından akraba olduğunu kanıtlayabildiğinden, kabul görmüştü.

Isidro del Solar, *Reina del Pacífico* gemisinde, yolculuğun yirmi küsur gününü yeni iş bağlantıları kurarak ve spor yaparak geçirdi: masa tenisi oynuyor, eskrim dersi alıyordu. Güvertede birkaç tur atarak güne başlıyor, gece yarısından sonra barda ve hanımların kabul edilmediği sigara salonunda dostları ve tanıdıklarıyla günü bitiriyordu. Beyefendiler, sahte bir kayıtsızlık içinde, laf arasında işlerinden söz ediyorlardı; çünkü çok fazla ilgi göster-

mek ayıptı, ama politika konusu tutkuları harekete geçiriyordu. Yenilikleri geminin gazetesinden öğreniyorlardı, sabahları yolcular arasında dağıtılan bu iki sayfalık gazete telgrafla gelen haberlerle basılıyordu. Öğleden sonra haberlerin geçerliliği kalmıyordu; her şey baş döndürücü bir hızla değişiyordu, bildikleri dünya tepetaklak olmuştu. Avrupa'yla kıyaslandığında Şili, ne mutlu ki geri ve uzak kalmış bir cennetti. Gerçi ortanın solunda yer alan bir hükümet şimdilik vardı, sağın nefret ettiği başkan Radikal Parti'dendi ve masondu, adı "iyi aileler" arasında ağza alınmıyordu, ama bu durum fazla sürmeyecekti. Sol kanat, bütün o kaba saba gerçekçiliği ve bayağılığıyla gelecekten yoksundu; Şili'nin asıl sahipleri onun hakkından geleceklerdi. Isidro yemekte ve akşamki gösterilerde eşine katılıyordu. Gemide sinema, tiyatro, müzik, sirk, vantrilok gösterileri ve ipnotizmacılarla falcıların, hanımlar arasında hayranlık uyandıran, beyler arasındaysa alaylara konu olan konferansları yolculara sunuluyordu. İyi yaşamayı seven ve geniş görüşlü bir insan olan Isidro, bütün bunları bir elinde puro, öbür elinde bir kadeh içkiyle keyif alarak seyrediyor, günah ve sefahat kokusu aldığı bu zoraki eğlence karşısında şoke olan eşinin bu davranışı onun keyfini kaçıramıyordu.

Laura gözyaşlarını tutmaya çalışarak aynada kendine baktı. Ona göre, elbisesi bir başka kadının üstünde olsa harikulade olurdu, kendisi hak etmiyordu o elbiseyi, neredeyse sahip olduğu hiçbir şeyi hak etmediği gibi. Ayrıcalıklı konumunun, Vizcarra ailesinin içinde doğmuş ve Isidro del Solar'la evlenmiş olma şansının ve kendisi tarafından hiçbir çaba gösterilmeden ya da tasarlamadan gizemli bir şekilde elde ettiği daha başka onca nimetin farkındaydı. Her zaman himaye görmüş ve kendisine hizmet edilmişti. Dünyaya altı çocuk getirmiş, ömründe ne

bir bez değiştirmiş ne de biberon hazırlamıştı; bütün bu işlerle, sütannelere ve hizmetçilere göz kulak olan iyi kalpli Juana meşgul oluyordu. Juana büyütmüştü çocukları, hatta yakında yirmi bir yaşını bitirecek olan Felipe'yi bile. Ne kaç yaşında olduğunu, ne de kaç yıldan beri evinde çalıştığını Juana'ya sormak Laura'nın aklının ucundan geçmişti, o eve nasıl geldiğini bile hatırlamıyordu. Tanrı kendisine çok fazla şey ihsan etmişti. Peki neden ona? Buna karşılık kendisinden ne istiyordu? Hiçbir fikri yoktu ve o ilahî kudrete olan borcu onu kahrediyordu. *Normandie* gemisinde, süitinin kapısında asılı uyarıda belirtildiği gibi sağlık nedenleriyle öteki mevkilerdeki yolcularla karışmama talimatını ihlal ederek, sırf merakından, üçüncü mevki güvertesindeki yaşantıyı gözlemlemişti. Kendisini emre uymaya çağıran subayın açıkladığı gibi, bir talihsizlik eseri olarak gemide bir tüberküloz ya da bulaşıcı başka bir hastalık salgını çıksa, hepsi birden karantina koğuşunu boylarlardı. Ama Laura yeteri kadarını görebilmiş ve Katolik hanımlarla birlikte kenar mahallelerde hayır işi yapmaya gittiğinde dikkatini çekmiş olan şeye burada da tanık olmuştu; yoksulların derisi başka renkteydi, bir tuhaf kokuyorlardı, tenleri daha koyu renkteydi, saçları parlamıyordu, giysilerinin rengi atmıştı. Kimdi bu üçüncü mevkidekiler? Santiago'daki yoksullar gibi ne hırpaniydiler ne de umutsuz, ama aynı şekilde soluk benizliydiler. "Neden onlar öyle de ben değilim?" diye merak etti Laura bu kez, içinde utançla karışık bir rahatlama duygusuyla. Bu soru, inatçı bir ses gibi zihninin içinde yankılanıp duruyordu. *Reina del Pacífico*'daki sınıf farklılıkları *Normandie*'dekilere benziyordu, ama aradaki tezat daha az dramatikti, çünkü zaman değişmişti ve bu gemi öteki kadar lüks değildi. Şili'den, Peru'dan ve Pasifik'teki öteki limanlardan binenler için denildiği gibi, "turist sınıfı"ndaki yolcular; devlet memurları, şirket ça-

lışanları, öğrenciler, küçük esnaf ve Avrupa'daki ailelerini ziyarete giden göçmenlerdi. Laura onların rahat ve neşeli bir ortamda, şarkı söyleyerek, dans ederek, bira içerek, yarışmalar yapıp oyunlar oynayarak, birinci mevkideki yolculardan çok daha iyi vakit geçirdiklerini fark etmişti; hiç kimse öğle yemeği için tüvit giysiler, çay saati için ipekliler ve akşam yemeği için resmî kıyafet giymiyordu.

Sondan bir önceki o gece, balo elbisesinin içine zar zor sığmış, parfüm sürünüp annesinden kalma kolyesini takarak aynanın karşısına geçmiş duran Laura'nın tek istediği, içine birkaç damla kediotu esansı katılmış küçük bir kadeh konyakla yatağına uzanmak ve aylar boyu uyumaktı, yolculuğun sonuna kadar, evinin ferah odalarına, kendi çevresine, Leonardo'nun yanına geri dönene kadar. Onu öyle özlüyordu ki, oğlundan uzakta onca zaman geçirmek azaptı onun için; belki de geri döndüğünde çocuk kendisini tanımayacaktı, her şeyi gibi belleği de zayıftı onun. Ya hastalanırsa? En iyisi bunu düşünmemekti. Tanrı ona beş normal evlat vermişti, üstüne de tertemiz yürekli o masum yavruyu göndermişti. Uyumak istiyordu, ah bir uyuyabilseydi. Uğradığı hüsran midesini yakıyor, göğsünün içine hapsolmuş bir hırıltı duyuyordu. Boyun eğmek zorunda kalan hep ben oluyorum, hep Isidro'nun dediği oluyor, birinci o, ikinci o, üçüncü o, bana bunu tekrarlayıp duruyor, sanki komikmiş gibi, ben de kabul ediyorum. Dul kalmayı ne kadar isterdim! diye düşündü. Dualar edip nedamet getirerek mücadele etmeliydi kafasının içinde dönüp duran bu düşünceyle. Başkasının ölümünü arzu etmek ölümcül bir günahtı; Isidro huysuz bir insandı, ama kusursuz bir koca ve babaydı, kendi eşinden, evlendiklerinde kendisine sadakat ve itaatkârlık yemini etmiş olan o kadından böyle sapıkça bir temenniyi hak etmiyordu, hem de mihrabın önünde et-

mişti o yemini. "Şişman olmam yetmiyormuş gibi bir de deliyim," diye içini çekti ve vardığı bu sonuç birden ona komikmiş gibi geldi. Kocasının teslimiyet olarak yorumladığı neşeli bir tebessümü bastıramadı. "Aferin, güzelim," diyen Isidro bir şarkı mırıldanarak banyoya girdi.

Ofelia annesiyle babasının süitine kapıyı vurmadan girdi. On dokuz yaşında hâlâ densiz küçük bir çocuk gibiydi, ne zaman olgunlaşacak diye merak ediyordu babası pek de umursamadan, çünkü şımarttığı gözbebeğiydi o, evlatlarının arasında kendisine benzeyen tek kişiydi, tıpkı kendisi gibi küstah ve inatçıydı, boyun eğdirilmesi imkânsız biriydi. Kız okulda başarılı olamamıştı, rahibeler sırf onu başlarından atabilmek için mezun etmişlerdi. Okulda geçirdiği on iki yıl içinde pek az şey öğrenmişti, ama bilgisizliğini cana yakın haliyle, susma içgüdüsüyle ve gözlem yeteneğiyle örtbas etmenin bir yolunu buluyordu. Belleği tarih dersinden geçmesine ya da çarpım tablosunu öğrenmesine yetmemişti, ama radyoda ne kadar şarkı çalıyorlarsa hepsinin sözlerini ezbere biliyordu. Dikkatsizdi, işveliydi ve fazlasıyla güzeldi, babası onun vicdansız erkekler için kolay bir av olmasından korkuyordu. Gemideki bütün subaylar ve erkek yolcuların yarısı, hatta yaşlı beyler bile onu gözden kaçırmıyorlardı, babası emindi bundan. İçlerinden birçoğu Ofelia'nın güvertede yaptığı suluboya resimleri kastederek, kızının ne kadar yetenekli olduğu yorumunu yapmıştı, ama onun o yavan küçük resimlerini hayranlıkla seyretmek için değil, başka nedenlerle etrafında dönüp duruyorlardı. Isidro bir an önce evlense diye bakıyordu, böylelikle sorumluluk –kendisiyle taban tabana zıt bir kişi olan– Matías Eyzaguirre'ye geçecek ve rahat bir nefes alabilecekti,

ama aynı zamanda biraz daha beklese daha iyi olacaktı; çünkü ablaları gibi çok genç yaşta evlenecek olursa birkaç yıl içinde öfkesi burnunda bir hanımefendiye dönüşecekti.

Güney Amerika'nın en uzak köşesindeki Şili'den gelince, Avrupa'ya yapılan bu yolculuk son derece uzun ve pek az ailenin karşılayabileceği kadar pahalı bir deniz macerasıydı. Del Solar ailesi, Şili'deki en büyük servet sahipleri arasında sayılmıyordu, gerçi Isidro'nun babası ailesinden kalan ve kendi ailesini terk etmeden önce yiyip bitirdiği mirası onlara bırakmış olsaydı belki öyle sayılabilirlerdi, ama yine de o zenginlere çok yakındılar. Zaten orada insanın sosyal konumu, paradan çok ailenin şeceresine bağlıydı. Zengin ama taşra zihniyetli pek çok aileden farklı olarak Isidro, dünyayı görmenin gerekli olduğuna inanıyordu. Şili, kuzeyinde dünyanın en kuş uçmaz kervan geçmez çölüyle, doğuda geçit vermez And Sıradağları'yla, batıda Pasifik Okyanusu'yla ve güneyde buzlar altındaki Antarktika kıtasıyla sınırları çizilmiş bir adaydı, tevekkeli değil, sınırlarının ötesinde 20. yüzyıl başını almış dörtnala giderken, Şilililer oturdukları yerde pinekleyip duruyorlardı. Ona göre seyahat etmek gerekli bir yatırımdı. İki erkek çocuğunu belli yaşa gelir gelmez Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Avrupa'ya yollamıştı, kızlarına da aynı imkânı sunmak isterdi ama o daha bunu yapacak fırsatı bulamadan onlar evlenmişlerdi. Ofelia'ya bu kadar dikkatsiz davranmayacaktı; onu Santiago'da içinde bulunduğu kapalı ve yobaz çevrenin dışına çıkarmalı ve kültür açısından yontulmasını sağlamalıydı. Şimdilik karısının bile bilmediği gizli bir düşüncesi vardı: Gezinin sonunda Ofelia'yı Londra'da kibar küçükhanımların gittiği bir okula bırakmayı düşünüyordu. Bir-iki yıl sürecek bir İngiliz eğitimi ona iyi gelecekti; elbette bir tek Leonardo'nun dışında, geri kalan çocuk-

larının hepsinin yaptığı gibi, dadılar ve özel öğretmenlerle çocukluğundan itibaren öğrenmeye başladığı İngilizcesini ilerletebilirdi. İngilizce geleceğin ortak dili olabilirdi, yeter ki Almanya bütün Avrupa'ya hâkim olmasın. Kızının, diplomat olarak geleceğine hazırlanmakta olan ezelî nişanlısı Matías Eyzaguirre'yle evlenmeden önce ihtiyacı olan tek şey Londra'da bir okuldu.

Ofelia gemideki süitte, anne babasınınkinden bir kapıyla ayrılmış ikinci bir odayı işgal ediyordu. Kamarasında günler boyunca tam bir kaos hâkim olmuştu; kapakları açık sandıklar, bavullar, şapka kutuları, ortalığa saçılmış giysiler, ayakkabılar, kozmetik eşyaları, yerlere atılmış tenis raketleri ve moda dergileri. Her zaman hizmetkârların bakımındaki genç kız, arkasında bıraktığı dağınıklığı kimin topladığını ya da temizlediğini umursamadan hayatını yaşıyordu. Bir çıngırağı şöyle bir çalması ya da zile şöyle bir basmasıyla sanki sihirli bir değnek dokunmuşçasına ona hizmet edecek biri ortaya çıkıveriyordu. Bu gece o kargaşanın içinden kurtarıp çıkardığı ince ve daracık bir elbise, babasının ağzından bir hoşnutsuzluk nidası çıkmasına neden oldu.

"O yosma giysisini nereden bulup çıkardın?"

"Bu son moda, babacığım. Yoksa beni Teresa Teyzem gibi rahibe kılığıyla mı görmek isterdin?"

"Saygısızlık etme. Matías seni böyle görseydi ne düşünürdü?"

"Her zamanki gibi ağzı bir karış açık kalırdı, babacığım. Sakın hayale kapılma, onunla evlenmeyi düşünmüyorum."

"Öyleyse onu bekletmemeliydin."

"O çok dindar bir insan."

"Yoksa dinsiz olmasını mı tercih ederdin?"

"Ne biri ne öteki, babacığım. Senden büyükannemin kolyesini ödünç almaya geliyordum anneciğim, ama

görüyorum ki onu sen takmışsın. Boynunda çok güzel duruyor."

"Al sen tak, Ofelita, sana daha çok yakışır," dedi annesi hemen, ellerini kolyenin kilidine götürerek.

"Dünyada olmaz, Laura! O kolyeyi bu gece takmanızı istediğimi duymadınız mı?" diye söze karıştı kocası, sert bir ifadeyle.

"Kimin umurunda, Isidro, kızın boynunda daha güzel görünür."

"Benim umurumda! Yeter artık. Ofelia, üstüne bir şal ya da yelek al, çok fazla dekoltesin," diye buyurdu babası; ekvator çizgisini geçerlerken verilen baloda, Ofelia yüzünde bir peçe ve içini gösteren bir pijamayla cariye kılığında boy gösterdiğinde ne kadar mahcup olduğunu hatırlamıştı.

"Şunu bil ki beni tanımıyorsunuz, babacığım. Neyse ki o sıkıcı moruklarla birlikte sizin masanızda oturmak zorunda değilim. Umarım kısmetime yakışıklı birileri çıkar."

"Bayağılaşma!" diye bağırabildi babası, kızı Flamenko dansçısı hareketleriyle dışarı çıkmadan önce.

Kaptanın akşam yemeği Laura ve Ofelia del Solar için bitmek bilmemişti. Ortasından alevler yükselen beze ve dondurmadan bir volkan biçimindeki tatlıdan sonra, annesi baş ağrısıyla süitine çekildi, kızı da usta trompetçilerin müziğiyle salonda swing yaparak gecenin acısını çıkardı. Şampanyayı fazla kaçırmıştı ve en sonunda güvertenin bir köşesinde saçları havuç renginde, elleri son derece cüretkâr İskoçyalı bir subayla öpüşürlerken babası onu oradan çekip aldı. "Tanrı aşkına, beni rezil ediyorsun! Dedikoduların nasıl uçarak yayıldığını bilmiyor musun? Matias biz daha Liverpool'a yanaşmadan bunu öğrenecek. Görürsün bak!"

Santiago'da, Mar del Plata Sokağı'ndaki evde, uzatılmış bir tatil havası esiyordu. Patronlar dört haftadan beri seyahatteydiler ve artık köpek bile onları özlemiyordu. Onların yokluğu ne evdeki rutin işleri aksatıyor ne de hizmetkârların görevlerini hafifletiyordu, ama hiç kimse fazla acele de etmiyordu. Radyolardan pembe dizi sesleri, bolerolar ve futbol yorumları gümbür gümbür yükseliyordu, siesta yapacak zaman da vardı. Annesine o kadar bağlı olan Leonardo bile hayatından memnun görünüyordu ve artık onu sormaz olmuştu. İlk kez birbirlerinden ayrılıyorlardı ve bundan yakınmak bir yana, üç katlı bu malikânenin yasak köşelerini, bodrum katını, arabalığı, mahzeni ve çatı arasını keşfetmek için Bebiş bu ayrılığı fırsat biliyordu. Evden ve küçük kardeşinden sorumlu olan en büyük evlat Felipe, görevini baştan savma bir şekilde yerine getiriyordu, çünkü onun içinde aile reisi olma yeteneği yoktu ve elinde çok daha ilginç işler vardı. Siyasi hayat İspanyol sığınmacılar meselesiyle hop oturup hop kalkıyordu, öyle ki sofraya sulandırılmış çorba mı yoksa yengeç eti mi getirmişler, ya da Bebiş yatağında köpekle birlikte mi yatıyor, umurunda bile değildi, bakkaldan gelen alışveriş faturalarını gözden geçirmiyor, kendisinden talimat isteyecek olurlarsa her zamanki gibi hareket etmelerini söylüyordu.

Kreol ve uzak güneyden gelme Mapuche yerlisi karışımı bir melez olan Juana Nancucheo, ezelden beri evin idaresini üstlenmişti, tahmin edilmesi güç yaşta, kısacık boylu ve doğduğu ormanlardaki kadim ağaç gövdeleri gibi sapasağlam, uzun saç örgülü, kül rengi tenli, kaba saba tavırlı, sadakati alışkanlık haline getirmiş bir kadındı Juana. Üç orta hizmetçisini, aşçı kadını, çamaşırcı kadını, bahçıvanı ve yerleri cilalayan, eve odun ve kömür getiren, tavuklara bakan ve en ağır işleri gören bir adamı haşin tavırlarla o yönetiyordu; adını hiç kimse ha-

tırlamıyordu o adamın, yalnızca "her işe koşan adamcağız" olarak biliniyordu. Juana'nın gözetiminden uzak olan tek kişi, garajın üst katında oturan ve doğrudan doğruya patronlara bağlı olan şoförü, bu da Juana'ya bakarsanız, pek çok istismara açıktı; onu hiç gözden kaçırmıyordu, güvenilir adam değildi, odasına kadın getirdiğinden emindi. "Bu evde çok fazla adam var," derdi hep Isidro del Solar. "Öyleyse kimi atmayı düşünüyorsunuz, patron?" diye kestirmeden soruverirdi Juana. "Hiç kimseyi, laf olsun diye söylüyorum," diye hemen geri çekilirdi patron. "Bir bakıma haklı olsa gerek," diye içinden kabulleniyordu Juana; çocuklar artık büyümüşlerdi, odaların birçoğu kapalıydı. En büyük iki kız evli ve çocuk sahibiydi, ikinci oğlan Karayipler'de iklim değişiklikleri üzerine çalışmalar yapmaktaydı, "Gerçi bunun çalışılacak bir yanı yok ya, yalnızca katlanmak gerek," diyordu Juana; Felipe'ye gelince, o da kendi evinde yaşıyordu. Geriye bir tek küçük kız Ofelia kalıyordu, o da genç Matías'la evlenecekti, öyle nazik, öyle efendi, öylesine âşık bir çocuktu ki Matías; bir de Bebiş vardı, küçük meleğiydi onun, hep yanında kalacaktı, çünkü hiç büyümeyecekti o.

Juana'nın patronları, çocuklar daha küçükken ve Leonardo doğmadan önce de seyahate çıkmışlardı ve ev sahibesiymiş gibi her şey kendisine emanet edilmişti. O defa görevlerini tek bir siteme yer vermeyecek şekilde yerine getirmişti ama bu kez Felipe'yi görevlendirmek esmişti patronların aklına, hani sanki kendisi işe yaramaz salağın tekiymiş gibi. Onca yıl aileye hizmet et, sonra da karşılığını böyle bir değerbilmezlikle ödesinler, diye düşünüyordu. Şeytan topla pılını pırtını çek git diyordu, ama gidecek yeri yoktu ki. Yapılan bir iyiliğin karşılığı olarak onu Laura'nın babası Vicente Vizcarra'ya armağan ettiklerinde altı-yedi yaşlarında olmalıydı. Bay Viz-

carra'nın değerli ağaçlarla ticaret yaptığı, ama Mapuche yerlilerinin bölgesinde balta ve bıçkılarla yok edilen o mis kokulu ormanlardan artık geriye bir şey kalmadığı, onların yerini kâğıt üretimi için asker gibi sıraya dizili alelade ağaçların aldığı bir dönemdi. Juana üç-beş kelime İspanyolcayı zar zor anlayan, yalınayaklı küçücük bir kızdı, onun anadili Mapudungún denilen yerli diliydi. Bütün o vahşi yaratık görünümüne rağmen Vizcarra kızı almayı kabul etmişti, çünkü reddetse borçlusuna müthiş bir hakaret etmiş gibi olurdu. Kızı alıp Santiago'ya götürmüş ve eşine teslim etmişti, o da evin temel işlerinde yetiştirsinler diye onu evdeki hizmetçilere havale etmişti; Juana, söylenenleri dinleme kapasitesinden ve söz dinleme arzusundan başka bir yol göstericisi olmadan, geri kalanı tek başına öğrenmişti. Vizcarra ailesinin kızlarından biri olan Laura, Isidro del Solar'la evlendiğinde, hizmet etsin diye kızı ona yollamışlardı. Gerçi bu yerli kız doğduğunda kimse onu kaydettirmemişti ve yasal açıdan namevcuttu, ama Juana o zamanlar on sekiz yaşlarında olsa gerek diye hesaplıyordu. Isidro ve Laura del Solar, daha başlangıçta ona kâhya rolünü biçmişlerdi; körü körüne güveniyorlardı kıza. Günün birinde kekeleyerek sormaya cesaret edebilmişti: acaba patronları ona birazcık para ödeyebilirler mi diye, çok fazla değil, "Bunu istediğim için bağışlayın," demişti, ama bazı harcamaları bazı ihtiyaçları vardı. "İyi ama Tanrı aşkına, sen ailedensin, sana nasıl para öderiz!" olmuştu verdikleri yanıt. "Kusura bakmayın ama ben aileden değilim, ben sadece hizmetkârlardan biriyim, o kadar." Juana Nancucheo ilk kez olarak maaş alıyor, parasını çocuklara abur cubur ve yeni yıl için bir çift ayakkabıya harcıyordu; geri kalanı biriktiriyordu. O ailenin bireylerini hiç kimse onun kadar iyi tanıyamazdı, sır tutmakta üstüne yoktu. Leonardo dünyaya gelip de o aydede gibi tatlı yüzüyle ötekiler-

den farklı olduğu belli olunca, Juana son günlerine kadar ona bakabilmek için ne kadar yaşaması gerekiyorsa o kadar hayatta kalmaya karar verdi. Bebiş'in kalp sorunu vardı ve doktorlara bakılırsa fazla yaşamayacaktı, ama Juana'nın içgüdüleri ve sevgisi o tanıyı reddediyordu. Tek başına yemek yemeyi ve tuvalete gitmeyi sabırla öğretmişti çocuğa. Başka aileler onun gibi çocukları herkesten kaçırırlardı, sanki Tanrı'nın verdiği bir cezaymış gibi ondan utanırlardı, ama Juana'nın sayesinde Bebiş'e öyle yapılmamıştı. Üstü başı temiz olduğu, çığlıklar ve tekmeler atmadığı sürece, annesiyle babası onu da öteki çocuklarının arasında insan içine çıkarıyorlardı.

Ailenin en büyük çocuğu Felipe, Juana Nancucheo'nun gözbebeğiydi, Leonardo doğduktan sonra da öyle olmayı sürdürmüştü, çünkü onlara iki ayrı tür sevgi besliyordu. Felipe'ye akıl hocası gözüyle bakıyordu, ihtiyarlığında onu ayakta tutacak bastonuydu onun. O her zaman iyi bir çocuk olmuştu ve Juana'ya karşı hâlâ öyleydi. Felipe avukattı ama hiç istemeyerek avukat olmuştu, çünkü onun asıl merakı sanattı, sohbetlere katılıp fikir alışverişinde bulunmaya bayılırdı, babasının dediği gibi bu dünyada pek fazla işe yaramayan şeylerdi bunlar. Felipe çocukken, ülkenin en muhafazakâr ve önde gelen ailelerinin çocuklarının eğitim aldığı rahipler okulunda kendisinin de öğrenmekte olduğu okuma yazmayı ve hesap yapmayı Juana'ya da öğretmişti. Bu da o ikisini sağlam bir işbirliği içinde birleştirmişti. Juana onun yaramazlıklarını örtbas ediyor, çocuk da ona okulda öğrendiği bilgileri taşıyordu. "Şimdi ne okuyorsun, küçük Felipe?" "Bekle kitabı bitireyim de sana anlatırım, korsanlar hakkında," ya da "Senin ilgini çekecek bir şey değil Juana, yüzyıllar önce yaşamış ve kimsenin umu-

runda olmayan Fenikeliler hakkında; rahipler bu aptallıkları bize ne diye anlatıyorlar bilmem." Felipe vücutça ve yaşça büyümüştü, ama okuduklarını ona anlatmaya ve dünyayla ilgili şeyleri açıklamaya devam ediyordu, daha sonra biriktirdiği paraları borsada bazı hisselere yatırmasında da yardımcı olmuştu, Isidro del Solar'ın satın aldığı aynı hisselerdi bunlar. Ona karşı nazik davranıyor, yastığının altına para ya da şeker bırakmak için usulca odasına giriyordu. Kadın Felipe'nin sağlığıyla çok ilgileniyordu, çocuk marizdi, esintilerden soğuk alır, canı bir şeye sıkıldı mı ya da ağır yemek yedi mi hazımsızlık çekerdi. Ne yazık ki Juana'nın o sevgili Felipe'si Leonardo kadar masumdu, başkalarının vefasızlıklarını ve riyakârlıklarını algılamaktan âcizdi. İdealist diyorlardı ona. Üstelik oldukça dalgın bir insandı, her şeyini kaybediyordu, ayrıca zayıf karakterliydi, insanlar ondan faydalanıyorlardı. Ömrünü önüne gelene borç para vermekle geçiriyor, kimse aldığı parayı geri vermiyordu, bir de çözümü olmadığı için Juana'nın yararsız gördüğü soylu davalara destek veriyordu hep. Tevekkeli değil evlenmemişti, onun bu kaprislerine hangi kadın katlanırdı ki, Juana'nın dediği gibi onun yaptıkları aklı başında bir beyefendiye değil, takvimde resimleri olan azizlere yakışırdı ancak. Isidro del Solar da oğlunun cömertliğini onaylamıyordu, bunlar onun hayırseverlik dürtülerinin çok ötesine geçiyor ve doğru dürüst düşünmesini engelliyordu. "Günün birinde komünist olduğu haberiyle karşımıza çıkacak," diye içini çekiyordu. Babayla oğul arasında şiddetli tartışmalar çıkıyordu. Ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu durum gibisinden aileyle hiç ilgisi bulunmayan ve Juana'ya göre ikisinin de üstüne vazife olmayan meseleler yüzünden bu tartışmalar hep kapıyı vurup çıkmalarla sonuçlanıyordu. Bu çatışmalardan birinde Felipe, altı blok ötede kiraladığı bir eve taşınmakta karar kılmıştı.

Juana kıyameti koparmıştı; çünkü hayırlı bir evlat ancak evlendiği zaman baba evini terk ederdi, daha önce değil, ama ailenin geri kalanı bir trajediye yer vermeden taşınmasını kabullenmişti. Felipe ortadan kaybolmuş değildi, her gün öğle yemeğine geliyordu, onun rejim yemeğini hazırlamak, çamaşırını yıkayıp onun istediği şekilde ütülemek gerekiyordu. Juana, sıska ve pis bulduğu iki yerli kadının yaptığı işi kontrol etmek için kalkıp Felipe'nin evine gidiyordu. Yani sonuçta daha fazla çalışmış oluyordu, bekârken kaldığı odada kalsaydı daha iyi olurdu, diye homurdanıyordu Juana. Felipe'yle babası arasındaki anlaşmazlık sonsuza kadar uzayacak gibi görünüyordu, ama Donya Laura'nın geçirdiği vahim bir sarılık krizi onları barışmak zorunda bırakmıştı.

Juana o kavganın nedenini hatırlıyordu, unutulması imkânsızdı zaten, çünkü bütün ülkeyi sarsmıştı, hâlâ da radyoda bundan söz ediliyordu. Bir önceki yılın ilkbaharında, başkanlık seçimleri sırasında çıkmıştı o kavga. Üç tane aday vardı. Isidro del Solar'ın favorisi ve spekülatör diye nam salmış muhafazakâr bir milyoner; Felipe'nin oy vereceği, Radikal Parti'den eğitimci ve avukat olan bir senatör; bir de daha önce diktatör olarak başkanlık koltuğunda oturmuş ve daha başkalarının yanı sıra Nazilerin partisi tarafından da desteklenerek aday gösterilmiş olan bir general. Bu sonuncusu ailede hiç kimsenin hoşuna gitmiyordu. Felipe çocukken Prusya ordusundan küçücük kurşun askerler koleksiyonu vardı, ama Hitler iktidara geçince Almanlara karşı olan bütün sempatisini kaybetmişti. "Nazileri koyu renkli üniformaları içinde, bir kollarını havaya kaldırmış, Santiago'nun göbeğinde geçit resmi yaparlarken gördün mü hiç, Juana? Ne kadar gülünç!" Evet, o da görmüştü, Felipe daha önce anlatmış olduğundan Hitler diye birinden de haberi vardı.

"Babanız kendi adayının kazanacağından emindi."

"Evet öyle, çünkü burada hep sağcılar kazanır. Generalin taraftarları onların kazanmasını engellemek istediler ve hükümet darbesi yapmaya kalkıştılar. Ama başaramadılar."

"Radyoda söylediklerine göre bazı gençler onları köpek gibi gebertmişler."

"Heyecana gelmiş bir avuç Nazi'ydi onlar, Juana. Şili Üniversitesi'nin binasını ve başkanlık sarayının bir kanadını ele geçirmişler. Jandarmayla askerler onları çabucak bastırmış. Elleri havada teslim olmuşlar ve silahsızmışlar, ama yine de ateş açarak onları öldürmüşler. Hiçbirini sağ bırakmama emrini almışlar."

"Babanız o alçakların bunu hak ettiklerini söylüyor."

"Kimse böyle bir şeyi hak etmez, Juana. Babamın fikirlerinde daha dikkatli olması gerekirdi. Şili'ye hiç yakışmayan bir katliamdı o. Bütün ülke öfke içinde, bu olay seçimlerde sağın kaybetmesine neden oldu. Bildiğin gibi Pedro Aguirre Cerda kazandı, Juana. Artık radikal bir başkanımız var."

"Ne demek o?"

"İlerici fikirlere sahip bir adam. Babama bakarsan o bir solcu. Zaten babam gibi düşünmeyen herkes solcudur."

Juana'ya göre sol ve sağ, insanların değil sokakların yönleriydi, o başkanın adı da ona hiçbir şey ifade etmiyordu. Bildiği bir aileden değildi.

"Pedro Aguirre Cerda, merkez ve sol partilerin oluşturduğu Halk Cephesi'ni temsil ediyor, hani şu İspanya ve Fransa'dakine benzer şekilde. Hatırlıyor musun, sana İspanya'daki İçsavaş'tan bahsetmiştim?"

"Yani burada da aynı şey olabilir."

"Umarım olmaz, Juana. Sen de oy verebilecek olsaydın Aguirre Cerda'ya verirdin. Günün birinde kadınlar da başkanlık seçimlerinde oy kullanacaklar, sana söz veriyorum."

"Peki siz hangi partiye oy verdiniz, küçük Felipe?"

"Aguirre Cerda'ya verdim. En iyi aday oydu."

"O bey babanızın hiç hoşuna gitmiyor."

"Ama benim hoşuma gidiyor, senin de öyle."

"Ben o işlerden hiç anlamam."

"Anlamıyor olman ne kadar kötü be kadın. Halk Cephesi, işçileri, köylüleri, kuzeydeki madencileri, yani senin gibi insanları temsil ediyor."

"Ben onların hiçbiri değilim, siz de öyle. Ben evde çalışan hizmetkârım."

"Sen de çalışan kesimdensin, Juana."

"Bildiğim kadarıyla siz bir beyefendisiniz, neden işçi sınıfına oy verdiğinizi anlamıyorum."

"Sende eğitim eksikliği var. Başkan, halkı yönetmenin eğitmek demek olduğunu söylüyor. Şili'deki bütün çocuklara bedava ve zorunlu eğitim. Herkese sağlık hizmeti. Daha iyi ücretler. Sendikaların güçlendirilmesi. Ne dersin?"

"Benim için fark etmez."

"Amma da aptalsın, Juana! Nasıl olur da fark etmez senin için! Sen ki okula gidememenin eksikliğini duymuş birisin."

"Siz çok eğitimlisiniz küçük Felipe, ama burnunuzu silmeyi bile beceremiyorsunuz. Hem de fırsat bulmuşken şuracıkta söyleyeyim: Önceden haber vermeden eve adam getirmeyin. Aşçı kadın sinirleniyor, ben de mahcup olmak istemiyorum, gelenler misafirleri doğru dürüst ağırlamayı bilmiyoruz demesinler. Sizin o hayta arkadaşlarınız da çok eğitimli olsalar gerek, ama patronun içkilerini izin almadan içiyorlar. Babanız seyahatten dönsün de görürüz bakalım mahzendeki eksiklikleri fark edince ne diyecek."

Ayın son cumartesi günüydü, Juana Nancucheo'nun tabiriyle Felipe'nin hayta arkadaşlarının kurduğu Öfkeliler Grubu olağan toplantısını yapacaktı. Normal günlerde Felipe'nin evinde toplanırlardı, ama annesiyle babası seyahate gittiğinden beri Felipe onları Mar del Plata Sokağı'ndaki nefis yemekler yenen evde ağırlıyordu. Juana, o insanlardan hiç hoşlanmamasına rağmen onlara taze istiridyeler bulmaya ve huysuz ama işinin ehli olan şişko aşçı kadının yaptığı en leziz yemekleri ikram etmeye özen gösteriyordu. Felipe'nin arkadaşları, kendi sınıflarındaki tüm erkekler gibi Birlik Kulübü'nün üyeleriydi; kişisel konuların yanı sıra ülkenin parasal ve siyasal konuları da orada konuşulurdu, ama damla kristalli avizeleri ve kadife koltuklarıyla koyu renk lambrili o salonlar Öfkeliler'in hararetli felsefi tartışmalarına pek uygun bir yer değildi. Üstelik Birlik Kulübü yalnızca erkeklere mahsustu, bekâr ve özgür kadınların, sanatçıların, yazarların, üst sınıf maceraperest hatunların ve onların yanı sıra haritada görünmeyen yerlere tek başına seyahat eden Hırvat soyadlı güçlü bir kadının insanın içini açan varlığı olmadan bu sohbet toplantıları ne işe yarardı ki. Son üç yıldır tekrar tekrar konuşulan konu İspanya'nın durumuydu, son aylarda da, ocak ayından beri Fransa'daki toplama kamplarında perişan olup hayatlarını kaybeden Cumhuriyetçi sığınmacılara ne olacağı konuşuluyordu. İnsanların Katalonya'dan Fransa sınırına doğru toplu olarak göç etmesi, ocak ayında Şili'yi sarsan ve tarihindekilerin en kötüsü olan depremle aynı zamana rastlamıştı. Felipe iflah olmaz derecede akılcı olmakla övündüğü halde, bu rastlantının insanlara bir merhamet ve dayanışma çağrısı yaptığını görüyordu. Deprem, arkasında yirmi binden fazla ölü bırakmış ve şehirler yerle bir olmuştu, ama bununla kıyaslandığında, İspanya'da yüz binlerce ölüye, yaralıya ve sığınmacıya mal olan İçsavaş çok daha feci bir trajediydi.

Öfkeliler'in o gece özel bir konukları vardı. Otuz dört yaşında kendi kuşağının en iyi şairi olarak görülen Pablo Neruda'ydı o konuk; onunki sıra dışı bir hünerdi, çünkü Şili'de şairden bol bir şey yoktu. *Yirmi Aşk Şiiri*'ndekilerden bazıları halk kültürünün bir parçasına dönüşmüştü, okuması yazması olmayanlar bile o şiirleri ezbere okuyabilirdi. Neruda güneyin adamıydı, yağmurun ve ağaçların insanıydı, bir demiryolu işçisinin oğluydu, dizelerini derinlerden gelen sesiyle okur, kendini burnu iyi koku alan ama gözleri az gören biri olarak tanımlardı. Şöhreti nedeniyle ve özellikle gelecekte içinde yer alacağı Komünist Parti'ye olmak üzere genelde sola duyduğu yakınlık yüzünden tartışmalı bir kişilikti; Arjantin'de, Birmanya'da, Seylan'da, İspanya'da ve son olarak Fransa'da konsolos olarak görev yapmıştı, çünkü siyaset ve edebiyat dünyasındaki düşmanlarının dediklerine göre, iktidardaki hükümetler onu ülkeden uzakta tutmak istiyorlardı. İçsavaş patlak vermeden hemen öne bulunduğu Madrid'de aydınlar ve şairlerle dostluklar kurmuştu, bunların arasında Franco'cular tarafından katledilen Federico García Lorca ve geri çekiliş sırasında Fransa'da sınıra yakın bir köyde ölen Antonio Machado da vardı. Cumhuriyetçi savaşçıların şanını anlattığı "İspanya Yüreklerimizde" adında bir kahramanlık türküsü yazmıştı; savaşın ortasında, Montserrat Manastırı'nda Doğu Ordusu milisleri tarafından, kan lekeleri içindeki gömleklerden tutun da bir düşman bayrağına varana kadar ellerine ne geçerse ondan yapılma kâğıtlara basılmış, numaralı beş yüz nüshası vardı o baskının. O şiir sıradan bir baskı halinde Şili'de de yayımlanmıştı, ama Felipe'nin elinde o özgün nüshalardan biri vardı."Ve sokaklar boyunca kanı çocukların / akıyordu öylece, çocuk kanı gibi / [...] Gelin görün sokaklar kan, / gelin görün / sokaklarda kan, / gelin görün kanı / sokaklarda akan!" Neruda

İspanya'yı büyük bir tutkuyla seviyor, faşizmden nefret ediyordu ve Cumhuriyetçilerin kaderi onu öylesine kahrediyordu ki, sağ partilerin ve Katolik Kilisesi'nin ödün vermez muhalefetine meydan okuyarak, belli sayıdaki bir grup Cumhuriyetçi'yi Şili'ye kabul etmesi için yeni başkanı ikna etmeyi başarmıştı. İşte bu konuda konuşmak üzere davet edilmişti Öfkeliler'in toplantısına. Arjantin ve Uruguay'daki sığınmacılar için parasal yardım toplamak amacıyla girişimde bulunarak geçirdiği birkaç haftanın ardından Santiago'da geçici olarak bulunmaktaydı. Sağcı gazetelerin dediği gibi, başka ülkeler para veriyorlardı ama ülkede güvenliği tehlikeye sokacak olan o kızılları, o rahibe tecavüzcülerini, o katilleri, o silahlı insanları, o vicdansız tanrıtanımazları ve Yahudileri hiçbiri almak istemiyordu.

Neruda, İspanyol göçüyle ilgili özel yetkili konsolos olarak önlerindeki günlerden birinde Paris'e gideceği haberini verdi Öfkeliler'e.

"Fransa'daki Şili Legasyonu'nda beni istemiyorlar, onlar pusuya yatmış benim misyonumu engellemeye kararlı sağcılar," dedi şair. "Hükümet beni cebimde tek kuruş olmadan yolluyor ve benim bir gemi bulmam gerekiyor. Bakalım nasıl halledeceğim."

Şilili işçilere kendi zanaatlarını öğretebilecek vasıflı işçileri seçme emri aldığını anlattı, bunlar barışsever ve onurlu insanlar olmalıydı; politikacılar, gazeteciler ya da büyük bir olasılıkla tehlikeli insanlar olan aydınlar olamazdı. Neruda'ya göre, Şili'nin göç kriteri her zaman ırkçı olmuştu, çeşitli kategorilerdeki insanlara, Çingenelerden, zencilerden ve Yahudilerden tutun da yoruma açık, muğlak bir terim olan Doğululara varana kadar türlü ırk ve uyruklardaki kişilere vize vermeme konusunda konsoloslara gönderilen gizli talimatlar vardı. Yabancı düşmanlığının üstüne bu kez bir de politika bileşeni bin-

mişti, komünistler, sosyalistler ya da anarşistler istenmiyordu, ama konsoloslara verilen talimatlarda bu nokta henüz özellikle belirtilmediğinden, nasıl hareket edileceği konusunda belli bir marj bırakılmıştı. Neruda'nın önünde son derece zor bir görev vardı: bir gemiyi finanse edip yolculuğa hazırlamalı, göçmenleri seçmeli ve Şili'de onları yanlarına alacak akrabaları ya da dostları yoksa, hükümetin geçimlerini güvenceye almaları için şart koştuğu, her biri için bir miktar parayı bulması gerekiyordu. Onları gemiye bindirmeden önce Merkez Bankası'na yatırılması gereken üç milyonluk Şili parasıydı söz konusu miktar.

"Kaç kişilik bir göçmen kafilesinden söz ediyoruz?" diye sordu Felipe.

"Diyelim ki beş yüz kişi, ama daha fazlası olacaktır, çünkü erkekleri götürür de karılarıyla çocuklarını nasıl arkada bırakabiliriz."

"Buraya ne zaman varacaklar?"

"Ağustos sonu ya da eylül başında."

"Yani parasal yardımı organize etmek ve onlara kalacak yer ve iş bulmak için aşağı yukarı üç ayımız var. Ayrıca sağcı propagandayı püskürtmek ve kamuoyunu o İspanyolların lehine harekete geçirmek için bir kampanya başlatmak da gerekiyor," dedi Felipe.

"Orası kolay. Halkın sempatisi Cumhuriyetçilerden yana. Şili'deki İspanyol kolonisinin büyük bir bölümü, Basklar ve Katalanlar, yardıma hazır."

Gecenin saat birinde Öfkeliler vedalaşıp ayrıldılar, Felipe de şairi alıp Ford arabasıyla kaldığı yere götürdü. Geri döndüğünde Juana'yı, elinde sıcak kahvedanlıkla salonda kendisini bekler buldu.

"Ne oldu, Juana? Senin uykuda olman gerekirdi."

"O hayta arkadaşlarınızın neler söylediklerini dinliyordum."

"Bizi mi gözetliyordun?"

"O haytalar kıtlıktan çıkmış gibi yemek yiyorlar, nasıl içtiklerini hiç söylemeyeyim daha iyi. Gözleri sürmeli o kadınlar da erkekler kadar içiyorlar. Bir sürü bayağı insan, ne selam vermeyi biliyorlar ne de teşekkür etmeyi."

"Bunları söylemek için beni beklediğine inanamıyorum."

"O şairin neden o kadar ünlü olduğunu bana açıklayasınız diye bekledim. Şiir okumaya bir başladı, hiç susmak bilmedi, saçmalık üstüne saçmalık, yok efendim yelekli balıklarmış da alacakaranlık gözlermiş, bunun nasıl bir illet olduğunu bilene aşk olsun."

"Onlar metafor, Juana. Şiir o."

"Siz onu gidin de nur içinde yatsın büyükannenize anlatın. Mapudungún baştan aşağı şiir olduğuna göre, şiir nedir bilmez miyim ben? Bahse girerim bunu bilmiyordunuz! Ve eminim şu Neruda da bilmiyordur. Kendi dilimi duymayalı uzun yıllar oluyor, ama ben hatırlıyorum. İnsanın aklında kalan ve hiç unutulmayan şey şiirdir."

"Öyle ya. Müzik de ıslıkla çalınan şeydir, değil mi?"

"Onu siz söylediniz, küçük Felipe."

Isidro del Solar, oğlu Felipe'nin telgrafını, karısı ve kızıyla birlikte Büyük Britanya'da bütün bir ay geçirdikten sonra Hotel Savoy'da kaldıkları son gün aldı. Londra'da kesinlikle görülmesi gereken turistik yerlere, alışverişe, tiyatroya, konserlere ve at yarışlarına gitmişlerdi. Laura Vizcarra'nın sayısız kuzenlerinden biri olan İngiltere'deki Şili büyükelçisi, kırlarda gezsinler ve Oxford ve Cambridge'deki okulları ziyaret etsinler diye resmî arabasını onların emrine vermişti. Ayrıca düklerden ya da markilerden birinin şatosunda bir öğle yemeğine davet edilmelerini de sağlamıştı, ev sahibinin unvanından pek

emin değillerdi, çünkü Şili'de soyluluk unvanları kaldırılalı beri aradan çok zaman geçmişti ve artık kimse onları hatırlamıyordu. Büyükelçi davranış ve kıyafet kuralları hakkında onları bilgilendirmişti: hizmetkârlar yokmuş gibi davranmaları gerekiyordu ama köpekleri selamlamak uygun düşüyordu; yemekler hakkında yorum yapmaktan sakınacaklar, ama gülleri görünce hayranlıktan kendilerinden geçeceklerdi; sade ve mümkünse eski giysiler giyeceklerdi, öyle volanlar ya da ipekli kravatlar falan olmazdı, çünkü soylular kırlarda yoksulmuş gibi giyinirlerdi. Isidro'nun kendi Patagonya yünü için bir iş bağlantısı yaptığı İskoçya'ya, yine aynı şeyi yapmaya niyetlendiği ama yapamadığı Galler'e de gitmişlerdi.

Isidro, karısına ve kızına belli etmeden, küçükhanımlar için 17. yüzyıldan kalma eski bir görgü okulunu da ziyaret etmişti, Kensington Sarayı'nın ve bahçelerinin karşısında insanın ağzını açık bırakan bir malikâneydi orası. Ofelia orada terbiye kurallarını, sosyal açıdan ilişki kurma sanatını, gerektiği şekilde misafir ağırlamayı, menü hazırlamayı, duruş, hal tavır ve ev dayayıp döşeme gibi davranış tarzlarını ve kendisinde eksikliği görülen daha başka erdemleri öğrenecekti. Karısının bunların hiçbirini öğrenmemiş olması ne kadar yazık diye düşünüyordu Isidro; Şili'de de buna benzer bir okul açmak ne kadar kârlı bir iş olurdu, o taraflarda oncası bulunan kaba saba küçükhanımları rafine etmeye yarardı. Bu olasılığı gidince araştıracaktı. Planlarını şimdilik Ofelia'dan gizleyecekti, yoksa kıyameti koparır, yolculuğun geri kalan kısmını berbat ederdi. Gezinin sonunda, artık öfkeden tepinecek vakit kalmadığında söyleyecekti ona.

Otelin üstü cam kubbeli salonunda beyaz, altın rengi ve fildişinden oluşan bir senfoninin içinde, o her günkü olmazsa olmaz çay saatinde çiçek desenli porselen fincanlarla çay içerlerken, amiral üniforması giymiş gö-

revli çocuklardan biri gelerek Felipe'nin telgrafını getirdi. "Şairin sığınmacıları odalarda kalacaklar. Juana anahtarları vermiyor. Talimat gönderin." Isidro telgrafı üç kere okudu ve Laura'yla Ofelia'ya geçirdi.

"Bu zırva laflar da ne anlama geliyor?"

"Lütfen, kızın yanında böyle konuşma."

"Umarım Felipe kafayı bulmamıştır," diye homurdandı Isidro.

"Ona ne cevap vereceksin?" diye sordu Laura.

"Cehennemin dibine gitmesini söyleyeceğim."

"Sinirlenme, Isidro. En iyisi hiç cevap verme, işler hemen her zaman kendiliğinden hallolur."

"Ağabeyim neden bahsediyor?" diye sordu Ofelia.

"Hiçbir fikrim yok. Bizi ilgilendiren bir şey değil," diye karşılık verdi babası.

Benzer bir telgraf onları Paris'teki otelde yakalamıştı. Isidro okuldayken biraz Fransızca öğrenmiş olduğundan *Le Figaro*'yu zor bela okuyabiliyordu, ama hiç İngilizce bilmediğinden İngiltere'deyken haberleri alamamıştı. Bu gazeteden öğrendiğine göre, Fransız Komünist Partisi ile İspanyol Sığınmacıları Tahliye Servisi, *Winnipeg* adında bir yük gemisi ayarlamışlardı ve yaklaşık iki bin sürgünü Şili'ye göndermek üzere gemide hazırlık yapıyorlardı. Isidro'ya neredeyse felç gelecekti. Bu felaket zamanında bir bu eksikti, diye homurdandı. Önce Radikal Parti'den bir cumhurbaşkanı, sonra deprem afeti, şimdi de ülkeyi komünistlerle dolduracaklardı. Gelen o telgrafın uğursuz anlamı ortaya çıkmıştı: oğlu o ayaktakımını onun evine getirecekti. Anahtarları vermeyen Juana'dan Allah razı olsundu.

"Şu sürgün de ne demek anlatsana bana, babacığım," diye üsteledi Ofelia.

"Bak güzelim, İspanya'da kötü insanlar ihtilal yaptılar. Askerler ayaklandılar, vatan ve ahlaki değerler uğruna savaştılar. Elbette onlar kazandılar."

"Kazandıkları şey neydi?"

"İçsavaş. İspanya'yı kurtardılar. Felipe'nin sözünü ettiği sığınmacılar oradan kaçan ve şimdi Fransa'da bulunan korkaklar."

"Neden kaçtılar?"

"Savaşı kaybettiler de ondan, sonuçlarına katlanmak zorundaydılar."

"Bana öyle geliyor ki o sığınmacıların arasında pek çok kadın ve çocuk var, Isidro. Gazete yüz binlercesinin olduğunu yazıyor..." diye çekinerek söze karıştı Laura.

"Her neyse. Bunun Şili'yle ne ilgisi var? Bütün kabahat Neruda'da. O komünist yok mu! Felipe'nin en küçük bir kriterden haberi yok, sanki benim oğlum değil. Eve döndüğümüzde ondan güzel bir açıklama bekleyeceğim."

Laura, Felipe bir çılgınlık yapmadan önce Santiago'ya dönmelerinin iyi olacağını söylemek için onun bu laflarını fırsat bilmişti, ama gazete o geminin ağustos ayında yola çıkacağını yazıyordu. İngiltere'ye dönmeden önce, Evian'daki kaplıcalara gitmeye, Lourdes'u ziyaret etmeye, Laura'nın sık sık yaptığı adakları yerine getirmek üzere İtalya'daki San Antonio de Padua Kilisesi'ne ziyarette bulunmaya ve yeni seçilen Papa XII. Pius tarafından özel bir kabul töreniyle takdis edilebilmek için Vatikan'a gitmeye –bu uğurda nüfuzunu kullanmış ve kendisine çok paraya mal olmuştu– bol bol vakitleri vardı. Orada, eğer gerekirse, zor kullanarak Ofelia'yı o *finishing school*'da bırakacak ve karısıyla birlikte *Reina del Pacifico*'ya binerek keyifli bir yolculukla Şili'ye geri dönecekti.

İKİNCİ BÖLÜM

Sürgün, aşklar ve hüsranlar

V

1939

"Tutalım öfkemizi, acımızı ve gözyaşlarımızı
dolduralım o hazin boşluğu
ve hatırlasın geceleyin yanan o büyük ateş
sönmüş yıldızların ışığını"

Pablo Neruda,
"José Miguel Carrera (1810)",
Evrensel Şarkı – Canto General

Victor Dalmau, Argelès-sur-Mer'deki toplama kampında aylar geçirmiş, Roser'in de orada bulunduğu aklının ucundan bile geçmemişti. Aitor'dan hiç haber alamamıştı, ama annesiyle Roser'i İspanya'nın dışına çıkarma görevini yerine getirdiğini tahmin ediyordu. O zamanlar kampın nüfusu, açlığa ve sefalete terk edilip, gardiyanlarının sürekli dayaklarına ve aşağılamalarına maruz kalan binlerce Cumhuriyetçi askerden oluşuyordu yalnızca. Koşullar hâlâ insanlık dışıydı, ama hiç değilse kışın en sert günleri geçip gitmişti. Mahpuslar akıllarını kaçırmadan hayatta kalabilmek için örgütlenmişlerdi. Savaş zamanında olduğu gibi, siyasi partilere bölünmüş ola-

rak devrimci toplantılar yapıyorlardı. Şarkılar söylüyorlar, ellerine ne geçerse okuyorlar, ihtiyacı olanlara okuma yazma öğretiyorlardı, bir de gazete çıkarıyorlardı –elle yazılarak elden ele dolaşan tek bir yapraktan oluşan bir gazeteydi bu– ve saçlarını kesip birbirlerinin bitlerini ayıklayarak, buz gibi deniz suyunda yıkanıp çamaşırlarını yıkayarak özsaygılarını ayakta tutmaya çalışıyorlardı. Kampı şiirsel adlar verdikleri sokaklara ayırmışlar, kumların ve çamurun içinde Barselona'daki gibi meydanlar ve bulvarlar yaratma çılgınlığına kapılmışlardı, enstrümanları olmadan klasik ve popüler müzik çalan bir orkestranın ve yemekleri olmayan ama aşçıların bütün ayrıntılarıyla yemekleri tarif ettiği, geri kalanların da gözleri kapalı olarak yemeklerin tadına vardıkları restoranların hayalini kuruyorlardı. Bulabildikleri azıcık malzemeyle çardaklar, barakalar, kulübeler inşa etmişlerdi. Bir başka savaşın kıyısında bulunan dünyadan gelecek haberlere ve özgür olarak dışarı çıkma olasılığına bağlı olarak yaşıyorlardı. Kimileri, işe yatkın olanlar, tarlalarda ya da sanayide çalıştırılıyorlardı, ama büyük çoğunluk asker olmadan önce ırgatlık, odunculuk ya da balıkçılık yapmıştı, yani Fransa'da işe yarayacak bir meslekten yoksundu. Ülkelerine geri gönderilmeleri için yetkililerin uyguladığı sürekli baskıya katlanıyorlardı, bazen de onları kandırarak İspanyol sınırına götürüyorlardı.

Víctor doktorlar ve hastabakıcılardan oluşan küçük bir grupla birlikteydi, çünkü bu cehennemî kumsalda onun bir misyonu vardı; hastaların, yaralıların ve aklını kaçıranların hizmetine vermişti kendini. Kuzey İstasyonu'nda ölü bir çocuğun kalbini çalıştırdığı efsanesi ondan önce varmıştı oraya. Gerçi Víctor daha büyük marazlar için gerçek hekimlerden medet ummaları gerektiğini durmadan tekrarlıyordu ama hastaları körü körüne güven duyuyorlardı ona. İşini yapması için günün saatleri yetmi-

yordu. Sığınmacıların büyük çoğunluğunun uğradığı bıkkınlık ve bunalım onu etkilemiyordu; tam tersine, yaptığı işte mutluluğa benzer bir heyecan buluyordu. O da kamptaki öteki insanlar kadar sıska ve bitkindi, ama hiç açlık hissetmiyordu, kendi payına düşen küçücük bir parça kurutulmuş morina balığını başka birine verdiği çok oluyordu. Arkadaşları onun kumla beslendiğini söylüyorlardı. Şafakla birlikte işe koyuluyordu; ama güneş batarken onun hâlâ doldurması gereken birkaç saati kalmış oluyordu. İşte o zaman gitarını kaptığı gibi şarkı söylemeye başlıyordu. İçsavaş sırasında bunu pek ender olarak yapabilmişti, ama çekingenliğini yenmesi için annesinin öğretmiş olduğu romantik şarkıları çok iyi hatırlıyordu, bir de ötekilerin hep bir ağızdan katıldıkları devrimci şarkıları iyi biliyordu elbette. Elindeki gitar, onu kucaklayarak savaşmış, elinden onu bırakmadan sürgüne gitmiş ve şubat sonlarında bir zatürree onu alıp götürene kadar Argelès-sur-Mer'de ondan hiç ayrılmamış olan Endülüslü bir gence aitti. Son günlerinde Víctor ona baktığından, gitarını miras olarak ona bırakmıştı. Kampta pek az sayıdaki çalgılardan biriydi o gitar; müzik kulağı iyi olanlar tarafından sesleri taklit edilen hayal ürünü başka çalgılar da vardı.

Bütün o aylar boyunca kamptaki insan sıkışıklığı yavaş yavaş azalmıştı. Yaşlılar ve hastalar ölüyor, bitişikteki bir mezarlığa gömülüyorlardı. Daha talihli olanlar Meksika ve Güney Amerika'ya göç etmek için kendilerine hami bulup vize alabilmişlerdi. Pek çok asker, çok sert disiplinine ve içinde canileri barındırmakla ün yapmış olmasına rağmen Yabancılar Lejyonu'na katılmıştı; çünkü her şey kampta kalmaktan evlaydı. İstenilen şartları yerine getirebilenler, savaşa hazırlık olarak silah altına alınmış olan Fransız işgücünün yerini almak üzere kurulmuş olan Yabancı İşçiler Kurumu'nda işe giriyorlardı. Daha sonraları bazı sığınmacılar Kızıl Ordu içinde savaş-

mak üzere Sovyetler Birliği'ne gidecek ya da Fransız direniş hareketine katılacaklardı. Bunların binlercesi Nazilerin ölüm kamplarında, kimileri de Stalin'in Gulag kamplarında öleceklerdi.

Nisan ayında bir gün, kışın o katlanılmaz soğuğu yerini ilkbahara bıraktığında ve yaz mevsiminin ilk sıcak havaları hissedilmeye başlandığında, ziyaretçisi var diye Víctor'u kamp kumandanının ofisine çağırdılar. Gelen ziyaretçi, başında hasır şapkası, ayağında beyaz ayakkabılarıyla Aitor Ibarra'ydı. Karşısında gördüğü korkuluğa benzer o pejmürde kılıklı adamda Víctor'u tanıması Aitor'un neredeyse bir dakikasını almıştı. Her ikisi de gözleri yaşararak heyecanla sarıldılar birbirlerine.

"Seni bulmak bana nelere mal oldu bir bilsen, kardeşim. Adın hiçbir listede geçmiyor, seni öldü sandım."

"Neredeyse ölüyordum. Peki ya sen, bu havalı kılığınla nasıl dolaşıyorsun ortalıkta?'

"İş takipçisi diyebilirsin bana. Sonra anlatırım."

"Sen önce annemle Roser'e ne olduğunu anlat."

Aitor, Carme'nin nasıl ortadan kaybolduğunu anlattı. Sorup soruşturmuş, sağlam bir bilgi edinememişti, bir tek Barselona'ya geri dönmediğini ve Dalmau'ların evine el konulduğunu öğrenebilmişti. O evde başkaları oturuyordu artık. Buna karşılık Roser'le ilgili iyi haberler getirmişti. Barselona'dan çıkışlarını, Pireneler'in doruklarından yayan olarak geçmelerini ve Fransa'da nasıl ayrı düştüklerini kısaca anlattı. Bir süre ondan hiç haber alamamıştı.

"Fırsatını bulur bulmaz ben kaçtım, Víctor, sen nasıl oldu da buna kalkışmadın anlamıyorum. Kaçmak çok kolay."

"Burada bana ihtiyaçları var."

"Sende bu zihniyet oldukça, arkadaş, her zaman ayvayı yersin sen."

"Öyle. Elden ne gelir. Neyse biz Roser'e geri dönelim."

"Senin kız arkadaşının, hani şu hemşire olan kızın adı aklıma gelir gelmez Roser'in yerini hiç sorunsuz bulabildim. Çünkü geçirdiğimiz onca şoktan sonra kızın adı aklımdan çıkmıştı. Roser de burada, bu kampta kalmış ve Elisabeth Eidenbenz'in sayesinde buradan çıkmış. Perpignan'da onu yanlarına alan bir ailenin evinde kalıyor, bir terzihanede çalışıyor ve piyano dersleri veriyor. Sağlıklı bir çocuk doğurmuş, çocuk bir aylık olmuş bile, çok da güzel şey."

Aitor, aynen eskisi gibi, pazarlık yoluyla ayarlamıştı işini. Savaş zamanı, sigara ve şekerden tutun da ayakkabı ve morfine varana kadar en fazla aranan şeyleri bulup getiriyor, bunları sıkı bir pazarlıkla, ama her zaman kendi lehine bir parça marj bırakarak başka şeylerle değiştokuş ediyordu. Roser'i öylesine etkilemiş olan o Alman tabancası ve Amerikan çakısı gibi bazı hazineleri elde ettiği de oluyordu. Onlardan dünyada ayrılmazdı ve onları nasıl elinden aldıklarını hatırladıkça hâlâ öfkeden kuduruyordu. Birkaç yıl önce Venezuela'ya göç etmiş olan uzak kuzenleriyle temasa geçmişti, onu da yanlarına alacak ve o ülkede ona iş bulacaklardı. Doğuştan gelen becerikliliği sayesinde yolculuk ve vize için para biriktirmişti.

"Ben bir hafta içinde gidiyorum, Víctor. Bir an önce Avrupa'dan çıkmak gerek: yeni bir dünya savaşı üstümüze geliyor ve bu sefer ilkinden beter olacak. Venezuela'ya varır varmaz senin de gelebilmen için formaliteleri tamamlarım ve sana bilet yollarım."

"Roser'le çocuğunu burada bırakamam."

"Yahu elbette onlar da gelecekler."

Aitor'un ziyaretinden sonra günlerce Víctor'un ağzını bıçak açmadı. Bir kez daha, kaderine hâkim olamadan, kendini kapana kıstırılmış, iki arada bir derede kal-

mış gibi hissediyordu. Saatlerce kumsalda yürüdükten, kamptaki hastalara karşı olan sorumluluğunu ölçüp biçtikten sonra, Roser'e ve çocuğuna karşı olan sorumluluğuna ve aynı zamanda kendi kaderine öncelik vermesinin zamanının artık gelip çattığında karar kıldı. 1 Nisan günü, İspanya'nın başkumandanı ve 1936 Aralık ayından beri iktidarın başı olan Franco, dokuz yüz seksen sekiz gün sürmüş olan savaşın bittiğini ilan etmişti. Fransa ve Büyük Britanya onun iktidarını tanımışlardı. Vatan yitirilmişti, geri dönme umudu yoktu artık. Victor, sabun yokluğundan kumla ovalanarak denizde yıkandı, yoldaşlarından birine saçlarını kestirdi, özenle tıraş oldu ve her hafta olduğu gibi yerel hastanede kendisine teslim edilen ilaç kolisini alıp getirmek üzere geçiş iznini istedi. Önceleri bir muhafız ona eşlik ediyordu, ama aylardan beri gidip gelmekten bu işi artık yalnız yapmasına izin vermişlerdi. Hiçbir sorunla karşılaşmadan dışarı çıktı ve geri dönmedi. Aitor ona bir miktar para bırakmıştı, o parayı ocak ayından beri yediği ilk doğru dürüst yemeğe, gri bir takım elbiseye, iki gömleğe ve bir şapkaya harcadı, hepsi de kullanılmıştı ama iyi durumdaydı, bir çift de yeni ayakkabı aldı. Annesinin dediği gibi, iyi giyinen iyi kabul görürdü. Yolda bir kamyoncu onu yanına aldı ve böylece Perpignan'daki Kızıl Haç ofisine ulaşarak kız arkadaşını sordu.

Eidenbenz, kollarında birer bebekle, o derme çatma doğumevinde karşıladı onu, kafası o kadar meşguldü ki, aralarında zaten hiçbir zaman gerçekleşmemiş olan o romantik ilişkiyi hatırlamadı bile. Víctor'sa onu hiç unutmamıştı. O duru mavi gözleriyle, bembeyaz üniforması içinde, her zamanki serinkanlı haliyle onu görünce, kusursuz bir insan olduğunu ve kendisiyle ilgilenebileceği-

ni hayal etmiş olmakla ne kadar aptallık ettiğini anladı; o kadında âşık olma içgüdüsü yoktu, doğuştan misyonerdi o. Elisabeth, Víctor'u tanıyınca, bebekleri başka bir kadının kollarına verdi ve içten bir muhabbetle kucakladı onu.

"Ne kadar değişmişsin, Víctor! Çok acı çekmiş olmalısın, dostum."

"Başkaları kadar değil. Her şeye rağmen şanslıydım. Oysa sen, her zamanki kadar iyi görünüyorsun."

"Öyle mi dersin?"

"Her zaman böyle kusursuz, sakin ve güler yüzlü olmak için ne yapıyorsun? Bir çatışmanın ortasında seni öyle tanımıştım, hâlâ öylesin, hani sanki yaşadığımız kötü zamanlar seni hiç etkilemiyormuş gibi."

"Kötü zamanlar beni daha güçlü olmak ve çok çalışmak zorunda bırakıyor, Víctor. Bana Roser için geldin, öyle değil mi?"

"Onun için yaptıklarına nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, Elisabeth."

"Teşekkür edecek bir şey yok. Saat sekize kadar oyalanmamız lazım, son piyano dersini o saatte bitiriyor. Burada oturmuyor o. Doğumevi için maddi olanak sağlamakta bana yardımcı olan Quaker dostlarımın evinde kalıyor."

Öyle de yaptılar. Elisabeth onu doğumevinde kalan annelerle tanıştırdı, tesisi gezdirdi, sonra oturup kurabiye yiyerek çay içtiler, bir yandan da son kez Teruel'de görüştüklerinden beri her birinin yaşadığı iniş çıkışları birbirlerine anlatıyorlardı. Saat sekiz olunca Elisabeth onu arabasına bindirdi, dikkatini direksiyondan çok sohbete veriyordu. Víctor, savaştan ve toplama kampından sağ çıkıp da bu imkânsız sevgilinin arabasında bir hamamböceği gibi ezilerek ölmenin ne kadar ironik olacağını düşündü.

Quaker'ların evi yirmi dakikalık mesafedeydi ve Roser açmıştı onlara kapıyı. Víctor'u görünce bir çığlık attı ve sanki hayal görüyormuş gibi ellerini yüzüne götürdü, Víctor onu sımsıkı kucakladı. Zayıf, daracık kalçalı ve dümdüz tahta memeli, kalın kaşlı ve yüz hatları kaba bir kız olarak hatırlıyordu onu, yıllar geçtikçe kuruyacak ya da erkeksi görünecek, hiçbir gösterişi olmayan bir kadın tipiydi. Onu en son karnı burnunda ve yüzü sivilceler içindeki haliyle aralık ayının sonlarında görmüştü. Annelik onu yumuşatmış, vücudunun eskiden köşeli olan yerlerine kıvrımlar getirmişti, çocuğunu emziriyordu ve memeleri büyümüştü, teni pürüzsüz, saçları parlaktı. Buluşmaları o kadar duygu doluydu ki, yürek paralayıcı sahnelere tanıklık etmeye alışık olan Elisabeth bile duygulanmıştı. Yeğeni tarif edilmez bir bebek olarak görünmüştü Víctor'a, zaten o yaştaki bütün bebekler Winston Churchill'e benzerdi. Tombul ve kel kafalıydı. Daha dikkatli bir bakış, örneğin Dalmau'ların zeytin taneleri gibi kapkara gözleri gibisinden aileye özgü bazı yüz hatlarını ortaya çıkarmıştı.

"Adı ne?" diye sordu Roser'e.

"Şimdilik minik diyoruz ona. Adını koymak ve nüfusa yazdırmak için Guillem'i bekliyorum."

Kötü haberi vermenin vakti gelip çatmıştı, ama Víctor bir kez daha bunu yapacak cesareti bulamadı kendinde.

"Neden Guillem adını koymuyorsun ona?"

"Çünkü Guillem hiçbir çocuğunun adının kendi adını almasını istemediğini söylemişti. Kendi adını sevmiyor. Erkek olursa Marcel, kız olursa Carme adını koyarız demiştik, yani babanın ve annenin anısına."

"E tamam işte, ne koyacağını biliyorsun..."

"Ben Guillem'i bekleyeceğim."

Anne, baba ve iki çocuktan oluşan Quaker ailesi

Víctor'la Elisabeth'i akşam yemeğine davet ettiler. İngiliz olmalarına rağmen yemek yenilebilir türdendi. İyi İspanyolca konuşuyorlardı; çünkü çocuklarla ilgili örgütlere yardımcı olmakla uğraşarak savaş yıllarını İspanya'da geçirmişlerdi, geri çekilme hareketinden beri de sığınmacılar için çalışıyorlardı. Dediklerine göre kendilerini hep bu işe adayacaklardı; Elisabeth'in de dediği gibi, bir yerlerde her zaman bir savaş vardı.

"Size çok minnettarız," dedi Víctor. "Sizin sayenizde bu çocuk bugün bizim yanımızda. Argelès-sur-Mer'deki kampta olsaydı hayatta kalamazdı, sanırım Roser de öyle. Konukseverliğinizi çok uzun zaman istismar etmeyeceğimizi umuyorum."

"Teşekkür edecek bir şey yok, efendim. Roser'le çocuğu artık aileden sayılır. Gitmek için neden acele ediyorsunuz?"

Víctor onlara arkadaşı Aitor Ibarra'dan ve o kendilerine yardım edebildiği zaman Venezuela'ya göç etme planından bahsetti. Bu, gerçekleştirilebilir tek yol gibi görünüyordu.

"Eğer istediğiniz şey göç etmekse, belki de Şili'ye gitmeyi düşünebilirsiniz," dedi Elisabeth. "İspanyolları Şili'ye götürecek bir gemi haberini görmüştüm bir gazetede."

"Şili'ye mi? Orası nerede?" diye sordu Roser.

"Bana sorarsan, dünyanın ayaklarının dibinde," dedi Víctor.

Ertesi gün Elisabeth sözünü ettiği o haberi Víctor'a ulaştırdı. Şair Pablo Neruda, hükümetinin talimatı üzerine, sürgündeki insanları kendi ülkesine götürmek amacıyla *Winnipeg* adında bir gemiyi hazırlamaktaydı. Elisabeth, Paris'e gitmek üzere bilet alsın ve hiç tanımadığı o şairle görüşerek şansını denesin diye Víctor'a para da verdi.

Víctor Dalmau, bir şehir planından yararlanarak, Şili temsilciliğinin şık malikânesinin bulunduğu, Les Invalides yakınlarındaki Motte-Picquet Sokağı'nda 2 numaralı binayı buldu. Kapıda gönülsüz bir kapıcının denetimi altında kuyruk olmuş insanlar vardı. Binanın içindeki görevliler de selam vermeyi bilmeyen, suratsız insanlardı. Víctor'a bir uğursuzluk işareti gibi görünmüştü bu, tıpkı Paris'teki o ilkbahar gününün ağır ve gergin havasında da uğursuzluk göründüğü gibi. Hitler, Avrupa topraklarını, açgözlülükle kopardığı lokmalar halinde yiyip yutmaktaydı ve kapkara bir savaş bulutu gökyüzünün tepesine çökmüştü bile. Kuyrukta bekleyen insanlar İspanyolca konuşuyorlardı ve hemen hepsi ellerinde bir gazete kupürü tutuyordu. Sırası geldiğinde Víctor'a, önce mermer ve bronzdan yapılmış olarak başlayıp, ilk katlardan sonra bir tür çatı katında daracık ve gösterişsiz bir şekilde biten bir merdiveni işaret ettiler. Asansör yoktu ve kendisinden daha fazla topallayan başka bir İspanyol'a yardım etmek zorunda kalmıştı, çünkü adamın tek bacağı yoktu ve tırabzana tutunarak basamakları zorlukla tırmanabiliyordu.

"Yalnızca komünistleri kabul ettikleri doğru mu?" diye sordu adam Víctor'a.

"Öyle diyorlar. Sen nesin?"

"Yalnızca Cumhuriyetçiyim, o kadar."

"İşleri zorlaştırma. Şaire komünist olduğunu söyle, olsun bitsin."

Pablo Neruda, üç sandalye ve bir yazı masasıyla döşeli küçük bir odada kabul etti Víctor'u. Henüz genç bir adamdı, sorgulayıcı gözleri, Araplarınkiler gibi gözkapakları vardı, geniş omuzlu ve biraz kamburcaydı; sonradan vedalaşmak üzere ayağa kalktığında Víctor'un görebildiği gibi, gerçekte olduğundan daha iriyarı ve şişman görünüyordu. Görüşmeleri ancak on dakika kadar sür-

müş ve girişiminin fiyaskoyla sonuçlandığı izlenimini vermişti Víctor'a. Neruda, yaşı, medeni durumu, eğitimi ve iş deneyimi gibi birkaç beylik soru sormuştu ona.

"Duyduğuma göre yalnızca komünistleri seçeceklermiş..." dedi Víctor, siyasi görüşünü şairin kendisine sormamış olmasını garipseyerek.

"Yanlış duymuşsunuz. Kotalara göre seçim yapılacak; komünistler, sosyalistler, anarşistler ve liberaller şeklinde. İspanyol Sığınmacıları Tahliye Servisi'yle ben birlikte karar verdik buna. En önemlisi kişinin karakteri ve Şili'de nasıl bir işe yarayabileceği. Yüzlerce başvuruyu değerlendirmekteyim, bir karara varır varmaz size bildiririm, merak etmeyin."

"Eğer cevabınız olumlu olursa, sayın Neruda, lütfen yalnız seyahat etmeyeceğimi hesaba katın. Yanında birkaç aylık bebeğiyle bir hanım arkadaşım da benimle gelecek."

"Hanım arkadaş mı dediniz?"

"Roser Bruguera, erkek kardeşimin sevgilisi."

"Bu durumda kardeşinizin de gelip beni görmesi ve bir form doldurması gerekecek."

"Diyelim ki kardeşim Ebro Çarpışması'nda öldü, efendim."

"Buna çok üzüldüm. Birinci derece akrabalara öncelik vermek zorunda olduğumun farkındasınız, değil mi?"

"Anlıyorum. Eğer izin verirseniz, üç gün içinde gelip sizi tekrar göreyim."

"Üç günde size verecek bir cevabım olamaz, dostum."

"Ama benim olur. Çok teşekkürler."

Víctor hemen o akşam trene binerek Perpignan'a geri döndü. Karanlık bastırdığında yorgun argın varmıştı oraya. Bir duş bile alamadığı pirelerle dolu bir otelde yattı ve ertesi sabah Roser'in çalıştığı terzihanede boy

gösterdi. Baş başa konuşabilmek için dışarı çıktılar. Víctor onun koluna girdi, yakınlardaki bir meydanda tek başına duran bir banka götürdü ve Şili Legasyonu'nda yaşadığı deneyimi anlattı ona, Şilili görevlilerin gönülsüz davranışları ve Neruda'nın kendisine pek az umut verdiği gibi ayrıntıları atlamıştı.

"O şair seni kabul ederse, Víctor, sen her ne olursa olsun gitmelisin. Benim için kaygılanma."

"Roser, sana aylar önce söylemem gereken bir şey var, ama buna niyetlendiğim her defasında demir bir yumruk gırtlağımı sıkıyor ve beni susturuyor. Hiç istemezdim bunu sana söyleyecek olan kişinin..."

"Guillem mi? Guillem'le ilgili bir şey mi?" diye bağırdı Roser, telaşa kapılarak.

Víctor onun yüzüne bakmaya cesaret edemeden başını salladı. Sımsıkı sarılarak onu bağrına bastı ve haykıra haykıra ağlasın diye ona zaman tanıdı, tıpkı umutsuzluğa kapılmış küçük bir kız gibi, yüzünü onun o ikinci el ceketine gömüp sarsıla sarsıla ağlayarak sonunda sesi kısılana ve gözyaşları tükenene kadar. Víctor'a öyle geldi ki Roser uzun zamandan beri bastırdığı gözyaşlarını koyuvererek içini boşaltıyordu ve o korkunç haber onu hiç de şaşırtmamıştı, uzun zamandan beri bundan kuşkulanıyordu, çünkü ancak böyle bir şey Guillem'den hiç ses seda çıkmamasını açıklayabilirdi. Evet, insanlar savaşta kaybolabilir, çiftler birbirinden ayrılabilir, aileler dağılabilirdi, ama önsezileri onun öldüğünü Roser'e hissettirmiş olmalıydı. Roser hiçbir kanıt istemedi, ama Víctor ona o yarı yanmış cüzdanı ve Guillem'in her zaman yanında taşıdığı fotoğrafı gösterdi.

"Seni neden bırakamayacağımı görüyor musun, Roser? Eğer bizi kabul ederlerse benimle beraber Şili'ye gelmek zorundasın. Fransa'da da savaş çıkacak. Çocuğunu korumalıyız."

"Peki ya annen?"

"Barselona'dan çıktığımızdan beri onu kimse görmedi. O kargaşanın içinde kayboldu gitti, eğer hayatta olsaydı benimle ya da seninle temasa geçerdi. İleride ortaya çıkacak olursa, ona nasıl yardım edebileceğimize bakarız. Şimdilik sen ve çocuğun daha önemlisiniz, anlıyor musun?"

"Anlıyorum, Víctor. Ne yapmam gerekiyor?"

"Kusura bakma, Roser... benimle evlenmen gerekiyor."

Roser yüzünde öyle dehşet dolu bir ifadeyle ona bakakalmıştı ki, Víctor'un kendini tutamayarak gülümsemesi, o ânın ciddiyetiyle pek de bağdaşmamıştı. Neruda'nın ailelere öncelik verileceğini söylediğini tekrarladı.

"Sen benim yengem bile değilsin, Roser."

"Ben Guillem'le resmî kâğıtlar olmadan ve bir rahip tarafından kutsanmadan evlendim."

"Korkarım böyle bir durumda o sayılmaz. Uzun lafın kısası, Roser, sen aslında dul kalmadığın halde dul bir kadınsın. Eğer mümkünse hemen bugün evleniyoruz ve çocuğu oğlumuz olarak kaydettiriyoruz. Ben onun babası olacağım; ona bakacağım, onu koruyacağım ve sanki kendi evladımmış gibi onu seveceğim, sana söz veriyorum. Ve aynı şey senin için de geçerli."

"Ama biz birbirimize âşık değiliz..."

"Sen de çok fazla şey istiyorsun yahu. Sevgi ve saygı sana yetmiyor mu? Bu zamanda bu kadarı yeter de artar bile. Senin arzu etmeyeceğin bir ilişkiyi sana asla zorla kabul ettirmeye kalkışmayacağım, Roser."

"Bu ne anlama geliyor? Yani benimle yatmayacak mısın?"

"Aynen öyle, Roser. Ben hayâsız bir insan değilim."

Ve böylelikle, meydandaki bankta oturdukları o kısacık süre içinde, hayatlarının ve aynı zamanda o çocu-

ğun hayatının geri kalanını belirleyecek olan bir kararı almışlardı. O telaşlı kaçış sırasında pek çok sığınmacı ellerinde kimlik belgeleri olmadan Fransa'ya gelmiş, bazıları kimliklerini yollarda ya da toplama kamplarında kaybetmişlerdi, ama onların kimlikleri vardı. Belediye binasında yapılan kısa bir nikâh töreni sırasında Quaker dostları evlilik şahitleri oldular. Victor yeni ayakkabılarını giymiş, ödünç aldığı bir kravatı takmıştı; onca ağlamaktan gözleri şişmiş ama sakin olan Roser de en iyi elbisesini giymiş ve başına ilkbahar çiçekleriyle bezeli bir şapka takmıştı. Nikâhtan sonra çocuğu Marcel Dalmau Bruguera adıyla nüfusa kaydettirdiler. Babası hayatta olsaydı da adı bu olacaktı zaten. Elisabeth Eidenbenz'in küçük doğumevinde, en sonunda kremalı güzel bir pastayla taçlandırdıkları özel bir akşam yemeğiyle olayı kutladılar. Yeni evli çift pastayı kesti ve hazır bulunanlara eşit bir şekilde paylaştırdı.

Victor, aynen Pablo Neruda'ya söylediği gibi, tam olarak üç gün sonra Paris'teki Şili Legasyonu ofisine geri döndü ve masanın üstüne evlenme cüzdanıyla oğlunun doğum kâğıdını koydu. Neruda mahmur gözlerini kaldırdı ve şaşkın bakışlarla uzun birkaç dakika onu inceledi.

"Görüyorum ki sizde şairlere yaraşır bir hayal gücü var, genç adam. Şili'ye hoş geldiniz," dedi en sonunda, elindeki mührü dilekçeye basarak. "Karınızın piyanist olduğunu mu söylemiştiniz?"

"Evet efendim. Ve aynı zamanda terzidir."

"Şili'de terzilerimiz var, ama piyanistlerimiz eksik. Cuma günü erkenden Bordeaux'daki Trompeloup Rıhtımı'nda karınız ve oğlunuzla birlikte hazır olun. Akşam hava kararırken *Winnipeg*'le yola çıkacaksınız."

"Bu yolculuk için paramız yok, efendim."

"Kimsenin yok. Bakarız. Bazı konsolosların almaya kalkıştıkları vize ücretini de unutun gitsin. Sığınmacılar-

dan vize parası almak iğrenç geliyor bana. Bunu da Bordeaux'da düşünürüz."

Bordeaux'da 1939 yazının 4 Ağustos günü, denize düşmemek için dağlara tutunmuş ve hakkında hiçbir şey bilmedikleri o upuzun Güney Amerika ülkesine doğru yola çıkan Víctor Dalmau, Roser Bruguera ve öteki iki bin küsur İspanyol'un belleğinden hiç silinmeyecekti. Neruda, "siyah ve beyaz köpüklerden kuşağıyla", "uzun bir taçyaprağı, denizden, şaraptan ve kardan..." diye tanımlamıştı o ülkeyi, ama bu tanımlama sürgüne gidenlerin kaderine herhangi bir açıklama getirmiyordu. Şili haritada ince, uzun ve uzak görünüyordu. Bordeaux Meydanı insan kaynıyordu, masmavi gök kubbenin altında dakikalar geçtikçe artan, sıcaktan yarı baygın bir halde muazzam bir kalabalık vardı. İnsanlarla tıklım tıklım dolu trenler, kamyonlar ve daha başka araçlar geliyordu, bu insanların büyük çoğunluğu aç, bitkin ve yıkanmaya fırsat bulamamış bir halde, doğrudan doğruya toplama kamplarından geliyordu. Erkekler aylardır kadınlardan ve çocuklardan ayrı tutulduklarından, çiftler ve aileler arasındaki kavuşmalar heyecan seli içinde yaşanan acıklı birer dramdı. Araçların pencerelerinden dışarı sarkıyor, bağıra çağıra birbirlerine sesleniyor, kim olduklarını anlayınca ağlayarak kucaklaşıyorlardı. Oğlunun Ebro'da öldüğünü sanan bir baba, Madrid Cephesi'nden beri birbirlerinden hiç haber alamamış iki kardeş, bir daha görmeyi hiç ummadığı karısını ve çocuklarını bulan savaş yorgunu bir asker. Ve bunların hepsi kusursuz bir düzen içinde, Fransız muhafızların işini kolaylaştıran doğal bir disiplin içgüdüsüyle gerçekleşiyordu.

Tepeden tırnağa beyazlar giyinmiş Pablo Neruda, başında geniş kenarlı şapkasıyla yine beyazlar içindeki

eşi Delia del Carril'le birlikte, uzun masalara yerleşmiş konsolosların, sekreterlerin ve dostların yardımıyla, sanki bir yarı tanrı edasıyla kimlik, sağlık ve seçme işlemlerini yürütüyordu. Onun yeşil mürekkeple attığı imzayla ve İspanyol Sığınmacıları Tahliye Servisi'nin mührüyle sığınma izni verilmiş oluyordu. Neruda vize sorununu da kolektif bir vizeyle halletmişti. İspanyollar grup halinde duruyorlar, öylece çekilen fotoğraf alelacele basılıyor, daha sonra birisi fotoğraftaki yüzleri kesip çıkarıyor ve izin belgesine yapıştırıyordu. Hayır kurumlarının gönüllüleri her bir kişiye kahvaltı ve temizlik malzemesi dağıtıyordu. Üç yüz elli çocuğa, Elisabeth Eidenbenz'in gözetimi altında, eksiksiz üst baş verilmişti.

Yola çıkma günü gelip çatmıştı ama bu işin aleyhinde olan ve ikiye bölünmüş bir kamuoyunun karşısında haklı gösterilmesi mümkün olmadığı için Şili hükümetinin masraflarını karşılamaya yanaşmadığı bu kitlesel göçü ödeyecek yeterli para şairin elinde hâlâ yoktu. Derken her bir biletin yarı parasını ödemeye hazır olan son derece düzgün insanlardan oluşmuş küçük bir grup hiç beklenmedik bir şekilde rıhtımda beliriverdi. Roser onları uzaktan görmüştü, çocuğunu Victor'un kucağına vererek sıradan çıkıp onları selamlamaya koştu. Grubun içinde onu evlerine almış olan o Quaker aile de vardı. 17. yüzyıldaki kuruluşlarından beri yükümlü oldukları, insanlığa hizmet etme ve barışı sağlama görevlerini yerine getirmek üzere, cemaatleri adına gelmişlerdi oraya. Roser, Elisabeth'ten duyduğu lafı tekrarladı onlara: "Sizler her zaman en fazla ihtiyaç duyulan yerdesiniz."

Víctor, Roser ve çocuk, yaya köprüsünden gemiye ilk çıkanlar arasındaydı. Afrika'ya yük taşıyan ve Birinci Dünya Savaşı'nda birlikleri taşımaya yaramış, beş bin tonluk eski bir gemiydi bu. Kısa mesafeler için yirmi denizcinin görev yapacağı bir tekne olarak tasarlanmışken,

bir aydan uzun bir süre boyunca iki binden fazla kişiyi taşımak üzere ayarlanmıştı. Ambarlara alelacele üçlü ranzalar yerleştirmişler, mutfak, yemek salonu ve üç hekimin çalıştığı bir revir oluşturmuşlardı. Gemiye çıkınca onlara yatakhanelerini gösterdiler, Víctor baş tarafta erkeklerle birlikte yatacak, Roser de kıç tarafta kadınlar ve çocuklarla birlikte olacaktı.

Daha sonraki saatlerde şanslı olan yolcuların gemiye binmeleri tamamlandı; yer kalmadığından yüzlerce sığınmacı karada bırakılmıştı. Akşam olurken deniz yükseldiğinde, *Winnipeg* demir aldı. Güvertede kimileri sessizce ağlıyor kimileri de bir elleri göğüslerinde, göçmenin şarkısını Katalanca söylüyorlardı: *"Dolça Catalunya, / pàtria del meu cor, / quan de tu s'allunya / d'enyorança es mor."*[1] Belki de memleketlerini bir daha asla göremeyeceklerini sezinliyorlardı. Rıhtımda duran Pablo Neruda, gözden kaybolana kadar mendil sallayarak uğurladı onları. O gün onun için de unutulmaz olacak ve yıllar sonra şöyle yazacaktı: "Eleştirmenler canları isterse bütün şiirlerimi silsinler. Ama bugün hatırladığım bu şiiri hiç kimse silemez."

Gemideki ranzalar mezarlıklardaki nişleri andırıyordu, dörtayak üstünde tırmanmak, toplama kamplarındaki ıslak kumlara kazılmış oyuklarla kıyaslandığında pek lüks kalan, içleri saman dolu şiltelerin üstünde hiç kımıldamadan yatmak gerekiyordu. Elli kişiye bir hela düşüyordu ve yemek salonunda çıt çıkarmadan uyulması gereken üç vardiya vardı. Sefaletten ve açlıktan çıkıp gelenler kendilerini cennette buluyorlardı: aylardan beri ağızlarına sıcak yemek koymamışlardı ve gemideki yemek son derece basit ama lezzetliydi; üstelik sebze yemeğinden canlarının istediği kadar tekrar tekrar alabiliyorlardı; bitler ve pire-

1. (Katalanca) Tatlı Katalonya, yüreğimdeki vatanım, senden uzaklaştıkça hasretim diner. (Ç.N.)

lerle baş edemeyerek yaşamışlardı, buradaysa leğenlerin içinde temiz su ve sabunla yıkanabiliyorlardı; umutsuzluk içinde esir hayatı sürmüşlerdi, şimdiyse özgürlüğe yelken açmışlardı. Hatta tütün bile vardı! Ve parasını ödeyebilenler için küçük bir barda bira ya da başka içkiler de bulunuyordu. Yolcuların hemen hepsi, makineleri çalıştırmaktan tutun da patates soymaya ve güverteyi fırçalamaya varana kadar gemideki işlerde çalışmaya talip olmuştu. Daha ilk sabah Víctor revirdeki doktorların emrine amadeydi. Ona hoş geldin dedikten sonra beyaz bir gömlek vermişler ve pek çok sığınmacıda dizanteri ve bronşit belirtileri olduğunu ve sıhhiyecilerin dikkatinden kaçmış iki de tifüs vakası bulunduğunu söylemişlerdi.

Kadınlar çocuk bakımı için bir düzen kurmuşlardı. Güvertede etrafı korkulukla çevrili bir alan anaokulu ve ilkokul olarak ayrılmıştı. Daha ilk günden itibaren, bir buçuk saat sabah ve bir buçuk saat öğleden sonra olmak üzere çocuk yuvası, oyunlar, sanat, jimnastik ve okul dersleri vardı. Hemen herkes gibi Roser'i de gemi tutmuştu, ama ayağa kalkacak hale gelir gelmez bir ksilofonla ve kovalardan uydurulmuş davullarla küçüklere müzik dersi vermeye başladı. Tam bu işlerle meşgulken, Komünist Partisi'nden bir Fransız olan ikinci kaptan gelerek, sırf onun ve çalmayı bilen daha başkaları için Neruda'nın gemiye bir piyanoyla iki akordeon yüklettiği müjdesini verdi. Bazı yolcularda da iki gitarla bir klarnet vardı. O andan itibaren çocuklar için müzik yapılmaya, Baskların enerjik korosunun dışında, büyükler için konserler ve danslar düzenlenmeye başlandı.

Aradan elli yıl geçtikten sonra, sürgüne gittiği bu deniz yolculuğu hakkında televizyonda Víctor Dalmau'yla söyleşi yaptıklarında, *Winnipeg*'den umut gemisi olarak söz edecekti.

Víctor Dalmau için bu yolculuk hoş bir tatil olmuştu, oysa Quaker dostlarının evinde aylarca rahat bir yaşam süren Roser, önceleri insanların üst üste yığılmalarından ve kötü kokulardan rahatsız oldu. Ama bunu dillendirmek aklının ucundan bile geçmedi, böyle bir şey nezaketsizliğin daniskası olurdu ve çok geçmeden fark etmeyecek kadar alışmıştı bunlara. Marcel'i kendi uydurduğu bir sırt çantasına yerleştiriyor ve çocuğu her zaman sırtına yapışık olarak taşıyordu, hatta piyano çalarken bile; bu işi Víctor'la nöbetleşe yapıyorlar, revirde olmadığında çocuğu o da taşıyordu. Bebeğini emzirebilen tek anne oydu, öteki anneler o kadar gıdasız kalmış durumdaydılar ki, gemideki kırk bebek için kusursuz işleyen bir biberon servisinden yararlanıyorlardı. Pek çok kadın, Roser'in elleri bozulmasın diye onun çamaşırını ve bebek bezlerini yıkamaya talip olmuştu. Ağır bir çalışma hayatı geçirmiş yedi çocuk annesi cefakâr bir köylü kadın, onun ellerini hayranlıkla seyrediyor, tuşlara bakmadan piyanodan o müziği nasıl çıkarabildiğini anlayamıyordu. Sihirliydi o parmaklar. Kadının kocası savaştan önce meşe mantarı işçisiydi ve Neruda Şili'de mantar meşesi bulunmadığını söylediğinde, soğuk bir tavırla şu cevabı vermişti: "Öyleyse ileride bulunacaktır." Şaire harika bir cevap gibi gelmişti bu ve balıkçılar, köylüler, zanaatkârlar, işçiler ve aynı zamanda aydınlarla birlikte onu da gemiye bindirmişti, oysa kafalarında türlü fikirleri olan insanlardan kaçınılması konusunda Şili hükümetinin verdiği bir talimat vardı ama Neruda o emri kulak ardı etmişti; fikirlerini kahramanca savunmuş erkeklerle kadınları geride bırakmak saçmalık olurdu. Neruda, yüreğinin derinliklerinde, vatanındaki ada insanlarına özgü uyuşukluğu onların silkeleyip atmasını umuyordu.

Güvertedeki yaşam çok geç saatlere kadar devam ediyordu, çünkü aşağıda berbat bir havalandırma vardı

ve mekân o kadar dardı ki insan zar zor dolaşabiliyordu. Yolcular, Hitler daha fazla toprak yuttukça günden güne daha da beter olan dünya haberleriyle dolu bir gazete çıkarıyorlardı. Deniz yolculuğunun on dokuzuncu günü, Sovyetler Birliği ile Nazi Almanyası arasında 23 Ağustos'ta bir saldırmazlık paktı imzalandığı öğrenilince, faşizme karşı mücadele vermiş olan pek çok komünist kendilerini son derece aldatılmış gibi hissetmişlerdi. Cumhuriyet hükümetini parçalamış olan siyasi fraksiyonlar varlıklarını gemide de sürdürüyorlardı; geçmişte kalmış suçlamalar ve garazlar yüzünden arada bir kavgalar çıkıyor, Kaptan Pupin araya girmeden, öteki yolcular tarafından hızla bastırılıyordu, aslında sağcı bir adam olan kaptan, gemisindeki yolculara karşı hiçbir sempati beslemediği halde sarsılmaz bir görev duygusuna sahipti. Onun kişiliğinin bu yönünü bilmeyen İspanyollar, kendilerine ihanet edebileceğinden, rotasını değiştirip onları Avrupa'ya geri götürebileceğinden kuşkulanıyorlardı. Geminin seyrini izledikleri aynı dikkatle gözlemliyorlardı onu. İkinci kaptan ve denizcilerin çoğu komünistti, onlar da gözlerini Pupin'den ayırmıyorlardı.

Akşamları Roser'in verdiği resitaller, korolar, danslar, kâğıt ve domino oyunlarıyla geçiyordu. Víctor, oynamayı bilenler ve öğrenmeyi isteyebilecekler için bir satranç kulübü kurmuştu. Savaştaki ve toplama kamplarındaki boş saatlerinde, artık insanın daha fazla dayanamadığı ve içinden kendini bir köpek gibi yere atarak geberip gitmek geldiği zamanlarda, satranç kurtarmıştı onu umutsuzluktan. Öyle anlarda, eğer karşısında bir rakip yoksa göze görünmez bir satranç tahtası ve taşlarıyla, kendisine karşı belleğinden oynardı o oyunu. Gemide ayrıca bilim ve daha başka konular üzerine konferanslar da veriyorlar, ama politikaya değinmiyorlardı, çünkü Şili hükümetiyle varılan taahhüt, insanları devrime özendirebi-

lecek doktrinleri yaymaktan kaçınmak olmuştu. "Uzun lafın kısası beyler, bizim çöplüğümüzde eşelenmeye gelmeyin," diye özetlemişti, *Winnipeg*'de yolculuk eden az sayıdaki Şilililerden biri. Onlar, orada karşılaşacakları şeylere karşı ötekilere hazırlık olsun diye sohbet toplantıları yapıyorlardı. Neruda, o ülke hakkında küçük bir broşür ve oldukça gerçekçi bir mektup vermişti onlara:

Ey İspanyollar: Uçsuz bucaksız Amerika kıtasında belki de sizler için en uzak bölge Şili olmuştur. Sizin atalarınız için de öyle olmuştu. İspanyol fatihler pek çok tehlikeye ve çok büyük bir sefalete göğüs germişlerdi. O zapta gelmez Arauca yerlilerine karşı üç yüz yıl boyunca bitmek bilmez bir savaş vermişlerdi. Onların o çetin yaşamından geriye, hayatın zorluklarına alışık bir ırk çıkmıştır. Şili bir cennet olmaktan çok uzaktır. Bizim topraklarımız ancak orada ağır iş görerek çalışanları ödüllendirmiştir.

Onun bu uyarısı ve öteki Şilililerin söyledikleri hiç kimseyi korkutmamıştı. Sığınmacılara anlattıklarına göre, muhalefet partilerine meydan okuyarak sağcıların ve Katolik Kilisesi'nin açtığı terör kampanyasına katlanan Başkan Pedro Aguirre Cerda'nın halkçı hükümeti sayesinde Şili kapılarını onlara açmıştı. "Demek orada da İspanya'daki aynı düşmanlarla karşılaşacağız," diye gözlemledi Víctor. Bütün bu anlatılanlar, birkaç sanatçıyı, Şili cumhurbaşkanının şerefine, devasa bir tuvalin üzerine resim yapmaya esinlendirmişti.

Sürgünler Şili'nin, ekonomisi madenciliğe, özellikle de bakır madenlerine dayanan çok yoksul bir ülke olduğunu öğrenmişlerdi, ama bereketli geniş topraklar, balıkçılığa uygun binlerce kilometrelik sahiller, bitmez tükenmez ormanlar, yerleşip refaha ermek için neredeyse kimsenin yaşamadığı bomboş araziler vardı. Kuzeydeki

ay yüzeyine benzer çöllerden tutun da güneydeki buzullara varana kadar mucizevi bir doğaya sahipti. Şili halkı kıtlığa ve deprem türünden doğal afetlere alışkındı, depremler sıklıkla her şeyi yerle bir edip arkalarında sayısız ölü ve sakat bırakıyordu, ama yaşadıklarıyla kıyaslandığında ve Franco'nun sultası altında İspanya'nın ne hale geleceği düşünüldüğünde, sürgünlere kötünün iyisi gibi görünmüştü bu. Çok fazla iyilik göreceklerinden karşılığını vermeye hazır olmalarını söylemişlerdi onlara; ortaklaşa çekilen sıkıntılar Şililileri yıldırmaz, onları daha konuksever daha cömert kılardı, onlar her zaman insanları evlerine buyur edip onlara kucak açmaya hazırdılar. Sloganları, "Bugün bana, yarın sana" şeklindeydi. Ayrıca bekâr erkeklere Şilili kadınlardan kendilerini korumalarını da tavsiye etmişlerdi, çünkü birine göz koydular mı kaçmanın imkânı yoktu. Baştan çıkarıcı, güçlü, buyurgan kadınlardı onlar, ölümcül bir bileşimdi onlarınki. Bunların hepsi kulağa fantezi gibi geliyordu.

Yolculuğun ikinci gününde Víctor revirde bir kız çocuğunun doğumuna yardımcı oldu. O zamana kadar en korkunç yaraları ve ölümün her şeklini görmüştü ama hayatın başlangıcına tanıklık etmek hiç nasip olmamıştı, yeni doğan bebeği anasının göğsüne verdiklerinde gözyaşlarını gizlemekte zorlandı. Kaptan, Agnes América Winnipeg adına düzenlenmiş doğum kâğıdını verdi onlara. Bir sabah da, Víctor'un yatakhanesindeki üst ranzalardan birini işgal eden bir adam kahvaltıya gitmedi. Uyuduğunu sanarak rahatsız etmemek için hiç kimse öğle saatine kadar yanına uğramadı,o saatte gidip öğle yemeğine kaldırmak için onu sarsan Víctor adamın öldüğünü gördü. Kaptan Pupin bu kez bir ölüm kâğıdı çıkarmak zorunda kalmıştı. O akşam, kısa bir törenle, branda bezine sarılı naaşı denize attılar. Güvertede sıraya giren yoldaşları, Bask korosuyla birlikte bir savaş şarkısı söyleyerek vedalaştılar

onunla. "Görüyorsun ya Víctor, hayat ve ölüm nasıl her zaman el ele gidiyor," dedi Roser, duygulanarak.

Karıkoca çiftler, mahremiyet eksikliğini, tahlisiye sandallarını kullanarak gideriyorlardı. Her şey için olduğu gibi sevişmek için de düzgün bir şekilde sıraya girmeleri gerekiyordu, âşıklar sandalın tadını çıkarırlarken arkadaşlarından biri geri kalan yolcuları uyarmak ve mürettebattan yanlarına yaklaşacak herhangi birini oyalamak için nöbet tutuyordu. Víctor'la Roser'in yeni evli olduklarını öğrenince, içlerinden kaç tanesi kendi sırasını onlara vermek istemişti, onlarsa sıcak minnettarlık gösterileriyle bunu reddediyorlardı; ama koca bir ayı aşk konusunda hiçbir aciliyet göstermeden geçirmek şüphe uyandıracağından, birkaç defasında, zımni bir protokol gereğince bütün çiftlerin yaptığı gibi o sevişme yerine ayrı ayrı gitmişlerdi, Roser utancından kıpkırmızı kesiliyor, Víctor da kendini aptal gibi hissediyordu, o arada bir gönüllü de güvertede Marcel'i dolaştırıyordu. Sandalın içi boğucu oluyordu, son derece rahatsızdı ve çürümüş morina balığı kokuyordu, ama yalnız kalma ve yanlarında tanık olmadan sohbet etme olasılığı, onları sevişmekten çok daha fazla bağlıyordu birbirlerine. Yan yana uzandıklarında Roser başını onun omzuna dayıyor, orada olmayanlardan, Guillem'den ve ölmüş olduğunu düşünmek istemedikleri Carme'den konuşuyorlar, dünyanın öbür ucunda onları bekleyen tanımadıkları o topraklar üzerine fikir yürütüyorlar ve gelecekleri hakkında planlar yapıyorlardı. Şili'ye vardıklarında oraya yerleşip her ne olursa olsun iş bulmaya çalışacaklardı, en acil konu buydu; daha sonra boşanabilirler ve her biri özgür kalırdı. Bu konuşma onları hüzünlendirmişti. Roser her zaman dost kalmalarını istedi; çünkü kendisi ve oğlu için elinde kalan tek yakını oydu. Santa Fe'deki asıl ailesinin bir parçası gibi hissetmiyordu kendini, Santiago Guzmán

onu alıp evine götürdüğünden beri pek ender ziyaret etmişti onları ve artık ortak hiçbir yanları yoktu. Víctor, Marcel'e iyi bir baba olacağına bir kez daha söz verdi. "Ben çalıştığım sürece sizin hiçbir şeyiniz eksik olmayacak," diye de ekledi. Roser onu kastetmemişti, çünkü kendi başının çaresine tek başına pekâlâ bakabilecek ve çocuğunu büyütebilecek durumda hissediyordu kendini, ama susmayı tercih etti. Her ikisi de duygusal konulara girmekten kaçınıyordu.

Gemiye erzak ve su tedarik etmek için uğradıkları ilk duraklama limanı, Fransızlara ait olan Guadalupe oldu; sonra Alman denizaltılarıyla karşılaşma olasılığına karşı her zaman tetikte olarak Panama'ya kadar yola devam ettiler. Oraya varınca, neler olduğunu bilemeden saatlerce beklediler, ta ki sonunda hoparlörlerden bazı formalite sorunlarıyla karşılaştıklarını öğrenene kadar. Bu da, Kaptan Pupin'in Fransa'ya geri dönmek için iyi bir bahane bulduğuna inanan yolcular arasında neredeyse bir ayaklanmaya yol açıyordu. Hakkaniyetli oldukları gerekçesiyle seçtikleri Victor'la iki kişiyi daha, neler olup bittiğini öğrenmek ve bir çözüm yolu bulmak üzere pazarlık etmekle görevlendirdiler. Son derece keyifsiz olan Pupin, kabahatin yolculuğu organize eden kimselerde olduğunu, kanalı geçmek için ücreti ödemediklerini ve şimdi de kendisinin bu cehennem gibi yerde vakit ve nakit kaybetmekte olduğunu anlattı. *Winnipeg*'i sadece yüzdürmenin kaça mal olduğunu biliyorlar mıydı acaba? Bu sorun halledilene kadar, fırın gibi sıcak olan geminin içine üst üste yığılmış olarak kaygı dolu bir bekleyişle geçen beş gün harcadılar, nihayet geçiş izni verilmiş ve birinci ara havuza girmişlerdi. Roser'le öteki yolcular ve mürettebat, onları Atlantik'ten Pasifik'e geçiren bu lok

sistemini hayranlıkla seyrediyorlardı. Manevralar mucizevi bir şaşmazlıkla yürütülüyordu ve içinde bulundukları alan o kadar dardı ki geminin her iki yanındaki karada çalışmakta olan adamlarla güverteden konuşabiliyorlardı. İçlerinden ikisinin Bask olduğu anlaşılmış ve korodaki hemşerileriyle Euskera dilinde şarkı söylesinler diye *Winnipeg*'e davet edilmişlerdi. Sığınmacılar Panama'ya geldiklerinde artık Avrupa'dan kesin olarak uzaklaştıklarını hissetmişlerdi; o kanal onları memleketlerinden ve geçmişlerinden ayırıyordu.

"İspanya'ya ne zaman dönebileceğiz?" diye sordu Roser, Víctor'a.

"Umarım yakında döneriz, başkumandan sonsuza kadar kalmaz. Ama her şey savaşa bağlı."

"Neden?"

"Savaşın eli kulağında, Roser. Bu bir ideoloji ve ilkeler savaşı olacak, dünyayı ve hayatı anlamanın iki ayrı yolu arasındaki savaş, demokrasiye karşı Nazilerin ve faşistlerin savaşı, özgürlükle baskı rejiminin arasındaki savaş olacak."

"Franco İspanya'yı Hitler'le aynı safa koyacaktır. Peki Sovyetler Birliği hangi safta olacak?"

"Orası bir proletarya demokrasisi, ama ben Stalin'e güvenmiyorum. Hitler'le ittifak yapabilir ve Franco'dan beter bir despota dönüşebilir."

"Almanlar yenilmez bir millettir, Víctor."

"Öyle diyorlar. Göreceğiz bakalım."

Pasifik Okyanusu'nda ilk kez gemi yolculuğu yapan yolcular okyanusun adına şaşırmışlardı, çünkü pasifist olan hiçbir yanı yoktu bu okyanusun. Başlangıçtaki deniz tutmasının artık geçtiğine inanan pek çok başkaları gibi Roser de dalgaların gazabından yeniden hasta olmuştu, ama Víctor pek fazla etkilenmedi, çünkü fırtınayı revirde bir başka bebeğin doğumuyla meşgul olarak

geçirmişti. Kolombiya ve Ekvador'u geride bıraktıktan sonra Peru'nun karasularına girdiler. Isı düşmüştü, Güney Yarıküre'nin kış mevsimindeydiler, gemideki sıkışıklıktan daha beter olan o korkunç sıcak hava bir kez geçtikten sonra yolcuların keyfi epeyce yerine gelmişti. Almanların uzağındaydılar ve Kaptan Pupin'in rotayı değiştirme olasılığı azalmıştı. İçlerinde umut ve kaygı karışımı bir duyguyla hedeflerine gitgide yaklaşıyorlardı. Telsizle alınan haberlerden öğrendiklerine göre Şili'de kamuoyu bölünmüş durumdaydı ve kendi durumları Kongre'de ve basında hararetli tartışmalara neden oluyordu, ama ayrıca hükümet, solcu partiler, sendikalar ve ülkeye onlardan çok önce gelmiş olan İspanyol göçmenler tarafından kalacak yer ve iş sağlanarak kendilerine yardım etmek üzere planlar yapıldığını da öğrenmişlerdi. Orada kimsesiz kalmayacaklardı.

VI

1939-1940

"İncedir bizim vatanımız
ve çıplak bir bıçak gibi keskin kenarında
dalgalanır narin bayrağımız"

Pablo Neruda,
"Evet, yoldaş, bahçe zamanı",
El Mar y las Campanas

Ağustos ayı sonlarında *Winnipeg*, Şili'nin kuzeyindeki ilk liman olan Arica'ya ulaştı, sığınmacıların bir Güney Amerika ülkesiyle ilgili düşüncelerinden çok farklı bir yerdi burası: ne sık ağaçlı cangıllar vardı ne de palmiye ağaçlarıyla çevrili güneşli kumsallar; burası daha çok Sahra Çölü'ne benziyordu. Buranın ılıman bir iklimi olduğunu ve yeryüzünde yaşanan en kurak yer olduğunu söylediler onlara. Sahili denizden görebiliyorlardı ve uzaklarda lavanta çiçeği renginde berrak gökyüzünün altında kalın suluboya fırçalarıyla boyanmışa benzeyen mor renkli bir dağ silsilesi uzanıyordu. Gemi açık denizde durdu ve çok geçmeden Dışişleri'nin Göçmenlik ve Konsolosluk İşleri'nden görevliler bir sandalla yaklaşarak

gemiye çıktılar. Yolcularla mülakat yapabilsinler, onlara kimlik belgeleriyle vizelerini versinler ve yaptıkları işlere göre ülkenin neresinde ikamet edeceklerini bildirsinler diye kaptan onlara kendi ofisini bıraktı.

Victor ve kucağında Marcel'le Roser, kaptanın daracık kamarasında, her bir belgeye vize mührünü basıp imza atan genç konsolosluk görevlisi Matias Eyzaguirre'nin karşısına çıktılar.

"Burada sizin ikamet yerinizin Talca eyaleti olduğu yazılı," diye açıkladı onlara görevli genç. "Nereye yerleşmeniz gerektiğini bildirmeleri Göçmenlik Bürosu'nun saçmalığı. Şili'de seyahat özgürlüğü vardır. Siz buna aldırmayın, canınız nereye isterse oraya gidin."

"Siz Bask mısınız, efendim? Yani soyadınızdan dolayı diyorum," diye sordu Victor.

"Büyükbabalarım Basktı. Burada biz hepimiz Şililiyiz. Şili'ye hoş geldiniz."

Matías Eyzaguirre, Panama'daki sorun yüzünden günlerce geç kalan *Winnipeg*'e ulaşabilmek için Arica'ya trenle gelmişti. Büronun en genç elemanlarından biriydi ve yanında amiri de vardı. İkisi de oraya gitmekte istekli değildi; çünkü göçmenleri Şili'ye kabul etme düşüncesine tümden karşıydılar, ateistlerden ve büyük bir olasılıkla canilerden oluşan bu kızıl komünist güruhu, tam da vahim bir işsizliğin yaşandığı ve ülkenin ne ekonomik krizden ne de depremden kendini toparlayabilmiş olduğu bir zamanda gelip mevcut işleri ellerinden alacaktı, ama yine de o ikisi görevlerini yerine getiriyorlardı. Limanda onları entipüften bir sandala bindirmişler ve dalgalara meydan okuyarak gemiye götürmüşlerdi, oraya vardıklarında rüzgârda sallanan bir ip merdivenden, son derece kaba Fransız denizciler tarafından aşağıdan itilerek, yukarı tırmanmaları gerekmişti. Güverteye çıktıklarında onları bir şişe konyak ve Küba purolarıyla Kaptan

Pupin karşılamıştı. Görevliler Pupin'in bu yolculuğu hiç istemeyerek yaptığını ve taşıdığı yükten nefret ettiğini biliyorlardı, ama adamla karşılaştıklarında çok şaşırmışlardı. Anladıkları kadarıyla İspanyollarla bir arada yaşadığı o bir ay içinde, siyasi kanıları aynı kaldığı halde, Pupin'in onlarla ilgili düşünceleri değişmişti. "Bu insanlar çok acı çekmiş, beyler. Ahlak sahibi, düzgün ve saygılı insanlar, sizin ülkenize çalışmaya ve hayatlarını yeniden kurmaya geliyorlar," demişti Pupin.

Matías Eyzaguirre, göç olayına karşı olan Katolik ve muhafazakâr bir çevreden geliyordu ve kendilerini aristokrat olarak gören bir ailenin çocuğuydu, ama erkekler, kadınlar ve çocuklardan oluşan bu sığınmacıların her biriyle yüz yüze konuştuktan sonra, tıpkı Pupin gibi o da bu duruma farklı bir açıdan bakmaya başlamıştı. Eyzaguirre rahipler okulunda öğrenim görmüştü ve sınıfının ayrıcalıklarının himayesi altında yaşıyordu. Büyükbabası ve babası Yüksek Mahkeme'de yargıçtılar ve ağabeylerinden ikisi avukattı, bu yüzden de aslında kendisi o mesleğe hiç yatkın olmadığı halde ailesinden beklendiği gibi o da hukuk okumuştu. Birkaç yıl büyük bir gayretle üniversiteye devam edebilmiş ve daha sonra ailesinin ilişkileri sayesinde Dışişleri'ne girmişti. Göreve en aşağıdan başlamıştı ve yirmi dört yaşına geldiğinde, *Winnipeg*'de vizelere mühür basma görevi verildiği sıralarda, iyi bir eleman ve iyi bir diplomat hamuruna sahip olduğunu kanıtlamış bulunuyordu. Bir-iki ay içinde ilk görev yeri olan Paraguay'a gidecekti ve bunu kuzini Ofelia del Solar'la evli olarak yapmayı umuyordu ya da en azından nişanlı olarak.

Belgeler tamamlandığında yolculardan on iki kişi, kuzeyde onlara göre iş olduğundan, gemiden indiler ve *Winnipeg* Neruda'nın o "uzun taçyaprağı"nın güneyine doğru yoluna devam etti. Gemide İspanyolların üstüne

sessiz bir beklenti duygusu çökmüştü. 2 Eylül günü gidecekleri son yer olan Valparaíso'nun siluetini gördüler ve akşam hava kararırken gemi limanın karşısında demir attı. Gemideki endişe havası artık ortak bir hezeyan raddesine gelmiş, iki binden fazla insan, kaygı dolu yüzlerle, tanımadıkları bu topraklara adım atacakları dakikayı bekleyerek üst güverteye yığılmıştı, ama liman yetkilileri gemiden karaya çıkışın şafak vakti gün ışırken sakin bir ortamda yapılmasına karar vermişlerdi. Limandaki ve Valparaíso'nun yüksek tepelerindeki binlerce titrek ışık yıldızlarla boy ölçüşüyordu, öyle ki vaat edilen o cennet nerede bitiyor ve gökyüzü nerede başlıyor anlaşılamıyordu. Burası merdivenlerin ve asansörlerin, ancak eşeklerin geçeceği darlıkta sokakların, dimdik yamaçlara akıl almaz şekilde asılı evlerin bulunduğu, başıboş köpeklerle dolu, son derece yoksul ve pis bir şehirdi, hemen her liman şehri gibi tüccarların, denizcilerin ve itin kopuğun şehriydi ama harika bir yerdi. Gemiden bakıldığında üstüne elmaslar serpilmiş efsanevi bir kent gibi görünüyordu. O gece hiç kimse gidip yatmadı; güvertede kalıp o büyülü manzarayı hayranlıkla seyrederek ve saatleri sayarak geçirdiler bütün geceyi. Víctor o geceyi hayatının en güzel gecelerinden biri olarak hatırlayacaktı. Sabah olunca *Winnipeg*, Başkan Pedro Aguirre Cerda'nın bez üzerine yapılmış devasa bir portresi ve bir Şili bayrağı geminin yanına asılmış olarak, nihayet Şili'ye yanaştı.

Gemideki hiç kimse o şekilde karşılanacaklarını ummuyordu. İspanyol sığınmacıları itibarsızlaştırma amacıyla sağcıların yürüttüğü kampanya, Katolik Kilisesi'nin üstü kapalı muhalefeti ve Şili halkının o dillere destan temkinliliği hakkında onları o kadar çok uyarmışlardı ki, ilk anlarda limanda neler olup bittiğini anlayamamışlardı. Emniyet kordonunun ardına birikmiş kalabalık, ellerindeki İspanya, Cumhuriyet, Euskadi ve Katalonya bay-

raklarını sallayıp, bağırmaktan kısılmış seslerle hep bir ağızdan haykırarak onlara hoş geldiniz tezahüratı yapıyordu. Bir bando, Şili'nin ve Cumhuriyetçi İspanya'nın milli marşlarının yanı sıra, yüzlerce sesin koro halinde söylediği "Enternasyonal"i çalıyordu. Şili'nin milli marşı, biraz da duygusal olan birkaç dizeyle, onları karşılamakta olan ülkenin konukseverlik ruhunu ve içten gelen özgürlük çağrısını özetliyordu: *"Dulce patria, recibe los votos / con que Chile en tus aras juró / que o la tumba serás de los libres / o el asilo contra la opresión."*[1] Güvertede, onca cefa çekmiş o kaba saba savaşçılar ağlıyorlardı. Saat dokuzda yaya iskelesinden tek sıra halinde karaya iniş başladı. Aşağı inince her bir sığınmacı ilk önce aşı olmak için bir sıhhiye çadırının önünden geçiyor, Víctor Dalmau'nun yıllar sonra Pablo Neruda'ya kişisel teşekkürlerini bildirirken ifade edeceği gibi, daha sonra Şili'nin kucağına kendilerini atıyordu.

O 3 Eylül 1939 günü, sürgün edilen İspanyolların Şili'ye vardıkları o muhteşem gün, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdi.

Felipe del Solar, Valparaíso Limanı'na *Winnipeg*'in varışından bir gün önce gitmişti; çünkü kendi tanımıyla, o tarihî olayda hazır bulunmak istiyordu. Öfkeliler Kulübü'ndeki kafadar dostlarına bakarsanız olayı abartıyordu. Sığınmacılara beslediği ateşli duygular, onun o iyi yüreğinden çok, sırf babasının ve onun klanının isteklerine karşı gelme hevesinden doğuyordu. Felipe günün büyük bir bölümünü yeni gelenleri selamlayarak, karşılamaya gittiği insanların arasına karışarak ve orada rastla-

1. (İsp.) "Güzel vatanım, kabul et içtiği andı / Şili halkının senin kutsal sunağında / ya mezarı olacaksın özgürlerin / ya da sığınak, zulme karşı." (Ç.N.)

dığı tanıdıklarıyla sohbet ederek geçirdi. Rıhtımdaki coşkulu kalabalığın içinde hükümet yetkilileri, işçi temsilcileri, *Winnipeg*'in gelişi için hazırlıklar yaptığı son aylar boyunca temas halinde olduğu Katalan ve Bask toplumlarının üyeleri, sanatçılar, aydınlar, gazeteciler ve politikacılar vardı. Onların arasında bir de Valparaíso'lu bir doktor bulunuyordu, birkaç gün sonra sağlık bakanı olarak atanacak, otuz yıl sonra da Şili'nin başkanı seçilecek olan Salvador Allende'ydi o doktor. Genç yaşına rağmen siyasi çevrelerde kendini göstermiş, kimilerinin hayran olduğu, kimilerinin karşı geldiği, ama herkesin saygı duyduğu bir kişiydi. Öfkeliler'in sohbet toplantılarına katıldığı çok olmuştu ve Felipe del Solar'ı kalabalığın arasında görünce uzaktan onu selamladı.

Felipe, yolcuları Valparaíso'dan Santiago'ya götürecek olan özel trene binmek için bir davetiye edinmeyi başarmıştı. Trende giderlerken, İspanya'da olup bitenleri birinci ağızdan dinleyip öğrenmek için bol bol vakti oldu, daha önce bunları yalnızca basından ve Pablo Neruda gibi pek az sayıdaki kişiden öğrenmişti. Şili'den bakıldığında İçsavaş o kadar uzakta gelişen bir olaydı ki, sanki başka bir çağda yaşanmıştı. Tren hiçbir yerde durmadan ilerliyor, ama yol üstündeki kasabaların istasyonlarından geçerken son derece yavaşlıyordu, çünkü bu istasyonların her birinde, şarkılar söyleyerek ve ellerinde bayraklarla vagonların yanında koşarak pencerelerden içeri börekler ya da pastalar uzatarak yeni gelenleri selamlayan büyük bir kalabalık vardı. Santiago İstasyonu'nda onları bekleyen çılgın bir insan yığını birikmişti, kalabalık o kadar yoğundu ki ortalıkta dolaşmak imkânsızdı; insanlar sütunlara tırmanarak ya da kirişlerden sarkarak avaz avaz bağırıp onları selamlıyorlar, havaya çiçekler atıyorlardı. Karşılama Komitesi tarafından hazırlanmış mükellef bir Şili sofrasında yenecek akşam yeme-

ğine götürmek üzere İspanyolları istasyondan çıkarmak jandarmaya düşmüştü.

Trende giderlerken Felipe del Solar, ortak bir felaketler zinciriyle birbirine bağlanmış farklı hikâyeler dinledi. Víctor Dalmau, en sonunda iki vagon arasında ayakta durmuş sigara içerlerken, savaşın ilkyardım istasyonlarındaki ve tahliye hastanelerindeki kan ve ölümle dolu manzarasını anlattı ona.

"İspanya'da bizim çektiklerimiz, Avrupa'nın geri kalanındaki insanların başlarına geleceklerin bir örneğidir," diye sözünü tamamladı Víctor. "Almanlar silahlarını bizim üstümüzde denediler, koca koca kasabaları enkaz yığınına çevirdiler. Avrupa'da daha beteri olacaktır."

"Şimdilik yalnızca İngiltere'yle Fransa Hitler'e karşı koyuyorlar, ama mutlaka müttefikleri olacaktır. Amerikalılar harekete geçmek zorunda kalacaklardır," dedi Felipe.

"Peki ya Şili'nin pozisyonu ne olacak?" diye sordu Roser, aylardan beri kullandığı aynı sırt çantasının içinde çocuğuyla birlikte yanlarına yaklaşarak.

"Bu Roser, benim karım," diye tanıştırdı onu Víctor.

"Memnun oldum, hanımefendi. Felipe del Solar, kulunuz. Kocanız bana sizden bahsetti. Piyanistsiniz, öyle değil mi?"

"Evet. Bana sen diye hitap edin," dedi Roser ve sorusunu yineledi.

Felipe, onlarca yıldan beri ülkeye yerleşmiş olan çok sayıda Alman kolonisinden söz etti ve Şilili Nazilere değindi, ama korkacak bir şey olmadığını ekledi. Şili kuşkusuz savaşta tarafsız kalacaktı. Bazı İspanyollara becerilerine uygun olarak iş vermeyi arzu eden sanayicilerin ve işinsanlarının listesini de onlarla paylaştı, ama o işlerin hiçbiri Víctor'a uygun değildi. Bildiği tek işe, diploması olmadan kendini adayamazdı. Felipe, ücretsiz eğitim ve-

ren ve son derece saygın bir kurum olan Şili Üniversitesi'ne kaydolarak tıp eğitimi almasını tavsiye etti ona. Belki de Barselona'da aldığı dersleri ve savaşta edindiği bilgileri geçerli sayarlardı, ama öyle de olsa o unvanı almak yıllarına mal olacaktı.

"İlk iş olarak hayatımı kazanmalıyım," diye karşılık verdi Víctor. "Gündüzleri okula gitmek için kendime bir gece işi bulmaya çalışacağım."

"Benim de işe ihtiyacım var," dedi Roser.

"Seninki kolay olacaktır. Buralarda bizim her zaman piyanistlere ihtiyacımız var."

"Neruda da öyle demişti," diye ekledi Víctor.

"Şimdilik gelip bende kalırsınız," diye kararını bildirdi Felipe.

Boş iki odası vardı ve *Winnipeg*'in geleceğini hesaplayarak ev işleri için daha fazla adam tutmuştu; bir aşçı kadınla iki hizmetçisi vardı, böylelikle Juana'yla daha fazla sorun yaşamaktan kaçınmış oluyordu. Baba evinde, kadıncağızın vermeye yanaşmadığı boş odaların anahtarları yirmi küsur yıl içinde aralarındaki tek kavga sebebi olmuştu, ama bunun onları ayırmasına izin vermeyecek kadar çok seviyorlardı birbirlerini. Babasının Paris'ten yolladığı telgraf gelip de hiçbir kızıl komünistin onun evine adım atamayacağı açıklık kazanınca, Felipe bazı İspanyolları kendi çatısı altına almak için bir düzen kurmaya karar vermişti. Dalmau ailesi de ideal görünmüştü ona.

"Sana çok müteşekkiriz, ama anladığım kadarıyla Sığınmacılar Komitesi bir pansiyonda bize bir oda ayarlamış ve ilk altı ayın parasını onlar vereceklermiş," dedi Víctor.

"Benim evde bir piyano var ve ben bütün günümü baroda geçiriyorum. Kimse seni rahatsız etmeden istediğin kadar piyano çalabilirsin, Roser."

Bu da tartışmanın kesin olarak sonunu getirmişti. Konuklara Barselona'dakiler kadar kibar görünen bir mahallede bulunan ev, dışından zarif görünüyordu ama içi neredeyse bomboştu, çünkü Felipe yalnızca olmazsa olmaz eşyaları edinmişti; ana babasının kullandığı iddialı stillerden nefret ediyordu. Ne camları pahlı kesilmiş pencerelerde perdeler vardı, ne parke zeminin üzerinde halılar, görünürde ne bir vazo ne de bir bitki, duvarlar da çıplaktı, ama dekorasyonun azlığına rağmen yadsınamaz bir zarafet havası esiyordu içeride. Onlara iki odayla bir banyo verilmiş ve Felipe'nin dadı rolünü uygun gördüğü hizmetçi kızlardan birinin özel hizmeti sunulmuştu. Annesiyle babası çalışırlarken Marcel'e bakacak birisi hiç eksik olmayacaktı.

İki gün sonra Felipe, Roser'i alıp müdürü arkadaşı olan bir radyo istasyonuna götürdü ve hemen o akşam bir programa eşlik etsin diye onu piyanonun başına oturttular. O arada onun konser piyanisti ve müzik hocası olarak büyük yeteneğinden de söz ettiler. Artık hiç işsiz kalmayacaktı. Víctor'a da, tanıdıklar arasında aynı geleneksel sistemin geçerli olduğu Binicilik Kulübü'nün barında bir iş buldu, burada da insanın arkasının olması liyakat sahibi olmasından daha önemliydi. Çalışma saatleri akşam yediden gecenin ikisine kadardı, bu da tıp fakültesine yazılabildiği takdirde eğitim almasına olanak sağlayacaktı; Felipe'ye göre o da çok kolaydı, çünkü rektör annesinin ailesi olan Vizcarra'lar tarafından akrabalarıydı. Víctor bira kasalarını taşımaya ve bardakları yıkamaya koyulmuştu, ta ki sonunda şaraplar arasındaki farkı ayırt etmeyi ve kokteyl hazırlamayı öğrenene kadar. İşte o zaman onu barın arkasına geçirdiler, orada koyu renk takım elbise ve beyaz gömlek giyip papyon kravat takmak zorundaydı. Yalnızca tek bir defa değiştirmelik iç çamaşırı vardı, takım elbiseyi de Argelès-sur-Mer'den

kaçarken Aitor Ibarra'nın verdiği parayla satın almıştı, ama Felipe gardırobunu onun kullanımına açmıştı.

Juana Nancucheo, Felipe'nin evine aldığı insanlar hakkında bir şey sormadan bir hafta dayanabildi, sonunda merakı gururuna galip gelmişti, elinde fırından yeni çıkmış çöreklerle dolu bir tepsiyle, merakını gidermek üzere kalkıp oraya gitti. Kapıyı, kucağında çocukla yeni hizmetçi kızlardan biri açtı. "Patronlar burada değil," dedi. Juana kızı kenara ittiği gibi sert adımlarla içeri girdi. Yukarıdan aşağı her şeyi denetleyince, Don Isidro'nun tabiriyle o kızıl komünistlerin oldukça temiz ve derli toplu insanlar olduklarını anlamıştı; mutfaktaki tencerelerin kapaklarını açtı, fazlasıyla genç ve aptal suratlı bulduğu dadıya emirler yağdırdı. "Bu çocuğun anası nerelerde sürtüyor? Çocuk yapıp bir yana atıvermek de iyiymiş doğrusu. Küçük Marcel cana yakın, bunu inkâr edemem. Kocaman gözleri var, tombul, hiç de çekingen değil, kollarını boynuma doladı ve saç örgüme asıldı," diye sonradan anlattı Felipe'ye.

Isidro del Solar Paris'teyken, 4 Eylül günü, Londra'da Ofelia'yı çoktan yazdırmış olduğu küçükhanımlar okulu hakkındaki kararını tam karısına bildirmeye hazırlanırken, savaşın başlamış olduğu haberi onu şaşkına çevirdi. Bu çatışma zaten uzun zamandan beri bekleniyordu, ama tatilini mahvedeceği için herkesin içindeki ortak kaygıyı göz ardı etmenin bir yolunu bulmuştu. Basın olayları abartıyordu. Dünya her zaman savaş çıkarabilecek herhangi bir sorunun eşiğinde olmuştu zaten, bunun için üzülmeye ne gerek vardı, ama oda kapısından dışarı şöyle bir bakması durumun ciddiyetini tahmin etmesine yetti. Dışarıda çılgınca bir telaşla karşılaşmıştı, otel çalışanları ellerinde bavullar ve sandıklarla koşuşuyorlar, müşteriler

birbirlerini itip kakıyorlardı, hanımlar yanlarına küçük fino köpeklerini almışlar, beyefendiler bulunabilen taksiler için kavgaya tutuşuyorlardı, çocukların kafası karışmış, ağlıyorlardı. Sokakta da tam bir savaş kargaşası hüküm sürüyordu: şehrin yarısı olaylar yatışana kadar taşraya kaçmaya çabalıyordu, telaş içindeki yayaların arasından ilerlemeye çalışan tepeleme eşya yüklü arabalardan trafik durma noktasına gelmişti, hoparlörlerden verilen acil talimatlar her tarafta yankılanıyor, atlı muhafızlar düzeni sağlamaya çalışıyorlardı. Isidro del Solar, rahat rahat Londra'ya dönüp Şili'ye götürmek üzere satın aldığı son model otomobili de alarak *Reina del Pacífico*'ya binme planlarının suya düştüğünü kabul etmek zorunda kalmıştı. Hızla Avrupa'nın dışına çıkmalıydı. Hemen Fransa'daki Şili büyükelçisini aradı.

Şili Legasyonu yola çıkabilecek durumdaki en son gemide onlara bilet bulana kadar aradan kaygı dolu üç gün geçmişti, normalde elli yolcu kapasiteli olduğu halde üç yüz yolcuyla tıklım tıklım dolu bir yük gemisiydi bu. Del Solar ailesine yer açabilmek için bilet paralarını ödemiş ve vize alabilmek için Şili konsolosuna büyükannelerinden kalma mücevherlerle rüşvet vermiş olan bir Yahudi aileyi gemiden indirmelerine ramak kalmıştı. Yahudilerin gemilere binmelerine izin verilmediği ya da geminin çıkış limanına geri döndüğü çok görülmüştü, çünkü hiçbir ülke onları kabul etmiyordu. Yolcular arasındaki pek çokları gibi o aile de, korkunç sıkıntılara katlandıktan sonra, yanlarında değerli hiçbir şey taşımamak kaydıyla Almanya'dan yola çıkmıştı. Avrupa'dan uzaklaşmak onlar için bir ölüm kalım meselesiydi. Ofelia onları kaptana yalvarırken duymuş ve daracık ranzayı annesiyle paylaşmak anlamına geleceği halde kendi kamarasını, annesiyle babasına danışmadan, hemen onlara vermişti. "Buhran zamanlarında şartlara uyum sağlamak gerekir,"

diyordu Isidro, ama altmış Yahudi de dahil olmak üzere çeşitli ırklardan gelen bu insan karışımıyla, pilav ve daha çok pilavdan oluşan berbat yemekle, banyo yapacak su olmamasıyla, uçaklardan gizlenebilmek için karanlıkta yol almanın verdiği korkuyla kendini son derece rahatsız hissediyordu. "Bu paslı fındık kabuğunun içinde bir ay boyunca balık istifi gibi seyahat etmeye nasıl dayanacağız bilmem," diyordu, o arada karısı dua ediyor, kızıysa gemideki çocukları eğlendirerek, portreler ve gemiden manzara resimleri yaparak oyalanıyordu. Ağabeyi Felipe'nin dillere destan cömertliğinden esinlenen Ofelia, çok geçmeden giyim eşyalarının bir bölümünü, üstlerindekilerden başka giysileri olmadan gemiye binmiş olan Yahudiler arasında dağıtmıştı. "Dükkânlarda o kadar masraf et, sonra da kız gitsin satın aldıklarımızı başkalarına dağıtsın, neyse ki çeyizi bodrumdaki sandıklarda duruyor," diye homurdandı Isidro, öylesine uçarı gibi görünen kızının bu davranışı karşısında şaşkınlığa düşerek. Ofelia, İkinci Dünya Savaşı'nın kendisini o küçükhanımlar okuluna gitmekten kurtardığını aradan aylar geçtikten sonra öğrenecekti.

Normal zamanlarda bu gemi yolculuğu yirmi sekiz gün sürerdi, ama tüm makineleri fayrap edip, yüzen mayınların arasından sıyrılarak ve her iki tarafa ait savaş gemilerinden sakınarak, aynı yolu yirmi iki günde aşmışlardı. Tarafsız olan Şili bandırasıyla yol aldıklarından kuramsal olarak güvendeydiler, ama uygulamada trajik bir yanlış anlama olabilir ve Almanlar ya da müttefikler tarafından batırılabilirlerdi. Panama Kanalı'nda sabotajlara karşı olağanüstü önlemlere tanık oldular, yükseltme-alçaltma havuzlarına bırakılabilecek olası bombaları aramak için dip tarama ağları ve dalgıçlar kullanılıyordu. Sıcak hava ve sivrisinekler Laura ve Isidro del Solar için tam bir işkenceydi, o bunaltıcı ortam ve savaş kaygısı midele-

rini düğümlemişti adeta, ama Ofelia için bu deneyim, havalandırma sistemi ve çikolata partileriyle *Reina del Pacífico*'daki yolculuktan çok daha eğlenceliydi.

Felipe kendi arabasıyla onları Valparaíso'da bekliyordu, eşyalarını taşımak için ailenin şoförünün kullandığı bir de kamyon kiralamıştı. Ona her zaman kişilik olarak inatçı ve dış görünüm olarak yapmacıklı gibi görünen kız kardeşi onu şaşırtmıştı. Daha büyümüş, daha ciddileşmiş gibi görünüyordu, boyu uzamış, hatları belirginleşmişti; o eski bebek yüzlü küçük kızdan eser yoktu, onun yerini oldukça ilginç bir genç kız almıştı. Kendi kız kardeşi olmasaydı, Ofelia'nın çok güzel olduğunu söyleyebilirdi. Matías Eyzaguirre de arabasıyla ve elinde o dik başlı sevgilisi için bir buket gülle limandaydı. Felipe gibi o da etkilenmişti Ofelia'yı görünce. O her zaman çekici bir kızdı, ama bu kez gözüne çok hoş görünmüş, kendisinden daha zeki veya daha zengin birinin çıkıp onu elinden alabileceği şeklinde korkunç bir kuşku kaplamıştı içini. Planlarını öne almaya karar verdi. İlk diplomatik görevine atandığı haberini ona hemen verecek, onunla baş başa kalır kalmaz da büyükannesinin pırlantalı yüzüğünü ona sunacaktı. Sinirden boşanan ter gömleğini sırılsıklam etmişti, evlenip Paraguay'da yaşama düşüncesi karşısında o kaprisli genç kız kim bilir nasıl bir tepki verecekti.

İki otomobil ve bir kamyondan oluşan konvoy, gemiyle gelen Yahudileri protesto eden, onları karşılamaya gelmiş olanlara da bağıra çağıra hakaretler yağdıran gamalı haçlı yirmi kadar gencin arasından ilerledi. "Zavallı insanlar, Almanlardan kaçıp buralara geliyorlar ve bak burada neyle karşılaşıyorlar," diye yorumda bulundu Ofelia. "Sen onlara aldırma. Jandarma şimdi dağıtır onları," diye onu yatıştırdı Matías.

Asfaltlanmamış virajlı bir yolda dört saatlik bir yolculukla Santiago'ya giderlerken, otomobillerden birinde

anne ve babasıyla birlikte oturan Felipe, İspanyolların nasıl şaşılacak bir şekilde ülkeye uyum sağladıklarını ve aradan bir ay bile geçmeden büyük çoğunluğunun bir yerlere yerleşip çalışmaya başladığını onlara anlatacak vakti buldu. Pek çok Şilili aile onlara kalacak yer vermişti; yarım düzine boş odası olan kocaman bir eve sahip oldukları halde onların böyle bir şey yapmamaları ne kadar utanç vericiydi. "Evinde bazı ateist komünistleri barındırdığını çoktan biliyorum. Pişman olacaksın," diye uyardı onu babası. Felipe, o İspanyol göçmenlerin hiç de komünist olmadıklarını, olsa olsa anarşist olabileceklerini, ateist olmalarına gelince, bunu kendilerine sormak gerektiğini söyledi. Onlara Dalmau'lardan söz etti, ne kadar düzgün ve kültürlü insanlar olduklarını anlattı; ve Juana'ya vurgun olan çocuktan bahsetti. Isidro'yla Laura, sadık Juana Nancucheo'nun kendilerine ihanet ettiğini zaten biliyorlardı, onun dediğine göre çocuğun annesi sokak sokak sürttüğü ve piyano çalma bahanesiyle hiçbir zaman evde oturmadığı, o arada babası da bardan hiç çıkmadığı için, Marcelo'nun yemeğine göz kulak olmak ve Leonardo'yla birlikte hava alsın diye parka götürmek için her Allahın günü oraya gittiğinden de haberleri vardı. Annesiyle babasının açık denizdeyken bunca haberi edinmiş olmalarına şaşırıp kalmıştı Felipe.

Matías Eyzaguirre, aralık ayında, sosyal merdivende kendisinden daha üst basamakta olan yardımcıları ve görevlilerle birlikte despot bir büyükelçinin emrine girmek üzere Paraguay'a hareket etti. Matías da o kategoriye giriyordu. Oraya bekâr olarak yalnız gidiyordu; çünkü Ofelia yirmi bir yaşına kadar evlenmeyeceğine dair babasına söz verdiği bahanesiyle o yüzüğü kabul etmemişti. Aslında evlenmek istese ona hiç kimsenin engel olamaya-

cağını Matías biliyordu, ama getireceği riski göze alarak beklemeye razı olmuştu. Ofelia'nın sürüyle hayranı vardı, ama müstakbel kayınpederiyle kayınvalidesi ona çok iyi bakacaklarına dair güvence vermişlerdi. "Kıza biraz vakit tanı, henüz çok toy. Evlenip çok mutlu olmanız için size dua edeceğim," diye söz vermişti Donya Laura. Matías ardı arkası kesilmeyen bir yazışma yoluyla bir aşk mektupları tufanıyla, Ofelia'yı kesin olarak baştan çıkarmayı düşünüyordu, posta bunun için vardı ve sözlü olmaktan çok yazılı olarak kendini çok daha iyi ifade edebilirdi. Ya sabır diyordu. Küçüklüklerinden beri Ofelia'yı seviyordu, onlar birbirleri için yaratılmışlardı, bundan hiç kuşkusu yoktu.

Isidro del Solar, Noel'den günler önce, her yıl o tarihlerde yaptığı gibi, taşradan sütle beslenmiş bir domuz getirtti, Laura'nın, Ofelia'nın ve Bebiş'in gözünden uzak bir yerde, evin üçüncü avlusunda hayvanı kesmesi için bir de kasap tuttu. O bahtsız hayvanın ızgaralık etlere, sosislere, pirzolalara ve beykınlara dönüşmesine Juana nezaret ediyordu. O geniş aileyi bir araya getiren 24 Aralık akşam yemeğinden ve İtalya'dan getirtilmiş alçıdan figürlerle şöminenin içine Hz. İsa'nın doğum sahnesini kurmaktan o sorumluydu. Sabahleyin erken saatte patronun kahvesini kütüphaneye götürdüğünde karşısına dikildi.

"Bir şey mi oldu, Juana?"

"Bana kalırsa, küçük Felipe'nin komünistlerini de davet etmek gerekirdi."

Isidro del Solar gözlerini gazetesinden kaldırdı ve şaşkınlıkla ona bakakaldı.

"Yani küçük Marcel için öyle söylüyorum," dedi kadın.

"Kim?"

"Kimden söz ettiğimi biliyorsunuz, patron. O küçük oğlan, hani şu komünistlerin çocuğu."

"Komünistler Noel'e metelik vermezler, Juana. Onlar Tanrı'ya inanmazlar, Çocuk İsa da vız gelir onlara."

Juana çığlığı basarak istavroz çıkardı. Felipe komünistlerin eşitlik ve sınıf mücadelesi hakkındaki bir sürü saçmalığından daha önce bahsetmişti ona, ama Tanrı'ya inanmayan ve Çocuk İsa'ya metelik vermeyen kimseyi ömründe duymamıştı. Tekrar konuşacak hale gelmesi bir dakikasını aldı.

"Öyle de olsa patron, küçük çocuğun bunda bir kabahati yok. Benim düşünceme göre onlar Noel gecesi burada yemek yemeliler. Bunu küçük Felipe'ye de söyledim, o da aynı fikirde. Bayan Laura'yla Ofelia da öyle."

Böylelikle Dalmau'lar Şili'deki ilk Noel akşamlarını tam kadro Del Solar ailesiyle birlikte geçirdiler. Roser, Perpignan'daki düğünü için dikmiş olduğu, yakasına beyaz çiçekler aplike edilmiş aynı koyu mavi elbiseyi giymiş, saçlarını ensesinde siyah boncuklu bir filenin içinde toplamış ve Guillem'den çocuğu olacağını öğrendiğinde Carme'nin kendisine hediye etmiş olduğu siyah kehribar broşunu takmıştı. "Artık benim gelinimsin, bunun için belgelere ihtiyaç yok," demişti ona Carme. Víctor da Felipe'nin ödünç verdiği bir takım elbiseyi giydi, üstüne biraz bol gelmişti, paçaları da biraz kısaydı. Mar del Plata Sokağı'ndaki eve vardıklarında Juana, Marcel'i kaptığı gibi Leonardo'yla oynamaya götürdü, o arada Felipe resmen tanıştırmak üzere Dalmau'ları salona doğru götürüyordu. Şili'de sosyal sınıfların tıpkı bir milföy pastası gibi olduğunu anlatmıştı onlara, aşağı inmesi kolaydı ama parayla şecere satın alınamadığından yukarı çıkması neredeyse imkânsızdı. Bunun tek istisnası, ya Pablo Neruda gibi yetenek sahibi olmak ya da bazı kadınlar gibi çok güzel olmaktı. Ofelia'nın büyükannesi de öyleydi:

Mütevazı bir İngiliz tüccarla kraliçe edalı çok güzel bir kadının kızı olarak, torunlarının dediği gibi, Vizcarra'ların ırkını ıslah etmeye gelmişti. Dalmau'lar Şilili olsalardı Del Solar'ların sofrasına asla davet edilmezlerdi, ama egzotik yabancılar olarak şimdilik arafta bekliyorlardı. İşler iyi giderse, sonunda orta sınıfın sayısız alt katmanlarından birinde bulurlardı kendilerini. Felipe, ana babasının evinde, muhafazakâr, dindar ve hoşgörüsüz insanlar tarafından sanki sirkteki vahşi hayvanlarmış gibi incelenecekleri, ama ilk baştaki merak bir kez giderildikten sonra Şili'ye özgü o zorunlu konukseverlik içinde ağırlanacakları konusunda uyarmıştı onları. Öyle de oldu. Hiç kimse onlara ne İçsavaş'ı sordu ne de sürgüne gitmelerinin nedenlerini, kısmen cehaletten –Felipe'ye bakarsanız, *El Mercurio* gazetesinin sosyete sayfalarını bile zar zor okuyorlardı– kısmen de nezaketten; onları mahcup etmek istemiyorlardı. Víctor'un yendiğini sandığı gençlik yıllarındaki çekingenliği bir anda geri dönmüştü, Fransız stili salonun bir köşesinde, yosun yeşili ipekli kumaş kaplı XV. Louis koltukların arasında, ya hiç konuşmadan ya da olabildiğince kısa cevaplar vererek ayakta duruyordu. Oysa Roser kendini son derece rahat hissediyordu, fazladan birer kadeh içmiş olan misafirlerin birçoğunun hep bir ağızdan söylediği neşeli şarkıları piyanoda çalmak için hiç nazlanmadı.

Dalmau'lardan en fazla etkilenen Ofelia olmuştu. Onlar hakkında bildiği pek az şey yalnızca Juana'nın yorumlarına dayanıyordu ve Matías *Winnipeg*'de onların vizelerine mührü bastığı zaman genel olarak İspanyollarla yaşadığı güzel deneyimi ona anlatmış olduğu halde, Sovyetler'e has suratsız devlet memurlarıyla karşılaşacağını hayal etmişti hep. Oysa Roser, kibirlilikten ya da görgüsüzlükten eser olmayan, etrafına güven veren genç bir kadındı. Hepsi de seçkin Şilili hanımlara özgü kıya-

fetler içinde siyahlar giyip birer inci kolye takmış küçük bir grup hanımefendiye, piyanosuyla geçimini sağlamadan önce keçi çobanı, ekmekçi ve terzi olarak para kazandığını anlattı. Bunları öyle büyük bir doğallık içinde söylemişti ki, sanki bütün bu işleri sırf kapris olsun diye yapmışçasına hoşa gitmişti. Derken piyanonun başına oturdu ve sonunda onları kendine hayran bıraktı. Ofelia, kendi cahil ve tembel küçükhanım yaşantısını, Felipe'nin dediğine göre kendisinden ancak iki yaş büyük olan ama üç hayat birden yaşamış olan Roser'inkiyle kıyasladığında, kıskançlıkla utanç karışımı bir duyguya kapılmıştı. Roser yoksul bir hayattan gelmişti, kaybedilmiş bir savaştan sağ salim çıkıp sürgünün acısını yaşamıştı, anneydi ve eşti, denizleri aşmış, hiçbir şeyden korkusu olmadan, elinde avucunda hiçbir şey olmaksızın gelmişti bu yabancı topraklara. Ofelia da vakur, güçlü ve cesur olmak istiyordu, onun gibi olmak istiyordu. Roser sanki onun bu düşüncelerini okumuşçasına yanına yaklaştı ve sıcaktan kaçmak için balkonda sigara içerek bir süre baş başa kaldılar. Yaz ortasında Noel'i yaşamak Roser için anlaşılmaz bir şeydi. Ofelia, Paris'e ya da Buenos Aires'e gidip kendini resim yapmaya verme hayalini ve bunun bir delilik olduğunu, çünkü ailesinin ve daha başka sosyal alışkanlıkların içine hapsolmuş bir kadın olma bahtsızlığına uğramış olduğunu ona itiraf ettiğine kendi de şaşırmıştı. İçinden gelen ağlama arzusunu belli etmemek için, biraz da alaycı bir ifadeyle, önündeki en kötü engelin başkalarına bağımlılık olduğunu ekledi: hayatını asla sanatıyla kazanamazdı. "Eğer resme doğuştan gelen bir yeteneğin varsa, er ya da geç resim yaparsın, buna da ne kadar erken başlarsan o kadar iyi olur. Neden Paris'te ya da Buenos Aires'te olması gerekiyor? Senin yalnızca disipline ihtiyacın var. Bu da piyano çalmak gibi bir şey, biliyor musun? Geçinecek kadar parayı pek ender ka-

zandırır, ama bir kez denemek gerekir," diye düşüncesini açıkladı Roser.

Bütün o gece boyunca Ofelia, Víctor Dalmau'nun ateşli bakışlarının kendisini salonun her yerinde izlediğini defalarca hissetmişti, ama Víctor onun yanına yaklaşma belirtisi göstermeden kendi köşesinde durmayı sürdürdüğünden, Ofelia Felipe'nin kulağına fırıldayarak, kendisini ona tanıştırmasını istedi.

"Bu benim arkadaşım Víctor, Barselonalı. İçsavaş'ta milis olarak bulunmuş."

"Ben aslında paramedik olarak görev yaptım, elime hiç silah almadım," diye konuya açıklık getirdi Víctor.

"Milis nedir?" diye sordu Ofelia, o kelimeyi hiç duymamıştı.

"Savaşçılar nizami orduya katılmadan önce onlara bu ad veriliyordu," diye açıkladı Víctor.

Felipe onları baş başa bıraktı ve Ofelia, ortak hiçbir konu bulamadan, ondan da herhangi bir karşılık alamadan sohbet etmeye çalışarak bir süre Víctor'un yanında kaldı. Çalıştığı barı sordu ona, çünkü Juana böyle bir şeyden söz etmişti ve ağzından cımbızla laf alarak İspanya'da başladığı tıp öğrenimini bitirmeye niyetlendiğini öğrendi. Sonunda defalarca sessiz kalmalarından sıkılarak onu yalnız bıraktı. Kendisini yine gözlüyor olması ve pervasız bakışları Ofelia'yı biraz da rahatsız etmişti, ama kendisi de belli etmeden Víctor'u incelemiş, kartal gagası gibi bir buruna ve çıkıntılı elmacıkkemiklerine sahip o çilekeş yüzüne, upuzun parmaklı damarlı ellerine, ince ve sağlam yapılı bedenine hayran olmuştu. Onun resmini çizmeyi, gri fon üzerine siyah beyaz fırça darbeleriyle, elinde bir tüfekle büyük boy bir çıplak resmini yapmayı isterdi. Bu düşüncesi karşısında yüzü kızardı; hiç kimsenin çıplak resmini yapmamıştı ve erkek anatomisi hakkında bildiği azıcık şeyi de Avrupa'daki müzelerde öğren-

mişti, oradaki heykellerin çoğunun kolları bacakları kopuktu ya da birer incir yaprağıyla örtünüyorlardı. En cüretkâr olanlarsa insanı hayal kırıklığına uğratır cinstendi, hani şu kocaman elleri ve çocuk pipisiyle Mikelanj'ın *Davut* heykeli gibi. Matías'ı hiç çıplak görmemişti, ama pantolonunun içinde neyin gizli olduğunu tahmin edebilecek kadar okşamışlardı birbirlerini. Karar verebilmek için görmek gerekirdi. Peki bu İspanyol neden topallıyordu acaba? Kahramanca aldığı bir savaş yarası yüzünden olabilirdi. Bunu Felipe'ye soracaktı.

Ofelia'nın Víctor'a duyduğu merak karşılıklıydı. Sonunda Víctor ikisinin ayrı gezegenlerden geldikleri ve o genç kızın başka bir türden olduğu, geçmişindeki kadınlardan farklı olduğu sonucuna varmıştı. Savaş onun her şeyini bozmuştu, hatta belleğini bile. Belki de eskiden Ofelia gibi kızlar vardı, dünyanın çirkinliklerinden korunmuş, zarif bir elyazısıyla tek bir çizik bile atmadan kaderlerini üzerine yazabilecekleri bembeyaz sayfalar gibi lekesiz hayatlara sahip taptaze kızlar vardı belki de, ama o hiç öyle birini hatırlamıyordu. Ofelia'nın güzelliği onu korkutmuştu, yoksulluk ya da savaş yüzünden vaktinden önce bozulmuş kadınlara alışıktı o. Ofelia çok uzun boylu gibi görünüyordu, çünkü uzun boynundan zayıf ayaklarına kadar ondaki her şey ince uzundu, ama yanına yaklaştığında ancak çenesine kadar geldiğini görmüştü. Siyah bir kadife kurdeleyle bağlanmış, çeşitli tonlardaki ahşap renginde gür saçları vardı, sanki dişleri ağzına fazla geliyormuş gibi dudakları hep aralık duruyordu ve yakut rengine boyalıydı. En dikkat çeken yanı da kenarları yay gibi kıvrık kaşlarının altında birbirinden çok ayrı duran mavi gözleriydi, denize bakan birinin dalgın ifadesi vardı o gözlerde. Hafif şehla olmasına verdi o ifadeyi.

Akşam yemeğinden sonra, çocuklar ve hizmetkârlar da dahil olmak üzere bütün aile, mahalledeki kiliseye

gece yarısı ayinine gitti. Sözde ateist olan Dalmau'ların onlara eşlik etmesi, üstelik Roser'in, rahibelerin kendisine öğrettikleri gibi ritüeli Latince olarak takip etmesi Del Solar ailesini şaşkına çevirmişti. Yolda giderlerken Felipe, Ofelia'yi kolundan tutarak, onunla açık açık konuşmak üzere geriye çekti: "Seni Dalmau'ya cilve yaparken yakalarsam babama söylerim, anladın mı? Evli bir tipe, hem de cebinde tek kuruşu olmayan bir göçmene göz koyduğunu öğrenince bakalım babam nasıl bir tepki verir." Onun bu yorumu karşısında Ofelia, sanki böyle bir şey aklının ucundan bile geçmemişçesine şaşırmış gibi yaptı. Felipe bu uyarıyı Víctor'a yapmaktan kaçınmıştı, çünkü onu küçük düşürmek istemiyordu, ama kız kardeşini bir daha görmesini her ne pahasına olursa olsun engellemeye karar verdi. O ikisi arasındaki çekim o kadar çarpıcıydı ki hiç kuşku yok ötekiler de fark etmiş olmalıydılar. Haklıydı da. Daha sonra Víctor, Marcel'le birlikte başka bir odada yatan Roser'e iyi geceler dilemeye yanına gittiğinde, kendini öyle bir maceraya atma eğilimine karşı onu uyardı Roser.

"O kız erişilemez biri. Onu aklından çıkar, Víctor. Sen onun sosyal ortamına asla ait olamazsın, hele aile çevresine hiç."

"O da bir şey mi? Sosyal sınıftan çok daha büyük sakıncalar var."

"Elbette. O içine kapalı klan üyelerinin gözünde yoksul ve ahlaki açıdan şaibeli olmanın yanı sıra cana yakın da değilsin."

"Asıl önemli olanı unutuyorsun: Benim bir eşim ve oğlum var."

"Biz boşanabiliriz."

"Bu ülkede boşanma yok, Roser, Felipe'ye bakarsan hiçbir zaman da olmayacak."

"Yani sonsuza kadar kapana kısıldık mı demek istiyorsun!" diye dehşetle haykırdı Roser.

"Bunu daha nazik bir şekilde ifade edebilirdin. Burada yaşadığımız sürece yasal olarak evliyiz, ama İspanya'ya dönünce boşanırız olur biter."

"Bu çok uzun zaman alabilir, Víctor. O zamana kadar buraya yerleşmiş oluruz. Ben Marcel'in Şilili olarak büyümesini istiyorum."

"Eğer istiyorsan Şilili gibi büyüyebilir, ama bizim yuvamız her zaman Katalan olacaktır, bundan da onur duyalım."

"Franco Katalanca konuşmayı yasakladı," diye hatırlattı ona Roser.

"Daha iyi ya be kadın."

VII

1940-1941

"Seninle uyudum
bütün gece
kapkara toprak dönerken
dirilerle ve ölülerle..."

Pablo Neruda,
"Adada gece",
Los Versos del Capitán

Víctor Dalmau, Şili'deki o şaşmaz dostluk ilişkileri sistemi sayesinde, tıp eğitimini tamamlamak üzere üniversiteye yazıldı. Felipe del Solar, Sosyalist Parti'nin kurucularından biri olan, başkanın güvendiği adamı ve Sağlık Bakanı Salvador Allende'yle tanıştırmıştı onu. Allende, İspanya Cumhuriyeti'nin kazandığı zaferi, askerlerin ayaklanmasını, demokrasinin yıkılmasını ve Franco'nun kurduğu diktatörlüğü ateşli bir ilgiyle izlemişti, hani sanki günün birinde kendisinin de ülkesinde buna benzer bir çatışmada hayatını kaybedeceğini sezinlemiş gibi. Allende, Víctor Dalmau'nun savaş ve sürgün hakkında kendisine anlattığı pek az şeyi dinlemiş, gerisini tahmin

etmişti. Gerekli yere telefon ederek, onun İspanya'da almış olduğu dersleri Tıp Fakültesi'nin geçerli kabul etmesini ve diplomasını almak üzere eğitimini üç yılda tamamlamasına izin vermesini sağlamıştı. Dersler çok yoğundu. Víctor uygulamada hocaları kadar bilgiliydi, ama teoride çok az şey biliyordu; kırık kemikleri tamir etmek başka şeydi, o kemikleri adlarıyla bilmek bambaşka bir şey. Bu iyiliğin karşılığını nasıl ödeyeceğini bilemeden, teşekkür etmek için kalkıp bakanın ofisine gitti. Allende satranç oynamayı bilip bilmediğini sordu ve ofisinde bulundurduğu bir satranç tahtası üzerinde bir maç yapmaya davet etti onu. Sonra da keyfini hiç kaçırmadan oyunu kaybetti. "Bana karşılığını ödemek istiyorsan, çağırdığım zaman gel oynayalım," dedi vedalaşırken. Satranç o iki adamın arasındaki dostluğun temelini oluşturacak, bu da Víctor Dalmau'nun ikinci kez sürgüne gitmesinde belirleyici rol oynayacaktı.

Roser, Víctor ve çocuk, sonunda pansiyonun parasını ödeyebilecek duruma gelene kadar birkaç ay Felipe'nin yanında kaldılar. Kendilerinden daha fazla yardıma muhtaç insanlar olduğundan, komiteden yardım almayı kabul etmemişlerdi. Felipe onları evinde alıkoymayı istiyordu, ama onlar zaten çok fazla iyilik gördüklerini ve artık yalnız kalarak başlarının çaresine bakma vaktinin geldiğini düşünüyorlardı. Bu değişiklikten en çok etkilenen Juana Nancucheo oldu; çünkü Marcel'i görmek için artık tramvaya binmesi gerekiyordu. Víctor'la Felipe'nin arasındaki dostluk devam ediyordu, ama o dostluğu geliştirmeleri zordu çünkü onlar ayrı çevrelerin adamıydı ve her ikisi de son derece meşguldü. Felipe, Víctor'un Öfkeliler Kulübü toplantılarına ne kadar büyük katkıda bulunabileceğini hesaplayarak onu aralarına almaya heveslenmişti, çünkü toplantılar entelektüel coşkusunu gittikçe kaybediyor ve her defasında biraz daha uçarı bir havaya bü-

rünüyordu, ama arkadaşlarıyla Víctor'un hiçbir ortak yanları olmadığı besbelliydi. Víctor bu toplantılardan birine ilk ve son kez katıldığında, o maceralı hayatı ve İspanya'daki savaşla ilgili soru yağmurunu tek heceli yanıtlarla geçiştirmişti; kulüp üyeleri onun ağzından kırıntıyla laf almaktan çok geçmeden sıkılmışlar ve artık ona önem vermez olmuşlardı. Ofelia'yla karşılaşmasını engellemek için Felipe de onu bir daha annesiyle babasının evine götürmedi.

Víctor'un bardaki gece işi geçinmelerine zar zor yetiyordu, ama o garip işi öğrenmesine ve barın müdavimlerini incelemesine yaramıştı. Böylelikle yirmi yıldır Şili'de yaşayan yaşlı Katalan göçmen Jordi Moliné'yi tanımış oldu, bir ayakkabı imalathanesinin sahibi olan Jordi, bardaki tezgâha tüneyip içki içerek onunla anadilinde sohbet ediyordu. O uzun gecelerden birinde, içki kadehini elinden bırakmadan, ayakkabı üretiminin çok kazançlı olmakla birlikte çok da zahmetli bir iş olduğunu anlattı Víctor'a, şimdi artık tek başına kaldığından ve yaşlanmakta olduğundan keyfine bakmasının vakti gelmişti. Katalonya'dakiler tarzında bir meyhane açmalarını önerdi ona; işe başlamak için parayı o koyacak, Víctor da tecrübesini katacaktı. Víctor, meyhaneci değil doktor olmak emelinde olduğu cevabını verdi, ama o gece Roser'e o Katalanın önerdiği saçmalığı anlattığında, ona harika bir fikir gibi geldi; başkaları için çalışmaktansa insanın kendi işi olması çok daha iyiydi, sonuç iyi olmazsa, sermaye koyma riskini ayakkabıcı alacağından, onun pek az kaybı olurdu. Masraflarda ihtiyatlı olmak ve müşterilerin oraya içki içmek ve dertlerini unutmak için gittiklerini unutmamak gerekiyordu, geri kalanın önemi yoktu. Víctor'un babasının ömrünün son günlerine kadar domino oynamaya gittiği Barselona'daki Rocinante Barı'ndan esinlendiler. Berbat ama Santiago'nun göbeğinde

iyi konumda olan izbe bir yerde işi kurdular, masaların yerine fıçılar koymuşlardı, tavandan jambonlar ve sarmısaklar sarkıyordu, ortalık ekşi şarap kokuyordu. Hesapları tutmak için Roser de aralarına katıldı, çünkü aklı matematiğe o iki ortaktan çok daha fazla eriyordu. Sırtında Marcel'le geliyor, onu tezgâhın arkasındaki bebek bahçesine elinde bir oyuncakla oturtuyor, kendisi defterlerine yazıp çiziyordu. En mütevazısından bir bardak bira bile onun o titiz muhasebesinden kaçamazdı. Yanında küp küp kesilmiş patlıcanlarla sucukları, sarmısaklı hamsi ve kalamarları, domatesli tonbalığını ve uzaklarda kalmış memleketlerinin daha başka nefasetlerini hazırlayabilecek kapasitede bir de aşçı kadın tuttular, bu yiyecekler İspanyol göçmenler arasından sadık müşterileri bara çekmekte gecikmemişti. Bara Winnipeg adını koydular.

Víctor'la Roser, evli oldukları on sekiz ay içinde, kardeş ve arkadaş olarak kusursuz bir ilişki kurmuşlardı. Roser, Guillem'in anısı yüzünden, Víctor da başını derde sokmamak için yatak hariç her şeyi paylaşıyorlardı. Roser aşkın hayatta insana bir kez kısmet olduğunda ve kendisinin de payını aldığında karar kılmıştı. Víctor'a gelince, kafasındaki hayaletlerle mücadele edebilmek için Roser'e güveniyordu, o en yakın dostuydu ve tanıdıkça çok daha fazla seviyordu onu; arada bir onları ayıran o gözle görülmez sınırı aşmayı, hiç beklenmedik bir anda belinden kavradığı gibi onu öpmeyi arzu ediyordu, ama kardeşine ihanet anlamına gelirdi bu ve berbat sonuçlar doğururdu. Günün birinde bu konuyu açmaları, yas tutmanın daha ne kadar süreceğini, ölülerin acısını daha ne kadar zaman çekeceklerini konuşmaları gerekecekti. Neredeyse her şeye karar verdiği gibi buna da Roser karar verdiğinde gelecekti o gün; o zamana kadar kendisi, yararsız bir spekülasyon olarak piyangoda kazanmayı düşünür gibi, Ofelia del Solar'ı düşünerek oyalanacaktı.

Tıpkı bir yeniyetme gibi ilk görüşte vurulmuştu o kıza, ama onu bir daha görmediğinden o aşk çabucak bir efsaneye dönüşmüştü. Bulanık hayallerinin içinde onun yüz hatlarını, hareketlerini, kıyafetini ayrıntılarıyla gözünün önüne getiriyor, sesini duyar gibi oluyordu; Ofelia en küçük bir tereddütte dağılıp giden titrek bir seraptı sanki. Eski saz şairlerininki gibi platonik bir aşktı onunki.

Víctor'la Roser, daha ilk baştan itibaren, bir arada rahat yaşayabilmek ve sürgün hayatında refaha çıkabilmek için şart olan karşılıklı bir güven ve yardımlaşma sistemi kurmuşlardı. Marcel'in, on sekiz yaşını bitirene kadar, kendileri için temel konu olduğunda anlaşmışlardı. Víctor onun kendi oğlu değil yeğeni olduğunu zar zor hatırlıyordu, ama Roser bunu her an aklında tutuyor, Víctor'u onun çocuğunu sevdiği kadar seviyordu. İkisinin kazandığı para ortak harcamaları için bir puro kutusuna konuyordu ve hesapları Roser tutuyordu. Ayın parasını, her biri bir hafta için olmak üzere dört zarfın içinde ayırıyor, kuru fasulyeden başka hiçbir şey yiyemeyecek olsalar bile kesinlikle o miktarla yetiniyorlardı. Mercimeğin lafı bile olmazdı; Víctor toplama kampındayken gına gelmişti mercimekten. Birazcık para artacak olursa çocuğu dondurma yemeye götürüyorlardı.

Birbirlerine zıt karakterdeydiler, bu yüzden de iyi anlaşıyorlardı. Roser, toprağından kopmuş insanların duygusallığına asla kapılmıyordu, ne geriye bakmak vardı ne de artık var olmayan bir İspanya'yı ülküleştirmek. Oradan ayrılmalarının haklı bir nedeni vardı. Kadının amansız gerçekçilik duygusu, hüsranla sonuçlanmış arzulardan, yararsız pişmanlıklardan, eski hınçlardan ve durmadan yakınma alışkanlığından kurtarıyordu onu. Yorgunluğa ve umutsuzluğa aldırış etmiyor, hiçbir çaba ya da fedakârlık fazla gelmiyordu ona, engelleri aşmakta bir tank kadar azimliydi. Kafasındaki planlar son derece ber-

raktı. Konusuna göre her zaman hüzünlü, romantik, acılı ya da kasvetli parçalardan oluşan hep aynı repertuvarla radyo dizilerinde piyano çalmak asla olamazdı. *Aida*'nın zafer marşından ve *Mavi Tuna*'dan bıkmış usanmıştı. Onun istediği, hayattaki tek amacı olan ciddi müzikti, geri kalanı cehennemin dibine gidebilirdi ama beklemek zorundaydı. Bar geçimlerini sağlayacak hale gelince ve Víctor mezun olur olmaz, kendisi Müzik Fakültesi'ne yazılacaktı. Akıl hocasının izinden gidecek ve tıpkı Marcel Lluís Dalmau gibi profesör ve besteci olacaktı.

Oysa kocası, kötü hatıraların saldırısı ve içindeki hasretin amansızlığı karşısında yenilgiye uğruyordu. Bir tek Roser farkına varıyordu onun o kasvetli dönemlerinin, çünkü Víctor normal zamanlarındaki gibi fakülteye gitmeyi, ders çalışmayı ve geceleri barda iş görmeyi sürdürüyordu, ama bir uyurgezerin dalgınlığı içinde rüya âleminde dolanıyordu ortalıkta, kısa sürelerle ve atlar gibi ayakta uyumanın verdiği yorgunluktan çok, sorumluluklarının kördüğümü içine hapsolmuş bir halde kendini bitkin hissettiğinden. Roser parlak bir geleceğin hayalini kurarken, o her tarafta karanlık gölgeler görüyordu. "Yirmi yedi yaşımda ihtiyarladım bile," diyordu ama Roser onu duyacak olursa öfkeyle üstüne varıyordu: "Neyin eksik be adam, hepimiz sıkıntılar yaşadık, durmadan şikâyet etmekten elimizdekilerin kıymetini bilmiyorsun, nankör, denizin öte yanında korkunç bir savaş var ve biz burada karnımız tok sırtımız pek, huzur içinde yaşıyoruz ve şunu bil ki burada uzun zaman kalacağız, çünkü o lanet olası başkumandan son derece sağlıklı, zaten kötüler uzun yaşar." Yine de geceleri onu uykusunda haykırırken duyunca yumuşuyordu. O zaman yanına gidip onu uyandırıyor, koynuna giriyor, tıpkı bir anne gibi ona sarılıyor ve kesilmiş organlar, paramparça olmuş gövdeler, mitralyözler, tüfeklere takılmış süngüler, kan gölleri

ve kemiklerle dolu çukurlar gördüğü kâbusların ardından rahatlatıyordu onu.

Ofelia'yla Víctor bir kez daha karşılaşana kadar aradan bir yıl geçmesi gerekecekti. O sıralarda Matías Eyzaguirre, Asunción'un anacaddelerinden birinde, görevde ikinci pozisyonda olmasına ve memur maaşına pek de uygun olmayan muhteşem bir ev kiralamıştı. Büyükelçiye pervasızlık gibi görünmüştü bu ve her fırsatta alaycı bir yorumda bulunmaktan geri kalmıyordu. Matías evi Şili' den gönderdikleri mobilyalar ve süs eşyalarıyla döşemiş, annesi evdeki hizmetkârları eğitmek üzere özel olarak kalkıp gelmişti, bu da hiç kolay bir iş değildi, çünkü hizmetkârlar yerli dili konuşuyorlardı. Matías'ın hiç ara vermeden yolladığı aşk mektupları ve kayınvalidesi Donya Laura'nın dualarıyla dokuz günlük ibadetleri sayesinde, inatçı sevgilisi nihayet evlenmeyi kabul etmişti. Aralık ayı başında, Ofelia yirmi bir yaşını bitirince, Matías resmen nişanlanmak üzere kalkıp Santiago'ya gitti, her iki ailenin de en yakın akrabalarıyla iki yüz kadar kişinin bulunduğu bir partiyle Del Solar'ların evinde kutlandı nişan. Yüzükler Donya Laura'nın yeğeni Vicente Urbina tarafından kutsanmıştı, karizmatik, becerikli ve enerjik bir adam olan bu rahip, cüppe yerine albay üniforması giyse çok daha yakışırdı. Henüz kırk yaşında olmadığı halde Urbina'nın, Kilise hiyerarşisindeki üstleri ve aralarında danışmanlık, hakemlik ve yargıçlık yaptığı yüksek sosyetedeki cemaat üyeleri üzerinde korkutucu bir etkisi vardı. Aile içinde onun desteğine güvenebilmek büyük bir ayrıcalıktı.

Düğün tarihi ertesi yılın eylül ayı olarak saptanmıştı, zarif düğünlerin yapıldığı bir aydı bu. Matías, o eski pırlantalı yüzüğü, olası rakiplerini genç kızın kendisi için ayrılmış olduğu konusunda uyarmak için Ofelia'nın sağ

elinin yüzükparmağına takmıştı, onu geri dönülmez bir şekilde aldığını göstermek için de evlendikleri gün yüzüğü öteki eline geçirecekti. Onu kraliçeler gibi karşılamak üzere Paraguay'da yaptığı hazırlıkları ayrıntılarıyla anlatmak istemiş, ama genç kız biraz da dalgın bir ifadeyle sözünü kesmişti. "Ne acelemiz var, Matías? Bugünden eylüle kadar pek çok şey olabilir." Telaşa kapılan Matías ne gibi şeyler olduğunu sormuş, o da İkinci Dünya Savaşı'nın Şili'ye bulaşabileceği, yeni bir deprem olabileceği ya da Paraguay'da herhangi bir afet yaşanabileceği cevabını vermişti. "Yani bizi ilgilendirebilecek şeyler değil," sonucuna varmıştı Matías.

Ofelia, o bekleme ve ön hazırlık döneminden yararlanarak, çeyizini ipek kâğıtların ve lavanta dalları arasında sandıklara yerleştirmekle ve Teresa Teyzesinin manastırında sofra örtüleri, çarşaflar ve kendi adıyla Matías'ın adlarının baş harfleri birbirine dolanmış olarak havlular işletmekle uğraşırken, bir yandan da arkadaşlarıyla Hotel Crillon'un çay salonunda buluşuyor, gelinliğini ve çeyiz kıyafetlerini defalarca prova ediyor ve ablalarından ev idaresinin temel bilgilerini öğreniyordu; tembel ve dağınık olarak nam saldığı düşünülürse bu işlere şaşırtıcı bir yatkınlık gösterdiği söylenebilirdi. Düğüne kadar önünde dokuz ayı vardı, ama o süreyi uzatma çarelerini aramaya başlamıştı bile. Sonsuza kadar geri dönülmeyecek şekilde evlenmek, hiç kimseyi tanımadığı başka bir ülkede, ailesinden uzakta ve çevresi Paraguay yerlileriyle sarılı olarak Matías'la birlikte yaşamak, bir sürü çocuk sahibi olmak ve sonunda annesi ve ablaları gibi hayal kırıklığı içinde kendini koyuvermek üzere o ilk adımı atmak onu korkutuyordu, ama öteki seçenek daha da beterdi. Evde kalmak, parasal açıdan babasının ve ağabeyi Felipe'nin cömertliğine bağımlı olmak ve kendini sosyal bir paryaya dönüştürmek anlamına gelecekti. Hayatını ka-

zanmak için çalışma olasılığıysa, Montmartre'daki bir çatı katında resim yapmaya Paris'e gitmek kadar saçma bir hayaldi. Evliliğini ertelemek için bir dizi bahane tasarlamakla meşgulken, geçerli tek bahaneyi Tanrı'nın ona ihsan edeceği aklının ucundan bile geçmiyordu: Víctor Dalmau yaratacaktı o bahaneyi. Nişanlandıktan iki ay sonra ve düğün tarihinden yedi ay önce ona rastladığında, o sarsılmaz sadakatiyle Matías'ın ona asla esin kaynağı olamayacağı türden, romanlara layık bir aşkı keşfetmiş olacaktı.

Santiago'nun sıcak ve kuru yaz mevsiminin ortasında, yapabilenlerin kitle halinde plajlara ve kırlara göç ettiği bir zamanda, Víctor'la Ofelia sokakta karşılaştılar. Bu beklenmedik rastlantı karşısında, sanki suçüstü yakalanmışlar gibi, her ikisi de şaşkınlık içinde donakalmıştı. Ofelia inisiyatifi ele alıp zorlukla duyulabilen ve Víctor'un kendi lehine olarak yorumladığı bir "merhaba" ile nefesi kesilerek onu selamlayana kadar aradan hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir dakika geçmesi gerekti. Víctor'un en küçük bir umudu olmadan onu sevdiğini sandığı bir yıldan sonra, genç kızın bir tay ürkekliği içindeki halinden onun da kendisini düşündüğü açıkça belli oluyordu. Açık renk gözleri, güneş yanığı teni, dekolte elbisesi ve okullu kız şapkasından dışarı taşan dağınık saçlarıyla, hatırladığından çok daha güzeldi. Sıradan bir konuşmayı başlatmak üzere kendini toparlayabildi; böylelikle Del Solar ailesinin yazın üç ayını çiftlikle Viña del Mar sahilindeki yazlık ev arasında geçirdiğini, onun da saçını kestirmek ve dişçiye gitmek için başkente geldiğini öğrendi. Bu kez kendisi de üç-beş kelimeyle Roser'den, çocuktan, üniversiteden ve bardan bahsetti. Çok geçmeden konular tükenmiş ve sessiz kalmışlardı, ayrılırlarsa harika bir fırsatı kaçıracaklarının bilincinde olarak güneş altında ter döküyorlardı. Genç kız tam veda etmeye ha-

zırlanırken Víctor onu kolundan tuttuğu gibi en yakındaki gölgelik yer olan bir eczanenin tentesinin altına sürükledi ve nefes nefese konuşarak o öğleden sonrayı birlikte geçirmelerini önerdi.

"Viña del Mar'a geri dönmem lazım. Şoför beni bekliyor," dedi kız, hiç de inandırıcı olmayan bir ses tonuyla.

"Söyle de beklesin. Konuşmamız gerek."

"Ben evleniyorum, Víctor."

"Ne zaman?"

"Ne önemi var? Sen evlisin."

"Zaten tam da bunu konuşmalıyız. Düşündüğün gibi değil, bırak da sana açıklayayım."

Víctor, öyle bir harcama yapacak durumda bile olmadığı halde onu mütevazı bir otele götürdü ve Ofelia gece yarısına doğru döndü Viña del Mar'a, annesiyle babası neredeyse jandarmaya kızlarının kaybolduğunu haber vereceklerdi. Uygun bir şekilde memnun edilen şoför, yolda gelirlerken lastik patladığını söyledi.

Ofelia, vücudu kesin boyuna ulaşıp kadınsı kıvrımlara sahip olduğu on beş yaşından itibaren, hiç niyetlenmediği halde, baştan çıkarıcı bir güçle erkekleri kendine çekiyordu. Âşığın bir tehdit oluşturduğu ve babasının müdahale etmek zorunda kaldığı sayılı birkaç kerenin dışında, arkasında bıraktığı perişan aşk fırtınalarının farkına bile varmıyordu. Bir küçükhanım olarak geçirdiği huzurlu yaşantısında hem şımartılıyor hem sıkı bir şekilde gözlem altında tutuluyordu; bu durum, bir yandan tehlikeleri en aza indirirken, bir yandan da kızın öngörülerinin ya da önsezilerinin gelişmesini engelleyen iki ucu keskin bir kılıçtı sanki. Ofelia'nın o cilveli tavırlarının altında şaşılası bir saflık yatıyordu. Daha sonraki yıllarda, dış görünümünün kendisine her kapıyı açtığını ve nere-

deyse her şeyi kolaylaştırdığını anlayacaktı. Başkalarının ilk, bazen de tek gördüğü şey, dış görünümüydü; bu da kendisi tarafından hiçbir çaba gerektirmiyordu, çünkü fikirleri ve kanıları fark edilmeden geçip gidiyordu. O kaba saba koloni fatihinden beri aradan geçen dört yüz yıl boyunca, Vizcarra ailesi genetik miraslarını saf Avrupa kanıyla rafine etmişti, gerçi Felipe del Solar'a bakarsanız, ne kadar beyaz tenli görünürse görünsün, ülkeye daha yeni gelmiş göçmenler dışında Şili'de hiç kimse biraz olsun yerli kanından yoksun değildi. Ofelia güzel kadınlardan oluşan bir kastın üyesiydi, ama şahane mavi gözleriyle o İngiliz büyükanneye çeken tek kadın o olmuştu. Laura del Solar, iblisin güzelliği ortaya koymasının tek amacının, hem güzel kadının hem de onun güzelliğinin cazibesine kapılan kişinin ruhlarını felakete sürüklemek olduğuna inanıyordu; bu nedenle fiziksel görünüm onun evinde hiç ağza alınmazdı, bunu yapmak ayıp sayılırdı, kibirlilikten başka bir şey değildi. Kocası güzelliği başka kadınlarda takdir eder, ama kızlarında bunu bir sorun olarak görürdü, çünkü onların ve özellikle Ofelia'nın erdemlerine göz kulak olmak zorundaydı. Kızcağız en sonunda güzelliğin zekânın karşıtı olduğu şeklindeki aile kuramını kabullenmişti: İnsan ya birine ya ötekine sahip olabilirdi, ama ikisi birden olamazdı. Bu da okuldaki berbat ders durumunu, resim yapmayı geliştirmekteki tembelliğini ve Peder Urbina'nın gösterdiği doğru yolda ilerlemekte zorlanmasını pek güzel açıklıyordu. Ne olduğunu bilemediği duyumsallığı onu huzursuz ediyordu. Urbina'nın, hayatında ne yapmayı düşündüğüyle ilgili ısrarlı sorularını hiçbir cevap bulamadan kafasında evirip çeviriyordu. Evlenip çocuk sahibi olma kaderi ona manastıra kapanmak kadar boğucu geliyor, ama bunun kaçınılmaz bir şey olduğunu kabul ediyordu; yalnızca birazcık erteleyebilirdi, o kadar. Ve her-

kesin tekrarladığı gibi, o kadar iyi, o kadar soylu ve o kadar yakışıklı bir insan olan Matías Eyzaguirre'nin var olduğuna şükretmeliydi. Kıskanılacak kadar talihliydi.

Matías, ta çocukluğundan beri değişmez âşığıydı onun. İçindeki arzuyu, o sıkı Katolik terbiyesinin ve Matías'ın doğuştan gelen efendiliğinin izin verdiği sınıra kadar keşfedip ortaya çıkarmıştı, gerçi Ofelia kendisi o sınırları aşmaya sıklıkla niyetlenmişti, çünkü işin aslına bakarsanız, giyinik olarak bitap düşene kadar birbirini okşamakla çıplak olarak öylesine günah işlemek arasında ne fark vardı ki? İlahî ceza aynı olurdu. Onun bu zaafı karşısında Matías, ikisinin de perhiz yapması için tek başına sorumluluğu üstlenmişti. Başkalarının kendi kız kardeşlerine saygı göstermelerini istediği ölçüde saygı gösteriyordu Ofelia'ya ve Del Solar ailesinin kendisine beslediği güvene asla ihanet etmemeye karar vermişti. Tensel arzunun, ancak çocuk yapma amacıyla Kilise tarafından kutsanmış bir birleşme içinde doyuma ulaştırılabileceğine inanıyordu. Bu perhizdeki temel nedenin saygıdan ya da günahtan değil, hamilelik korkusundan doğduğu gerçeğini kalbinin en derin köşesinde bile kabul edemezdi. Ofelia bu konuyu annesiyle ya da ablalarıyla asla konuşmuş değildi, ama o tür bir kabahatin, ne kadar hafif olursa olsun, ancak evlilik yoluyla silinebileceğini biliyordu. Günah çıkarma ritüeli günahı bağışlatabilirdi, ama toplum bunu ne bağışlar ne de unuturdu. "Namuslu bir küçükhanımın itibarı beyaz bir ipekli kumaş gibidir, en küçük bir leke onu mahveder," derlerdi rahibeler. Matías'la birlikte ne çok lekelendiğini söylemeye gerek var mıydı?

O sıcak yaz akşamı Ofelia, Matías'la yaptıkları ve kendisini şaşkın ve küskün bırakan o yorucu itişip kakışmalardan oldukça farklı olacağının bilinci içinde gitti o otele Víctor Dalmau'yla birlikte. Bir an içinde aldığı bu azimli karar kendisini de şaşırtmıştı, tıpkı odada tek baş-

larına kaldıklarında inisiyatifi ele aldığı zamanki rahatlığına da şaşıracağı gibi. Nereden edindiğini bilmediği bir bilgiye ve normalde ancak uzun bir tecrübe sonucunda elde edilebilen bir hicap yoksunluğuna sahip olduğunu görüyordu. Rahibelerin yanındayken peyderpey soyunmayı öğrenmişti, önce vücudu boyundan ayaklara kadar örten uzun kollu bir gömlek giyilir, sonra onun altından el yordamıyla giysiler çıkarılırdı, ama o akşam Dalmau'nun yanında bütün o tevazu uçup gitmişti; elbisesini, iç etekliğini, sutyenini ve külotunu yere atarak şahane güzellikteki çırılçıplak vücuduyla üste çıktı, neler olacağına dair duyduğu merak ile fazilet taslayan Matías'a duyduğu öfke karışımı bir duygu vardı içinde. "Sadakatsizliği hak etti," diye kararını verdi, hevesle.

Ofelia'nın bakire olduğu Víctor'un hiç aklına gelmemişti, çünkü genç kızın şaşırtıcı rahatlığındaki hiçbir şey bunu işaret etmiyordu, hem de bu konu hiç konuşulmamıştı. Bekâret, yeniyetmeliğin belirsiz ve neredeyse unutulmuş yıllarında geride kalmıştı. Yeni bir gerçeklik, toplumsal farklılıkları, törelerin yapmacıklarını ve dinin yaptırımlarını yok eden bir devrim geliyordu. Cumhuriyetçi İspanya'da bekâret eskilerde kalmıştı: Víctor'un kısa sürelerle âşık olduğu milis kızlar ve hemşireler kendisiyle aynı cinsel özgürlüğün tadını çıkarıyorlardı. Ofelia'nın aşktan çok şımartılmış bir kadının dürtüsüyle onunla birlikte otele geldiği de aklının ucundan bile geçmemişti. Kendisi ona âşıktı ya, otomatik olarak onun da kendisine âşık olduğunu düşünmüştü. Olanların önemini sonradan irdeleyeceklerdi, kullanılmaktan rengi sarıya dönmüş ve bekâret kanıyla lekelenmiş çarşafların üzerinde seviştikten sonra birbirlerine sarılarak yatmış dinlenirlerken, Roser'le nasıl ve neden evlendiğini ona anlattıktan ve bir yıldan fazla bir zamandır onun hayaliyle yaşadığını itiraf ettikten sonra anlayacaklardı.

"Senin için bunun ilk kez olduğunu neden bana söylemedin?" diye sordu ona.

"Çünkü vazgeçerdin de ondan," diye cevap verdi Ofelia, kedi gibi gerinerek.

"Seninle daha dikkatli olmam gerekirdi, Ofelia, bağışla beni."

"Bağışlayacak bir şey yok. Ben mutluyum, bütün vücudum gıdıklanıyor. Ama gitmem lazım, çok geç oldu."

"Bir daha ne zaman görüşeceğimizi söyle."

"Kaçabileceğim zaman sana haber veririm. Üç hafta içinde Santiago'ya geri dönüyoruz, o zaman daha kolay olur. Çok ihtiyatlı olmalıyız, çünkü bu duyulursa bize pahalıya mal olur. Babamın ne yapacağını düşünmek bile istemiyorum."

"Uygun bir zamanda onunla konuşmam gerekecek..."

"Sen aklını mı kaçırdın? Bunu nasıl düşünebilirsin! Evli ve çocuklu bir göçmenle birlikte olduğumu öğrenirse ikimizi de öldürür. Zaten Felipe uyarmıştı beni."

Ofelia, dişçiye gitme bahanesiyle bir kez daha Santiago'ya gitmenin yolunu bulmuştu. Ayrı oldukları haftalar boyunca, başlangıçtaki merakının yerini otelde o akşam yaşadıklarının ayrıntılarını teker teker hatırlama saplantısına bıraktığını, Víctor'u yeniden görmek, onunla sevişmek ve hiç durmadan konuşmak, ona sırlarını anlatmak ve onun geçmişini öğrenmek için duyduğu dayanılmaz bir gereksinime dönüştüğünü görerek korkuya kapılıyordu. Ona neden topalladığını sormak, vücudundaki yara izlerine bir bir bakmak, ailesini ve onu Roser'e bağlayan duyguları öğrenmek istiyordu. O adam içinde o kadar çok sır saklıyordu ki, onları çözümlemek uzun sürecek bir işti; sürgün, askerî ayaklanma, ortak mezar, toplama kampı ne anlama geliyordu, havaya uçan katırlar ya da savaş ekmeği ne demekti? Víctor Dalmau aşağı yukarı Matías Eyzaguirre'yle aynı yaştaydı, ama ondan

çok çok yaşlıydı, dışından beton gibi sert, içine nüfuz edilemeyecek kadar kapalıydı, her tarafı yara izleri ve kötü anılarla doluydu. Kendisinin dinamit gibi sert mizacını ve fırtına gibi esen kaprislerini hoşgörüyle karşılayan Matías'a karşılık, yaptığı çocukça davranışlar karşısında Víctor'un sabrı taşıyordu, çünkü onda zekânın verdiği berraklığı görmek istiyordu. Yüzeysel hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu. Ofelia'ya bir soru soracak olsa, verdiği cevabı, herhangi bir şakaya başvurarak ya da konuyu değiştirerek kaçamak yol aramasına izin vermeden, bir hocanın dikkatiyle dinliyordu. Ofelia, kendisine böyle ciddi davranılmasına korkuyla göğüs geriyordu.

Sevişmelerinin ardından birkaç dakika uyuyakaldıktan sonra sevgilisinin kolları arasında ikinci kez uyandığında Ofelia hayatının erkeğini bulduğuna karar vermişti. Kendi çevresinde kaderleri parayla ve ailelerinin kudretiyle belirlenmiş iddialı, şımarık ve hanım evladı hiçbir genç onunla boy ölçüşemezdi. Víctor onun bu heyecan dolu itirafını dinledi, çünkü o da kızın kendi kafasına uygun olduğunu hissediyordu, ama kendini kaptırmadı; paylaştıkları bir şişe şarabı ve bu durumun Ofelia'ya getireceği yeniliği teraziye koydu. İçinde bulundukları koşullar abartılı tepkilere yol açacaktı; bedenlerinin ateşi soğuduğunda konuşmak gerekiyordu.

Víctor izin vermiş olsaydı Ofelia, Matías Eyzeguirre'yle olan bağlantısını koparırdı, ama Víctor kendisinin özgür olmadığını, o kısa ve yasak buluşmalardan başka ona hiçbir şey sunamayacağını anlattı. Bunun üzerine Ofelia Brezilya ya da Küba'ya kaçmalarını önerdi, orada kendilerini tanıyacak kimse olmadan palmiyelerin altında yaşayabilirlerdi. Şili'de gizliliğe mahkûmdular, ama dünya büyüktü. "Roser ve Marcel'e karşı görevlerim var, ayrıca sen yoksulluğun ve sürgünün ne olduğunu bilemezsin. O palmiyelerin altında benimle beraber bir haf-

ta bile dayanamazsın," diye karşılık verdi Víctor, şakalaşarak. Ofelia, bakalım onun kayıtsızlığından bıkar mı diye Matías'ın mektuplarını cevapsız bırakmaya başlamıştı, ama öyle olmadı, o inatçı âşık, kızın sessizliğini duyarlı bir nişanlının asabiyetine yormuştu. O arada Ofelia, kendi ikiyüzlülüğüne kendisi de şaşırarak düğün hazırlıkları konusunda, ailesinin önünde, aslında hiç de hissetmediği sevgi dolu bir uysallık göstermeyi sürdürüyordu. Bir yandan türlü bahanelerle yarattığı saatlerde Víctor'la gizli gizli buluşurken, bir karara varamadan ayların geçip gitmesine göz yumuyordu, ama eylül ayı yaklaştıkça, Víctor'un izni olsun olmasın, nişanını bozmak için cesaretini toplaması gerektiğini anlıyordu; davetiyeler çoktan dağıtılmış, düğün *El Mercurio*'da duyurulmuştu. En sonunda, hiç kimseye söylemeden Dışişleri'ne giderek bir arkadaşından diplomatik kuryeyle Paraguay'a bir zarf göndermesini istedi. Zarfın içinde nişan yüzüğü ile Matías'a bir başkasına âşık olduğunu açıklayan bir mektup vardı.

Matías Eyzaguirre, Ofelia'dan gelen zarfı alır almaz, askerî bir uçağın içinde yerde oturarak Şili'ye uçtu, zira dünya savaşının ortasında fantezi uçuşlara yetmeyecek kadar benzin sıkıntısı çekiliyordu. Mar del Plata'daki eve, çay saatinde, kırılgan sehpalara ve kıvrık bacaklı sandalyelere çarpa çarpa fırtına gibi girdi, Ofelia karşısında hiç tanımadığı bir adamı bulmuştu. O sevimli ve uzlaşmacı nişanlısı, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş, ter ve gözyaşlarından sırılsıklam bir halde, kendisini sarsıp duran bir canavara dönüşmüştü. Bağırıp çağırmaları bütün aileyi başlarına topladı ve böylelikle Isidro del Solar bir süreden beri burnunun dibinde neler olup bittiğini öğrenmiş oldu. Öfkeden köpüren nişanlıyı, bu haksızlığı

kendi yöntemiyle halledeceği vaadiyle evden dışarı çıkarmayı başardı, ama onun o ezici otoritesi kızının sinsi inatçılığıyla karşı karşıya kalmıştı. Ofelia açıklama yapmayı, âşığının adını itiraf etmeyi reddediyor, hele kararından pişmanlık duymaya hiç yanaşmıyordu. Öylece susuyordu ve ağzından tek bir kelime bile almanın yolu yoktu, babasının tehditleri, annesinin ağlayıp sızlanmaları, manevi rehber ve Tanrı'nın ceza şimşeklerinin yöneticisi olarak ivedilikle çağrılıp gelen Rahip Vicente Urbina'nın korkunç gerekçeleri karşısında Ofelia hiç istifini bozmuyordu. Kızın aklını başına getirmenin imkânsızlığı karşısında babası evden çıkmasını yasakladı, onu odasına kapalı tutma işini de Juana'ya verdi.

Juana Nancucheo bu görevi çok ciddiye almıştı, çünkü Matías Eyzaguirre'ye büyük bir sevgi besliyordu, o genç adam, evdeki hizmetkârları adlarıyla selamlayan türden, son derece soylu bir beyefendiydi, ayrıca Ofelia'ya da tapıyordu, daha ne istenirdi. Patronunun emrini iyi niyetle yerine getirmeyi istiyordu, ama onun gardiyanlık çabaları sevgililerin kurnazlığı karşısında çaresiz kalıyordu. Víctor'la Ofelia ne yapıp ediyor, en beklenmedik saatlerde ve yerlerde buluşmanın bir yolunu buluyorlardı: kapalı olduğu saatlerde Winnipeg Barı'nda, kenar mahalle otellerinde, parklarda ve sinemalarda, hemen her defasında da şoförün suç ortaklığından yararlanarak. Juana'nın gözetimini bir kez atlattıktan sonra Ofelia'nın çok boş zamanı vardı, ama Víctor, eğitimine devam etmek ve bardaki işini yürütmek için oradan oraya koşturarak saatle yarış halinde yaşıyor, Ofelia'yla birlikte geçirmek üzere bir saat oradan bir saat buradan çalmayı zorlukla beceriyordu. Ailesini tümden ihmal etmişti. Roser onun rutin işlerindeki değişikliği fark etmişti, her zamanki açıkyürekliliğiyle bunu yüzüne vurdu. "Sen âşıksın, öyle değil mi? Kim olduğunu bilmek istemiyorum, ama sen-

den ihtiyatlı olmanı istiyorum. Biz bu ülkede misafiriz, eğer başını derde sokarsan bizi sınır dışı ederler. Anlaşıldı mı?" O garip evlilik anlaşmalarına pek güzel uyduğu halde, Roser'in bu sert tavrı Víctor'un gücüne gitmişti.

Kasım ayında Başkan Pedro Aguirre Cerda, görevde yalnızca üç yıl kaldıktan sonra veremden öldü. Onun yaptığı reformlardan yararlanmış olan yoksul insanlar, o zamana kadar görülmüş en etkileyici cenaze töreninde, sanki babalarını kaybetmişçesine ağladılar. Başkanın sağ kanattaki hasımları bile onun dürüstlüğünü kabul etmek ve –ulusal sanayide, sağlıkta ve eğitimde atılımlar gerçekleştiren– vizyonunu gönülsüz de olsa kabullenmek zorunda kalmışlardı, ama Şili'nin sola kaymasına göz yumacak değillerdi. Sosyalizm, çok uzakta yaşayan ve barbar olan Sovyetler için iyiydi, ama kendi vatanları için asla iyi olamazdı. Ölen başkanın laik ve demokratik ruhu, bir daha tekrarlanmaması gereken tehlikeli bir örnekti.

Felipe del Solar cenazede Dalmau'lara rastladı. Aylardan beri görüşmemişlerdi, tören yürüyüşünden sonra bilgilerini tazelemek için onları yemeğe davet etti. O ikisinin ilerleme kaydettiklerini ve henüz iki yaşını bitirmemiş olan Marcel'in artık Katalanca ve İspanyolcayı çat pat konuştuğunu öğrendi. Onlara kendi ailesinden, Bebiş'in kalbinden hasta olduğundan bahsetti ve Şili'nin kendine ait azizleri acınacak derecede az olduğundan annesinin onu Lima'daki Santa Rosa mabedine hac gezisine götürmeye niyetlendiğini anlattı, ayrıca kız kardeşi Ofelia'nın düğününün ertelendiğini de söyledi. Onun Ofelia'dan bahsettiğini duyunca içten sarsıldığı Víctor'un halinden hiç belli olmuyordu ama Roser onun verdiği tepkiyi teninde hissetmiş ve işte o zaman kocasının sevgilisinin kim olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anla-

mıştı. Aslında kızın kimliğinin bir sır olarak kalmasını tercih ederdi, çünkü adı konulunca kaçınılmaz bir gerçeğe dönüşmüş oluyordu. Durum onun tahmin ettiğinden çok daha kötüydü.

"Sana onu unutmanı söylemiştim, Víctor!" diye onu azarladı o gece, baş başa kaldıklarında.

"Yapamam, Roser. Senin de Guillem'i nasıl sevdiğini hatırlıyor musun? Ve onu hâlâ nasıl sevdiğini? Ofelia konusunda bana da öyle oluyor."

"Ya o?"

"Aşkımız karşılıklı. Açık açık bir arada olamayacağımızı biliyor ve bunu kabul ediyor."

"O kızın senin sevgilin olma rolüne ne kadar zaman katlanacağını sanıyorsun? Onun önünde o ayrıcalıklı hayatı var. O hayatı senin uğruna feda etmesi için deli olması lazım. Tekrar ediyorum, Víctor, bu iş açığa çıkacak olursa bizi bu ülkeden tekme tokat kovarlar. O insanlar çok kudretli."

"Hiç kimse öğrenmeyecek."

"Er ya da geç her şey öğrenilir."

Ofelia'nın evlenmesi gelinin sağlığının kötü olduğu bahanesiyle iptal edilmiş ve Matías Eyzaguirre, amirinden ya da Dışişleri'nden izin almadan alelacele çıktığı Paraguay'daki görevinin başına dönmüştü. Yaptığı bu kaçamak, pek önemli sonuçlar doğurmayan bir uyarıya mal olmuştu ona, çünkü o zamana kadar diplomasi konusunda az görülmüş bir beceriklilik göstermiş, zayıf bir insan olan ve pek de zeki sayılmayan büyükelçinin fazla bir varlık gösteremediği politik ve sosyal alanlarda kendine bir yer edinmeyi başarmıştı. Ofelia'ya zorunlu olarak boş oturma cezası verildi. Genç kız, yirmi bir yaşında, Juana

Nancucheo'nun gözü üzerinden ayrılmadan, evinde kollarını kavuşturup oturuyor, sıkıntıdan patlıyordu. Yasalar karşısında reşit olduğunu iddia etmesinin de bir yararı olmamıştı, çünkü açık açık söyleyip anlamasını sağladıkları gibi, gidecek yeri yoktu ve kendini tek başına geçindirmekten âcizdi. "Çok dikkatli ol, Ofelia, çünkü o sokak kapısından dışarı çıkacak olursan, bu eve bir daha giremezsin," diye gözdağı verdi ona babası. Ofelia, Felipe'nin ya da ablalarından birinin sempatisini kazanmaya yeltendi, ama ailenin onurunu korumak için klan kendi içine kapanmıştı ve sonunda dürüstlüğü şaibeli bir adam olan şoförden yardım görebildi yalnızca. Sosyal hayatı sona ermişti, çünkü hasta olduğu düşünülürse partilere nasıl gidebilirdi ki. Dışarı çıkmasına izin verilen yegâne yerler, Katolik hanımlarla birlikte gittiği yoksullar yurdu, ailesiyle birlikte katıldığı kilise ayinleri ve kendi çevresinden birilerine rastlamasının zor olduğu sanat dersleriydi. Destansı bir ağlama krizi sayesinde babasının o derslere gitmesine izin vermesini sağlamıştı. Şoföre, resim atölyesinde geçirdiği üç-dört saat boyunca kapıda onu beklemesi talimatı verilmişti. Ofelia sanatında herhangi bir ilerleme kaydedemeden aradan aylar geçti, böylelikle ailesinin zaten bildiği gibi yetenekten yoksun olduğunu anlamıştı. Aslında elinde tuvalleri, şövalesi ve boyalarıyla, sanat okuluna ana kapıdan giriyor, bütün binayı geçip kendisini Víctor'un beklediği arka kapıdan çıkıyordu. Randevuları seyrekti; çünkü Víctor'un pek az olan boş saatlerini Ofelia'nın ders saatlerine rastlatması zor oluyordu.

Víctor, gözlerinin altında uyurgezerler gibi mor halkalarla, gecelerini uykusuz geçiriyordu, o kadar bitkindi ki, otel odasındaki buluşmalarında bazen sevgilisi daha üstündekileri çıkarmadan uyuyakalıyordu. Buna karşılık

Roser, yenilmez bir enerji sahibi olmakla övünüyordu. Şehre uyum sağlamaya ve aslında cömertlikte, kaçıklıkta ve dramatik davranışlarında İspanyollara çok benzeyen Şililileri anlamaya başlamıştı; dostlar edinmeye ve piyanist olarak iyi bir isim yapmaya kararlıydı. Radyoda, Hotel Crillon'da, katedralde, kulüplerde ve özel evlerde piyano çalıyordu. Ne isterlerse kulaktan çalabilen, hoş görünümlü ve terbiyeli bir genç kadın olduğu dillerde dolaşıyordu; birkaç notayı ıslıkla çalmak yeterliydi, bir-iki saniye içinde o melodiyi piyanoda çıkarıyordu; partiler ve ağırbaşlı toplantılar için ideal bir tamamlayıcı elemandı. Víctor'un Winnipeg Barı'nda kazandığından çok daha fazlasını kazanıyordu, ama annelik görevini ihmal etmek zorunda kalmıştı; Marcel dört yaşına gelene kadar ona anne değil hanımefendi demişti. Çocuğun, babasının barındaki tezgâhın arkasında duran bebek bahçesinde söylediği ilk kelimeleri Katalanca "beyaz şarap" olmuştu. Roser'le Víctor, adamakıllı ağırlaşana kadar sırt çantasında onu nöbetleşe taşımışlardı. Annesinin ya da babasının bedenine yapışık duran o sırt çantasının içinin darlığı ve ılıklığı ona güven veriyordu; sakin ve suskun bir çocuktu, kendini tek başına oyalayabiliyordu ve pek ender olarak bir şey istiyordu. Annesi onu radyoya, babası da bara götürüyordu, ama vaktinin büyük bir bölümünü, üç tane kedisi olan ve mütevazı bir ücret karşılığında ona bakan dul bir kadının evinde geçiriyordu.

Víctor'la Roser'in ilişkisi, beklendiğinin tersine, hayatlarının pek az örtüştüğü ve Víctor'un kalbini başka bir kadına verdiği bu karmakarışık dönemde pekişmişti. Her zamanki dostlukları, sırlara, kuşkulara ve kırgınlıklara yer olmayan derin bir suç ortaklığına dönüşmüştü. Birbirlerine asla zarar vermeyecekleri ve öyle bir şey olursa bunun yanlışlıkla yapılmış olacağı temelinden

yola çıkıyorlardı. Her ikisi de birbirinin arkasını koruyordu, öyle ki şimdiki sıkıntılarla geçmişteki hayaletler katlanılır hale geliyordu.

Roser, Perpignan'da Quaker'ların yanında kaldığı aylarda dikiş dikmeyi öğrenmişti. Şili'ye geldiğinde, biriktirdiği ilk parayla kendine siyah renkli, pedallı, üzerinde altın renkli harfler ve çiçekler olan, yepyeni bir Singer dikiş makinesi aldı, tam bir teknoloji harikasıydı. Dikiş makinesinin ritmik sesi tıpkı piyano egzersizlerine benziyordu ve bir elbiseyi ya da çocuk için diktiği bir tulumu bitirdiğinde sanki dinleyicilerden alkış almışçasına tatmin oluyordu. Moda dergilerinden kopyalar çıkarıyor ve iyi giyiniyordu. Müzik etkinlikleri için çelik renginde uzun bir elbise dikmişti, türlü renklerde fiyonkları, kısa ya da uzun kolları, yakaları, çiçekleri ve aksesuvarları öyle bir takıp çıkarıyordu ki giydiği her defasında farklı bir kıyafetle ortaya çıkmış gibi oluyordu. Saçlarını ensesinde topuz biçiminde eski moda tarayıp küçük taraklar ya da broşlarla süslüyor, tırnaklarını ve dudaklarını kırmızıya boyuyordu; ömrünün sonunda saçlarının kırlaşacağı ve dudaklarının kuruyacağı zamanlara kadar da öyle yapacaktı. "Karın çok güzel," demişti Ofelia Víctor'a, bir keresinde. Amcalarından birinin cenazesinde karşılaşmıştı onunla; ölen kişinin akrabaları sırayla geçip dul eşiyle çocuklarına başsağlığı dilerken Roser orgda hüzünlü melodiler çalıyordu. Ofelia'yı görünce org çalmayı yarıda kesmiş, yanağından öperek onu selamlamış ve neye ihtiyacı olursa kendisine güvenebileceğini fısıldamıştı kulağına. O zaman Ofelia, Víctor'un karısıyla kardeşçe bir ilişki içinde yaşadığını anlattığında doğruyu söylediğini anlamıştı. Ofelia'nın Roser'in fiziğiyle ilgili yorumu Víctor'u şaşırtmıştı, çünkü Roser'i düşündüğünde, İspanya'daki o sıska ve basit kız, annesiyle babasının evlat edin-

dikleri o kimsesiz çocuk, Guillem'in fazla bir anlam taşımayan sevgilisi geliyordu aklına. Roser ister eskisi gibi ister Ofelia'nın beğendiği gibi olsun, bu onu ne kadar çok ve nasıl sevdiği gerçeğini değiştirmiyordu. Hiçbir şey, Ofelia'yla birlikte bir palmiye cennetine kaçıp gitmek için duyduğu o dayanılmaz arzu bile, ondan ve çocuktan ayrılmaya itemezdi onu.

VIII

1941-1942

"Bak şimdi,
sevmez olursan beni yavaş yavaş,
yavaş yavaş sevmez olurum seni.

Unutursan beni
birden
dönüp arama sakın,
unutmuşumdur seni."

Pablo Neruda,
"Unutursan beni",
Los Versos del Capitán

Ofelia, Mar del Plata'daki eve kapatılınca, oteldeki aşk buluşmaları giderek daha seyrek ve daha kısa olmaya başlamıştı. Ofelia'yı artık her dakika göremez olduğu o yeni yaşantısında Victor Dalmau, vaktinin uzayıp gittiğini ve Salvador Allende'nin satranç davetlerini arada bir kabul edebileceğini görmüştü. Genç kızı yüreğinde taşıyordu, ama onu gizli gizli kucaklayabilmek için kaçamak yapmanın o hiç bitmeyen kaygısını çekmiyordu artık, onunla geçirdiği saatleri telafi edebilmek için bütün gece

çalışmasına da gerek yoktu. Üniversitede kimsenin devam mecburiyeti aramadığı teori derslerinden kaçıyordu, çünkü kitaplarla ve notlarla o dersleri kendi kendine çalışabilirdi. Laboratuvara, otopsilere ve profesörleri küçük düşürmemek için tecrübesini gizlediği hastanedeki uygulamalara veriyordu bütün dikkatini. Barda gece nöbetini tastamam yerine getiriyor, müşteri olmayan saatlerden yararlanarak, bir gözünü Marcel'in bebek bahçesinden ayırmadan ders çalışıyordu. Katalan ayakkabıcı Jordi Moliné'nin, Winnipeg'deki mütevazı kazançlarıyla her zaman kanaat eden ideal bir ortak olduğu anlaşılmıştı, dostlarıyla sohbet etmek, içine içki katılmış Nescafé'sini yudumlamak, memleketinin yemeklerinin tadını çıkarmak ve akordeonla şarkılar çalmak için kendi bekâr evinden çok daha rahat ve kendine ait bir yeri olmasına şükrediyordu adam. Victor ona satranç öğretmeye heveslenmişti, ama Moliné, hiçbir maddi kazanç olmaksızın taşları oradan oraya oynatmanın amacını hiçbir zaman anlayamıyordu. Bazı geceler, Victor'un ne kadar yorgun olduğunu fark edince onu yatmaya gönderiyor, kendisi seve seve onun yerine geçiyordu, ama müdavimlere yalnızca şarap, bira ve konyak veriyordu, kokteyllerden bir şey anlamıyor, onları ibnelerin getirdiği bir moda olarak görüyordu. Roser'e ne kadar saygı duyuyorsa Marcel'e de o kadar sevgi besliyordu; tezgâhın arkasında yere çömelip onunla saatlerce oyun oynayabilirdi, eksikliğini duyduğu torunuydu çocuk onun. Günlerden bir gün Roser Katalonya'da kalan ailesi olup olmadığını sordu ona, otuz yıldan fazla bir süre önce kendine yeni bir hayat aramak üzere köyünden çıktığını anlattı Moliné. Güneydoğu Asya'da gemici, Oregon'da oduncu, Arjantin'de tren makinisti ve inşaat işçisi olarak çalışmıştı, yani o ayakkabı işiyle para kazanmak üzere Şili'ye gelmeden önce pek çok iş yapmıştı.

"Prensip olarak orada kalan ailem var diyelim, ama onların başına kim bilir neler gelmiştir. Savaşta bölünmüşlerdi, kimileri cumhuriyetçiydi, kimileri Franco'dan yanaydı; bir yanda komünist milisler vardı, öte yanda rahipler ve rahibeler."

"Herhangi biriyle temasınız var mı?"

"Evet, iki akrabam var. Biliyor musunuz savaşın sonuna kadar saklanmış bir kuzenim var, şimdi kasabanın belediye başkanı. Faşisttir ama iyi insandır."

"Bugünlerde bir gün sizden bir iyilik isteyeceğim..."

"Hemen isteyin, Roser."

"Geri çekilme sırasında kayınvalidem, yani Víctor' un annesi kayboldu, ondan hiçbir haber alamadık. Fransa'daki toplama kamplarında aradık, sınırın her iki yanında araştırma yaptık, ama nafile."

"Bu pek çok kimsenin başına geldi. O kadar çok ölmüş, sürgüne gitmiş ve yerinden edilmiş insan var ki! O kadar çok yeraltına çekilmiş yaşayan var ki! Hapishaneler tıklım tıklım dolu, her gece mahpusları rasgele çıkarıp kurşuna diziyorlarmış, öylesine, ne yargılama varmış ne bir şey. İşte bu Franco'nun adaleti. Kötümser olmak istemem, Roser, ama kayınvalideniz vefat etmiş olabilir..."

"Biliyorum. Carme ölümü sürgüne tercih ederdi. Fransa'ya giderken yolda bizden ayrıldı ve veda etmeden, arkasında bir iz de bırakmadan geceleyin yok olup gitti. Eğer sizin Katalonya'da bağlantılarınız varsa, belki onlara sorabilirsiniz."

"Bilgilerini verin bana da ilgileneyim, ama fazla ümit veremem, Roser. Savaş, ardında pek çok yıkım bırakan bir kasırgadır."

"Bilmez miyim, Don Jordi."

Roser'in aradığı tek kişi Carme değildi. Düzensiz ama sık yaptığı işlerinden biri de, ağaçlıklı bahçesinde

tek başına bir tavus kuşunun dolaştığı Venezuela Büyükelçiliği'ndeydi. Büyükelçi Valentín Sánchez iyi yemek, kaliteli içki ve özellikle de müzik meraklısı bir sefa düşkünüydü. Müzisyenler, şairler ve hayalperestler çıkarmış bir soydan geliyordu. Unutulmuş notaları meydana çıkarmak için Avrupa'ya pek çok seyahat yapmıştı ve kendi müzik salonunda, Mozart'a atfedilen bir klavsenden tutun da, en değerli hazinesi olan ve sahibine bakılırsa bir mamut dişinden yontulmuş, tarihöncesi döneme ait bir flüte varana kadar, olağanüstü bir çalgı koleksiyonuna sahipti. Roser, o klavsenin ya da flütün gerçekliği hakkındaki kuşkularını bastırıp ses çıkarmıyordu, ama Valentín Sánchez'in kendisine ödünç verdiği sanat ve müzik tarihi kitaplarına ve koleksiyonundaki bazı parçaları kullanmasına izin verilen tek kişinin kendisi olması şerefine son derece minnettardı. Bir akşam, konuklar gittikten sonra ev sahibiyle bir süre baş başa kaldılar, birer kadeh içki içerek, büyükelçinin koleksiyonundan esinlenen Roser'in aklına gelmiş çılgın bir proje olan eski müzikleri çalacak bir orkestra kurma fikrinden bahsediyorlardı. İkisini de aynı derecede heyecanlandıran bir konuydu bu, Roser o orkestrayı idare etmek, büyükelçi de koruyucusu olmak istiyordu. Roser, vedalaşmadan önce, sürgündeyken kaybettiği birini bulmak için ondan yardım istemeye cesaret edebildi. "Adı Aitor Ibarra, Venezuela'ya gitmişti, çünkü orada inşaat işleri yapan akrabaları vardı," dedi. Aradan iki ay geçtikten sonra büyükelçiliğin sekreteri telefon ederek, Maracaibo'da inşaat malzemeleri satan Iñaki ve Oğulları adında bir firmanın bilgilerini verdi. Roser, denize şişe içinde mesaj atıyormuş gibi bir duyguya kapılarak ona birkaç mektup yazdı. Ama ondan hiç cevap alamadı.

Ofelia'nın ailesi, kızın sağlığının kötü olduğu bahanesini, Matías Eyzaguirre'yle evliliğinin ertelenmesine açıklık getirmek üzere aylarca kullanmış, ama ertesi yılın başlarında Juana Nancucheo kızın hamile olduğunu fark ettiğinde bu bahane kızın durumuna pek uygun düşmüştü. Önce, Juana'nın rezene, zencefil ve kimyonla boş yere geçirmeye çabaladığı sabah kusmaları baş göstermişti, daha sonra yıkanacak çamaşırların içinde hijyenik bezlere rastlamadan aradan dokuz hafta geçtiğinin hesabını yapmıştı Juana. Ofelia'yı yine tuvalette midesini boşaltırken gördüğü bir gün, ellerini beline dayayarak yüzleşti onunla. "Başını kiminle derde soktuğunu baban araştırıp öğrenmeden bana söyleyeceksin," diye ona meydan okudu. Ofelia kendi bedeni hakkında neredeyse kesin bir cehalet içindeydi; Juana'nın kiminle düşüp kalktığını sorduğu o âna kadar sindirim sistemindeki bir virüse yorduğu bu rahatsızlığın nedenini Víctor Dalmau'yla hiç ilişkilendirmemişti. O anda anladı neler olduğunu ve kapıldığı panik yüzünden donakaldı. "Kim o herif?" diye üsteledi Juana. "Ölsem de söylemem," diye karşılık verdi Ofelia, konuşabildiği zaman. Ve onu izleyen elli yıl boyunca vereceği tek yanıt olacaktı bu.

Juana, dualar ve kocakarı ilaçlarıyla sorunu aile içinde kuşku uyandırmadan halledebileceğini sanarak konuya el attı. Hoş kokulu bir sürü mumlar yakarak, her işe koşan Aziz Yahuda'ya adaklar yaptı, Ofelia'ya da demlenmiş sedefotu içirdi ve vajinasına maydanoz sapları soktu. Sedefotunun zehir olduğunu bile bile vermişti, çünkü kızın midesinde bir delik açılmasının bir *huacho*, yani bir piç doğurması kadar vahim olmayacağını düşünüyordu. Kusmalarının insanı telaşa düşürecek kadar artmasından ve geçmek bilmeyen bir halsizlikten başka sonuç vermeden geçen bir haftadan sonra Juana, her zaman güvendiği tek kişi olan Felipe'den yardım istemeye

karar verdi. Önce kimseye söylemeyeceğine dair yemin ettirdi ona, ama neler olduğunu anlatınca Felipe, bu sırrın tek başlarına yüklenemeyecekleri kadar büyük olduğuna inandırdı onu.

Ofelia'yı yatağına uzanmış, sedefotu yüzünden karın ağrıları içinde kıvranır ve kahrından ateşi çıkmış bir halde buldu Felipe.

"Bu nasıl oldu?" diye sordu, sakin kalmaya çalışarak.

"Her zaman olduğu gibi," diye karşılık verdi kardeşi.

"Böyle bir şey ailemizde hiç olmamıştı."

"Sana öyle geliyor, Felipe. Bu her dakika olan bir şey ama erkeklerin haberi bile olmuyor. Kadınların sırları bunlar."

"Kiminle şey yaptın?.." diye duraksadı Felipe, onu gücendirmeden nasıl söyleyeceğini bilemeden.

"Ölsem bile söylemem," diye tekrarladı Ofelia.

"Söylemek zorunda kalacaksın, kardeşim, çünkü tek çıkış yolu sana bunu yapanla evlenmendir."

"Bu imkânsız. O burada yaşamıyor."

"Burada yaşamıyor da ne demek? Nerede olursa olsun onu bulacağız, Ofelia. Ve eğer seninle evlenmeyecek olursa..."

"Ne yapmayı düşünüyorsun? Onu öldürmeyi mi?"

"Tanrı aşkına! Söylediğin lafa bak. Ciddi bir şekilde konuşurum onunla, eğer o da kâr etmezse babam işin içine girer..."

"Hayır! Babam olmaz!"

"Bir şeyler yapmak lazım, Ofelia. Bunu gizlemek imkânsız, yakında herkes farkına varacak ve korkunç bir rezalet kopacak. Ben sana elimden geldiği kadar yardımcı olurum, söz veriyorum."

Sonunda, kocasını ruhsal açıdan hazırlasın diye konuyu annelerine açmaya karar verdiler. Laura del Solar, borçlu olduğu onca şey için nihayet Tanrı'nın kendileriy-

le hesaplaştığından emin olmuştu haberi aldığında. Ofelia'nın yaşadığı facia, kendisinin Tanrı'ya ödemek zorunda olduğu bedelin bir bölümünü oluşturuyordu, bu bedelin daha pahalı olan öteki bölümüyse Leonardo'nun kalbinin hoplayarak ve arada bir sessiz kalarak atıyor olmasıydı. Hekimlerin çocuk doğduğunda söyledikleri gibi organları zayıftı ve ömrü uzun olmayacaktı. Bebiş çaresiz bir şekilde giderek sönüyordu, dualardan ve azizlerden medet uman annesiyse hastalığın apaçık olan belirtilerini kabule yanaşmıyordu. Laura ailesini de peşi sıra sürükleyerek yoğun bir balçığın içine batmakta olduğunu hissetti. Baş ağrıları hemen başlamış, ense köküne balyoz gibi inen ağrı görüşünü bulandırarak onu adeta kör etmişti. Bunu Isidro'ya nasıl söyleyecekti? İzleyecekleri hiçbir yol, o travmayı ya da onun tepkisini yumuşatamazdı. Acaba Tanrı'nın inayetiyle Ofelia'nın sorunu doğal yoldan hallolur mu diye birazcık beklemek gerekiyordu yalnızca –pek çok gebelik rahmin içinde bozulup gidiyordu– ama Felipe ne kadar çok beklerlerse durumun o kadar zorlaşacağına ikna etti onu. Babasıyla kütüphaneye kapanıp konuşma işini kendisi üstlendi, o arada Laura'yla Ofelia, evin en uzak köşesine çekilmişler, kahır içinde dua edip duruyorlardı.

Juana derhal kütüphaneye gitmeleri emriyle yanlarına gelene kadar aradan bir saatten fazla bir zaman geçmişti. Isidro del Solar onları kapının eşiğinde karşıladı ve hiçbir şey demeden Ofelia'nın suratına iki tokat aşketti, ne Laura kızının önüne geçmeye fırsat bulabilmişti ne de Felipe babasının kolunu tutmaya.

"Kimmiş kızımı mahveden o alçak? Kim olduğunu söyle bana!" diye gürledi Isidro.

"Ölsem söylemem," diye karşılık verdi Ofelia, burnundan akan kanı yeniyle silerek.

"Seni dövmek zorunda kalsam bile söyleyeceksin!"

"Döv öyleyse. Hiç kimseye asla söylemeyeceğim."

"Babacığım, lütfen..." diye araya girdi Felipe.

"Sen sus! Yoksa bu bok soyunun odasına kapatılmasını emretmemiş miydim ben? Buna göz yuman sen neredeydin, Laura? İblis evimizin içinde fink atarken, herhalde sen duadaydın. Bunun nasıl bir şerefsizlik, nasıl bir rezalet olduğunun farkında mısınız? İnsanların yüzüne nasıl bakacağız?" Ve uzun bir süre avaz avaz bağırıp çağırmayı sürdürdü, ta ki sonunda Felipe ikinci kez sözünü kesmeyi başarana kadar.

"Sakin olun, babacığım, bir çözüm yolu bulalım. Ben bazı araştırmalar yapacağım..."

"Araştırmalar mı? Sen neden söz ediyorsun?" diye sordu Isidro hemen rahat bir nefes alarak, çünkü yapılması besbelli olan şeyi kendisinin dile getirmesi doğru olmazdı.

"Kürtaj yaptırmamdan söz ediyor," dedi Ofelia, istifini bozmadan.

"Aklına başka bir çare geliyor mu?" diye atıldı Isidro.

Bunun üzerine Laura del Solar ilk kez söze karışarak, titrek ama sakin bir sesle, böyle bir şeyin lafının bile olamayacağını söyledi, çünkü bu çok büyük bir günahtı.

"Günah olsun ya da olmasın, bu bela göklerde değil bu dünyada halledilecek. Ne gerekiyorsa onu yapacağız, Tanrı bizi anlayacaktır."

"Önce Peder Urbina'yla konuşmadan hiçbir önlem almayacağız," dedi Laura.

Vicente Urbina, Del Solar ailesinin çağrısı üzerine aynı gece oraya gitti. Onun bir tek varlığı bile onları yatıştırmıştı, altüst olmuş ruhlarla mücadele etmeyi bilen ve Tanrı'yla doğrudan iletişim halinde olan birinin zekâsı ve azimkârlığı çevresine ışık saçıyordu. Kendisine ikram

edilen bir kadeh Porto şarabını kabul etti ve o zamana kadar yüzü şişmiş ve tek gözü kapanmış olan Ofelia'dan başlamak üzere her biriyle ayrı ayrı konuşacağını söyledi. Onunla neredeyse iki saat boyunca odaya kapandı, ama ne sevgilisinin adını itiraf ettirebilmiş, ne de gözyaşlarını akıtabilmişti. "Matías değildi, suçu ona yüklemeyin," diye temcit pilavı gibi tekrarlayıp duruyordu Ofelia. Urbina cemaat üyelerini korkudan ipnotize etmeye alışıktı ve bu kızın buz gibi soğukluğu onu zıvanadan çıkarmak üzereydi. Günahkârın anne babası ve ağabeyiyle konuşmayı bitirdiğinde vakit gece yarısını geçmişti. Juana'yı da sorguya çekmiş, ama kadın o esrarengiz sevgilinin kim olduğunu bilmediğinden konuya hiçbir açıklık getirememişti. "Öyleyse Kutsal Ruh olsa gerek, rahip efendiciğim," diye sonuca vardı Juana, alaylı bir tavırla.

Kürtaj önerisi Urbina tarafından yekten reddedilmişti. Yasalar karşısında bu bir suçtu, hayatı veren de alan da tek güç olan Tanrı'nın karşısında da iğrenç bir günahtı. Başka seçenekler vardı, önlerindeki günlerde bunları araştıracaklardı. En önemlisi, bu meseleyi evin dört duvarı arasında tutmaktı. Hiç kimsenin haberi olmamalıydı, ne Ofelia'nın ablalarının, ne de öteki ağabeyinin, neyse ki o Karayipler'de tayfunları ölçmekle meşguldü. "Dedikoduların kanatları vardır," derdi hep Isidro, haklı olarak; başlıca amaçları Ofelia'nın itibarını ve ailenin onurunu korumaktı. Urbina her birine tavsiyelerde bulunma teveccühünü gösterdi; Isidro'ya şiddetten kaçınmasını söyledi, çünkü bu onu hata yapmaya iterdi ve şu sıralarda son derece ihtiyatlı olmak gerekiyordu; Laura'ya dua etmeyi ve kilisenin hayır işlerine katkıda bulunmayı sürdürmesini öğütledi; Ofelia'ya da pişmanlık gösterip günah çıkarmasını tavsiye etti, çünkü insanlık tensel zaaf içindeydi ama Tanrı'nın merhameti sonsuzdu. Felipe'yi bir kenara çekti ve bu buhranlı günler sıra-

sında ailesinin temel direği olmanın ona düştüğünü söyledi ve bir hareket planı hazırlamaları için ofisine gelip kendisini görmesini istedi.

Peder Urbina'nın planı son derece basitti. Ofelia gelecek ayları, tanıdık hiç kimsenin kendisini göremeyeceği, Santiago'dan uzak bir yerde geçirecekti ve daha sonra karnı artık gizlenemeyecek hale geldiğinde, bir rahibeler manastırında inzivaya çekilecekti, orada doğum yapana kadar ona çok iyi bakacaklardı ve öylesine ihtiyacı olan manevi desteğe sahip olacaktı. "Ya sonra?" diye sordu Felipe. "Kız ya da oğlan çocuk iyi bir aileye evlat olarak verilecek. Bunu ben kendim halledeceğim. Sana düşen annenle babanı yatıştırmak ve ayrıntılarla ilgilenmek. Elbette birtakım masraflar olacak..." Felipe bunu üstleneceğine ve manastırdaki rahibelerin masraflarını karşılayacağına söz verdi. Doğum tarihi yaklaştığında, başka bir tarikata mensup olan Teresa Teyzesine yeğeninin yanında olmak üzere izin verilmesine önayak olmasını da rica etti.

Ailenin çiftliğinde geçen daha sonraki aylar, Donya Laura açısından, dualarla, azizlere yapılan adaklarla, nedamet getirmelerle ve hayır işleriyle dolu bir koşuşturma oldu, o arada Juana Nancucheo her zamanki ev işleriyle uğraşıyor, artık altına bez bağlandığı döneme girmiş olan ve sebze mamasıyla kaşık kaşık beslemek zorunda oldukları Bebiş'e bakıyor ve kendi tabiriyle felaketzede kız Ofelia'ya göz kulak oluyordu. Santiago'daki eve yerleşen Isidro del Solar, dedikoduları susturmak için Felipe'nin gerekli önlemleri aldığından emin olarak, kendisinden uzak bir yerde ailesindeki kadınlar arasında yaşanmakta olan dramı unutmuş gibi davranıyordu. İşlerini etkileyebilecek siyasi durumla daha fazla ilgiliydi. Sağ kanat seçimlerde yenilgiye uğramıştı ve Radikal Parti'nin yeni başkanı selefinin reformlarını sürdürmeye niyetliy-

di. Şili'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki konumu Isidro için hayati önem taşıyordu, çünkü İsveç aracılığıyla İskoçya'ya ve ayrıca Almanya'ya koyun yünü satabilmesi buna bağlıydı. Sağcılar tarafsızlığı savunuyordu –yanılma riskini göze alarak angaje olmaya ne gerek vardı– ama hükümet ve genelde kamuoyu müttefikleri destekliyordu. Bu destek somutlaşacak olursa, Almanya'ya yapılacak ihracat güme gider, deyip duruyordu Isidro.

Ofelia, şoförü bağıra çağıra kovmalarından ve kendisini de taşrada hapis tutmalarından önce, Víctor Dalmau'ya şoförle bir mektup yollamayı başarmıştı. Şoförden nefret eden Juana, onunla Ofelia arasında birtakım fısıldaşmaları duymuş olmaktan başka kanıtı olmadan onu suçlamıştı. "Size söyledim, patron, ama bana kulak asmadınız. O hödüktür buna sebep olan. Benim küçük Ofelia'm onun yüzünden gebe kalmıştır." Isidro del Solar'ın kan tepesine sıçramış, beyninin çatlayacağını sanmıştı. Ailedeki delikanlıların evde çalışan hizmetçi kızları arada bir taciz etmeleri doğaldı, ama kendi kızının aynı şeyi alt seviyeden, yerli saçlı, çiçekbozuğu suratlı biriyle yapması onun aklının alabileceği bir şey değildi. Kızını çıplak olarak bir an gözünün önüne getirdi, garajın üstündeki odada, şoför olacak o aşağılık mendeburun, o orospu çocuğunun kolları arasında; neredeyse düşüp bayılacaktı. Juana adamın yalnızca pezevenk olduğuna açıklık getirince son derece rahatladı. Onu kütüphaneye çağırttı, suçlunun adını itiraf ettirmek için avazı çıktığı kadar bağırarak sorguya çekti, jandarmalar dipçik darbeleriyle ve tekme tokat gerçeği ağzından alsınlar diye hapse attırmakla tehdit etti, bu da sonuç vermeyince onu satın almaya çalıştı, ama adam ona hiçbir şey söyleyemedi, çünkü Víctor'u hiç görmemişti. Bir tek Ofelia'yı sanat okuluna bıraktığı ve oradan aldığı saatleri söyleyebildi. Isidro kızının o derslere hiçbir zaman girmediğinin

farkına varmıştı; okuldan yayan olarak çıkıyor ya da bir taksiye atlayarak dosdoğru âşığının kollarına gidiyordu. Demek lanet olasıca kız sandığı kadar aptal değildi ya da şehvet onu kurnaz birine çevirmişti.

Ofelia'nın mektubu, Víctor'a kişisel olarak vermesi gereken açıklamayı içeriyordu, ama ona telefon edebildiği tek bir keresinde Víctor ne evindeki telefona cevap vermişti, ne de Winnipeg'deki. Çiftliğe gidince iletişimsiz kalacaktı; en yakın telefon on beş kilometre uzaklıktaydı. Mektupta ona gerçeği söyledi: o tutkulu aşk aklını başından alan bir sarhoşluk gibi olmuştu, şimdi artık onun her zaman söylediği şeyi anlıyordu, onları ayıran engeller aşılabilir türden değildi. Dikkatli bir ifadeyle, hissettiği şeyin aslında aşktan çok ölçüsüz bir tutku olduğunu kabul ettiğini yazıyordu, bir yeniliğin peşinden sürüklenmeye bırakmıştı kendini, yoksa onun uğruna itibarını ve hayatını feda edemezdi. Annesiyle birlikte bir süreliğine seyahate gideceğini, sonra da düşünceleri daha berraklaşmış olarak Matías'a geri dönme olasılığını araştıracağını bildiriyordu. Mektubu kesin bir elvedayla ve bundan sonra kendisiyle iletişime geçmeye asla kalkışmaması uyarısıyla bitirdi.

Víctor, Ofelia'nın mektubunu, böyle bir şeyi bekleyen ve kendini buna hazırlamış olan birinin tevekkülü içinde okudu. Bu aşkın esenliğe kavuşacağını hiçbir zaman düşünmemişti, çünkü Roser'in ta baştan beri ona anlatmaya çalıştığı gibi, önüne geçilmez bir şekilde solmaya mahkûm köksüz bir bitkiydi bu aşk; sırların karanlığında hiçbir şeyin yetişemeyeceğini, aşkın gelişebilmek için ışığa ve geniş bir yere ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştü her zaman. Víctor mektubu iki kere okudu ve Roser'e uzattı. "Haklıymışsın, her zamanki gibi," dedi. Satır aralarını okuyup Ofelia'nın ölü gibi soğukluğunun korkunç bir öfkeyi gizlemeye zar zor yettiğini anlaması

için mektuba şöyle bir göz atması yetmişti, bunun nedenini de tahmin edebildiğini sanıyordu, yalnızca Víctor'la bir geleceğinin olmaması ya da maymun iştahlı bir küçükhanımın tepkisi değildi bu. Bir gebeliğin utancını gizleyebilmek için kızın ailesi tarafından kaçırıldığını tahmin ediyordu, ama bu kuşkusunu Víctor'la paylaşmadı, bu acımasızlık olurdu, daha fazla şüphelerle ona işkence etmeye ne gerek vardı. Öylesine kırılgan ve temiz yürekli olan Ofelia'ya karşı sempatiyle acıma karışımı bir duygu kaplamıştı içini; çocukça bir aşkın fırtınasıyla savrulmuş bir Juliet'ti o, ama genç Romeo yerine, duygusuz bir adamla ilişkiye girmişti.

Mektubu mutfak masasının üstüne bıraktı, Víctor'u elinden tutarak mütevazı evlerinde oturacak tek rahat yer olan divana götürdü. "Uzansana, başına masaj yapayım." Víctor divana uzanıp başını Roser'in kucağına koydu, kendini onun o piyanist ellerinin yumuşaklığına bıraktı, o var olduğu sürece felaketlerle dolu bu dünyada tek başına kalmayacağından emindi. En kötü anılar onun yanında dayanılabilir oluyorsa, Ofelia'nın göğsünün tam ortasında bıraktığı o boşluk da katlanılabilir olacaktı. Soluğunu kesen o acıyı Roser'e itiraf etmek isterdi ama Ofelia'yla yaşadıklarını, günün birinde onun nasıl kaçmalarını önerdiğini ve nasıl sonsuza kadar birbirlerini seveceklerine yemin ettiğini anlatmaya kelimeler yetmezdi, gerçi Roser onu fazlasıyla iyi tanıyordu ve herhalde bütün bunları biliyordu. Tam o sırada Marcel öğle uykusundan uyanıp çığlıklar atarak onları yanına çağırdı.

Roser'in Ofelia'nın duygularıyla ilgili sezgileri boşa çıkmamıştı. İçinde bulunduğu durumu anladığı andan itibaren geçen günler boyunca, Ofelia'nın tutkulu aşkı yüreğini dağlayan derin bir öfkeye dönüşmüştü. Peder Urbina'nın kendisinden istediği gibi saatlerce oturup davranışlarını inceliyor, vicdanını tartıyordu, ama o sözde

günahı işlediği için pişmanlık duyacağı yerde, besbelli aptalca davrandığına pişman oluyordu. Gebeliği önlemek için ne yapmaları gerektiğini Víctor'a sormak hiç aklına gelmemişti, çünkü onun her şeyi denetim altında tutuğunu tahmin ediyor ve çok seyrek buluştukları için böyle bir şeyin olmayacağını düşünüyordu. Harika bir düşünceydi doğrusu. Víctor kendisinden daha büyük ve daha deneyimli olduğuna göre bu bağışlanamayacak kazanın sorumlusu oydu; olayın kurbanı olan kendisiyse bunun bedelini her ikisi adına ödeyecekti. Bu korkunç bir haksızlıktı. Ortak pek az yanları olan bu adama karşı böyle umutsuz bir aşka neden saplandığını hatırlamıyordu bile. Her defasında pis bir yerde, her defasında alelacele ve rahatsız bir biçimde onunla yatağa girdikten sonra, kendini Matías'la gizli gizli elleşmelerindeki kadar doyumsuz hissediyordu. Birbirlerini tanımak için daha fazla güvene ve daha fazla zamana sahip olsalardı durumun farklı olacağını tahmin ediyordu, ama bunların ikisine de Víctor'la sahip olabilmiş değildi. Âşık olma düşüncesine âşık olmuştu o, kendisinin çoğunlukla Víctor'u tanımladığı gibi o savaşçının romantik hikâyesine ve onun o kahramanlık dolu geçmişine vurulmuştu. Operalardaki gibi sonunun kesinlikle trajik olması gereken romantik bir hikâye yaşamıştı. Víctor'un kendisine âşık olduğunu biliyordu, hiç değilse yara izleriyle dolu bir kalbin olabileceği kadar âşıktı, ama kendisi açısından bu yalnızca bir dürtü, bir fantezi olmuştu, kaprislerinin bir yenisiydi. Kendini o kadar asabi, o kadar kapana kısılmış ve hasta hissediyordu ki, en mutlu anları da dahil olmak üzere Víctor'la yaşadığı maceranın tüm ayrıntıları, hayatını mahvetmiş olmanın dehşeti içinde biçimsizleşiyordu. Víctor için, riske girmediği bir zevk, kendisi içinse zevk almadığı bir risk olmuştu bu macera. Ve şimdi, en sonunda, sonuçlarının acısını kendisi çekiyor, o ise sanki

hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam edebiliyordu. Nefret ediyordu Víctor'dan. Hamile olduğunu ondan gizlemişti, çünkü bunu öğrenince onun babalık rolünü üstleneceğinden ve kendisine rahat huzur vermeyeceğinden korkmuştu. Bu gebelikle ilgili her türlü karar kendisine aitti, kimsenin fikir vermeye hakkı yoktu, hele kendisine zaten yeterince kötülük etmiş olan o adamın, hiç. Bunların hiçbiri o mektupta yer almıyordu, ama Roser hepsini tahmin ediyordu.

Üçüncü ayda Ofelia'nın kusmaları kesildi; daha önce hiç tanımadığı bir enerji seli kaplamıştı içini. O mektubu Víctor'a yollamakla hayatının o bölümünü kapatmış oluyordu ve aradan geçen birkaç hafta sonra anılarıyla ve neler olabileceğiyle ilgili değerlendirmeleriyle kendine işkence etmekten vazgeçmişti. Âşığından kurtulmuştu, güçlü, sağlıklı ve sanki yeniyetmeymiş gibi iştahlı hissediyordu kendini; peşinde köpeklerle, sağlam adımlarla kırlarda yürüyüşlere çıkıyor, mutfağa girip çiftlikteki çocuklara dağıtmak üzere sonu gelmeyen bir kurabiye ve çörek üretimine girişiyor, Leonardo'yla birlikte, eskiden yaptığı manzara ve ölü doğa resimlerinden çok daha ilginç görünen koca koca rengârenk lekeler biçiminde saçma sapan resimler yaparak oyalanıyordu, çamaşırcının şaşkın bakışları altında çarşafları ütülemeye merak sarmıştı, o ağır demir ütülerle, kan ter içinde ve hayatından memnun bir şekilde saatlerce ütü yapıyordu. "Rahat bırakın onu, bu da geçer," diye kehanette bulunuyordu Juana. Ofelia'nın keyifli hali, onun bebek eşyası örerken gözyaşlarına boğulmasını bekleyen Donya Laura'ya pek tuhaf geliyordu, ama Juana onun da gebelik dönemlerinde, karnının ağırlığı dayanılmaz bir hal alana kadar birkaç ayı keyifli geçirdiğini hatırlattı hanımına.

Felipe, hesaplara ve harcamalara bakmak ve Juana'ya talimat vermek üzere haftada bir gün çiftliğe gidiyordu;

hanımefendi azizlerle yürüttüğü karmaşık işlerle meşgul olduğundan Juana artık evin hanımına dönüşmüştü. Başkentten kimsenin umurunda olmayan haberler, Ofelia için kavanozlar dolusu boyalar ve dergiler, artık hiç konuşmayan ve yeniden emeklemeye başlamış olan Bebiş'e pelüş ayıcıklar ve çıngıraklar getiriyordu. Vicente Urbina, o tinsel yolunda Ofelia'ya kılavuzluk etmek ve ağzından tam bir itiraf almak için birkaç kez çıkagelmişti, Juana Nancucheo'nun tabiriyle tıpkı azizler gibi kokuyordu ama aslında yıkanmamış cüppesinin ve tıraş losyonunun pis kokusundan başka bir şey değildi bu. Ofelia onun bilgelik dolu laflarını, kulakları duymuyormuşçasına dalgın bir tavırla ve sanki karnındaki şey bir tümörmüş gibi, anne olma beklentisi karşısında en küçük bir heyecan belirtisi göstermeden dinliyordu. Onun bu hali çocuğu evlatlık verme işini kolaylaştıracaktır, diye düşünüyordu Urbina.

Çiftlikte kalmaları yaz sonlarından kışa kadar sürdü ve Donya Laura'nın Tanrı'ya çılgınca yalvarmaları giderek sakinleşmesini sağladı. Kızının, aile içinde yaşanan dramı halledecek şekilde beklenmedik bir düşük yapması mucizesini Tanrı'dan istemeye cesaret edemiyordu, çünkü bu da kocasının ölümünü arzu etmek kadar vahim bir şey olurdu, ama dualarının içinde hafifçe dokunduruyordu bu arzusunu. Doğanın hiç değişmeyen dingin temposuyla yaşanan huzurlu havası, uzun günler ve sessiz geceler, ahırdan gelmiş köpük köpük ılık süt, koca koca tepsiler içindeki meyveler ve toprak fırından daha yeni çıkmış mis gibi ekmekler, onun o çekingen mizacına Santiago'nun gürültü patırtısından çok daha güzel uyuyordu. Kendisine kalsa sonsuza kadar buradan ayrılmazdı. Ofelia da bu pastoral atmosferin içinde gevşemiş,

Víctor Dalmau'ya duyduğu nefret belli belirsiz bir pişmanlığa dönüşmüştü; tek kabahatli o değildi, kendisi de sorumluydu. Biraz da özlemle Matías Eyzaguirre'yi düşünmeye başladı.

Çiftlik evi koloniyal mimaride ve eski tarzda yapılmıştı, kalın kerpiç duvarları, kiremitleri, ahşap kirişleri vardı, zemini seramik kaplıydı, ama yörede enkaza dönen öteki evlerden farklı olarak 1939 Depremi'ne dayanmıştı; yalnızca bazı duvarları çatlamış ve kiremitlerin yarısı aşağı inmişti. Depremden sonraki kargaşa içinde o taraflardaki saldırılar artmıştı; kendilerine yaşayacak bir yol bulmaya çalışan işsiz güçsüzler ortalıkta dolaşıyordu ve otuzlu yıllarda dünya ekonomisindeki bunalıma ve güherçile krizine dayandırılan büyük bir işsizlik vardı. Doğal güherçilenin yerini suni olanı alınca binlerce işçi işsiz kalmıştı ve son çırpınışlar on yıl sonra bile hâlâ hissediliyordu. Kırsal alanlarda hırsızlar, geceleri köpekleri zehirledikten sonra evlere giriyor, meyveleri ve tavukları çalıyor, bazen de satmak üzere bir domuzu ya da eşeği alıp götürüyorlardı. Kâhyalar onları tüfekle kovalıyorlardı. Ama bunlardan Ofelia'nın haberi bile olmamıştı. Yaz günleri çok uzundu. Günün sıcak saatlerini revaklı serin galerilerde dinlenerek ya da kır manzarası resimleri yaparak geçiriyordu, çünkü büyük tuvallere kalın fırça darbeleriyle soyut resimler yapmakta Bebiş artık kendisine eşlik edecek halde değildi. Ofelia, küçük kartların üzerine, saman yüklü öküz arabaları, mandırada mahmur inekler, tavukların dolaştığı avlu, çamaşırcı kadınlar ve bağbozumu resimleri yapıyordu. Del Solar şarabı, daha ünlü başka şarapların kalitesiyle boy ölçüşemezdi, üretim sınırlıydı ve hepsi Isidro'nun bağlantıları olan restoranlara satılıyordu. Onun bağlarının şarabı kazanç getirmekten uzaktı, ama yalnızca tanınmış ailelerden gelen şarap üreticileri arasında sayılmak onun için son derece önemliydi.

Ofelia'nın hamileliğinin altıncı ayı sonbahar başlarına rastlamıştı. Güneş erken saatte batıyor, soğuk ve karanlık geceler bitmek bilmiyordu; battaniyeler ve kömür mangallarıyla ısınıyorlar, mumlarla aydınlanıyorlardı, çünkü o ücra yerlere elektrik gelene kadar aradan yıllar geçmesi gerekecekti. Soğuk hava Ofelia'yı pek etkilemiyordu, çünkü daha önceki aylardaki keyifli hali yerini bir denizaslanının ağırlığına bırakmıştı, yalnızca bedensel olarak değil –on beş kilo almıştı ve bacakları kütük gibi şişmişti– aynı zamanda ruhsal olarak da. Kartların üstüne resim yapmayı, çiftlikte dolaşmayı, kitap okumayı, örgü örmeyi ya da iş işlemeyi bırakmıştı, çünkü beş dakika içinde uyuyakalıyordu. Şişmanlamayı kabullenmişti ve kendini öyle bir bırakmıştı ki, yıkanmaya ve saçını yıkamaya Juana Nancucheo zorluyordu onu. Annesi, altı çocuk doğurduğunu ve eğer kendine iyi bakmış olsaydı belki de gençliğindeki çekiciliğini korumuş olabileceğini söyleyerek onu uyarıyordu. "Ne fark eder, anneciğim? Herkesin dediği gibi ben artık mahvolmuşum, nasıl göründüğüm kimsenin umurunda olmaz. Evde kalmış şişko bir kız olup çıkacağım." Doğacak olan çocuk hakkındaki kararlara katılmadan, kendini büyük bir uysallıkla Peder Urbina'nın ve ailesinin ellerine bırakmıştı. Taşrada saklanmaya ve hem o din adamının hem de içinde bulunduğu koşulların nihayet kafasına soktuğu şekilde yüz kızartıcı suçunu kabullenerek gizli bir hayat sürmeye nasıl razı olduysa, çocuğunu evlat olarak vermenin kaçınılmaz olduğuna da aynı şekilde ikna olmuştu. Onun için başka çıkış yolu yoktu. "Ben daha genç olsaydım, senin çocuğunun benim olduğunu söylerdik ve onu aile içinde büyütebilirdik, ama ben elli iki yaşımdayım. Buna kimse inanmazdı," demişti annesi. O dönemde tembellik Ofelia'nın düşünmesini engelliyordu, tek istediği şey uyumak ve yemek yemekti, ama yedinci ay civarında içinde bir tü-

mör olduğunu hayal etmeyi bıraktı ve gelişmekte olan varlığın orada olduğunu açık seçik hissetmeye başladı. Önceleri hayat belirtisi ürkmüş bir kuşun çırpınması gibi belli ediyordu kendini, ama artık karnını yokladıkça o minik bedenin dış hatlarını fark edebiliyor, ayağını ya da kafasını tanıyabiliyordu. İşte o zaman kurşunkalemi eline alarak defterlerine, tıpkı kendisine benzeyen, Víctor Dalmau'yla tek bir benzerlik bile göstermeyen kız ve erkek çocuk resimleri çizmeye başladı.

Peder Urbina'nın gönderdiği bir ebe kadın, on beş günde bir Ofelia'yı görmeye çiftliğe geliyordu. Adı Orinda Naranjo'ydu ve rahibe bakılırsa, üremeyle ilgili şeyleri kastederek kadın hastalıkları dediği konuda herhangi bir hekimden çok daha fazlasını biliyordu. Boynunda asılı gümüş haçı, üstünde hemşire kıyafeti ve mesleğiyle ilgili aletlerini taşıdığı el çantasıyla ilk bakışta insana güven duygusu veriyordu. Ofelia'nın karnını ölçüyor, tansiyonuna bakıyor ve sanki ölüm döşeğinde yatan bir hastanın karşısındaymış gibi duygu yüklü bir ses tonuyla konuşarak ona tavsiyelerde bulunuyordu. Ofelia'nın içinde ona karşı derin bir güvensizlik duygusu vardı, ama nazik davranmak için kendini zorluyordu, çünkü o kadın doğum esnasında çok önemli olacaktı. Ne âdet günlerinin ne de sevgilisiyle buluşmalarının hesabını tuttuğundan, ne zaman gebe kaldığını bilmiyordu, ama Orinda Naranjo yaklaşık doğum tarihini karnının büyüklüğüne göre hesaplamıştı. Ofelia ilk doğumunu yapacağından ve normalden fazla şişmanladığından bunun zor bir doğum olacağı tanısını koymuştu, ama Ofelia sakin olmalıydı çünkü kendisi son derece tecrübeliydi, hatırlayabileceğinden çok daha fazla çocuk getirmişti dünyaya. Ofelia'yı Santiago'daki bir manastıra götürmelerini tavsiye etti, orada gerekli donanıma sahip bir revir olduğu gibi acil bir durum olursa özel bir kliniğin de yakınında

bulunuyordu. Öyle de yaptılar. Felipe kız kardeşini oraya götürmek üzere ailenin arabasıyla geldi ve aşırı şişman, yüzünü lekeler basmış, terlikler içindeki koca koca ayaklarını sürüyerek yürüyen, koyun kokulu bir kepeneğe sarınmış, tanınmayacak haldeki birinin karşısında buldu kendini. "Kadın olmak bir felaket, Felipe," dedi Ofelia, açıklama yapmak ister gibi. Bütün eşyası, çadır biçiminde iki hamile elbisesi, kalın bir erkek yeleği, boya kutusu, bir de annesiyle Juana'nın bebek için hazırladığı giysileri koydukları güzel bir valizden oluşuyordu. Kendi ördüğü az sayıdaki giysi deforme olmuştu.

Manastıra taşınmalarının haftasına, Ofelia del Solar, terden sırılsıklam bir halde rahatsız bir uykudan uyanmış, bitmek bilmeyen bir alacakaranlığın içinde aylar boyunca uyumuş gibi bir duyguya kapılmıştı. Manastırda, içinde demir bir karyola, at kılından bir şilte, kaba yünden iki sert battaniye, bir sandalye, giysilerini koyacağı bir kutu ve cilasız tahtadan bir masa bulunan bir hücre vermişlerdi ona. Daha fazlasına ihtiyacı yoktu, ruhsal durumuna pek güzel uyan bu kaskatı sadeliğe minnettardı. Hücrenin rahibelerin bahçesine bakan bir penceresi vardı; ortasında Mağrip işi bir havuz, yıllanmış ağaçlar, egzotik bitkiler ve içlerine şifalı otlar ekili tahta kasalar bulunan bahçeyi, üstleri ilkbaharda sarmaşık güllerle kaplanan ferforje kemerlerin arasından geçen, çakıltaşları döşeli incecik yollar kesiyordu. Tan yerinin geç ağardığı o kış sabahının ışığı ve penceredeki bir güvercinin kuğurması uyandırmıştı Ofelia'yı. Nerede olduğunu ve başına ne geldiğini, zorlukla nefes alabildiği öylesine ağır bir et yığınının altında neden kaldığını anlayabilene kadar aradan birkaç dakika geçti. Kımıldamadan yattığı o dakikalar içinde gördüğü bir rüyada, eskisi gibi hafif ve

çevik bir genç kız olarak, kumları siyah renkli bir kumsalda, yüzüne güneş vururken saçları tuzlu esintiyle dağılmış bir halde yalınayak dans ettiğini gördü. Birden deniz dalgalanıyor ve kıyıya vuran bir dalga kumların üstüne sanki bir denizkızının fetüsüymüş gibi bedeni pullarla kaplı bir kız çocuğu kusuyordu. Sabah duasına çağıran çan sesini duyduğunda yatağından çıkmadı, aradan bir saat geçtikten sonra rahibe çömezlerinden biri kahvaltı saatini bildirmek için üçgen çalarak geçtiğinde de yerinden kımıldamadı. Uzun zamandan beri ilk kez iştahı yoktu ve sabahın geri kalanını uyuklayarak geçirmeyi yeğlemişti.

Aynı gün öğleden sonra, tespih duası saatinde, Peder Vicente Urbina ziyarete geldi. Siyah kıyafetleri içinde başlarında beyaz başlıklarıyla uçuşur gibi etrafına üşüşen rahibeler, elini öpüp hayırduasını almak için çırpınıyorlardı. Peder Urbina hâlâ genç ve cakalı bir adamdı; sanki cüppe giymiş de kılık değiştirmiş gibi görünüyordu. Elinde bir fincan koyu çikolatayla bir yere oturduktan sonra, "Himayemdeki kızım nasıl," diye sordu babacan bir tavırla. Gidip çağırdıklarında Ofelia, şişmiş bacaklarıyla denizde bir tekne misali yalpalayarak geldi. Urbina saygıyla öpsün diye o kutsal elini ona uzattı, ama o sert bir hareketle sıktı o eli.

"Kendini nasıl hissediyorsun, kızım?"

"Karnımda bir karpuzla kendimi nasıl hissetmemi istiyorsunuz?" diye karşılık verdi Ofelia, soğuk bir tavırla.

"Anlıyorum, kızım, ama bu rahatsızlıkları kabul etmek zorundasın; senin durumunda bunlar normal şeyler; onları her şeye kadir Tanrımıza ada. Kutsal kitaplar der ki: Erkek alnının teriyle çalışacak ve kadın sancı çekerek doğuracaktır."

"Bildiğim kadarıyla, peder, siz çalışırken terlemiyorsunuz."

"Tamam tamam, görüyorum ki keyifsizsin."

"Teresa Teyzem ne zaman gelecek? Bana eşlik etmek üzere ona izin çıkaracağınızı söylemiştiniz."

"Bakarız, kızım, bakarız. Orinda Naranjo'nun bana söylediğine göre çocuğun birkaç hafta içinde gelmesini bekleyebilirmişiz. Sana yardım etmesi için Umutların Meryemi'ne dua et ve günahlarından arınmaya hazırla kendini. Unutma ki pek çok kadın, dünyaya çocuk getirmenin transı içinde ruhlarını Tanrı'ya teslim etmişlerdir."

"Günah çıkarttım ve buraya geldiğimden beri her gün Kudas ayinine katıldım."

"Tam bir itirafta bulundun mu?"

"Bu çocuğun babasının adını günah çıkartan rahibe söyleyip söylemediğimi öğrenmek istiyorsunuz... Bence buna gerek yok, çünkü önemli olan günahtır, o günahın kiminle işlendiği değildir."

"Günahların kategorileri hakkında sen ne bilirsin ki, Ofelia?"

"Hiçbir şey."

"Tam yapılmayan bir itiraf sanki hiç günah çıkarmamışsın gibidir."

"Meraktan ölüyorsunuz, değil mi peder?" diye gülümsedi Ofelia.

"Saygısızlık etme! Bir rahip olarak benim görevim sana doğru yolu göstermektir. Herhalde bunu biliyorsun."

"Evet peder, bunun için size minnettarım. Sizin yardımınız olmasaydı bu durumda ne yapardım bilmiyorum," dedi Ofelia, sesinde öyle mütevazı bir ifade vardı ki neredeyse alaycı denebilirdi.

"Her neyse kızım. Her şeye rağmen şansın varmış. Sana iyi haberlerim var. Çocuğunu evlat edinebilecek en iyi çifti bulmak için yorucu birtakım araştırmalar yaptım ve diyebilirim ki bulduğumu sanıyorum. Çok iyi, çalışkan, ekonomik durumları iyi olan insanlar bunlar ve el-

bette dini bütün birer Katolik. Daha fazlasını söyleyemem, ama için rahat etsin, ben senin ve oğlun için ne gerekiyorsa yapacağım."

"Çocuğum kız olacak."

"Nereden biliyorsun?" diye irkildi rahip.

"Çünkü rüyamda öyle gördüm."

"Rüyalar yalnızca rüyadır."

"Kehanet türünden rüyalar vardır. Ama her ne olursa olsun, ister oğlan ister kız olsun, ben onun annesiyim ve onu büyütmeyi düşünüyorum. Evlat edindirme meselesini unutun, Peder Urbina."

"Sen neler söylüyorsun, Tanrı aşkına!"

Ofelia'nın kararından dönmeyeceği anlaşılmıştı. Rahibin tartışmaları ve tehditleri karşısında kılı kıpırdamıyordu ve daha sonra yanlarında takviye olarak başrahibeyle birlikte annesiyle ağabeyi Felipe onu ikna etmeye geldiklerinde, sanki Farisi dilinde konuşuyorlarmış gibi, biraz da eğleniyor havasında sessizce dinledi onları, ama üzerine çığ gibi inen aşırı sert azarlamalar ve korkutucu uyarılar sonunda etkisini gösterdi, ya da belki her yıl onlarca yaşlıyı ve çocuğu öldüren o kış mevsimi virüslerinden biriydi onu etkileyen. Yüksek ateşle yatağa düşmüş, denizkızlarını sayıklıyordu, sırtının ağrısından perişandı, yemek yemesine ya da uyumasına fırsat vermeyen öksürüklerden bitkin düşmüştü. Felipe'nin getirdiği hekim, kırmızı şarabın içine katılmış afyon ruhu ile üstlerinde ne olduğu yazılı olmayan ama numaralanmış mavi şişeler içinde bir sürü ilaç yazdı. Rahibeler bahçede yetişen otlardan demledikleri çaylarla ve kan oturmalarına karşı keten tohumundan sıcak yakılarla iyileştirmeye çalışıyorlardı onu. Altıncı gün göğsü yakılardan yanmıştı, ama kendini daha iyi hissediyordu. Kendisine gece gündüz bakmış olan iki rahibe çömezinin yardımıyla kalktı, küçük küçük adımlarla manastırın dinlenme odasına kadar

gidebildi; rahibelerin dinlenme saatlerinde toplandıkları bu oda, ahşap zemini pırıl pırıl parlayan, saksılar içinde bitkilerin yetiştiği, doğal ışık alan iç açıcı bir yerdi; başköşede, kollarının arasında Çocuk İsa'yı tutan, Şili'nin azizesi Carmen Meryemi'nin heykeli duruyordu, her ikisinin de başlarında altın yaldızlı pirinçten kraliyet taçları vardı. Ofelia sabah saatlerini oradaki bir koltukta, üstü battaniyeyle örtülü, bakışları pencereden görülen bulutlu gökyüzüne dalmış ve afyonla alkolün mucizevi karışımı sayesinde arş-ı âlâya yükselmiş bir halde geçirdi. Aradan üç saat geçtikten sonra, çömez kızlar ayağa kalkmasına yardım ettiklerinde, koltuktaki lekeyi ve bacaklarından aşağı süzülen ince bir kan sızıntısını gördüler.

Peder Urbina'nın talimatına uyarak hekimi değil Orinda Naranjo'yu çağırdılar. Kadın bütün o profesyonel havası içinde boy göstererek, ağlamaklı monoton konuşmasıyla, kendi hesaplamalarına göre gebeliğin tamamlanabilmesi için daha iki hafta olmasına rağmen doğumun her an gerçekleşebileceğini bildirdi. Hastayı, bacaklarını yukarı kaldırarak karnında soğuk suyla ıslatılmış bezlerle yatar durumda tutmaları talimatını verdi rahibelere. "Dua edin, çünkü kalp atışları zar zor duyulabiliyor, bebek çok zayıf," diye de ekledi. Rahibeler, kendi inisiyatiflerini kullanarak kanamayı tarçın çayı ve içine hardal tohumları atılmış ılık sütle geçirmeye çalıştılar.

Peder Urbina, ebe kadından haberi alınca, Laura del Solar'a kızının yanında bulunmak üzere manastıra yerleşmesi emrini verdi. Dediğine göre, bu ikisine de iyi gelecek, barışmalarına yardımcı olacaktı. Laura kızıyla küskün olmadıklarını söyledi ama o, Ofelia'nın her şeye, hatta Tanrı'ya bile kırgın olduğunu anlattı. Laura'ya kızınınkine benzer bir hücre verdiler ve ömründe ilk kez

olarak, dinsel hayatın getirdiği ve kavuşmayı o kadar istediği o derin huzuru hissetti yüreğinde. Binanın içindeki buz gibi soğuk hava akımlarına ve ritüellerin değişmez saatlerine hemen uyum sağlamıştı. Şapelde Hazreti İsa'ya övgüler düzerek şafak vaktini beklemek üzere daha gün doğmadan yataktan kalkıyor, saat yedideki ayine katılıyor, içlerinden biri yüksek sesle günün duasını okurken, tarikat mensuplarıyla birlikte çorba, ekmek ve peynirle sessizce öğle yemeğini yiyordu. Öğleden sonraları meditasyon ve dualara ayırdığı özel saatleri oluyor, akşamüzeri hava kararırken akşam duasına katılıyordu. Akşam yemeği de sessizlik içinde tamamlanıyordu ve bu da öğle yemeği kadar sadeydi ama biraz balıkla takviye ediliyordu. Laura bu kadınlar sığınağında kendini mutlu hissediyordu ve tatlıdan mahrum kalmak, zayıflayacağını düşündükçe, ona hoş görünmeye başlamıştı. O büyülü bahçeyi, ayak seslerinin kastanyet sesleri gibi yankılandığı yüksek tavanlı geniş koridorları, şapeldeki mumların ve tütsülerin hoş kokusunu, ağır kapıların gıcırtısını, çanların, ilahilerin, birbirine sürtünen cüppelerin, dua mırıltılarının seslerini seviyordu. Başrahibe, Ofelia'nın fiziksel ve manevi bakımıyla meşgul olsun diye bostandaki, iş işleme atölyesindeki, mutfaktaki ya da çamaşırhanedeki işlerden onu muaf tutmuştu, Peder Urbina'nın talimatıyla, şehvetin meyvesi olan o yavruya meşruluk kazandıracak, annesine de hayatını yeniden düzene sokma fırsatı verecek olan evlat verme konusunda onu ikna etmesi gerekiyordu. Ofelia o büyülü iksiri yeniden şarapla birlikte içiyor, rahibe çömezlerinin bakımı altında ve annesinin ne dediğini anlamadığı sesinin mırıltısını ninni gibi dinleyerek, at kılından şiltesine aldırmadan bebekler gibi uyukluyordu. Peder Urbina onları ziyaret etme nezaketini göstermişti ve yoldan çıkmış o genç kadının inatçılığına bir kez daha tanık olduktan sonra Laura del Solar'ı

alarak çiy gibi hafif bir çisentinin altında şemsiyeyle bahçede dolaşmaya çıkardı. Ne hakkında konuştuklarına dair ikisi de herhangi bir yorumda asla bulunmayacaktı.

Ofelia'nın belleğinde, uzun ve zor olduğunu anlattıkları doğumdan ve onu izleyen günlerden hiçbir iz kalmamıştı, haftanın geri kalanı boyunca onu mutlu bir bilinçsizliğin içinde tutan eterin, morfinin ve Orinda Naranjo'nun o gizemli içeceklerinin sayesinde o günleri sanki hiç yaşamamıştı. Yavaş yavaş kendine geldiğinde o kadar bitkindi ki kendi adını bile unutmuştu. Annesi gözyaşları içinde hiç durmadan dua ettiğinden, kötü haberi ona vermek Peder Vicente Urbina'ya düştü. Peder, Ofelia'nın uyuşturucu ilaçları azaltılıp da neler olduğunu ve kızının nerede olduğunu sormasına yetecek kadar kendine geldiğinde, yatağının ayakucunda boy gösterdi. "Dünyaya bir oğlancık getirdin, Ofelia," diye haber verdi rahip, olabildiğince merhamet dolu bir ses tonuyla, "ancak Tanrı, o yüce hikmetiyle, doğduktan birkaç dakika sonra onu yanına aldı." Minik bebeğin boynuna dolanan göbek kordonuyla boğulmuş olarak doğduğunu, ama neyse ki onu vaftiz etmeye fırsat bulabildiklerini ve arafa değil meleklerle birlikte cennete gittiğini anlattı. Tanrı o masum yavrunun yeryüzünde acı çekip aşağılanmasına izin vermemişti ve o sonsuz merhameti içinde annesini de feraha çıkarmıştı. "Çok dua et, kızım. Kibrini yenmeli ve ilahî iradeyi kabul etmelisin. Tanrı'dan seni bağışlamasını ve bu sırrın yükünü ömrünün geri kalanı boyunca vakar ve sessizlik içinde tek başına üstlenmene yardımcı olmasını dile." Urbina, kutsal kitaplardan alıntılarla ve kendi kafasından çıkma gerekçelerle onu teselli etmek istedi, ama Ofelia dişi bir kurt gibi ulumaya ve onu tutmaya çalışan rahibe çömezlerinin güçlü elleri arasında debelenmeye başlamıştı, sonunda içine afyon katılmış bir bardak şarap içmeye zorladılar onu. Ve böylelik-

le, bir bardak bir bardak daha derken, iki hafta boyunca uykuyla uyanıklık arasında hayatta kalabildi, ta ki sonunda aynı rahibeler dualarla iksirlerin artık yettiğine ve onu yaşayanların dünyasına geri getirmek gerektiğine karar verene kadar. Ayağa kalkabildiğinde, şişlerinin oldukça indiğini ve kadınsı vücut hatlarına yeniden kavuştuğunu gördüler, artık zepline benzemiyordu.

Felipe, kız kardeşiyle annesini almak üzere manastıra gitti. Ofelia oğlunun mezarını görmek istedi, yeniden taşraya dönerek yakındaki bir köyün küçücük mezarlığına gittiler ve orada Ofelia, yaşamaya fırsat bulamayan bebeğin yattığı ve üzerinde ölüm tarihi yazılı olan ama adı bulunmayan beyaz bir tahta haç dikilmiş mezara çiçekler bırakabildi. "Onu burada nasıl tek başına bırakabiliriz? Ziyaretine gelemeyeceğimiz kadar uzak burası," diye hıçkırdı Ofelia.

Mar del Plata Sokağı'na geri döndüklerinde Laura o son aylarda olup bitenleri kocasına anlatmaktan kaçındı, çünkü Felipe'nin olanlardan babasını zaten haberdar ettiğini tahmin ediyordu, hem de Isidro, ailesindeki kadınların duygusal hezeyanlarının dışında kalma alışkanlığına sadık kalarak, olabildiğince az şey bilmeyi tercih ediyordu. Kızını, herhangi normal bir sabahta yaptığı gibi alnına bir öpücük kondurarak karşıladı; aradan yirmi sekiz yıl geçtikten sonra, torunu hakkında hiçbir şey sormadan ölecekti. Laura teselliyi kilisede ve tatlılarda arıyordu. Bebiş, kısacık hayatının son aşamasına girmişti, annesinin, Juana'nın ve ailenin geri kalanının tüm dikkatlerini üstüne çekiyordu, böylelikle Ofelia'yı kendi kederiyle baş başa bırakmışlardı.

Del Solar ailesi, Ofelia'nın hamileliğinin koparacağı rezaleti önleyebildiklerinden, çok istedikleri halde hiçbir

zaman tam olarak emin olamamıştı, çünkü bu tür dedikodular geleneksel olarak ailenin çevresinde hızla uçuşup duran kuşlar gibiydi. Ofelia genç kızlığındaki kıyafetlerinin hiçbirine sığmıyordu, yenilerini satın alma ve yaptırma telaşı, acısının içinde onu biraz olsun oyalamıştı. Geceleri ağlama krizine tutuluyordu, o saatlerde çocuğunun anısı o kadar yoğun oluyordu ki karnındaki oyunbaz tekmelerini ve memelerinden süt damladığını açık açık hissedebiliyordu. Resim derslerine, bu kez ciddi olarak yeniden başlamıştı, meraklı bakışlara ve arkasından duyulan fiskoslara aldırmadan sosyete toplantılarına katılıyordu. Söylentiler Paraguay'da Matías Eyzaguirre'nin kulağına kadar gitmiş, ama o, ülkesindeki insanların tipik riyakârlığının ve kötü niyetlerinin yeni bir örneği olarak gördüğü bu dedikodulara kulak asmamıştı. Ofelia'nın hasta olduğunu ve onu taşraya götürdüklerini öğrenince ona iki kez mektup yazmış, ama o cevap vermeyince Felipe'ye telgraf çekerek kız kardeşinin sağlığını sormuştu. "Normal akışını sürdürüyor," diye cevap vermişti Felipe. Matías'dan başkası olsa bu cevap kuşkulu görünebilirdi, ama Ofelia'nın sandığı gibi aptal değil, az bulunur iyi insanlardan biriydi Matías. Bu inatçı talip, yıl sonuna doğru, Asunción'un nemli sıcağından ve hortumlarından kurtulmak üzere, görevini bir ay boyunca bırakıp Şili'ye tatile gitmek için izin istedi. Aralık ayında bir perşembe günü Santiago'ya vardı ve cuma günü Mar del Plata Sokağı'ndaki Fransız tarzı döşeli evin önündeydi. Juana Nancucheo, sanki karşısına jandarmalar dikilmiş gibi korku içinde karşıladı onu, çünkü küçük Ofelia'sını yaptığı şeyden dolayı kınamak üzere geldiğini sanmıştı, ama Matías'ın niyeti bambaşkaydı, büyük büyükannesinin elmaslı yüzüğünü cebinde getirmişti. Juana alacakaranlık evin içinden geçirdi onu, çünkü yazın, hem de Leonardo'nun yasına hazırlık olsun diye, kepenkleri kapalı tu-

tuyorlardı. Her zaman bulunan taze çiçekler yoktu ortalıkta, normal zamanlarda çiftlikten getirilerek ortalığı mis gibi kokuya boğan kayısılarla kavunlardan da eser yoktu, ne radyoda müzik çalınıyordu ne de köpeklerin gürültülü havlamalarla gelenleri karşılamaları, yalnızca Fransız stili mobilyaların ve altın yaldızlı çerçeveleri içindeki eski tabloların boğucu varlığı hissediliyordu.

Matías, Ofelia'yı kamelyalı terasta bir tentenin altında, başındaki hasır şapkayla güneşten korunarak, fırça ve çini mürekkebiyle resim yaparken buldu. Hâlâ fazla olan kilolarına dikkat etmeden, ona aynı eskisi kadar vurgun olarak bir an durup seyretti kızı. Ofelia ayağa kalktı, onu görmeyi hiç beklemediğinden şaşırarak bir adım geri gitti. On yıldan fazla bir süre boyunca alaya aldığı, durmadan yalvarıp yakaran ve her dediğini yapan akrabası olarak değil de gerçek bir erkek olarak, eksiksiz haliyle ilk kez görüp değerlendiriyordu Matías'ı. Hatalarından dolayı ödemekte olduğu bedele bir de onu kaybettiği gerçeğini katarak, bütün o aylar boyunca onu çok düşünmüştü. Matías'ın kişiliğinin eskiden kendisini sıkan yanları, bugün artık az bulunur erdemler olarak görünüyordu. Değişmiş, daha olgun ve sağlam, daha yakışıklı bulmuştu onu.

Juana soğuk çayla sütlü küçük pastalar getirdi onlara ve rododendronların arkasında durarak kulak misafiri olmaya çalıştı. Felipe kapıların arkasından insanları dinleyerek merakını gidermeye çalışıyor diye onu azarladığında hep söylediği gibi, ailenin içindeki konumu dolayısıyla her şeyden haberdar olmalıydı. "Ofelia'nın genç Matías'ın kalbini kırmasına ne gerek vardı? O öyle iyi bir insan ki; böyle bir acıyı çekmeyi hak etmiyor. Düşünsene Felipe yavrum, onun hiçbir şey sormasına vakit kalmadan, bizim kız başından geçenlerin hepsini anlattı. Hem de olduğu gibi, düşünebiliyor musun?"

Matías, Ofelia'nın itiraflarından, sıcaktan ve güllerle yaseminlerin bahçeden gelen bayıltıcı kokusundan bunalmış bir halde mendiliyle yüzündeki terleri silerek, hiç sesini çıkarmadan onu dinliyordu. Ofelia sözünü bitirdiğinde, duygularını toparlaması ve aslında hiçbir şeyin değişmediği sonucuna varması epeyce sürdü, Ofelia hâlâ dünyanın en güzel kadınıydı, kendisinin her zaman sevdiği ve ömrünün sonuna kadar da seveceği tek kadındı o. Mektuplarındaki aynı güzel sözlerle bunu ona söylemeye çalıştı, ama süslü kelimeleri bulamıyordu.

"Lütfen Ofelia, evlen benimle."

"İyi ama daha demin sana söylediklerimi duymadın mı? Çocuğun babasının kim olduğunu bana sormayacak mısın?"

"Önemi yok. Önemli olan tek şey, onu hâlâ sevip sevmediğin."

"O aşk değildi, Matías, ateşli bir tutkuydu."

"Öyleyse bizimle hiç ilgisi yok. Kendine gelmek için zamana ihtiyacın olduğunu biliyorum, gerçi evladını kaybettikten sonra hiç kimsenin kolay kolay kendine gelemeyeceğini tahmin ediyorum, ama sen hazır olduğun zaman ben seni bekliyor olacağım."

Cebinden siyah kadife kaplı o küçük kutuyu çıkardı, yavaşça önündeki çay tepsisinin üstüne bıraktı.

"Kucağımda gayrimeşru çocuğum olsaydı da aynı şeyi söyler miydin?" diye üsteledi Ofelia.

"Elbette söylerdim.

"Sana anlattıklarımın hiçbirine şaşırmadığını tahmin ediyorum, Matías, dedikoduları duymuş olmalısın. Nereye gidersem gideyim kötü şöhretim peşimi bırakmayacak. Bu da senin diplomatik kariyerini ve ayrıca hayatını mahvedecek."

"O benim sorunum."

Juana Nancucheo, rododendronların arkasında dur-

duğu yerden, Ofelia'nın o küçük kadife kutuyu alarak sanki bir Mısır bokböceğine bakıyormuş gibi avucunun içinde dikkatle incelediğini görememiş, yalnızca sessizliği duyabilmişti. Yaprakların arasından başını uzatıp bakmaya cesaret edemedi, ama o sessizlik çok fazla uzuyor gibi gelince, saklandığı yerden çıkarak tepsiyi alıp gitmeye hazırmış gibi karşılarına dikildi. İşte o zaman gördü Ofelia'nın parmağındaki yüzüğü.

Ofelia'yla Matías sessiz sedasız evlenmeye niyetleniyorlardı, ama bunu yapmaları, Isidro del Solar'a göre, suçu kabullenmek anlamına gelirdi. Dahası, kızının düğünü pek çok sosyal borcunu ödemek için harika bir fırsat yaratacağı gibi, Ofelia hakkında dedikodular çıkaran cenabet insanlara da bu vesileyle güzel bir darbe indirmek olurdu. Gerçi kendisi o dedikoduları duymuş değildi, ama kaç kez Birlik Kulübü'nde arkasından gülüyorlarmış gibi gelmişti ona. Düğün için pek az hazırlık yapıldı, çünkü adlarının baş harfleri işlenmiş çarşaflarla sofra örtüleri de dahil olmak üzere nişanlıların her şeyleri bir yıl öncesinden hazırdı. *El Mercurio*'nun sosyete sayfasına gerekli duyuruyu yeniden koydurdular ve terzi kadın, öncekiyle aynı ama çok daha büyük beden olan gelinliği aceleyle hazırladı. Peder Vicente Urbina onları evlendirme şerefini bahşetti; yalnızca onun oradaki varlığı bile Ofelia'ya eski itibarını kazandırmış oluyordu. Birtakım ciddi uyarılar ve sıkı tavsiyelerle çifti kutsal evlilik yeminine hazırlarken, gelinin geçmişi konusuna değinmekten ustalıkla kaçınmıştı, ama Ofelia, olup bitenlerden Matías'ın haberi olduğu ve bu sırrın yükünü ömrünün geri kalanında tek başına üstlenmek zorunda kalmayacağını ona söyleme zevkinden kendini mahrum etmedi. O yükü birlikte taşıyacaklardı.

Ofelia Paraguay'a hareket etmeden önce çocuğunun yattığı o köy mezarlığına bir kez daha gitmek istedi,

Matías da ona eşlik etti. Mezarın üstündeki beyaz haçı düzelttiler, çiçekler bıraktılar ve dua ettiler. "Günün birinde, Katolik Mezarlığı'nda kendi yerimiz olduğunda, gerektiği şekilde bizim yanımızda olsun diye senin bebeğini de oraya alırız," dedi Matías.

Kara yolundan Asunción'a gitmeden önce Buenos Aires'te bir haftalık bir balayı geçirdiler. O birkaç gün, Ofelia'nın Matías'la evlenmekle hayatının en iyi kararını verdiğini sezinlemesine yetmişti. "Onu layık olduğu şekilde seveceğim, ona sadık kalacağım ve onu mutlu edeceğim," diye kendi kendine söz verdi. İnatçı ve öküz kadar sabırlı olan bu adam, karısını kucağına alarak onca titizlik ve masrafla hazırlanmış olan evinin eşiğinden içeri nihayet adım atabildi. Karısı beklediğinden daha ağırdı, ama o güçlü bir adamdı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Geri dönüşler ve kökler

IX

1948-1970

"Her insanın
hakkı olacak
toprağa ve hayata,
ve böyle kazanılacak yarının ekmeği..."

Pablo Neruda,
"Ekmeğe şiir", *Odas Elementales*

1948 yazında Dalmau ailesinde, on yıl boyunca sürecek yeni bir âdet başlamıştı. Roser'le Marcel, şubat ayında, sahilde kiraladıkları küçük bir eve gidiyorlar, o arada Víctor, işleri onlarsız yürümediği için hiç tatil yapamadıklarıyla böbürlenen aynı çevredeki Şilili kocaların çoğu gibi, şehirde kalıp çalışıyor ve hafta sonları onlara katılıyordu. Roser'e göre, Kreol maçoluğuna özgü bir başka deyişti bu da, o kocalar keyfini çıkarabilecekleri yaz bekârlığının getirdiği özgürlükten nasıl vazgeçebilirlerdi ki? Víctor'un bir ay boyunca hastaneden ayrı kalması hoş olmazdı, ama onun asıl nedeni, kumsalın Argelès-sur-Mer'deki sığınmacı kampıyla ilgili kötü anılarını aklına getirmesiydi. Bir daha kuma basmamaya ye-

minliydi. Tam da o şubat ayında Víctor, Pablo Neruda'nın kendisini Şili'ye göç edecekler arasından seçmekle yaptığı iyiliğin karşılığını vermek için bir fırsat yakalamıştı. Şair, Cumhuriyet yönetiminin senatörüydü ve cumhurbaşkanıyla çatışma halindeydi, oysa cumhurbaşkanı iktidara geçerken Komünist Parti onu desteklemişti. Neruda, "siyaset mutfağının ürünü" olarak tanımladığı o adama hakaretler yağdırmaktan çekinmiyor, ona hain gözüyle bakıyor, "gözünü kan bürümüş küçük bir vampir" olduğunu söylüyordu. Hükümet tarafından hakaretler ve iftiralarla suçlanarak senatörlükten azledilmişti ve polis peşine düşmüştü.

Çok geçmeden yasadışı ilan edilecek olan Komünist Parti yöneticilerinden iki kişi, Víctor'la konuşmak üzere hastaneye geldiler.

"Bildiğiniz gibi, bizim yoldaş Neruda için tutuklama emri çıkarıldı," dediler ona.

"Bugün gazetede okudum. İnanmakta zorlanıyorum."

"Yeraltında gizlenirken onu saklamak gerekiyor. Bu durumun yakında halledileceğini umuyoruz, ama eğer öyle olmazsa bir şekilde onu ülkeden çıkarmamız gerekecek."

"Ben nasıl yardımcı olabilirim?" diye sordu Víctor.

"Bir süreliğine onu evinize alarak, ama uzun sürmeyecektir. Polisten kurtulmak için adresini sık sık değiştirmek zorundayız."

"Elbette olur, benim için şereftir."

"Kimsenin haberi olmamalı, söylememe gerek yok."

"Karımla oğlum tatildeler. Evde yalnızım. Orada güvende olur."

"Yardım ve yataklık etmek suçundan başınızın derde girebileceği konusunda sizi uyarmak zorundayız."

"Ziyanı yok," dedi Víctor ve onlara adresini verdi.

İşte böylelikle Pablo Neruda'yla Arjantinli ressam eşi Delia del Carril, iki hafta boyunca Dalmau'ların evinde kalarak gizlendiler. Víctor onlara kendi yatağını verdi, bardaki aşçı kadının pişirdiği yemekleri, komşuların dikkatini çekmemek için küçük kaplar içinde onlara taşıyordu. Yemeklerinin Winnipeg'den geliyor olması, şairin gözünden kaçmayan bir rastlantıydı. Ayrıca ona gazeteler, kitaplar ve onu sakinleştiren tek şey olan viski de götürmek ve ziyaretler sınırlı olduğundan onunla sohbet ederek neşelendirmek de gerekiyordu. Neruda iyi yaşamasını bilen biriydi ve tam bir cemiyet adamıydı, dostlarına ihtiyacı vardı, hatta polemik savaşlarında kılıç sallayabilmek için ideolojik hasımlarına bile ihtiyaç duyuyordu. O daracık alandaki bitmek bilmeyen gece oturmalarında, 1939 yılının o uzak Ağustos günü şairin Bordeaux Limanı'nda gemiye bindirdiği sığınmacıların ve daha sonraki yıllarda Şili'ye peyderpey gelen sürgündeki İspanyol erkeklerle kadınların kimler olduğunu, Víctor'la birlikte ana hatlarıyla gözden geçirmişlerdi. Víctor, yalnızca vasıflı işçileri seçme emrine uymaya yanaşmayarak sanatçı ve aydınları da seçmekle Neruda'nın ülkeyi bir yetenek, bilgi ve kültür bolluğuyla zenginleştirdiğini anlattı ona. Aradan daha on yıl geçmeden biliminsanlarının, müzisyenlerin, ressamların, yazarların, gazetecilerin isimleri duyulmaya başlamıştı bile, hatta aralarında Şili'nin tarihini başlangıcından itibaren yeniden yazmak gibi devasa bir işin hayalini kuran bir tarihçi de vardı.

Evde kapalı kalmak Neruda'yı çıldırtıyordu. Dört duvar arasında, hiç yorulmak bilmeden, kafese kapatılmış vahşi bir hayvan gibi durmadan volta atıyordu; pencereden dışarı bile bakamazdı. Onu yalnız bırakmamak için her şeyden, hatta sanatından bile vazgeçmiş olan karısı onu içeride zor zaptedebiliyordu. O dönemde şair

sakal bırakmıştı ve öfke içinde *Lirik Şiirler*'ini yazmakla vakit geçiriyordu. Gördüğü konukseverliğin karşılığı olarak, o kendine özgü melankolik tonlamasıyla, eski şiirlerini ve daha tamamlanmamış dizelerini okuyordu; Víctor'a ömrünün sonuna kadar sürecek olan şiir sevgisini o dizeler bulaştırmıştı.

Bir gece, o saatte yaz sıcağıyla ortalık hâlâ kaynadığı halde ellerinde koyu renkli paltolar ve şapkalarla, tanımadıkları iki kişi, önceden haber vermeden geldiler. Dedektiflere benziyorlardı, ama partiden yoldaşlar olduklarını söylediler ve daha fazla bir açıklama yapmadan konuk çifti alıp başka bir yere götürdüler, üst başlarını ve daha yeni tomurcuklanmaya başlayan şiirlerini iki valize koymaya zor bela vakit bulabilmişlerdi. Onları görmeye nereye gidebileceğini Víctor'a söylemeye de yanaşmadılar, ama sığınacak yer bulmak zor olduğundan belki de onları yeniden evinde misafir edebileceği konusunda uyardılar. Kaçağın izini süren beş yüzden fazla polis görevlendirilmişti. Víctor, gelecek hafta ailesinin yazlıktan döneceğini ve evinin artık güvenli bir yer olmayacağını söyledi onlara. Aslında yuvasının huzuruna yeniden kavuşmakla rahat bir nefes almıştı. Konuğu, o muazzam varlığıyla evin en uzak köşesine kadar her yerini işgal etmişti.

Aradan on üç ay geçtikten sonra, şairin güneydeki sıradağların geçitlerinden at sırtında kaçmasını iki arkadaşıyla birlikte organize etmek kendisine düştüğünde Víctor onu yeniden görecekti. Dağlı köylüler gibi koca sakalıyla tanınmayacak haldeki Neruda, polis peşini bırakmayıp hemen arkalarından takip ederken, bütün o süre boyunca dostlarının ve partideki yoldaşlarının evlerinde gizlenmişti. Sınıra yaptıkları o yolculuk da, tıpkı onun şiirleri gibi, Víctor'un belleğinde silinmez izler bırakacaktı. Buz gibi soğuk ormanlardan, bin yıllık ağaçlardan,

dağlardan ve sulardan oluşan o muhteşem manzaranın içinde at sürdüler; her yerden akan sular, yaşlı ağaçların gövdeleri arasından incecik dereler halinde süzülüyor, gökyüzünden aşağı çağlayanlar oluşturarak akıyor, yolcuların yürekleri ağızlarına gelerek aşmak zorunda kaldıkları çağıltılı ırmaklardan aşağı akarken önlerine ne gelirse sürüklüyordu. Aradan yıllar geçtikten sonra Neruda o yolculuğu anılarında şöyle hatırlayacaktı: "O sınırsız yalnızlığın, o yeşil ve beyaz sessizliğin içinde her birimiz zorlukla ilerliyorduk. [...] Her şey, aynı zamanda hem göz kamaştırıcı ve gizemli bir doğa parçasıydı hem de soğuk havanın, karların ve peşimizdekilerden kaçıyor olmamızın giderek artan tehlikesini taşıyordu."

Víctor, yaylalı sığırtmaç köylülerin yola devam etmek üzere yedek atlarla bekledikleri sınırda onunla vedalaştı. "Hükümetler gelir geçer, şairler kalır, Don Pablo. Siz şanınız ve şerefinizle geri döneceksiniz. Bu dediklerimi unutmayın," dedi onu kucaklayarak.

Neruda, dış görünüm olarak oldukça benzediği büyük Guatemalalı romancı Miguel Ángel Asturias'ın pasaportuyla Buenos Aires'ten çıkacaktı, her ikisi de "*uzun burunlu, yüzleri ve bedenleri dolgun*" adamlardı. Paris'te Pablo Picasso tarafından kardeş gibi karşılanacak ve Barış Konferansı'nda saygıyla anılırken, Şili hükümeti, basına o adamın Pablo Neruda'nın benzeri olan bir sahtekâr olduğu, gerçeğinin Şili'de bulunduğu ve gizlendiği yeri polisin saptadığı açıklamasını yapacaktı.

Marcel Dalmau Bruguera'nın on yaşını bitirdiği gün, büyükannesi Carme'nin, gideceği yeri bulana kadar dünyanın yarısını dolaşmış olan mektubu geldi. Annesiyle babası çocuğa ondan bahsetmişlerdi, ama resmini hiç görmemişti, İspanya'daki o efsanevi aileyle ilgili ola-

rak anlatılanlar onun kafasındaki gerçeklerden o kadar uzaktı ki, biriktirdiği inanılmaz korku ve fantezi romanlarıyla aynı kategoride sınıflandırmıştı onları. Marcel o yaşında Katalanca konuşmaya yanaşmıyor, bir tek Winnipeg Barı'ndaki yaşlı Jordi Moliné'yle konuşuyordu bu dili. İnsanlığın geri kalanıyla abartılı bir Şili şivesiyle İspanyolca konuşuyor ve annesinden okkalı bir tokat yemesine neden olan kaba bir dil kullanıyordu, ama bu özelliğinin dışında ideal bir çocuktu Marcel: derslerini, okula gidip gelmeyi, giyinmeyi ve sıklıkla da yemeklerini kendi başına hallediyordu, hatta dişçi ya da berberden randevu alma işini bile kendisi üstleniyordu. Sanki kısa pantolon giymiş bir yetişkindi.

Bir gün okuldan dönüşte posta kutusundaki mektupları aldı, uzaylılar ve doğa harikalarıyla ilgili kendi haftalık dergisini ayırdı ve geri kalanları antredeki küçük masanın üstüne bıraktı. Evde kimsenin olmamasına alışkındı. Annesiyle babasının mesai saatleri öngörülemediğinden, daha beş yaşındayken kapının anahtarını ona vermişlerdi, altı yaşından beri de tramvaya ve otobüse tek başına biniyordu. İri kemikli ve uzun boyluydu, belirgin yüz hatları, dalgın bakışlı kara gözleri, briyantinle zorla bastırılan sert saçları vardı. Saçlarını tango şarkıcıları gibi taramasının yanı sıra, Víctor Dalmau'nun ölçülü hareketlerini ve ayrıntılara girmeden kısa konuşma eğilimini taklit ediyordu. Onun babası değil, amcası olduğunu biliyordu, ama bu bilgi, gece yarısı bir motosikletten inip umutsuz durumdaki bir kalabalığın içinde kaybolmuş olan o büyükannenin efsanesi kadar önemsizdi. Eve ilk önce elinde bir doğum günü pastasıyla Roser geldi, az sonra da hastanedeki nöbetinde otuz saat çalışmış olan Víctor, ama çocuğun üç yıldan beri hayalini kurduğu hediyeyi getirmeyi unutmamıştı. "Bu profesyonel bir mikroskop, büyük boy olanlardan, evlenene kadar seni idare

eder," diye şakalaştı Víctor, onu kucaklayarak. Sevgisini göstermekte annesinden daha açıktı, hem de çok daha uysal; annesini bir şeye razı etmek imkânsızdı, oysa babasına canının istediğini yaptırmak için bir sürü numara biliyordu.

Akşam yemeğinin üstüne pastayı da kestikten sonra çocuk gelen postayı mutfağa götürdü. "Vay canına! Bu Felipe del Solar'dan geliyor. Onu aylardan beri görmedim," dedi Víctor, zarfın üstünde gönderenin adını görünce. Del Solar avukatlık bürosunun amblemini taşıyan büyük bir zarftı bu. İçindeki notta, Felipe, o günlerden birinde beraber yemek yemek üzere buluşmalarının vaktinin geldiğini yazıyor ve ekli mektubu iletmekte geciktiği için özür diliyordu, o mektup onun eski oturduğu eve gitmişti ve eline geçene kadar oradan oraya dolaşmıştı, çünkü artık kendisi golf kulübünün karşısındaki bir apartmanda oturuyordu. Aradan bir dakika geçtikten sonra Víctor'un attığı çığlığı duyunca karısıyla oğlu irkildiler, onun sesini yükselttiğini o güne kadar hiç duymamışlardı. "Bu annemden! Hayattaymış!" dedi ve bir hıçkırıkla sesi kesildi.

Bu haber Marcel'i pek az ilgilendirmişti, büyükannenin yerine uzaylılarından biri ortaya çıkmış olsaydı tercih ederdi, ama yola çıkacaklarını haber verdiklerinde fikrini değiştirdi. Artık o andan itibaren her şey Carme'yle buluşmak üzere yapılan hazırlıklarla ilgiliydi: cevap beklemeden gidip gelen mektuplar, havada kesişen telgraflar, programlarından Roser'in dersleriyle konserlerinin ve Víctor'un hastanedeki işlerinin silinmesi gibi şeyler. Kimse Marcel'le ilgilenmiyordu; dirilen büyükanne, gerekirse okulda bir yıl kaybetmesine değiyordu. Peru Havayolları'nın bir uçağıyla yolculuk yaparak New York'a varmadan önce beş yerde aktarma yaptılar, oradan gemiyle Fransa'ya, Paris'ten Toulouse'a trenle, en sonunda

da dağların arasından yılan gibi kıvrılan bir yoldan otobüsle Andorra Prensliği'ne gittiler. Üçü de daha önce uçağa binmemişti ve bu deneyim Roser'in hayattaki tek zayıf noktasının ortaya çıkmasına yaramıştı: Yükseklikten korkuyordu. Gündelik hayatında, diyelim son katın balkonundan aşağı bakmak gibi bir durumda, herhangi bir acıya katlanmasını ve hayatta kalma çabasını sağlayan aynı güçlü azimle yükseklik korkusunu gizliyordu. Dişini sıkıp yaygara koparmadan bir şeyin üstesinden gelmek onun prensibiydi, ama uçakta sinirleri ve dengesi bozulmuştu. Kocasıyla oğlu elini tutup onu teselli etmek, oyalamak, havadaki geçmek bilmeyen saatler boyunca kusarken onu tutmak ve zorlukla yürüyebildiği için her bir aktarmada neredeyse kucakta taşımak zorunda kalmışlardı. Bu uzun ve tehlikeli yolculukta Antofagasta'dan sonraki ikinci duraklama limanı olan Lima'ya vardıklarında, Víctor karısının ne kadar kötü bir durumda olduğunu görünce onu kara yolundan gerisingeriye eve yollayıp kendisi Marcel'le birlikte yola yalnız devam etmeye karar vermişti, ama Roser o her zamanki azimkârlığıyla ona karşı geldi. "Cehenneme bile gidecek olsam uçacağım. Artık bundan bahsetmeyelim." Ve New York'a kadar korkudan titreyerek, kâğıt torbalara kusarak yola devam etti. Antrenman yaptığını düşünüyordu, çünkü artık kıvamına gelmekte olan eski müzik orkestrası projesi gerçekleşecek olursa gelecekte uçakla seyahat etmesi gerekeceğini biliyordu.

Carme, Andorra la Vella Otobüs Terminali'nde bekliyordu onları, bir bankta baston yutmuş gibi dimdik oturmuş her zamanki gibi sigara içiyordu, ölüleri, kayıpları ve İspanya için tuttuğu yas kıyafetindeydi, başında acayip bir şapka vardı, kucağındaki torbanın içinden küçük beyaz bir köpek başını çıkarmış bakıyordu. Birbirlerini tanımaları kolay oldu, çünkü ayrı oldukları on yıl

içinde üçü de fazla değişmemişti. Roser aynı eskisi gibiydi, ama kendisine çok yakışan bir tarz edinmişti, iyi giyimli, makyajlı ve kendinden emin görünen bu kadının karşısında Carme kendini biraz çekingen hissetti. Onu en son, korkunç bir gecede, bir motosikletin sepetinde o gebe haliyle bitkin düşmüş otururken ve soğuktan tir tir titrerken görmüştü. Gözyaşı dökecek kadar duygulanan tek kişi Víctor oldu; iki kadın sanki daha bir gün önce görüşmüşler, sanki huzur içindeki hayatlarında savaş ve sürgün gibi şeyler önemsiz olaylarmış gibi, birbirlerini yanaklarından öperek selamlaştılar. "Sen Marcel olmalısın. Ben senin *àvia*'nım.[1] Karnın aç mı?" şeklinde oldu büyükannenin torununu selamlaması ve ondan yanıt beklemeden, köpeğin ekmeklerle paylaştığı o mucizevi torbasından bir çörek çıkararak çocuğa uzattı. Marcel, *àvia*'nın yüzündeki kırışıkların karmaşık coğrafyasını, nikotinden sapsarı olmuş dişlerini, kuru otlar gibi şapkasından dışarı taşan kırlaşmış sert saçlarını, eklem romatizmasından çarpılmış parmaklarını büyülenmiş gibi inceledi, kafasında antenleri olsaydı Marslılarından biri olabileceğini düşünüyordu.

Yirmi yıllık eski püskü bir taksi, öksüre tıksıra, dağlar arasına kakılmış bir şehre götürdü onları, Carme'ye bakılırsa, o dönemde hemen hemen kazançlı tek uğraşlar olan casusluk ve kaçakçılığın başkentiydi burası. Kendisi bunlardan ikincisiyle uğraşıyordu, çünkü casuslukta insanın Avrupa güçleriyle ve Amerikalılarla iyi bağlantıları olması gerekiyordu. 1945'te sona eren İkinci Dünya Savaşı'ndan beri aradan dört yıldan fazla zaman geçmişti, yerle bir olan şehirler açlıktan ve yıkıntılardan kurtulup kendilerine gelmeye çalışıyordu ama yerlerinden yurtla-

1. (Katalanca) Büyükanne. (Ç.N.)

rından edilmiş ve hâlâ dünyada kendilerine bir yer bulmaya çalışan insanlar ve sığınmacılar vardı. Carme'nin anlattığına göre Andorra savaş boyunca bir casus yuvası olmuştu, şimdi de soğuk savaş döneminde yine öyleydi. Burası, Almanlardan kaçanlar, özellikle de Yahudiler ve firari mahpuslar için eskiden bir kaçış yoluydu, bunlar kimi zaman kılavuzları tarafından ihanete uğruyorlar ve üzerlerinde taşıdıkları parayı ve mücevherleri almak amacıyla sonunda ya öldürülüyor ya da düşmana teslim ediliyorlardı. "Birdenbire zengin olan pek çok çoban var ve her yıl buzlar eridikçe bilekleri tellerle bağlı cesetler çıkıyor ortaya," dedi sohbete katılan taksi şoförü. Savaştan sonra, Güney Amerika'da gidilebilecek yerlere doğru kaçmakta olan Alman subayları ve Nazi sempatizanları Andorra'dan geçip gitmişlerdi. İspanya'dan geçmeyi ve Franco'dan yardım almayı umuyorlardı ama o pek ender yardımcı oluyordu onlara. "Kaçakçılığa gelince, hiç yok gibi bir şey: tütün, alkol ve o tür ufak tefek şeyler, hiçbir tehlikesi yok," diye ekledi Carme.

Carme'nin hayatını kurtaran köylü çiftle paylaştığı rüstik eve yerleştikten sonra, nefis bir nohutlu tavşan yahnisinin ve iki testi kırmızı şarabın ikram edildiği sofraya oturarak birbirlerine son on yıl içinde yaşadıkları maceraları anlattılar. Geri çekilme sırasında, büyükanne yola devam edecek gücü kendinde bulamadığına ve sürgün düşüncesinin dayanılmaz olduğuna karar verdiğinde, geceleyin onlardan uzak bir yerde soğuktan ölmek üzere Roser'le Aitor Ibarra'yı bırakıp kaçmıştı. Hiç istemediği halde, ertesi sabah her yanı uyuşmuş ve açlıktan karnı zil çalarak, ama arzu ettiğinden çok daha canlı bir halde uyanmıştı. Hiç kımıldamadan orada yatmayı sürdürmüştü, o arada etrafında gördüğü ve düşmandan kaçmakta olan insanlar kendilerini zorla sürükleyerek ilerlerken sayıları gitgide azalıyordu, sonunda akşam hava

kararırken buz gibi soğuk toprağın üstünde bir salyangoz gibi dertop olmuş bir halde kendini yapayalnız bulmuştu. Dediğine göre, pek hatırlamıyordu ama ölmenin zor olduğunu ve ölümü çağırmanın korkaklık olduğunu anlamıştı. Kocası ölmüştü, belki iki oğlu da öyle, ama Roser ile karnında taşıdığı ve Guillem'den olma çocuğu hayattaydılar; bunun üzerine yola devam etmeye karar vermişti ama artık ayağa kalkamıyordu. Kısa bir süre sonra, sığınmacıların peşinden ortalığı koklayarak ilerlerken yolunu kaybetmiş bir yavru köpek yaklaşmıştı yanına, kendisini ısıtsın diye büzülerek yanına yatmasına izin vermişti. İşte o hayvan kurtuluşu olmuştu. Bir-iki saat sonra, ürünlerini geride kalmış sığınmacılara satıp eve dönmeye hazırlanmakta olan köylü bir çift, köpeğin inlemelerini duyarak çocuk ağlaması sanmıştı. Böylece Carme'yi bulmuşlar ve ona yardım etmişlerdi. Onların evinde kalırken, büyük bir çabayla toprağı ekip biçerek azıcık ürün alıyorlardı, sonunda ailenin en büyük oğlu gelip onları alarak Andorra'ya götürmüştü. Ellerinde ne varsa İspanya'yla Fransa arasında kaçakçılığını yaparak, hatta fırsat çıktığında insanları bile kaçırarak geçirmişlerdi savaşı.

"Bu aynı köpek mi?" diye sordu Marcel, dizlerinin arasında duran köpeğe bakarak.

"Ta kendisi. On iki yaşında falan olsa gerek, daha da çok yaşayacak. Adı Gosset."

"O bir köpek adı değil ki. Katalanca köpek demek."

"O ad yeterli, başkasına ihtiyacım yok," diye karşılık verdi büyükanne, sigarasından çektiği iki nefes arasında.

Carme, dünyada ailesinden son kalan yakınlarına katılmak üzere göç etmeye karar verene kadar aradan bütün bir yıl geçecekti. Haritanın güneyinde upuzun bir solucan gibi görünen Şili hakkında hiçbir şey bilmedi-

ğinden, kitaplardan araştırmaya ve sorguya çekebileceği herhangi bir Şililiyi tanıyıp tanımadıklarını orada burada sormaya koyulmuştu, ama o günlerde yolu Andorra'ya düşmüş hiçbir Şilili yoktu. Onu yanlarına alan ve uzun yıllardan beri birlikte yaşadıkları köylü çiftle olan dostluğu, bir de yanında yaşlı bir köpekle, hiçbir deneyimi olmadan, gezegenin yarısını aşma korkusu durduruyordu onu. Şili'yi sevemeyecek olmaktan korkuyordu. "Jordi Amcam aynı Katalonya gibi olduğunu söylüyor," diye yatıştırıyordu onu Marcel, mektuplarından birinde.

Bir kez kararını verdikten sonra dostlarıyla vedalaştı, derin bir nefes alarak aklındaki bütün kaygıları kafasından çıkarıp attı, maceranın keyfini çıkarmaya hazırdı artık. Kuçu kuçusu torbasında, yedi hafta boyunca hem karada hem denizde yolculuk etti, hiç acele etmiyor, ülkeleri gezip görmek, başka manzaraları ve dilleri değerlendirmek, egzotik yemekleri tatmak ve yabancı âdetleri kendininkilerle kıyaslayabilmek için kendine zaman tanıyordu. Başka bir boyutun içine nüfuz ederek, bildiği geçmişten günbegün uzaklaşıyordu. Öğretmenlik yıllarında dünyayı öğrenmiş ve öğretmişti, şimdiyse ne ders kitaplarında anlatılanlara ne de fotoğraflardakilere benzediğini görüyordu; çok daha karmaşık ve renkliydi dünya ve daha az korkutucuydu. İzlenimlerini köpeğine anlatıyor ve anılarıyla birlikte bir okul defterinin içine yazıyordu, hani daha sonra belleği zayıflarsa diye önlem almak için. Olayları güzelleştiriyordu, çünkü hayatın nasıl anlatılıyorsa öyle olduğunun bilincindeydi, önemsiz şeyleri yazmaya ne gerek vardı ki? Bu uzun gezinin son aşaması, ailesinin 1939 yılında Pasifik'te yaptığı aynı gemi yolculuğu oldu. Oğlu, onca belayı atlattıktan sonra hak ettiği gerekçesiyle, ona birinci mevki bir bilet parası yollamıştı, ama o daha rahat edeceği turist mevkisinde yolculuk etmeyi tercih etmişti. Savaş ve kaçakçılıkla ge-

çirdiği onca yıl onu son derece ihtiyatlı bir insan haline getirmişti, ama yabancılarla sohbet etmeye niyetliydi; çünkü insanların konuşmaktan hoşlandıklarını fark etmişti, dostlar edinip pek çok şeyi öğrenmek için bir-iki soru sormak yeterliydi.

Yolculuk, yaşlılığın bazı sıkıntılarını çekmekte olan Gosset'i giderek gençleştiriyordu, Şili kıyısına yaklaşırlarken sanki başka bir köpek olup çıkmıştı, daha uyanıktı ve üstünde daha az kokarca kokusu vardı. Valparaíso Limanı'nda Víctor, Roser ve Marcel büyükanneyle köpeğini karşıladılar. Yanlarında, kendisini "Jordi Moliné, kulunuz hanımefendi," diye tanıtan koca göbekli, konuşkan bir beyefendi de vardı. Bu güzel ülkenin en iyi taraflarını ona göstermeye hazır olduğunu da sözlerine Katalanca olarak ekledi. "Biliyor musunuz hemen hemen aynı yaştayız. Ben de dulum," diye de ilave etti, biraz da çapkın bir edayla. Santiago'ya giden trende Carme, o büyükamcanın rolünün ne olduğunu, adamın görevlerini doğru düzgün yerine getirdiğini, torununun nasıl onun barının müdavimlerinden olduğunu, evde yalnız kalmamak için nasıl hemen her gün ödevlerini yapmak üzere oraya gittiğini öğrendi. Víctor geceleri artık Winnipeg'de çalışmıyor, San Juan de Dios Hastanesi'nde kardiyolog olarak görev yapıyordu, Roser de bara sık gitmiyordu ama dostluk, yiyecek ve içki karşılığında hesapları tutan emekli bir muhasebecinin defterlerini uzaktan kontrol ediyordu.

Carme, en sonunda Elisabeth Eidenbenz sayesinde kavuşmuştu yakınlarına; Viyana'ya yerleşen Elisabeth, her zaman üstlendiği kadınlarla çocuklara yardım etme görevine bu kez kendini tamamen adamıştı. Şehir ağır bir bombardımana uğramıştı ve savaşın sona ermesinden az sonra Elisabeth oraya geldiğinde, açlıktan kırılan halk çöpleri eşeleyerek yiyecek arıyordu, kayıp yüzlerce çocuk

bir zamanlar imparatorluğun en güzel şehirlerinden biri olan bu yerdeki yıkıntıların arasında fareler gibi yaşıyordu. Elisabeth, 1940 yılında, Fransa'nın güneyindeyken, terk edilmiş Elna malikânesinde örnek bir doğumevi açma projesini gerçekleştirmişti, rahatça doğum yapabilsinler diye gebe kadınları burada barındırıyordu. Önceleri toplama kamplarından çıkan sığınmacı İspanyol kadınlar gelseler de, sonradan Yahudiler, Çingeneler ve Nazilerden kaçan başka kadınlar da gelmeye başlamıştı. Kızıl Haç'ın koruması altındaki Elna Doğumevi'nin tarafsız kalması ve siyasi kaçaklara yardım etmekten kaçınması gerekiyordu, ama Elisabeth, denetimlere rağmen yönetmeliğe kulak asmıyordu, bu da Gestapo'nun 1944'te doğumevini kapatmasına yol açmıştı. O zamana kadar altı yüzden fazla çocuğu kurtarabilmişti.

Carme Andorra'dayken, Elisabeth'in sayesinde oğlunu nasıl dünyaya getirdiğini anlatan bu talihli annelerden birini tesadüfen tanımıştı. İşte o zaman, o hemşirenin adını, sınırı geçmeyi başarabilirlerse Fransa'da ailesinin bağlantı kurması gereken kişinin adıyla özdeşleştirmişti. Kızıl Haç'ın bir ofisinden ötekine, bir ülkeden diğerine mektuplar yazmış, bürokrasi engellerini aşarak Avrupa'nın çeşitli yerlerine ulaşan inatçı bir yazışma aracılığıyla Elisabeth'in Viyana'daki adresini bulmayı başarmıştı; o da oğullarından hiç değilse birinin, Víctor'un, hayatta olduğunu ve Roser'le evlendiğini, onun da Marcel adında bir oğlu olduğunu ve üçünün de Şili'de bulunduklarını mektup yoluyla bildirmişti Carme'ye. Onları nasıl arayacağını bilmiyordu, ama Roser Argelès-sur-Mer'den ayrıldığında kendisini yanlarına alan aileye mektup yazmıştı. Londra'da yaşamakta olan o Quaker aileyi bulmak biraz zor olmuştu. Roser'in ellerindeki tek adresinin yazılı olduğu zarfı bulmak için tavan arasını didik didik aramak zorunda kalmışlardı, o adres Felipe

del Solar'ın Santiago'daki eviydi. Ve böylelikle Elisabeth Eidenbenz, yıllar süren bir gecikmeyle Dalmau ailesini bir araya getirmişti.

Roser, diplomatlıktan emekli olup kendini tamamen müzik tutkusuna adamış olan eski Venezuela büyükelçisi ve yakın dostu Valentín Sánchez tarafından bir kez daha davet edilmiş olarak, altmışların ikinci yarısında Caracas'a gitti. *Winnipeg* gemisi Şili'ye vardığından beri aradan geçen yirmi beş yıl içinde, İspanyol sığınmacıların çoğu gibi, o ülkede doğan herhangi birinden daha fazla Şilili olmuştu Roser; o insanlar yalnızca vatandaş olmakla kalmamışlar, içlerinden pek çoğu Pablo Neruda'nın toplumun üstündeki uyuşukluğu atmaları hayalini gerçekleştirmişti. Bir zamanlar onlara karşı bir muhalefet olduğunu artık hiç kimse hatırlamıyor, Neruda'nın Şili'ye davet ettiği o insanların ülkeye ne kadar muazzam bir katkıda bulunduğunu kimse inkâr etmiyordu. Roser'le Valentín Sánchez, yıllarca planlar yaptıktan, uzun uzun yazıştıktan ve çeşitli yolculuklar yaptıktan sonra, Venezuela topraklarından oluk oluk fışkıran bitmek bilmez bir hazine olan petrolün himayesi altında, kıtadaki ilk eski müzik orkestrasını kurmayı başarmışlardı; Valentín Sánchez Avrupa'yı dolaşarak değerli çalgıları satın alır ve bilinmedik notaları eşeleyip gün yüzüne çıkarırken, Roser de Santiago'daki Müzik Okulu'nda Dekan yardımcısı olarak yeni görevinin getirdiği koşullara uygun olarak sıkı bir elemeden geçirdiği yorumcuları seçiyordu. Bu ütopik orkestranın bir parçası olma beklentisiyle çeşitli ülkelerden gelen adaylar hiç eksik olmuyordu. Şili böyle bir iş için gereken olanaklardan yoksundu; kültür konusunda ülkenin daha başka öncelikleri vardı ve Roser'in bu projeye karşı ilgi uyandırmayı başar-

dığı sayılı zamanlarda ya bir deprem oluyordu ya da hükümet değişiyor ve her şey suya düşüyordu. Oysa Venezuela'da, gerekli adımlar ve bağlantılarla her hayalin gerçekleştirilmesi mümkündü, Valentín Sánchez'deyse nüfuz ve etkili ilişkilerden bol bir şey yoktu, çünkü diktatörlükler, askerî darbeler, demokrasi denemeleri arasında ve kişisel dostlarından birinin başında bulunduğu şimdiki uzlaşmacı hükümet zamanında hiçbir aksilikle karşılaşmadan su yüzünde kalabilmiş az sayıdaki siyasetçiden biriydi. Ülkesi, kıtada Şili dışında başka ülkelerde olduğu gibi Küba Devrimi'nden esinlenen bir gerilla savaşıyla karşı karşıyaydı, Şili'deyse savaşçı olmaktan çok kuramsal olan bir devrimci hareket yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaktaydı. Bunların hiçbiri, ne ülkenin refahını, ne de Venezuelalıların ne kadar eski olursa olsun, müziğe olan sevgisini etkileyebiliyordu. Valentín sık sık Şili'ye gidiyordu; Santiago'da aklına estikçe gidip kalmak üzere açık tuttuğu bir dairesi vardı. Roser gidip onu Caracas'ta ziyaret ediyor ve ikisi birlikte orkestranın işleri için Avrupa'da dolaşıyorlardı. Roser, sakinleştirici hapların, uyuşturucuların ve cinli içkilerin yardımıyla uçağa binmeyi öğrenmişti.

Onların bu dostluğu Víctor Dalmau'yu kaygılandırmıyordu, çünkü karısının erkek arkadaşı açık seçik eşcinseldi, ama farazi bir sevgilinin varlığını sezinliyordu. Roser Venezuela'dan her dönüşünde daha bir gençleşmiş oluyordu, yepyeni giysiler, cariyeleri hatırlatan esanslar ya da ince bir zincirle boyna asılan altın bir kalp türünden göze çarpmayan herhangi bir takı getiriyordu, kişisel harcamalar konusunda eli sıkı olan Roser'in kendine satın almayacağı bir şeydi bu. Víctor için en açık belirti, onun tazelenmiş şehveti oluyordu, sanki onunla yeniden bir araya geldiğinde başkasından öğrendiği akrobatik bir hareketi uygulamak ya da kabahatinin kefaretini öde-

mek ister gibiydi. Paylaştıkları o rahat ilişki içinde kıskançlığa kapılmak gülünç olurdu, ilişkileri o kadar rahattı ki Víctor'un tanımlaması gerekse arkadaş olduklarını söyleyebilirdi. Annesinin dediği bir sözün ne kadar doğru olduğunu şimdi anlıyordu: kıskançlık pirelerden daha çok kaşındırır insanı, derdi annesi. Eş rolünü oynamak Roser'in hoşuna gidiyordu. Víctor'un hâlâ Ofelia del Solar'a âşık olduğu yoksulluk zamanlarında, Roser ona sormadan aylık taksitlerle iki tane alyans satın almış ve boşanana kadar bunları takmalarını istemişti. Aralarında ta baştan yapmış oldukları doğruyu söyleme anlaşmasına uyarak Roser'in âşığından söz etmesi gerekiyordu, ama o, arada bir hayırlı bir suskunluğun yararsız bir doğrudan daha değerli olduğunu ileri sürerdi hep; Víctor da bu ilkeyi sıradan ayrıntılarda uyguladığına göre sadakatsizlik durumunda haydi haydi öyle yapacağı sonucuna varmıştı. Onlar şartlar gerektirdiği için evlenmişlerdi, ama yirmi altı yıldır evliydiler ve Hindistan'da yapılan evliliklerde olduğu gibi huzurlu bir kabullenmeden daha fazla bir duyguyla seviyorlardı birbirlerini. Marcel on sekiz yaşını bitireli epey olmuştu ve aralarında varmış oldukları anlaşmaya göre o güne kadar bir arada kalma sözünün sonu anlamına gelen o yaş günü, ayrılmayı erteleye erteleye sonunda hiç ayrılmayacakları beklentisiyle, birbirlerine besledikleri sevgiyi ve bir süre daha evli kalma niyetlerini pekiştirmekten başka bir işe yaramamıştı.

Geçen yıllarla birlikte, kişilik açısından değil ama zevkler ve garip huylar bakımından gitgide birbirlerine benziyorlardı. Pek az tartışma nedenleri vardı, kavga nedeniyse hiç yoktu, temel konularda aynı fikirdeydiler ve her biri kendini ötekinin yanında o kadar rahat ve hoşnut hissediyordu ki sanki tek başınaymış gibi oluyordu. Birbirlerini o kadar derinliğine tanıyorlardı ki sevişmek, her ikisini de doyuma ulaştıran kolay bir dans gibiydi.

Aynı rutini tekrarlamak değildi mesele, çünkü Roser sıkılırdı ve Víctor da bunu biliyordu. Yataktaki çıplak Roser, sahnedeki o zarif ve ölçülü kadından ya da Müzik Okulu'ndaki sert hocadan çok farklıydı. Ekonomik ya da duygusal hiçbir sorun yaşamadan geçirmekte oldukları bu olgunluk yıllarındaki huzurlu yaşantıya en sonunda varana kadar, hayatın pek çok iniş çıkışlarını birlikte atlatmışlardı. Yalnız yaşıyorlardı, çünkü Gosset ölünce Carme, artık çok yaşlı, kör ve sağır bir halde ama aklı tamamen başında olan Jordi Moliné'nin evine taşınmıştı, Marcel de iki arkadaşıyla birlikte bir apartman dairesine yerleşmişti. Maden mühendisliği okumuştu ve devlet memuru olarak bakır sanayisinde çalışıyordu. Annesinin ya da büyükbabası Marcel Lluís Dalmau'nun müzik yeteneğinin katresini bile almamıştı; babasının cefakâr mizacı da yoktu onda, ne Víctor gibi tıbba eğilimi vardı ne de seksen bir yaşında bir okulda öğretmenlik yapan büyükannesi Carme gibi öğretme hevesi. "Ne garipsin, Marcel! Ne halt etmeye ilgileniyorsun o taşlarla?" diye sormuştu Carme, seçtiği mesleği öğrendiğinde. "Çünkü onlar ne fikir yürütüyor ne de karşılık veriyorlar," diye cevap vermişti torunu.

Ofelia del Solar'la olan ilişkisinin hüsranla sonuçlanması, Victor Dalmau'nun içinde, birkaç yıl süren gizli ve suskun bir öfke bırakmıştı, özgür olmadığını ve eşiyle oğlunun sorumluluğunu taşıdığını bile bile o bâkire kızı kendine âşık etmekle vicdansızca davranmış olmasının haklı bedeli olarak kabullenmişti bunu. Olayın üzerinden yıllar geçmişti. O zamandan beri o aşkın yüreğinde bıraktığı o yakıcı hasret, belleğin içinde yaşanmışların giderek silindiği o gri alanda yavaş yavaş yok olmaktaydı. Derin anlamı ona karmaşık gelse de, bundan

ibret aldığına inanıyordu. Uzun yıllar boyunca yaşadığı tek gönül macerası o olmuştu, çünkü işinin getirdiği gereksinimlere dalmış bir halde yaşıyordu. Arada hoşuna giden herhangi bir hemşireyle alelacele gerçekleştirilen bir buluşma gönül eğlencesi sayılmazdı; genellikle hastanedeki iki günlük nöbeti sırasında olmak üzere bu pek ender yaşanıyordu. O kaçamak kucaklaşmalar hiçbir zaman bir sıkıntı yaratmamıştı, geçmişi de geleceği de yoktu onların ve birkaç saat içinde unutulup gidiyordu. Roser'e duyduğu sağlam sevgiyse, varlığının temeliydi.

1942 yılında, Ofelia'nın kesin kararını bildiren mektubunu aldıktan kısa bir süre sonra, yüreğinin yarasına tuz basmak anlamına geleceğini bile bile Víctor onun kalbini yeniden fethetme fantezisini hâlâ beslediği sıralarda, Roser onu o dalgın halinden çıkarmak için etkili bir tedaviye ihtiyacı olduğunu hesaplayarak, tıpkı yıllar önce kardeşi Guillem'e yaptığı gibi, bir gece davet edilmeden onun koynuna girmişti. O ilk defasında hayatının en güzel girişimi olmuştu bu, çünkü sonucunda Marcel'e sahip olmuştu. Roser o gece Víctor'u şaşırtacağını sanıyordu, ama onun kendisini beklediğini anlamıştı. Víctor, saçlarını açmış, yarı çıplak bir halde Roser'in kapının eşiğinde durduğunu görünce irkilmemiş, yalnızca yatakta ona yer açmak için kenara çekilmiş ve tıpkı bir kocanın doğallığı içinde onu kollarına almıştı. Gecenin büyük bir bölümünü oynaşarak, pek fazla hüner göstermeseler de keyifle birbirlerinin bedenlerini tanımaya çalışarak geçirmişlerdi; her ikisi de *Winnipeg*'in filikasında, dışarıda öteki çiftler sevişmek için kendi sıralarını beklerlerken fısıldaşarak nezih bir sohbeti sürdürdükleri buluşmalarından beri o ânı arzu ettiklerinin bilincindeydi. Ne Ofelia'yı akıllarına getiriyorlardı ne de Guillem'i, onun her daim var olan hayaleti bütün o yolculuk boyunca yanlarından ayrılmamış, ama Şili'de hayatlarındaki yenilikler-

le giderek onlardan uzaklaşmış ve yavaş yavaş her ikisinin de kalbinde kapalı bir bölüme çekilerek onları rahatsız etmez olmuştu. İşte o ilk geceden beri artık aynı yatakta yatıyorlardı.

Víctor'un gururu, Roser'i gözetlemesine ya da kuşkusunu ona açmasına engel oluyordu. Şüphelerini, kendisine acı çektiren ve ülsere yorduğu sürekli mide ağrısıyla ilişkilendirmiyor, ama bu tanıyı doğrulatmak için de hiçbir şey yapmıyordu, korkutucu miktarlarda magnezyum sütü almakla yetiniyordu sadece. Roser'e olan duyguları, Ofelia'ya beslediği delice tutkudan o kadar farklıydı ki, bu duyguya bir isim koyabilene kadar içi içini yiyerek bir yıldan fazla bir zaman geçirmesi gerekecekti. Kıskançlığını unutmak için hastanedeki hastalarının rahatsızlıklarına ve stüdyosuna sığınıyordu. Tıptaki ilerlemelerden günü gününe haberdar olmak zorundaydı, bunlar öyle mucizevi şeylerdi ki insan kalbinin başarıyla başkasına nakledilmesi olasılığı konuşuluyordu. İki yıl önce Mississippi'de ölmek üzere olan bir şempanzeye bir kalp nakli yapılmıştı ve hasta yalnızca doksan dakika yaşadığı halde bu deney tıp biliminin olanaklarını mucize düzeyine çıkarmıştı. Binlerce başka hekim gibi Víctor Dalmau da, bir insan donör kullanarak bu hüneri yeniden gerçekleştirmeyi çok istiyordu. Hayatının çok gerilerinde kalmış bir zamanda Lazarus'un kalbini parmaklarının arasında tuttuğundan beri, bu muhteşem organ onda bir saplantı haline gelmişti.

Bütün enerjisini odakladığı işinin ve stüdyosunun dışında, Víctor yine melankolik dönemlerinden birine girmişti. "Sersem gibi dolaşıyorsun, oğlum," dedi Carme, Jordi Moliné'nin evindeki pazar yemeklerinden birinde. O evde Katalanca konuşuluyordu, ama Marcel'in orada olduğu zamanlarda Carme İspanyolcaya dönüyordu, çünkü torunu yirmi yedi yaşına geldiği halde hâlâ ailesinin dilini

konuşmaya yanaşmıyordu. "*Ávia* haklı babacığım. Aptal gibisin. Neyin var?" diye ekledi Marcel. "Anneni özlüyorum," diye karşılık verdi Víctor, içinden gelen ani bir dürtüyle. Bu söz onun gözünü açmıştı. Roser, Víctor'a gittikçe daha sıklaşıyor gibi gelen yeni bir dizi konser için Venezuela'daydı. Az önce ne dediğini düşünmeye koyuldu, çünkü ona duyduğu ihtiyacı dillendirdiği o âna kadar onu ne kadar sevdiğinin tam olarak farkına varabilmiş değildi. Onlar, her zaman her şeyi açık açık konuşan iki insan olarak, açıklanamaz bir hicap duygusuyla aşk kelimesini hiçbir zaman ağza almamışlardı. Duyguları alenen söylemeye ne gerek vardı, göstermek yeterliydi. Birlikte yaşıyorlarsa birbirlerini seviyorlardı da ondan, bu kadar basit bir gerçeği evirip çevirmenin ne gereği vardı.

Birkaç gün sonra, resmî bir ilanı aşkla ve yıllar önce ona vermiş olması gereken evlilik yüzüğünü vererek Roser'i şaşırtma fikrini hâlâ düşünüp taşınadursun, Roser hiç haber vermeden Santiago'dan dönmüş ve Víctor'un planları belirsiz bir zamana ertelenmişti. Daha önceki yolculuklarında da olduğu gibi, kocasının içinde onca kuşku yaratan o kendinden tamamen hoşnut havasıyla ve onun o ölçülü kişiliğine hiç uymayan, mutfak örtüsüne benzer, siyahlı kırmızılı kareli gösterişli mini eteğiyle yine göz alıcıydı. Víctor, onca özenle hazırlamış olduğu o güzel lafların yerine, "Senin yaşına göre bu etek fazla kısa değil mi?" diye sordu. "Kırk sekiz yaşımdayım, ama kendimi yirmi yaşında gibi hissediyorum," diye karşılık verdi Roser, hevesle.

Modanın son trendleri karşısında ilk kez kendini bırakıyordu; o zamana kadar çok az değiştirdiği kendi tarzına hep sadık kalmıştı. Onun bu meydan okuyan davranışı karşısında Víctor, her şeyi olduğu gibi bırakmanın ve son derece acı verici ya da kesin olabilecek bir açıklama riskinden kaçınmanın daha iyi olacağını düşünmüştü.

Víctor Dalmau, yıllar sonra, artık hiç önemi kalmadığı bir zamanda öğrendi Roser'in âşığının eski dostu Aitor Ibarra olduğunu. Yalnızca Roser Venezuela'ya gittiğinde buluştuklarından ve geri kalan zamanda hiçbir şekilde iletişim kurmadıklarından seyrek de olsa, bu mutlu ilişki tam yedi yıl sürmüştü. Eski müzik orkestrasının Caracas'ta mevsimin en önemli kültür olayını oluşturan ilk konseriyle başlamıştı. Aitor gazetede Roser Bruguera'nın adını görmüştü, onun geri çekilme sırasında Pireneler'i birlikte aştığı o aynı hamile kadın olmasının fazlasıyla büyük bir rastlantı olacağını düşünmüş, ama ne olur ne olmaz diye bilet almıştı. Orkestra, Calder'in dalgalı panellerine ve dünyadaki en iyi akustiğe sahip salonu olan Merkez Üniversitesi'nin büyük salonunda sahneye çıkmıştı. O kocaman sahnede, kimilerini halkın ömründe görmediği değerli enstrümanlarını çalan müzisyenleri idare ederken Roser pek ufak görünüyordu. Aitor dürbünüyle onu arkadan incelemiş ve teşhis edebildiği tek şey ensesinde gençliğindekinin eşi olan topuzu olmuştu. Alkışlara selam vermek üzere arkasına döner dönmez tanımıştı onu, ama kulisteki odasında karşısına çıktığında Roser'in onu tanıması daha zor olmuştu, çünkü hayatını borçlu olduğu o sıska, telaşlı ve şakacı gençten geriye pek az şey kalmıştı. Kafasında daha az saçı, posbıyığı ve fazla kilolarıyla hareketleri ağır, hali vakti yerinde bir işinsanına dönüşmüştü, ama bakışlarındaki aynı zekâ pırıltısı olduğu gibi duruyordu. Vaktiyle güzellik kraliçesi seçilmiş muhteşem bir kadınla evliydi, dört çocuğu, bir sürü torunu vardı ve bir servet kazanmıştı. Venezuela'ya cebinde dört dolarla gelmiş, akrabaları onu yanlarına almışlardı, sonra da en iyi bildiği işe, yani araba tamirine vermişti kendini. Bir tamirhane açmış ve kısa zamanda birkaç şehirde şubeleri olmuştu; oradan sonra koleksiyoncular için antika otomobil işine

girmesi yalnızca bir adım atmasını gerektirmişti. Aitor gibi iş bitirici ve vizyon sahibi biri için burası ideal bir ülkeydi. "Burada fırsatlar ağaçlarda olgunlaşıp yere düşüyor, tıpkı mangolar gibi," diye anlatmıştı Roser'e.

Duygusal açıdan yoğun bir tutkuyla dolu, ama duyguları ifadede hafif kalan bir yedi sene geçirmişlerdi. Bütün gün boyunca bir otel odasına kapanarak yeniyetmeler gibi sevişiyorlar, önlerinde bir şişe beyaz Ren şarabı ve peynir ekmekle gülmekten katılıyorlar, paylaştıkları entelektüel yakınlığa ve içlerindeki tükenmek bilmeyen arzuya hayran kalıyorlardı; hayatlarında yaşadıkları tek deneyimdi bu, çünkü ne daha önce böyle bir şey hissetmişlerdi ne de daha sonra hissedeceklerdi. İkisi de mutlu evliliklerine dokunmadan, aşklarını sımsıkı kapalı bir yerde ve hayatlarının sırrı olarak tutmayı başarmışlardı. Aitor o güzel karısını ne kadar çok seviyor ve ona saygı duyuyorsa, Roser de Víctor'a aynı sevgi ve saygıyı besliyordu. Başlangıçta, birbirlerine âşık olmanın verdiği şaşkınlıkla neredeyse akıllarını kaçırdıklarında, bu müthiş cazibe için mümkün olan tek geleceğin ancak gizlilik sınırları içinde kalmak olduğuna karar vermişlerdi; hayatlarının altüst olmasına ve ailelerinin zarar görmesine fırsat vermeyeceklerdi. O mübarek yedi yıl boyunca hep öyle yapmışlardı ve bir beyin kanaması Aitor Ibarra'yı hareketsizliğe ve karısının bakımına mahkûm etmeseydi çok daha fazla bir süre aynı şeyi sürdüreceklerdi. Ama Víctor bunların hiçbirini Roser kendisine anlatana kadar öğrenmedi.

Víctor Dalmau Pablo Neruda'yı yine sık sık görüyordu, halka açık toplantılarda uzaktan, bazen de satranç oynadığı Senatör Salvador Allende'nin evinde. Ayrıca şairin Isla Negra'daki evinde yapılan toplantılara da

davet ediliyordu, denize bakan bir çıkıntının üzerinde yükselen çılgın mimarisiyle karaya oturmuş bir gemiyi andırıyordu bu ev. Tam esinlenmeye ve yazı yazmaya uygun bir yerdi. "Şili'nin denizi, o heybetli deniz, bekleyen gemileriyle, beyaz ve siyah köpükten kuleleriyle, sabırla yoğrulmuş kıyı balıkçılarıyla, o doğal deniz, sel gibi coşan, uçsuz bucaksız deniz." Şair, üçüncü eşi Matilde'yle birlikte yaşıyordu o evde, bit pazarından edinilmiş tozlu şişelerden tutun da batmış gemilerin pruva aslanlarına varana kadar biriktirdiği eşyaların acayip karmaşası içinde. Dünyanın her yerinden kendisini ziyarete gelerek davetiyeler getiren önemli kimseleri, yerel siyasetçileri, aydınları ve gazetecileri, ama özellikle de aralarında *Winnipeg*'deki sığınmacılardan pek çoğunun bulunduğu kişisel dostlarını orada ağırlıyordu. Eserleri dünyada ne kadar dil varsa hepsine çevrilmiş bir şöhretti o; en büyük düşmanları bile onun dizelerinin büyülü kudretini yadsıyamıyorlardı artık. İyi yaşamayı seven şairin en fazla arzu ettiği şey, hiç duraklamadan yazmak, dostları için yemek pişirmek ve kendisini rahat bırakmalarıydı, ama Isla Negra'daki o kayalığın üstünde bile buna imkân yoktu; her tür insan gelip kapısını çalıyor, kendisinin de tanımladığı gibi, acı çeken halkların sesi olduğunu ona hatırlatıyorlardı. İşte günün birinde yine böyle gelmişti yoldaşları, başkanlık seçimi kampanyasında kendilerini temsil etmesini istemeye. Solun en sevilen adayı olan Salvador Allende, daha önce üç kez başkanlığa adaylığını koyup kazanamamıştı ve başarısızlığın kaderi olduğunu söylüyordu artık. Böylelikle şair, defteriyle yeşil mürekkepli kalemini bir yana bıraktı, ülkeyi otomobille, otobüsle ve trenle dolaşarak halk kitleleriyle buluştu ve sesleriyle ortalığı titreten işçilerle, köylülerle, balıkçılarla, demiryolu çalışanlarıyla, madencilerle, öğrencilerle ve zanaatkârlarla hep bir ağızdan şiirlerini okudu. Mücade-

leci şiirine yepyeni bir canlılık katmasına ve siyaset için yaratılmadığını anlamasına yaramıştı bu geziler. Fırsat bulur bulmaz, sol partilerin koalisyonuyla oluşan Halk Birliği'nin başına geçmeyi türlü badirelerden sonra nihayet başaran Salvador Allende'nin adaylığını desteklemek üzere adaylıktan çekildi. Neruda kampanyada onun hemen arkasındaydı.

Bu kez Allende'ye düşmüştü trenle ülkenin en kuzeyinden en güneyine kadar giderek, kum ve tuzla kavrulmuş beldelerde, yağmurun hiç dinmediği karanlık köylerde, onun o ateşli konuşmalarını dinlemek üzere her istasyonda biriken insanları coşturmak. Víctor Dalmau, resmen doktoru sıfatıyla, ama aslında başkan adayının tek eğlencesi olan satranç arkadaşı olarak kaç kez eşlik etmişti ona, çünkü trende onun gerginliğini rahatlatmanın bir başka çaresi olan kovboy filmleri yoktu. O kadar enerjik, kararlı ve uykusuz bir adamdı ki kimse onun hızına yetişemiyordu, maiyetindekiler nöbete girmek zorundaydılar. Başkan adayının, kimi zaman şafak sökene kadar süren ya da başka bir geceye kalan bir satranç partisi sayesinde kalabalıkların ve kendi sesinin gürültüsünü kafasından çıkarıp atma ihtiyacı içinde bitkin düştüğü gecelerde, geç saatlerdeki nöbeti Víctor devralıyordu. Allende çok az uyku uyurdu, ama oturduğu herhangi bir yerde, on dakika şurada on dakika burada, kafası önüne düşüp uyuklamayı fırsat bilir, sanki yeni duştan çıkmış gibi dipdiri kalkardı. Savaşmaya hazır bir halde, göğsünü ileri çıkararak dimdik yürür, aktörvari bir ses tonuyla ve bilgi dolu bir belagatle konuşurdu, hareketleri ölçülü, düşünceleri hızlıydı, temel kanılarından geri döndürülemezdi. Uzun siyasi kariyeri boyunca Şili'yi avucunun içi gibi tanımıştı ve barışçı bir devrim yapılabileceğine, sosyalizme Şili'ye özgü bir yoldan ulaşılabileceğine olan inancını hiç kaybetmemişti. Küba Devri-

mi'nden esinlenen bazı taraftarları, gerçek bir devrimi barışçı bir yoldan gerçekleştirmenin ve Amerikan emperyalizminden kaçmanın imkânsız olduğunu ileri sürüyorlardı, bu ancak silahlı mücadeleyle gerçekleşebilirdi, ama Allende'ye göre devrim, anayasasına saygı duyduğu sağlam Şili demokrasisinin içine rahat rahat sığıyordu. İşçilerin ayaklanarak kendi kaderlerini kendi ellerine alabilmeleri için bütün meselenin, her şeyi açıkça söylemek, anlatmak, öneriler getirmek ve onları harekete geçmeye çağırmaktan ibaret olduğuna sonuna kadar inanmayı sürdürdü. Ayrıca hasımlarının kudretini de fazlasıyla tanıyordu. Halkın içindeyken, düşmanlarının azamet olarak nitelendirdikleri biraz da yapmacıklı bir ağırbaşlılıkla davranıyordu, ama özel hayatında sade ve şakacı bir insandı. Verdiği söze sadıktı; ihaneti hayal bile edemezdi, işte bu da sonunda onu yok edecekti.

İspanya'daki İçsavaş Víctor Dalmau'yu çok genç yaşında yakalamıştı; cumhuriyetçilerin safında savaşmış, kendi tarafının ideolojisini sorgulamadan kabul ederek çalışmıştı ve bu yüzden sürgüne gitmişti. *Winnipeg*'deyken sığınmacılara kabul ettirilen siyasetten uzak durma şartını Şili'de yerine getirmişti, hiçbir partiyi tutmuyordu, ama Salvador Allende'yle olan dostluğu, İçsavaş'ın duygularını belirlediği aynı berraklıkla bu kez fikirlerini şekillendirmişti. Víctor siyasi arenada onu beğeniyor ve bazı çekincelerle özel hayatında da ona hayranlık duyuyordu. Allende'nin sosyalist lider imajı, onun burjuva alışkanlıklarıyla, kaliteli giyimiyle, yabancı devletlerin ve Latin Amerika'daki önemli sanatçıların içten gelerek verdiği armağanlar sayesinde sahip olduğu eşsiz objelerle çevresi sarılı olarak yaşamasını sağlayan ince zevkiyle çelişiyordu; bütün bu tabloların, heykellerin, orijinal el yazmalarının, Kolomb öncesi döneme ait çömleklerin hepsi, hayatının son günündeki çapulculuk sırasında or-

tadan kaybolacaktı. Allende pohpohlanma ve güzel kadınlar karşısında korumasızdı, o kadınları kalabalığın içinde bir bakışta fark edebilir, kişiliğiyle ve iktidardaki konumunun verdiği avantajla kendine çekebilirdi. Onun bu zaafları Víctor'u rahatsız ediyordu, onlardan yalnızca bir kez bahsetmişti Roser'e. "Ne kadar da müşkülpesentsin, Víctor! Allende Gandi değil," diye karşılık vermişti karısı. İkisi de ona oy vermişlerdi ama ikisi de onun seçileceğine içtenlikle inanıyor değildi. Allende kendisi bile bundan kuşkuluydu, ama eylül ayında öteki adaylardan daha fazla oy aldı. Salt çoğunluk olmadığından Kongre'nin en fazla oy alan iki aday arasında bir karara varması gerekiyordu. Bütün dünyanın bakışları, haritada upuzun bir leke gibi görünen ve alışılmış yöntemlere meydan okuyan Şili'ye çevrilmişti.

Demokratik rejim içinde ütopik sosyalist devrimden yana olanlar Kongre'nin kararını beklemediler ve onca zamandır bekledikleri bu zaferi paylaşmak üzere kitle halinde sokaklara döküldüler. Büyükanne ve büyükbabalardan torunlara varana kadar maaile herkes pazar giysileri içinde, büyük bir iyimserlik ve neşeyle sokaklara çıkıp şarkılar söylüyordu, ama sanki gizemli bir disiplin içinde anlaşmışlar gibi tek bir taşkınlık olmuyordu. Víctor, Roser ve Marcel de kalabalığın arasına karışarak ellerindeki bayrakları sallıyor, birlik içinde olan halkın asla yenilmeyeceği şarkısını söylüyorlardı. Carme onlara katılmamıştı, çünkü dediğine göre seksen beş yaşındaydı ve siyaset kadar değişken bir şey için coşkuya kapılmasına yetecek kadar zamanı yoktu önünde, ama türlü hastalıklarla yaşlanmış olan ve evinden bir yere kımıldamayı canı istemeyen Jordi Moliné'nin bakımına kendini tümüyle adamış olarak aslında zaten çok az sokağa çıkıyordu. Moliné barını kaybedene kadar ruhen genç kalmıştı. Var olduğu yıllarda şehrin önemli bir buluşma

noktasına dönüşmüş olan Winnipeg Barı, Moliné'ye bakarsanız ilk depremde yıkılacak olan birtakım yüksek kuleleri dikmek uğruna o bloktaki bütün binalar yıkılınca yok olup gitmişti. Oysa Carme her zamanki kadar sağlıklı ve enerjikti. Bedenen küçülmüştü, kafasında azıcık saçı ve dudaklarından hiç eksilmeyen sigarasıyla tüyleri yolunmuş küçücük bir kuşu andırıyordu, bir deri bir kemikti. Yorulmak bilmeyen son derece becerikli bir insandı, tavırları soğuktu ama içinden duygusaldı, evin işlerini yapıyor ve sanki engelli bir çocukmuş gibi Jordi'ye bakıyordu. İkisi de, önlerinde bir şişe kırmızı şarap ve kurutulmuş jambonla, seçim zaferini televizyondan seyretmeyi planlamışlardı. Ellerinde pankartlar ve meşalelerle akın akın geçen insanları seyrederken o coşkuyu ve umudu görebiliyorlardı. "Bunu İspanya'da da yaşamıştık, Jordi. 36'da sen orada değildin, ama aynı şey olduğunu söylüyorum sana. Umarım sonu onun gibi kötü olmaz," şeklinde oldu Carme'nin yorumu.

Gece yarısından sonra, sokaklardaki kalabalık artık dağılmaya başlarken, Dalmau'lar Felipe del Solar'a rastladılar, devetüyü rengi ceketi ve hardal rengi süet kasketiyle kalabalığın içinde fark edilmemesi imkânsızdı. Yakın arkadaşlar olarak kucaklaştılar, Víctor ter içindeydi, onca bağırmaktan sesi kısılmıştı, Felipe'yse yirmi yıldan fazla bir zaman boyunca edinmiş olduğu zarif tavırlarıyla lavantá kokuları içinde kusursuzdu. Yılda birkaç kez gittiği Londra'dan giyiniyordu; İngilizlere has serinkanlılık ona pek yakışıyordu. Yanında Juana Nancucheo da vardı, Dalmau'lar onu hemen tanımışlardı, çünkü tramvayla Marcel'i görmeye gittiği o geçmiş zamanlardakinden beri hiç değişmemişti.

"Sakın oyunu Allende'ye verdiğini söyleme bana!"

diye heyecanla bağırdı Roser, Felipe'yi de Juana'yı da kucaklayarak.

"Nasıl böyle bir şey düşünebilirsin yahu. Ben oyumu Hıristiyan demokratlara verdim, gerçi ne demokrasinin erdemlerine inanıyorum ne de Hıristiyanlığın ama babamın adayına oy vermiş olma zevkini ona tattıramazdım. Ben monarşiden yanayım."

"Monarşiden yana mısın? Olacak şey mi, Tanrım! Sizin klandaki mağara adamlarının arasında tek ilerici sen değil miydin?" diye heyecanla bağırdı Roser, gülerek.

"Gençlik cehaleti işte. Şili'de bize lazım olan bir kral ya da kraliçe, her şeyin buradakinden daha uygar olduğu İngiltere'deki gibi," diye şakalaştı, sırf tarzına uyuyor diye yanından hiç ayırmadığı sönmüş piposunu emerek.

"Öyleyse sokaklarda ne işin var?"

"Halk tabakasının nabzını yokluyoruz. Juana ömründe ilk kez oy kullandı. Kadınlara oy hakkı verileli yirmi yıl oluyor, ilk kez bu seçimde hakkını kullanıp sağa oy verdi. Onun işçi sınıfına dahil olduğunu kafasına bir türlü sokamadım."

"Ben babanız gibi oy kullanırım, küçük Felipe. Don Isidro'nun tabiriyle ayakların baş olması hikâyesini daha önce de görmüştük."

"Ne zaman?" diye sordu Roser.

"Pedro Aguirre Cerda hükümetini kastediyor," diye araya girdi Felipe.

"Biz o başkanın sayesinde buradayız, Juana. *Winnipeg*'deki sığınmacıları o getirdi buraya, hatırlamıyor musun?" diye sordu Víctor.

"Seksen yaşımda olmalıyım, ama kafam hâlâ yerinde, genç adam."

Felipe, Marksist güruhların yukarı mahalleyi işgal etmesini beklerken ailesinin Mar del Plata Sokağı'na sığındıklarını anlattı onlara. Kendi yarattıkları terör kam-

panyasını kendileri de benimsemişlerdi. Isidro del Solar Muhafazakârların zaferinden o kadar emindi ki dostları ve dindaşlarıyla kutlamak üzere bir parti vermeyi tasarlamıştı. Aşçılarla uşaklar hâlâ evdeydiler, şampanyayla istiridyeleri ikram edebilmek için Tanrı'nın inayetiyle olayların yönü değişir diye bekliyorlardı. Sokaklarda ne olup bittiğini görmek isteyen bir tek Juana olmuştu, ama siyasi sempatisinden değil, merakından.

"Babam boka dönen bu ülkeye sağduyu geri dönene kadar aileyi Buenos Aires'e taşıyacağını söyledi, ama annem buradan bir yere kımıldamıyor. Bebiş'i mezarlıkta tek başına bırakmak istemiyor," diye ekledi Felipe.

"Ofelia'dan ne haber?" diye sordu Roser, Víctor'un sormaya cesaret edemeyeceğini tahmin ederek.

"O bu seçim çılgınlığından kurtuldu. Matías'ı Ekvador'a maslahatgüzar olarak atadılar, meslekten diplomattır o, yani bu yeni hükümet onu sokağa atmayacaktır. Ofelia da ressam Guayasamín'in atölyesinde çalışmak için bu fırsattan yararlandı. Onlarınki koca koca fırça darbeleriyle yapılan vahşi bir ekspresyonizm. Ailedekiler onun tablolarının birer zırvalık olduğu kanısında ama bende birkaç tane var."

"Peki ya çocukları?"

"Amerika Birleşik Devletleri'nde okuyorlar. Bu siyasi felaketi onlar da Şili'den uzakta geçirecekler."

"Sen burada mı kalıyorsun?"

"Şimdilik evet. Bu sosyalist deneyin nereye varacağını görmek istiyorum."

"İyi sonuç vermesini bütün kalbimle diliyorum," dedi Roser.

"Sence sağcılar ve Amerikalılar buna izin verirler mi dersin? Bak bu lafımı unutma, bu ülke felakete gidiyor," diye karşılık verdi Felipe.

Sevinç gösterileri taşkınlığa kaçmadan sürmüştü ve

ertesi gün korku içinde olan ötekiler, paralarını çekip Sovyetler ülkeyi istila etmeden önce kaçıp gidebilmek için uçak bileti almak üzere bankalara koştuklarında, herhangi normal bir cumartesi günü gibi sokakların temizlenmekte olduğunu ve üstü başı hırpani hiç kimsenin elinde bir sopayla düzgün insanları tehdit etmediğini görmüşlerdi. Demek ki o kadar da acele etmeye gerek yoktu. Seçimi kazanmanın bir şey, başkanlığa erişmeninse başka bir şey olduğunu hesaplıyorlardı; Kongre'nin bir karara varması ve durumu kendi lehlerine çevirmesi için önlerinde daha iki ay vardı. Havadaki gerilim elle tutulacak kadar yoğundu ve Allende'nin önünü kesme planları o daha görevi devralmadan uygulanmaya başlanmıştı bile. Daha sonraki haftalarda, anayasaya saygılı bir komutan olarak ortadan kaldırılması uygun görülen genelkurmay başkanının Amerikalıların desteklediği bir komplo sonucu öldürülmesiyle olaylar doruk noktasına ulaştı. Bu cinayet ters tepki yaratmış ve askerlerin ayaklanmasına yol açacağı yerde halkın öfkesini kamçılamış ve Şililerin çoğunun benimsediği yasalara uyma geleneğini pekiştirmişti, çünkü onlar, gazetecilerin dediği gibi, herhangi bir muz cumhuriyetinde uygulanan ama farklılıkların silah zoruyla çözümlenmediği Şili'de asla rağbet görmeyen bu tür caniyane yöntemlere pek alışkın değillerdi. Kongre'nin Salvador Allende'nin başkanlığını onamasıyla, kendisi demokratik yoldan seçilmiş ilk Marksist yönetici olarak başa geçti. Barışçı bir devrim düşüncesi artık o kadar da saçma bir şey gibi görünmüyordu.

Víctor, seçimler ve yönetimin devredilmesi arasında geçen o çatışmalı haftalar boyunca Allende'yle satranç oynamaya fırsat bulamadı, çünkü müstakbel başkan için, siyasi toplantılar, kapalı kapılar ardında yapılan anlaşmalar ve bozuşmalar, hükümetteki sandalye sayıları için koalisyon partileri arasındaki çekişmeler ve muhalefetin sü-

rekli tacizleriyle geçen bir süre olmuştu. Allende her yolu kullanarak Amerikan yönetiminin müdahalesini açığa vuruyordu. Nixon'la Kissinger, Şili deneyinin zafere ulaşmasını engellemeye yemin etmişlerdi, çünkü Latin Amerika'nın geri kalanında ve Avrupa'da barut tozu gibi alev alabilirdi ve bunu rüşvetler ve tehditler aracılığıyla başaramayınca askerlere sokulmaya başladılar. Allende dışarıdaki ve içerideki düşmanlarını azımsıyor değildi, ama halkın hükümeti savunacağına dair mantıksız bir inanca sahipti. Dediklerine göre, herhangi bir duruma el atıp kendi lehine çevirebilecek "göz" vardı onda, ama daha sonraki dramatik üç yıl boyunca o gözden daha fazla sihirbazlığa ve şansa sahip olması gerekecekti. Ertesi yıl, başkan o karmaşık yaşantısını belli bir rutine oturttuktan sonra, satranç oyunları yeniden başlamıştı.

X

1970-1973

"Gecenin bir yarısı soruyorum kendime:
neler olacak Şili'de?
Ne olacak benim zavallı karanlık vatanıma?"

Pablo Neruda,
"Uykusuzluk", *Memorial de Isla Negra*

Víctor ve Roser için hayat yine eski mecrasına girmişti, her biri kendi işiyle meşguldü, Víctor hastanede, Roser de derslerinde, konserlerinde ve seyahatlerindeydi, o arada ülke bir değişim fırtınası içinde sarsılıyordu. Seçimlerden iki yıl önce, paha biçilmez ellere sahip bir cerrah, Valparaíso'daki bir hastanede yirmi dört yaşındaki bir kadına bir insan kalbi nakletmişti. Bu hüner daha önce bir kez Güney Afrika'da gerçekleştirilmişti, ama hâlâ doğanın kanunlarına meydan okuma niteliğindeydi. Víctor Dalmau o vakanın her ayrıntısını izlemiş ve hastanın hayatta kaldığı yüz otuz üç günün her birini bir deftere kaydetmişti. Bu kez yine rüyalarına girmişti Lazarus, hani şu İçsavaş'ın bitmesinden kısa bir süre önce Kuzey İstasyonu'ndaki peronda ölümden döndürdüğü o

küçük asker. Elindeki tepsinin içinde hiç kımıldamadan duran kalbiyle Lazarus'u gördüğü o karabasanlar, çocuğun göğsünde açık duran bir pencereyle dolaştığı aydınlık bir rüyaya dönüşmüştü, o pencerenin içindeki kalbi sapasağlam atarken, tıpkı İsa'nın Kutsal Kalbi tasvirindeki gibi etrafına altın huzmeler saçıyordu.

Günlerden bir gün Felipe del Solar, göğsünde birtakım batmalar hissettiği için Víctor'a danışmak üzere hastaneye gitti. Bir devlet hastanesine ömründe adım atmış değildi, hep özel hastanelere giderdi, ama dostunun şöhreti, yukarı mahallenin dışında, başka sınıftan insanların oturduğu gri bölgede şansını denemeye itmişti onu. "Doğru dürüst bir yerde ne zaman kendi muayenehaneni açacaksın? Kalkıp da bana sağlığın bir avuç insanın ayrıcalığı değil, herkesin hakkı olduğu teranesini okuma sakın. Bunu çoktan duydum," diye selamladı onu. Numara alıp, madenî bir sandalyenin üzerinde sırasını beklemeye hiç alışık değildi. Víctor onu muayene ettikten sonra gülümseyerek, kalbinin sapasağlam olduğunu ve göğsündeki batmaların vicdan azabından ya da endişeden kaynaklandığını bildirdi. Felipe, Şili halkının yarısının siyasi durumdan ötürü zaten azap ya da endişe içinde olduğunu söyledi, ama kendisi, onların o kadar övündükleri sosyalist devrimin lafta kalacağını ve hükümeti destekleyen partilerin didişmeleri ile iktidarda dönen entrikalar arasında yönetimin felce uğrayacağını tahmin ediyordu.

"Eğer başarısız olacaksa, Felipe, yalnız bu söylediklerinden değil, asıl muhaliflerinin manipülasyonları ve Washington'ın müdahalesi yüzünden olacaktır," diye karşılık verdi Víctor.

"Bahse girerim ki köklü değişiklikler olmayacaktır!"

"Yanılıyorsun. Değişiklikler fark edilmeye başladı bile. Allende kırk yıldan beri bu siyasi projenin hayalini kuruyor ve şimdi tam gaz uygulamaya başladı."

"Planlamak ve yönetmek farklı şeylerdir. Bu ülkede nasıl bir siyasi ve sosyal kaos olacağını ve ekonominin nasıl iflas edeceğini göreceksin. Bu insanların tecrübesi ve hazırlıkları yok, vakitlerini bitmek bilmeyen tartışmalarla geçiriyorlar ve hiçbir konuda anlaşamıyorlar," dedi Felipe.

"Buna karşılık muhalefetin tek bir amacı var, öyle değil mi? Her ne pahasına olursa olsun hükümeti devirmek. Bunu başarabilir; çünkü muazzam kaynaklara sahip ama vicdan diye bir şey arama," diye karşılık verdi Víctor, sinirlenerek.

Allende, hangi önlemleri alacağını seçim kampanyasında bildirmişti: bakır sanayisini millileştirecek, işletmeleri ve bankaları devletin eline aktaracak ve toprakları kamulaştıracaktı. Bunların etkisi bütün ülkeyi sarsmıştı. Reformlar ilk aylarda iyi sonuçlar vermişti, ama kontrol edilemez biçimde para basılmasıyla enflasyon öyle bir fırlamıştı ki, artık hiç kimse ekmeğin fiyatının düne oranla bugün ne kadar olduğunu bilemiyordu. Felipe del Solar'ın tahminde bulunduğu gibi, hükümeti oluşturan partiler birbirleriyle kavga ediyorlardı, işçiler tarafından el konulan işletmeler iyi işlemiyordu, üretim hızla düşüyordu ve muhalefetin zekice sabotajları piyasada mal yokluğuna yol açıyordu. Dalmau ailesinde en çok şikâyet eden kişi Carme'ydi.

"Alışverişe çıkmak tam bir felaket, Víctor, ne bulacağımı hiç bilmiyorum. Ben mutfaktan hiç anlamam. Evde yemek yapan Jordi'dir, ama biliyorsun ya ürkek ve sulugözlü bir ihtiyarcığa dönüştü, sokağa adımını atmıyor. Resmî fiyattan satılan kötü beslenmiş sıska bir tavuk için kuyruğa giren benim. Jordi'yi saatlerce evde tek başına bırakmak zorunda kalıyorum, ben olmadığım zaman korkuyor. Kalkıp dünyanın öbür ucuna geldik, sigara almak için yine kuyruğa giriyoruz!"

"Çok fazla sigara içiyorsunuz, anne. Onunla vakit kaybetmeyin."

"Vakit kaybetmiyorum ki, profesyonellere para ödüyorum."

"Hangi profesyonellere?"

"Senin karaborsadan alışveriş yaptığın anlaşılıyor, oğlum. Mütevazı bir fiyat karşılığında senin kuyruktaki yerini tutan işsiz güçsüz delikanlılar ya da yaşlı emekliler var."

"Allende yoklukların nedenlerini açıklamıştı. Herhalde televizyonda görmüşsünüzdür."

"Radyodan de yüz kere duydum. Halkın ilk kez satın alacak parası varmış ama işletmeciler engel oluyorlarmış, çünkü hoşnutsuzluk tohumlarını ekebilmek için iflas etmeyi yeğliyorlarmış, falanmış da filanmış... Sen İspanya'yı hatırlıyor musun?"

"Evet anne, çok iyi hatırlıyorum. Benim bağlantılarım var, sizin için bazı şeyler bulabilir miyiz bakarız."

"Ne gibi şeyler?"

"Tuvalet kâğıdı gibi mesela. Bir hastam var, ara sıra bana hediye olarak birkaç rulo getiriyor."

"Vay canına! Onlar altın değerinde, Víctor."

"Bana da öyle dediler."

"Baksana, oğlum, senin yoğunlaştırılmış süt ve zeytinyağı için bağlantıların var mı sen onu söyle. Ben kıçımı gazete kâğıdıyla da temizleyebilirim. Bir de sigara bul bana."

Yalnızca yiyecek maddeleri değildi bulunmayanlar: makine yedek parçaları, araba lastikleri, çimento, çocuk bezi, biberonlar ve daha başka elzem eşyalar da bulunmayanlar arasındaydı; buna karşılık soya sosu, kapari ve tırnak cilasından bol bir şey yoktu. Benzin karneye bağ-

lanınca bütün ülke, yayaların arasından zikzaklar çizen deneyimsiz bisikletçilerle dolmuştu. Ama halk hâlâ iyimserdi. Nihayet hükümetin kendilerini temsil ettiğini hissediyorlardı, herkes eşitti, yoldaş aşağı yoldaş yukarı, yoldaş başkanımız lafları dillerden düşmüyordu. Yokluklar, karneler ve sürekli olanaksızlık duygusu, zaten her zaman kıt kanaat geçinmiş ya da mahrumiyet içinde yaşamış insanlar için yeni bir şey değildi. Her yanda Víctor Jara'nın devrimci şarkıları duyuluyordu, Dalmau ailesinde politikaya en az heyecan gösteren kişi olduğu halde Marcel bile bunları ezbere biliyordu. Duvarlar resimlerle ve afişlerle dolmuştu, meydanlarda tiyatro oyunları sergileniyor, her evin kendi kitaplığı olabilsin diye bir dondurma fiyatına kitaplar basılıyordu.

Askerler kışlalarında suskun oturuyorlardı, içlerinden bazıları fesat çeviriyorduysa bile gün ışığına çıkmıyordu. Katolik Kilisesi resmî olarak siyasi çatışmaların dışında kalıyordu; minberden kin ve nefret tohumları eken, engizisyona layık din adamları vardı, öte yandan ideoloji bakımından değil de en yoksul kesime hizmet ettiği için hükümete yakınlık duyan rahiplerle rahibeler de yok değildi. Sağcı basın, koca koca başlıklar atarak halka sesleniyordu: EY ŞİLİ HALKI, BİRLEŞTİRİN NEFRETİNİZİ! diye; korku ve öfke içindeki burjuvazi de askerlerin önüne yem atarak onları ayaklanmaya kışkırtıyordu. "Ödlek tavuklar, ibneler, sarılsanıza silahlarınıza!"

"İspanya'da başımıza gelen burada da olabilir," diye temcit pilavı gibi tekrarlayıp duruyordu Carme.

"Allende diyor ki burada asla kardeş kavgası olmazmış, çünkü hükümet ve halk buna engel olurmuş," diye onu yatıştırmaya çalışıyordu Víctor.

"Bu senin arkadaşın çok saf. Şili uzlaşmaz saflara bölünmüş halde. Yakın arkadaşlar birbirleriyle kavga ediyorlar, ikiye bölünmüş aileler var, insanın kendisi gibi

düşünmeyen hiç kimseyle konuşmasına imkân yok. Kavga etmeyelim diye ben artık pek çok eski dostumla bir araya gelmiyorum."

"Abartmasanıza, anne."

Ama havadaki şiddeti o da hissediyordu. Bir gece Marcel bisikletiyle Víctor Jara'nın bir konserinden dönüyordu, bir grup gencin iki el merdivenine çıkmış, güvercinler ve tüfeklerden oluşan bir duvar resmi çizmelerini seyretmek için durmuştu. Birden iki otomobil peyda olmuştu, içinden demir çubuklar ve sopalarla silahlanmış adamlar inmişler ve bir-iki dakika içinde o sanatçıları darmaduman etmişlerdi. Marcel'in bir tepki göstermesine fırsat kalmadan, motorları çalışır durumda bekleyen arabalarına atladıkları gibi hızla sırra kadem basmışlardı. Komşulardan birinin haber vermesiyle birkaç dakika sonra polis gelmiş, bir ambulans da en berbat durumda olanları toplayıp almıştı. Jandarma görgü tanığı olarak Marcel'i karakola götürmüştü. Víctor sabahın üçünde onu oradan kurtarmaya gitmişti, çünkü o kadar üzgün durumdaydı ki eve bisikletiyle dönmek istememişti.

Devrimin iyilikle zafere ulaşmasını beklemekten bıkarak silahlı mücadeleyi savunan sol bir hareket baş göstermişti ve aynen onlar gibi uygar anlaşmalara inanmayan faşist bir hareket de eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştı. "Eğer mesele dövüşmekse, gelin dövüşelim," diyorlardı birbirlerine. Carme, Jordi'nin bıkkınlık veren sevgisinden birkaç saatliğine de olsa kaçmak için, hükümeti desteklemek üzere sokakları dolduran kalabalıkların gösterilerine katılıyor, ayrıca aynı derecede kalabalık olan muhaliflerinkine de gidiyordu. Ayağında lastik ayakkabılar, yanında gözyaşı gazına karşı bir limon ve sirkeye batırılmış bir bezle yola çıkıyor, çoğu zaman polisin asayişi sağlamaya çalışırken sıktığı basınçlı sudan sırılsıklam bir

halde iliklerine kadar ıslanmış olarak eve dönüyordu. "Her şey karmakarışık," diyordu. "Bunun patlaması için bir kıvılcım yeter."

Isidro del Solar'ın çiftliği kamulaştırılmamıştı, ama köylüler kendi inisiyatifleriyle oraya el koymuşlardı. Isidro çiftliğini geçici olarak kaybettiğini düşünüyordu, çünkü öfke içinde dediği gibi, dürüstlük ve ahlak ülkede er ya da geç yeniden tesis edilecekti; ve ayaktakımı gelerek hayvanlarını kesip yemeden önce yün ihracatı işini kurtarmaya odaklanmıştı. Sıradağlardaki patikaları ve kestirme yolları iyi bilen birkaç Güneyli rehber tutarak öteki hayvancıların ineklerini gönderdikleri gibi, o da koyunlarını Patagonya'nın Arjantin tarafına yolladı. Daha önce söylemiş olduğu gibi, ailesini de Buenos Aires'e gönderdi. Evli kızları, damatları ve dadılarıyla birlikte torunları da dahil olmak üzere bütün aile oraya gitmiş, ama Juana Nancucheo eve göz kulak olabilmek için Mar del Plata Sokağı'nda kalmıştı. Sakinleştiriciler ve tatlılarla sersemletilen Laura'yı, onun yokluğunda Leonardo'nun mezarını Felipe'nin taze çiçeksiz bırakmayacağına söz verdikten sonra zor kullanarak götürmüşlerdi. Geride kalıp avukatlık bürosunda çalışmayı sürdüren tek kişi Felipe oldu; öteki iki avukat büronun şubesini açmak üzere Montevideo'ya gitmişti.

O aralar Felipe, kendi sınıfından kimsenin oturmadığı eski Nuñoa Mahallesi'ndeki evlerinde Dalmau'ları sık sık ziyarete gidiyordu. İki şişe şarap ve sohbet arzusuyla çöküyordu bir koltuğa. Her zamanki arkadaşlarının arasında kendini artık hoşnut hissetmiyor, ama az sayıdaki solcu tanıdıklarının yanında da rahat etmiyordu, çünkü onlar Felipe'nin İngilizlere özenen serinkanlı tavırlarından ve siyasi konumunun belirsizliğinden kuşkuya kapılıyorlardı. Öfkeliler Kulübü uzun zaman önce dağılmıştı. Felipe ülkeden giden ailelerin antikalarını ve

sanat eserlerini kelepir fiyatlara satın almaya vermişti kendini, kısa sürede evin içinde kımıldayacak yer kalmamıştı. Satılık taşınmazların neredeyse üstüne para veriliyor olmasını fırsat bilerek, daha büyük bir ev aramaya koyuldu. Gençliğinde ana babasının malikânesinin aşırılıklarını nasıl eleştirdiğini hatırlayarak kendi kendini alaya alıyordu. Roser, sık sık dediği gibi yurtdışına gitmeye karar verecek olursa bütün o döküntüleri ne yapacağını sormuş, o da, geri dönene kadar bir depoda saklayacağı yanıtını vermişti, çünkü Şili ne Rusya'ydı ne de Küba, Şili usulü devrim nasıl olsa pek az sürecekti. Kendinden o kadar emin görünüyordu ki, Víctor arkadaşının önemli bir komplonun sırrını bildiğinden kuşkulanıyordu. Başkanla oynadığı satranç partilerinden ne olur ne olmaz diye ona hiç söz etmedi. Felipe akşam yemeğindeki şaraptan başka viski de içtiğinden dili çözülüyor, hayata ve dünyaya sövüp sayıyordu. Gençliğindeki idealizminden ve cömertliğinden geriye pek az şey kalmış, kuşkucu olup çıkmıştı. Sosyalizmin en adil sistem olduğunu kabul ediyordu, ama uygulamada, Küba'da olduğu gibi ülkeyi bir polis devletine ya da diktatörlüğe götürüyordu; orada rejimle aynı fikirde olmayan kim varsa ya Miami'ye kaçıyor ya da hapsi boyluyordu. Eşitlik saçmalıkları, basmakalıp devrimci laflar, dogmatik sloganlar, hal ve tavırlardaki bayağılık, fırça gibi sakallar, el sanatlarındaki çirkinlik –dağlanmış tahtadan mobilyalar, jütten dokunmuş halılar, sandaletler, pançolar, tohumlardan yapılma kolyeler, örgü etekler– onun o aristokrat doğasına tiksindirici geliyordu, bunların hepsi genele yayılmış bir felaketti. "Neden dilenci gibi giyinmek gerektiğini anlamıyorum," diyordu. Hele şu halk kültürü denilen şeye ne demeliydi, kültürle hiç alakası yoktu ki, yumruklarını havaya kaldırmış madencileri gösteren bütün o duvar resimleri, Che Guevara'nın portreleri, basit müzikleriyle vaazlar

veren sokak şarkıcıları, bunların hepsi Şili usulü Sovyet realizminin korkunç bir biçimiydi. "Hatta Mapuchelerin düdükleriyle Quechuaların kavalları bile moda olmuş!" diyordu. Ancak her zamanki sağcı dostlarının arasında bile, o inatçı ve entrikacı beyefendileri aynı derecede yerden yere vuran konuşmalar yapıyordu, onlar geçmişe takılıp kalmış, halkın taleplerine gözlerini yumup kulaklarını tıkamış, demokrasi ve ülke pahasına kendi ayrıcalıklarını savunmaya hazır hainlerdi. Artık hiç kimse Felipe'ye katlanamıyordu ve giderek çevresinden soyutlanmıştı. Müzmin bekâr olarak içinde bulunduğu yalnızlığı ona ağır geliyordu ve hastalıkları katbekat artmıştı.

Kötü beslenmeyi telafi etmek için her çocuğa günde bir bardak süt verilmesinden tutun da yeni yeni hastaneler inşa edilmesine varana kadar halk sağlığındaki iyileştirmeleri o kadar beğenen Víctor, antibiyotiklerin, anestezi ilaçlarının, iğnelerin, şırıngaların, temel ilaçların ve hastalara bakacak hünerli ellerin bulunmamasıyla karşı karşıya kalmıştı, çünkü pek çok hekim, muhalefetin propagandasını yaptığı korkutucu Sovyet zorbalığından kaçmak için Şili'yi terk etmişti, ayrıca Tıp Fakültesi eğitimi durdurmuş ve meslektaşlarının büyük kısmı buna uymuştu. Kendisi iki kat fazla çalışıyordu. İçsavaş'ta da buna benzer bir şey yaşadığı duygusuyla ruhu bile yorgun düşerek ayakta uyuyakalıyordu. Daha başka meslek okulları ve patronlarla işinsanları meslek odaları da işi durdurmuşlardı. Kamyoncular çalışmaya yanaşmayınca, o upuzun ülke ulaşımsız kalmıştı; kuzeyde balıklar, güneyde meyve sebzeler çürüyor, o arada Santiago'da temel yiyecek maddeleri bulunmuyordu. Allende, kamyoncuları finanse eden Amerika'nın müdahalesini ve sağın çevirdiği entrikaları avaz avaz bağırarak ifşa ediyordu. Öğrenciler de, üniversitede direniş yaparak bu kargaşaya katılı-

yorlardı. Kum torbalarıyla fakülte girişini bloke ettiklerinde, Roser öğrencileriyle Forestal Parkı'nda buluşuyor, açık havada ve eğer gerekirse şemsiye altında teori dersleri veriyordu; kuyruklu piyanoyu oraya kadar sürükleyemediğine yanarak, her zamanki gibi yoklama yapıyor ve not veriyordu. Üzerlerinde savaş üniformalarıyla jandarmaların varlığına, protesto pankartlarına ve dövizlerine, yanmış afişlere, basının tehditlerine ve felaket uyarılarına, herkesin yek diğerine karşıt olarak oradan oraya bağırıp çağırmasına insanlar alışmıştı artık. Yine de madenciliğin bütünüyle millileştirilmesinde tam bir uzlaşma vardı.

"Vakti gelmişti," diye yorumda bulundu Marcel Dalmau, büyükannesine. "Bakır Şili'nin geçim kaynağıdır, ekonomiyi ayakta tutan odur."

"Bakır Şili'nin malıysa, onu neden millileştirmek gerektiğini anlamıyorum."

"Hep Amerikan şirketlerinin elinde olmuştur da ondan, *àvia*. Hükümet onların elinden aldı ve tazminatın ödenmiş olduğunu farz etti, çünkü aşırı kazançlarıyla ve vergi kaçırmalarıyla ülkeye milyonlarca dolar borçları vardı."

"Bu Amerikalıların hiç hoşuna gitmeyecek. Bu sözümü yabana atma, Marcel, çıngar çıkacak," dedi Carme.

"Amerikalılar madencilikten çekilince daha fazla Şilili mühendise ve jeoloğa ihtiyaç olacak. Ben rağbette olacağım, *àvia*."

"Buna sevindim. Daha mı fazla para alacaksın?"

"Bilmem. Neden sordun?"

"Evlenesin diye, Marcel. Bu ailede bizler dört çurçuruz, sen kendi başının çaresine bakmazsan torun çocuklarımı göremeyeceğim. Otuz bir yaşındasın, artık aklını başına almanın zamanı geldi."

"Benim aklım başımda."

"Hayatında kadınlar olduğunu görmüyorum, bu normal bir şey değil. Yoksa hiç âşık olmadın mı? Yoksa sen de hani şu şeylerden misin?.. Neyse, neden söz ettiğimi biliyorsun."

"Amma da patavatsızsın, *àvia*."

"Senin şu bisiklete binme huyundan olmuştur. Bisiklet taşakları ezer, iktidarsızlığa ve kısırlığa neden olurmuş."

"Ya."

"Berberde bir dergide okumuştum. Yakışıklı olmadığın da söylenemez, Marcel. Şu sakalını yok etsen ve saçlarını kessen tıpkı Dominguin'e benzeyeceksin."

"Kime?"

"Canım şu boğa güreşçisine. Aptal da değilsin. Harekete geç oğlum. Trappist keşişlerine benziyorsun."

Carme, millileştirmenin sonuçlarından biri olarak, Bakır İşletmeleri'nin torununa burs vererek onu Amerika Birleşik Devletleri'ne göndermesini hiç beklemiyordu. Oraya gidecek olursa onu bir daha göremeyeceğini kafasına koymuştu. Marcel, jeoloji eğitimi almak üzere, altına hücum döneminde Kayalık Dağlar'ın eteklerinde kurulmuş bir şehir olan Colorado'ya gidiyordu. Kendi boyutlarına göre yapılmış olduğundan bisikletini de sökerek yanına almıştı, bir de Víctor Jara'nın plaklarını. Ortalıktaki kargaşa ülkeyi paramparça edecek olan şiddete dönüşmeden önce ayrıldı oradan. "Sana yazarım," oldu, havalimanında büyükannesine söylediği son söz.

Marcel, Katalanca konuşmayı reddettiği aynı sessiz inatçılığıyla İngilizce öğrenmiş ve birkaç hafta içinde Colorado'ya uyum sağlayabilmişti. Altın renkli sonbaharın başlarında vardı oraya, birkaç hafta sonra kar küremeye başlamıştı bile. Amerika Birleşik Devletleri'ni Pasifik'ten Atlantik'e kadar kat etmek için antrenman yapan bisiklet meraklısı bir gruba katılmıştı, bir de dağlara

tırmanan bir grubu vardı. Víctor hiçbir zaman onu görmeye gidemedi, çünkü çalkantılar, gösteriler, iş bırakmalar, grevler ve aşırı iş yükü arasında seyahat edecek vakti yoktu, ama Roser iki defa onu ziyarete gitmiş ve oğlunun muhtemelen bütün ömrü boyunca konuştuğu İspanyolcadan çok daha fazla İngilizceyi Colorado'da konuştuğunu ailenin geri kalanına anlatabilmişti. Marcel sakalını tıraş etmişti ve saçlarını ensesinde kısa bir örgü biçiminde topluyordu. Carme'nin hakkı vardı, tıpkı Dominguín'e benziyordu. Ailenin meraklı sorgulamalarından uzakta kalıp Şili'deki çatışmalardan ve keyfiliklerden kurtulduğunda, üniversitenin huzur dolu entelektüel havası içinde vaktini taşların gizli doğasını çözümlemeye adamış olarak, ömründe ilk kez kendini rahat hissediyordu. Orada bir göçmen çocuğu değildi, İspanya'daki İçsavaş'tan söz edildiğini kimse duymamıştı ve Katalonya'yı bir yana bırakın, Şili'nin yerini bile pek az kişi haritada gösterebilirdi. Başkalarına ait o gerçeklerin içinde ve başka bir dilde kendine dostlar edinmişti ve aradan birkaç ay geçtikten sonra ilk aşkıyla beraber minicik bir apartman dairesinde oturuyordu, edebiyat öğrenimi gören ve gazetelere yazılar yazan Jamaikalı bir genç kızdı sevgilisi. Roser oraya yaptığı ikinci ziyaretinde tanıdı onu ve Şili'ye döndüğünde, kızın yalnızca güzel olmakla kalmayıp, Marcel'in hiç olmadığı kadar neşeli ve konuşkan olduğunu da anlattı. "İçiniz rahat olsun, Donya Carme, torununuz nihayet gözünü açtı. O Jamaikalı kız kendi ülkesinin Karayip ritimlerinde dans etmeyi öğretiyor ona. Bateri ve marakasların ritmiyle tıpkı bir Afrikalı gibi nasıl kıvırdığını bir görseniz inanamazsınız."

Carme, aynen korktuğu gibi, torununu bir daha kucaklayamadı ve ne o Jamaikalı kızı ne de onun daha baş-

ka sevgililerini tanıyabildi, soylarını devam ettirecek olan torun çocuklarını da göremeyecekti, çünkü seksen yedi yaşını bitirdiği ve doğum günü partisi için gölgeliği ve masaları avluya yerleştirdikleri aynı günün sabahı yatağında ölmüştü. Bir gece önce her zamanki gibi sigara tiryakisi öksürüğüyle yatmıştı, ama sağlığı yerindeydi ve doğum gününü kutlamalarını dört gözle bekliyordu; Jordi Moliné, gün ışığı panjurların arasından süzülürken uyanmıştı ve kızarmış ekmeğin kokusu kahvaltı etmek üzere ayağında terliklerle kalkma vaktinin geldiğini haber verene kadar yataktan kalkmayıp tembellik ediyordu. Carme'nin yanı başında hareketsiz ve mermer gibi soğuk yatmakta olduğunu fark edene kadar aradan birkaç dakika geçmesi gerekti. Onun elini tuttu ve feryat figan etmeden ağlayarak ve onun kendinden önce gidip kendisini yalnız bırakmasının ne kadar korkunç bir ihanet olduğunu düşünerek öylece yattı.

Roser, elinde doğum günü pastasıyla ve aşçıyla yardımcıları gelmeden önce sofralara konacak balonlarla otomobili dopdolu olarak geldiğinde, öğleyin saat bir sıralarında o durumda buldu Carme'yi. Odadaki sessizlik ve alacakaranlık, panjurların kapalı, havanın hareketsiz olması tuhafına gitmişti. Kayınvalidesiyle Jordi'yi mutfakta aramadan ve yatak odasına girmeden önce onlara seslendi. Daha sonra, bir tepki gösterecek hale geldiğinde, telefonu alıp ilk önce Víctor'un hastanedeki numarasını çevirdi, sonra da bir öğrenci grubuyla birlikte tesadüfen Buenos Aires'teki bir otelde bulunan Marcel'i aradı ve onlara *àvia*'nın öldüğünü, Jordi'nin de ortadan kaybolduğunu haber verdi.

Carme, Şili'de ölecek olursa, kocası ve oğlu Guillem'in yatmakta olduğu İspanya'da defnedilmek istediğini kaç kez söylemişti, İspanya'da ölecek olursa da ailenin geri kalanının yakınında olmak için Şili'de defnedil-

mek istiyordu. Neden mi? Sırf gıcıklık olsun diye, cevabını vererek gülüyordu. Ama bu yalnızca bir şaka değildi, bölünmüş olan sevginin, yakınlarından ayrı olmanın, onlardan ayrı yaşamanın ve ayrı ölmenin verdiği derin üzüntüydü bu. Marcel hemen ertesi gün Santiago'ya uçabildi. Büyükannenin cenaze nöbetini, Jordi Moliné'yle birlikte on dokuz yıl yaşadığı evde yaptılar. Dinî tören yapılmadı, çünkü Carme son kez kiliseye adım attığında gencecik bir kızdı, Marcel Lluís Dalmau'ya âşık olmadan önceydi o, ama yine de yakınlarda yaşayan Maryknoll misyoner topluluğundan iki din adamı çağrılmadan geldiler; Carme, Jordi'nin yasadışı yollardan edindiği kurutulmuş jambon ve peynirleri onlara New York'tan yollanan sigaralarla değiştokuş ederdi hep. Din adamları, Carme'nin hoşuna gideceği şekilde gitar ve şarkılarla bir cenaze töreni düzenlediler, bütün bunlar yapılırken teselli bulamayan tek kişi, *àvia*'sıyla kafadarca bir işbirliği ilişkisi kurmuş olan torunu Marcel'di. Eline iki bardak brendi alıp oturarak, ona söylemeye fırsat bulamadığı şeyler için ve göstermeye utandığı sevgisinin boşa gitmesine, onunla Katalanca konuşmaya yanaşmamasına, yaptığı berbat yemekler için onunla alay ettiğine, mektuplarının hiçbirine cevap yazmadığına ağladı. Bu densiz ve buyurgan büyükannenin yüreğine en yakın kişi torunu olmuş, o Colorado'ya gittiğinden başlayarak ve ölümünden bir gün öncesine kadar her gün ona mektup yazmıştı. Dünyada nerede yaşaması nasip olursa olsun, Marcel'in hiçbir zaman yanından ayırmayacağı tek şey, içinde *àvia*'sının yazdığı üç yüz elli dokuz mektubun bulunduğu, kapağı bir sicimle bağlanmış ayakkabı kutusu olacaktı. Víctor, küçük ailesini ayakta tutan temel direği kaybettiklerini düşünerek, üzgün bir halde sessizce Marcel'in yanına oturdu. Aynı gece geç saatlerde, Roser'e odasının mahremiyetinde dile getirdi bunu. "Bizi her zaman ayakta

tutan temel direk asıl sensin, Víctor," dedi karısı. Cenaze nöbetine komşular, Carme'nin yıllarca çalıştığı okuldaki meslektaşlarıyla öğrencileri, Jordi'ye Winnipeg Barı'nda eşlik ettiği zamanlardan kalma kendi dostlarıyla Víctor ve Roser'in arkadaşları katılmışlardı. Akşam saat sekizde jandarmalar gelerek, mavi renkli üç tane Fiat arabaya yol açmak için motosikletleriyle bütün mahalleyi bloke ettiler. Arabalardan birinde, satranç arkadaşına başsağlığı dilemeye gelen başkan vardı. Víctor, annesini defnetmek için mezarlıkta bir yer satın aldı, ailenin geri kalanı, Jordi, hatta belki de ileride İspanya'dan getirtebilirse babasının kemikleri için de yer vardı orada. İşte o andan itibaren kendisinin kesin olarak Şili'ye ait olduğunu anlamıştı. "Vatan, ölülerimiz neredeyse orasıdır," derdi hep Carme.

O arada polis Jordi Moliné'yi arıyordu. Yaşlı adamın ailesi yoktu, dostları da Carme'nin dostlarıyla aynıydı. Kimse görmemişti onu. Dalmau'lar, hafif bunamış olduğundan yolunu kaybettiğini ve fazla uzağa gidemeyeceğini düşünerek üzerinde fotoğrafı bulunan el ilanlarını mahalledeki işyerlerinin vitrinlerine yapıştırdılar ve geri dönecek olursa içeri girebilsin diye evin kapısını kilitlemeden bıraktılar. Roser onun pijamaları ve terlikleriyle dışarı çıktığını tahmin ediyordu, çünkü bütün giysileri ve ayakkabıları dolaptaydı, ama emin olamıyordu. Yaz gelip de Mapocho Irmağı'nın suyu azaldığında ve yaşlı adamcağızdan kalanları çalılara takılmış olarak nihayet bulduklarında gerçekten de öyle olduğu anlaşıldı. Giysilerinden geriye yalnızca pijamasının lime lime parçaları kalmıştı. Kuşkuya yer vermeyecek şekilde teşhis edilebilene kadar ve Carme'nin yanına defnedebilsinler diye Dalmau ailesine teslim edilmeden önce aradan bütün bir ay geçecekti.

Her türlü soruna, dörtnala giden enflasyona ve basının yaydığı felaket haberlerine rağmen hükümet halkın desteğine sahipti, oylarının beklenmedik şekilde arttığı parlamento seçimleri de bunu gösteriyordu. İşte o zaman Allende'yi bitirmek için ekonomik krizin ve giderek tırmanan nefretin yetmediği açıkça belli olmuştu.

"Sağcılar silahlanıyor, doktor," diye Víctor'u uyardı, ona tuvalet kâğıdı götüren hastası. "Bunu iyi biliyorum, çünkü bizim fabrikada kol demirleri ve asma kilitlerle sımsıkı kapalı depolar var. Kimse içeri giremiyor."

"Bu hiçbir şeyi kanıtlamaz ki."

"Bazı arkadaşlar sabotaj olmasın diye gece gündüz nöbet tutuyorlar, biliyor musunuz? Onlar birtakım kamyonlardan sandıklar indirdiklerini görmüşler. Alışılandan farklı kargolar olduğundan araştırmaya karar vermişler. İçlerinin silahlarla dolu olduğundan eminler. Burada kan gövdeyi götürecek, doktor, çünkü devrimci hareketten çocuklar da silahlanmış durumda."

O gece Víctor bunu Allende'ye anlattı. Birkaç gece önce yarım bıraktıkları bir oyunu bitirmek üzereydiler. Hükümet tarafından başkanın ikameti için satın alınmış olan ev, kemerli pencereleri ve kiremitleriyle İspanyol stilindeydi, girişte ulusun ambleminin resmedildiği bir mozaik ve sokaktan görülen iki büyük palmiye ağacı vardı. Muhafızlar Victor'u tanıyorlardı, gece geç vakit gelmesini hiç kimse garipsemiyordu. Bir satranç tablasının her zaman hazır durduğu salonda, kitaplarla sanat eserlerinin arasında satranç oynuyorlardı. Allende hiç şaşırmadan dinledi Víctor'u, bundan haberi vardı zaten, ama ne o fabrikayı ne de benzer şeylerin kesinlikle yapıldığı öteki işletmeleri yasal olarak dümdüz edemezdi. "Endişe etmeyin, Víctor, askerler hükümete sadık kaldıkları sürece korkacak bir şey yok. Genelkurmay başkanına güveniyorum, namuslu bir adamdır." Küba'daki gibi bir devrim

isteyerek kıyameti koparan aşırı solcuların da bir o kadar tehlikeli olduklarını sözlerine ekledi; o ateşli devrimciler hükümete aynen sağcılar kadar zarar veriyorlardı.

O yılın sonunda, Ulusal Stadyum'da, aradan dokuz ay geçtikten sonra tutuklularla işkencecilerin bulunacakları aynı yerde, Pablo Neruda şerefine kalabalık bir anma toplantısı düzenlenmişti. Daha birkaç hafta önce yaşlı İsveç kralının elinden Nobel Ödülü'nü almış olan şairin halka açık son toplantısı olacaktı bu. Fransa'daki büyükelçilik görevini bırakmış ve Isla Negra'da o kadar çok sevdiği o acayip evine çekilmişti. Hastaydı, ama penceresinin karşısında öfkeyle köpük köpük patlayan denize bakarak küçük yazı masasının başında yazmayı sürdürüyordu. Daha sonraki aylarda Víctor dostu olarak onu orada birkaç kez ziyaret etmiş, iki defasında da doktor sıfatıyla gitmişti. Üzerinde yerli kepeneği, başında beresiyle, Şili şarabıyla ıslatılarak fırında pişmiş bir levreği misafiriyle paylaşmaya ve hayat hakkında sohbet etmeye hazır, boğazına düşkün, cana yakın bir insan buluyordu karşısında. Dostlarını eğlendirmek için kıyafet değiştiren ve mutluluğa şiirler yazan o oyunbaz ve şakacı adam değildi artık. Bütün dünyadan davetler, ödüller ve hayranlık mesajları yağıyordu, ama kalbi yorgundu. Şili için korkuyordu. Anılarını yazmaktaydı ve bunların içinde İçsavaş ve *Winnipeg* gemisi sayfalarca yer tutuyordu. Öldürülen ya da ortadan kaybolan onca İspanyol dostunu hatırladıkça duygulanıyordu. "Franco'dan önce ölmek istemiyorum," diyordu. Víctor uzun yıllar yaşayacağını söylüyordu ona, hastalığı ağır ilerliyordu ve kontrol altındaydı, ama o da İspanya'daki başkumandanın ölümsüz olduğundan kuşku duyuyordu, otuz üç yıldan beri demir yumrukla yapışmıştı iktidara. Víctor'un kafasındaki İspanya anısı her geçen gün biraz daha silikleşiyordu. Her yıl, 31 Aralık'ta gece yarısı, yeni yılın ve ülkesine

yakında geri dönecek olmasının şerefine kadeh kaldırıyordu, ama bunu gerçek bir hayali ya da arzusu olmadan, sırf âdet yerini bulsun diye yapıyordu. Doğduğu İspanya'nın, tanıdığı ve uğruna savaştığı İspanya'nın artık var olmadığından kuşkulanıyordu. Asker üniformalarının ve rahip cüppelerinin hâkimiyeti altında geçen bütün o yıllar boyunca, kendisinin artık ait olmadığı bir yere dönüşmüştü İspanya.

Neruda gibi Víctor da Şili için korkuyordu. İki yıldan beri ortalıkta dolaşan olası bir askerî darbe söylentisi artık daha yüksek sesle dile getirilir olmuştu. Başkan, bölünmüş olduklarını bildiği halde Silahlı Kuvvetler'e güvenmeyi sürdürüyordu. İlkbaharın başlarında muhalefetin şiddet hareketleri daha önce hiç görülmedik biçimde tırmanmıştı ve askerler arasındaki hoşnutsuzluk tehditkâr bir havaya bürünmüştü. Subaylarının itaatsizliği karşısında yenilgiyi kabul eden genelkurmay başkanı görevini bıraktı. Bir asker olarak üstüne düşen şeyin, ordu disiplini bozulmasın diye görevden çekilmek olduğunu açıklamıştı başkana. Ama onun bu jesti boşuna oldu. Birkaç gün sonra, sabahın saat beşinde, askerî darbe patlak verdi ve birkaç saat içinde gerçekler altüst oldu, bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

Víctor sabah erkenden hastaneye gitmek üzere evden çıkmıştı, tanklar tarafından bloke edilmiş sokakların, birlikleri taşıyan haki renkli sıra sıra kamyonların, uğursuz kuşlar gibi alçaktan uğuldayarak uçan helikopterlerin, o saatte ortalıkta dolaşan az sayıdaki sivilleri dipçik darbeleriyle itip kakan, suratları Komançiler gibi boyalı, savaş donanımında askerlerin karşısında buldu kendini. Neler olup bittiğini hemen anlamıştı. Eve geri dönüp Caracas'ta bulunan Roser'i ve Colorado'daki Marcel'i aradı. Her ikisi de Şili'ye geri dönmek üzere bulabildikleri ilk uçağa atlayarak geleceklerini bildirdiler, Víctor da

fırtına durulana kadar beklemeleri gerektiğine ikna etti onları. Başkanla ve iktidardaki tanıdığı birkaç politikacıyla boş yere iletişim kurmaya çalıştı. Hiç haber yoktu. Televizyon kanalları isyancıların elindeydi, bir tanesi dışında radyo istasyonları da öyle, o bir tanesi de tahmin ettiği şeyi doğrulamıştı. Ülkeyi susturmak için Amerikan Büyükelçiliği'nden organize edilen operasyon son derece kesin ve etkili olmuştu. Sansür derhal başlamıştı. Víctor yerinin hastane olması gerektiğini düşündü, bir kat giysiyle diş fırçasını bir çantaya koydu ve eski Citroën'ine atladığı gibi yan sokaklardan ilerlemeye başladı; yanındaki pilli radyodan, kulakları tırmalayan parazitler arasında, başkanın askerlerin ihanetini ve faşist darbeyi açıklayan sesi duyuluyordu, insanların çalıştıkları yerlerde sükûnetlerini korumalarını, provokasyonlara kapılmayıp morallerini bozmamalarını istiyor, meşru hükümeti savunarak oldukları yerlerde kalmalarını tekrar ediyordu. "Tarihî bir geçiş noktasında bulunduğum bu yerde, halkımın sadakatini hayatımla ödeyeceğim." Gözyaşları Víctor'un yola devam etmesini engelliyordu, tepesinden avcı uçakları gümbürtüyle geçerken bir an olduğu yerde durdu; hemen arkasından ilk bombaların sesini duydu. Uzaktan yükselen bir duman bulutunu görünce, gözlerine inanamayarak başkanlık sarayını bombardıman etmekte olduklarını anladı.

Vatanın kaderine hükmeden askerî cuntanın dört generali, üzerlerinde savaş üniformaları, arkalarında ulusal bayrak ve amblem, askerî marşların akorları arasında, emirleri ve duyurularıyla günde birkaç kez televizyona çıkıyorlardı. Her türlü haber denetim altındaydı. Salvador Allende'nin alevler içindeki başkanlık sarayında intihar ettiğini söylüyorlardı, ama Víctor daha pek çok baş-

kaları gibi onu da öldürdüklerinden şüpheleniyordu. Daha yeni anlamıştı olan bitenin ne kadar vahim olduğunu. Artık geriye dönüş yoktu. Bakanlar hapse atılmış, parlamento süresiz olarak kapatılmış, siyasi partiler yasaklanmış, basın özgürlüğü ve vatandaşlık hakları yeni bir emre kadar askıya alınmıştı. Kışlalarda darbeye katılmakta tereddüt edenler tutuklanmış ve pek çoğu kurşuna dizilmişti, ama bu çok sonra öğrenilecekti, çünkü Silahlı Kuvvetler'in birlik içinde ve yok edilemez olduğu izlenimi verilmeliydi. Eski genelkurmay başkanı kendi silah arkadaşları tarafından katledilmemek için Arjantin'e kaçmıştı, ama bir yıl sonra otomobiline bir bomba koyacaklar ve eşiyle birlikte paramparça olarak ölecekti. General Augusto Pinochet askerî cuntanın başına geçmişti ve çok geçmeden diktatörlüğün simgesi haline gelecekti. Baskı hareketi ani, şiddetli ve derinlemesine etkili olmuştu. Altına bakılmadık taş kalmayacağını bildiriyorlardı, nerede saklanıyor olurlarsa olsunlar Marksistler inlerinden çıkarılacak, ülkeyi saran komünist kanser ne pahasına olursa olsun temizlenecekti. O esnada yukarı mahallede yaşayan burjuvazi, üç yıldan beri saklamakta oldukları şampanyayla nihayet olayı kutlayabiliyor, işçi mahallelerindeyse terör hüküm sürüyordu. Víctor dokuz gün boyunca evine dönemedi, bunun birinci nedeni yetmiş iki saat boyunca sokağa çıkma yasağı konması ve kimsenin dışarı çıkamamasıydı, ikincisi de hastanenin yapılacak işlere yetişememesiydi, kurşunlanarak yaralanmış insanlar geliyordu ve hastanenin deposu teşhis edilmemiş cesetlerle dolmuştu. Kafeteryada ne bulabilirse onu yiyor, bir sandalyede oturarak ara ara uyuyor, bir süngerle üstünkörü temizleniyordu ve yalnızca bir kez üstünü değiştirebilmişti. Uluslararası bir telefon konuşmasını saatler sonra yapabildi. Roser'i hastaneden arayarak, kendisi haber verene kadar hiçbir nedenle geri dönmemesini ve

aynı mesajı Marcel'e de iletmesini söyledi. Üniversite kapatılmış, öğrencilerin en küçük bir direniş girişimi kurşunlarla durdurulmuştu. Gazetecilik Okulu' nun ve daha başka fakültelerin duvarlarından kanlar aktığını anlatmışlardı ona. Roser'e ne Müzik Okulu ne de öğrencileri hakkında bir haber verebildi. Doktorların iş bırakmaları derhal durmuş ve meslektaşları neşeli bir havada işlerinin başına dönmüşlerdi; personelin, hatta güvenlik güçlerinin yataklarından sürükleyerek çıkardıkları hastaların arasında bir temizlik hareketi başlamıştı. Hastanenin başına bir albay getirilmişti ve otomatik tüfeklerle silahlanmış askerler giriş çıkışları, koridorları, salonları, hatta ameliyathaneleri gözlüyorlardı. Solcu birçok doktor tutuklanmış, daha başkaları ya kaçmış ya da yabancı ülkelere sığınmışlar ve görevlerinin başına dönmemişlerdi, ama Víctor mantıksız bir şekilde kendisine bir şey olmayacağı duygusuyla işine devam ediyordu.

Banyo yapmak ve üstünü değiştirmek üzere nihayet evine gidebildiğinde, hiç tanımadığı, beyaza boyanmış tertemiz bir şehirde buldu kendini. O birkaç gün içinde devrimci duvar resimleri, insanları nefrete çağıran pankartlar, çöpler, sakallı adamlarla pantolonlu kadınlar yok olmuştu; dükkânların vitrinlerinde eskiden yalnızca karaborsadan bulunabilen ürünleri gördü, ama fiyatlar yükseldiğinden satın alan çok az insan vardı. Silahlı askerler ve jandarmalar sokaklarda devriye geziyorlardı, köşe başlarında tanklar duruyor, her yanı kapalı kamyonetler çakallar gibi uluyarak hızla geçip gidiyordu. Kışlalardaki gibi kusursuz bir düzen ve korkunun getirdiği yapay bir huzur vardı ortalıkta. Víctor evine girerken, o sırada dışarı bakan kaç yıllık komşusunu selamladı. Kadın karşılık vermedi ve penceresini çat diye kapadı. Bu ona bir uyarı yerine geçmeliydi, ama o zavallı kadının bu son olaylar yüzünden kendisi kadar şaşkın olduğunu düşü-

nerek omuzlarını silkmekle yetindi. Evi, darbe günü alelacele bıraktığı gibiydi, yatak dağınıktı, giysiler oraya buraya atılmıştı, mutfaktaki bulaşıklar kirliydi, yiyecekler yeşil bir küf bağlamıştı. Ortalığı toplayacak hali yoktu. Kendini sırtüstü yatağına atarak on dört saat uyudu.

O günlerde öldü Pablo Neruda. Askerî darbe, en kötü korkularının doruk noktasını oluşturmuştu; buna dayanamamış ve sağlığı birden ağırlaşmıştı. Onu ambulansla Santiago'daki bir kliniğe götürürlerken, silah ve gerillaları arayan askerler şairin Isla Negra'daki evinin altını üstüne getirdiler, kâğıtlarını karıştırıp dağıttılar, biriktirdiği şişeleri, deniz kabuklarını, salyangozları ayaklar altında ezdiler. Víctor klinikte onu görmeye gitti, orada muhafızlar üstünü aradılar, parmak izlerini aldılar, fotoğrafını çektiler ve en sonunda odanın kapısında bekleyen asker önünü kesti. Neruda'nın hastalığını bildiği kadarıyla ve onu bir ay önce iyi durumda gördüğünden, ölümü tuhafına gitmişti. Durumdan şüphelenen tek kişi kendisi değildi: çok geçmeden onu zehirledikleri söylentileri ortalıkta dolaşmaya başlamıştı. Kliniğe yatırılmadan üç gün önce şair, ülkesini bölünmüş ve boyunduruk altına alınmış, dostu Salvador Allende'yi de cenazesinde dul eşinden başka kimse olmadan herhangi bir yere defnedilmiş olarak görmenin verdiği derin düş kırıklığı içinde, anılarının son sayfalarını yazmıştı: "... Şili'ye bir kez daha ihanet eden Şilili askerlerin makineli tüfeklerinin kurşunlarıyla delik deşik ve paramparça edilmiş olarak gidiyordu o şanlı naaş," diyordu. Haklıydı, askerler daha önce de meşru hükümete karşı ayaklanmışlardı, ama halkın ortak unutkanlığı tarihteki eski ihanetleri silip atmıştı. Şairin, bütün dünyanın gözleri üstlerinde olduğundan yasaklanmayan cenaze töreni, darbecilere göste-

rilen ilk direniş hareketi oldu. Víctor ağır durumda olan bir hastasını ameliyat etmekte olduğundan hastaneyi bırakamamıştı. Günler sonra, tuvalet kâğıtlarını getiren o adamdan öğrendi ayrıntılarını.

"Çok fazla insan yoktu, doktor. Şaire anma toplantısı yaptıklarında Ulusal Stadyum'daki kalabalığı hatırlıyor musunuz? Pekâlâ, diyebilirim ki mezarlıkta en fazla iki yüz kişi kadardık."

"Haberi çok geç olarak daha yeni çıktı basında; öldüğünü ya da defnedileceğini pek az kişi duymuştur."

"İnsanlar korkuyorlar."

"Neruda'nın pek çok dostu ve hayranı ya saklanıyordur ya da hapistedir. Nasıl olduğunu anlatın bana," diye rica etti Víctor.

"Ben önde gidiyordum, epeyce korkmuştum, çünkü mezarlığa giden yol boyunca silahlı askerler vardı. Tabutun üstü çiçeklerle örtülüydü. Ses çıkarmadan yürüyorduk, sonunda biri, 'Yoldaş Pablo Neruda!' diye bağırdı. Ve hepimiz cevap verdik: 'Burada, şimdi ve her zaman!' diye."

"Askerler ne yaptılar?"

"Hiçbir şey. O sırada yürekli birisi bağırdı: 'Yoldaş başkan!' diye. Ve hepimiz karşılık verdik: 'Burada, şimdi ve her zaman!' diye. Çok dokunaklıydı, doktor. Ayrıca birlik olan halkın asla yenilmeyeceğini de bağırarak söyledik ve askerler hiçbir şey yapmadılar, ama kortejde yürüyen bizlerin fotoğraflarını çeken bazı tipler vardı. O fotoğrafları ne diye isterler bilmem."

Víctor artık her şeyden şüpheleniyordu; gerçekler kayganlaşmıştı; mübarek vatan, yiğit askerler ve geleneksel manevi değerler garip bir biçimde göklere çıkarılırken söylenmeyen laflar, yalanlar ve örtmeceler arasında yaşanıyordu hayat. "Yoldaş" kelimesi silinip atılmıştı, kimse ağzına almaya cesaret edemiyordu. Fısıltılar arasında

söylentiler dolaşıyordu ortalıkta, toplama kampları, toplu idamlar, binlerce ve binlerce tutuklu, kayıp, kaçak, sürgün, kadınlara tecavüz etmek için köpekleri kullandıkları işkence merkezleri olduğu hakkında. Víctor, hiç görmediği o işkencecilerin ve muhbirlerin daha önce nerede olduklarını merak ediyordu. Sanki yıllar boyunca antrenman yapmış gibi birkaç saat içinde hazırlanıp organize olmuş bir halde çıkıvermişlerdi ortaya. Faşistlerin derin devleti hep oradaydı, dışarı çıkmak için hazırlanmış olarak yüzeyin hemen altında duruyordu. Gururlu sağın zaferi ve o devrime inanan halkın yenilgisiydi bu. Isidro del Solar'ın, pek çok başkaları gibi, darbeden birkaç gün sonra ailesiyle birlikte geri döndüğünü duymuştu Víctor, ayrıcalıklarını ve ekonominin dizginlerini yeniden eline almaya hazırdı, ama generallerin dedikleri gibi Marksizmin vatanı içine düşürdüğü kaosu düzene sokarlarken el koydukları siyasi iktidarı kimse geri alamazdı. Diktatörlüğün ne kadar süreceğini hiç kimse hayal edemiyordu, bunu yalnızca generaller biliyorlardı.

Víctor Dalmau'yu ihbar eden, o komşu kadın oldu, iki yıl önce oğlunu jandarma birliğine sokabilmek için başkanla olan dostluğundan yararlanmasını ondan rica etmiş olan aynı kadındı, kalbine iki kapakçık taktığı aynı kadındı, Roser'le şeker ve pirinç değiştokuşu yaptıkları aynı kadındı, Carme'nin cenaze nöbetine üzüntüyle katılmış olan aynı kadındı. Víctor'u hastanede tutukladılar. Kimliklerini vermeyen üniformasız üç kişi, ameliyathanedeyken almaya gittiler onu, ama ameliyatı bitirmesini bekleyecek dürüstlüğü gösterdiler. "Bizimle gelin, doktor, bu rutin bir iş," diye emrettiler, sert bir ses tonuyla. Sokağa çıktıklarında siyah bir otomobilin içine doğru ittiler onu, ellerini kelepçelediler, gözlerine bant taktılar. İlk yumruk midesine indi.

Víctor Dalmau iki gün sonrasına kadar nerede olduğunu bilemedi, o zaman sorgulamalardan tatmin olarak binanın derinliklerinden sürükleyerek çıkardılar onu, gözlerindeki bandı aldılar, kelepçeleri çıkardılar ve temiz havayı soluyabildi. Gözlerini kamaştıran öğle ışığına alışana ve ayakta durabilmek için dengesini yeniden kazanana kadar aradan birkaç dakika geçti. Ulusal Stadyum' daydı. Çok genç bir er ona bir battaniye verdi, husumet göstermeden kolundan tutarak ağır adımlarla kalacağı galeriye götürdü. Zorlukla yürüyebiliyordu, aldığı darbelerden ve verilen elektrik akımından bütün vücudu ağrıyordu, sanki deniz kazası geçirmişçesine susamıştı, ne kendini zamanın içine konumlandırabiliyordu, ne de neler olup bittiğini tam olarak hatırlayabiliyordu. İşkencecilerinin elinde bir hafta da kalmış olabilirdi, birkaç saat de. Ona neler mi soruyorlardı? Allende, satranç, Z Planı. Neydi o Z Planı? Hiçbir fikri yoktu. O hücrelerin içinde başkaları da vardı, kocaman vantilatörlerin gürültüsü, tüyler ürpertici çığlıklar, silah sesleri geliyordu kulağına. "Onları kurşuna dizdiler, kurşuna dizdiler," diye mırıldandı Víctor.

Futbol maçlarına ve Pablo Neruda'nınki gibi çeşitli kültürel etkinliklere katılmış olduğu stadyumdaki galeride otururlarken, Víctor askerlerin gözetimi altında binlerce tutuklu gördü. Kendisini oraya kadar götürmüş olan er yanından ayrılınca bir başka tutuklu yanına sokuldu, onu alıp oturacak bir yere götürdü ve elindeki su termosunu uzattı. "Sakin ol, yoldaş, herhalde en kötüsünü atlattın." Termostaki suyu içip bitirene kadar bekledi, sonra uzanmasına yardım etti ve dürülmüş battaniyeyi başının altına koydu. "Dinlen, bu iş uzun sürecek," diye ekledi. Darbeden iki gün sonra tutuklanmış bir metal işçisiydi ve haftalardan beri stadyumda bulunuyordu. Akşam hava kararırken ısı düştüğünde Víctor oturabilecek hale gelince, adam yapılacak rutin işleri anlattı ona.

"Dikkat çekmemek gerekiyor. Sakin ve sessiz ol, en ufak bir bahaneyle dipçik darbeleriyle seni öldürebilirler. Bunlar canavar."

"Bunca nefret, bunca acımasızlık... Anlamıyorum..." diye mırıldandı Víctor. Ağzı kupkuruydu, kelimeler gırtlağına takılıyordu.

"Elimize bir silah verirler ve emrederlerse hepimiz birer canavara dönüşebiliriz," diye söze karıştı, yanlarına yaklaşmış olan başka bir tutuklu.

"Ben dönüşmem, yoldaş," diye itiraz etti metal işçisi. "O askerlerin Víctor Jara'nın ellerini nasıl parçaladıklarını gördüm ben. 'Hadi şimdi şarkı söyle de görelim, geri zekâlı,' diye bağırıyorlardı. Onu sopalarla dövdüler ve kurşunlarla işi bitirdiler."

"En önemlisi dışarıdan birinin senin nerede olduğunu bilmesi," dedi öteki adam. "Şayet ortadan kaybolacak olursan izini ancak öyle sürebilirler. Pek çokları kayboluyor ve onlardan bir daha haber alınamıyor. Evli misin?"

"Evet," diye başını salladı Víctor.

"Karının adresini ya da telefon numarasını ver. Kızım ona haber verebilir. Bütün günü stadyumun dışında tutukluların yakınlarıyla birlikte haber bekleyerek geçiriyor."

Ama Víctor numarayı vermedi, çünkü onun bilgi koparmak için oraya yerleştirilmiş bir ihbarcı olabileceğinden korkuyordu.

San Juan de Dios Hastanesi'nde Víctor'un tutuklanmasına tanık olan hemşirelerden biri, ne yapıp edip Roser'i telefonla Venezuela'da buldu ve olanları ona anlattı. Roser bunu öğrenir öğrenmez kötü haberi vermek için Marcel'i aradı ve bulunduğu yerden ayrılmamasını tembih etti, çünkü dışarıdayken Şili'de olabileceğinden daha fazla yardımcı olabilirdi, ama kendisi derhal geri dönüyordu. Bir uçak bileti aldı ve yola çıkmadan önce

Valentin Sánchez'i görmeye gitti. "Kocana ne yaptıklarını bir kez öğrendin mi onu kurtaramazsınız," diye söz verdi arkadaşı. Kendi ülkesinin Şili'deki büyükelçisine yazılmış bir mektup verdi ona, diplomat olduğu zamanlardan meslektaşı olan bu büyükelçinin Santiago'daki rezidansında, sürgüne gitmek üzere kendilerine serbest dolaşma belgesi verilmesini bekleyen yüzlerce sığınmacı vardı; kaçakları koruyan az sayıdaki büyükelçiliklerden biriydi orası. Sayıları yakında binleri bulacak olan yüzlerce Şilili Caracas'a gelmeye başlamıştı.

Roser ekim ayının sonlarında vardı Şili'ye ve kocasını Ulusal Stadyum'a götürmüş olduklarını kasım ayına kadar öğrenemedi, ama Santiago'daki Venezuela büyükelçisi onu sormaya stadyuma gittiğinde, oraya hiç gelmediğini söylediler. O zamanlar artık tutukluları tahliye ediyorlar ve ülkenin çeşitli yerlerindeki toplama kamplarına dağıtıyorlardı. Roser, dostlarına başvurarak ve uluslararası bağlantılarını kullanarak, çeşitli yetkililerin kapılarını çalarak, kiliselerdeki kayıp listelerini tarayarak aylarca aradı kocasını. Adı hiçbir yerde görünmüyordu. Buhar olup uçmuştu.

Víctor Dalmau'yu, başka tutuklularla birlikte, kamyonlardan oluşan bir konvoyla bütün bir gün ve bir gece süren bir yolculuktan sonra, ülkenin kuzeyinde, on yıllardan beri terk edilmişken şimdi artık hapishaneye dönüştürülmüş bir güherçile kampına götürmüşlerdi. Onlar, eskiden güherçile işçilerinin barındığı bu uydurma tesislere gelen iki yüz kişilik ilk gruptu; kampın etrafı elektrik akımı verilmiş dikenli tellerle çevriliydi, yüksek gözetleme kuleleri, ellerinde makineli tüfeklerle askerler, civarda devriye gezen bir tank vardı, arada bir de Hava Kuvvetleri'nin uçakları geçiyordu. Kamp komutanı, obez bir jandarma subayıydı, bağıra çağıra konuşuyor ve üstüne fazlasıyla dar gelen üniformasının içinde terliyordu.

Güç sahibi ve kötü yürekli bir adamdı, hoparlörle duyurduğuna göre, işledikleri ya da işlemeyi düşündükleri suçlar için mahpuslara rahat huzur vermemeye niyetliydi. Kamyonlardan iner inmez soyunmaya zorlanmışlardı, sonra da komutan teker teker her birinin yanına gidip hakaretler yağdırır ve tekmelerken, yiyecek içecek hiçbir şey vermeden saatlerce çöl güneşinin altında tutmuştu onları. Daha ilk baştan itibaren, kurbanlarının moralini bozmak için, emrindekilerin de taklit ettikleri keyfî cezalar koymuştu. Víctor Dalmau, Argelès-sur-Mer'de geçirdiği aylar boyunca edindiği tecrübesine güvenerek, direnmek için öteki mahpuslardan daha hazırlıklı olduğunu sanıyordu, ama onun üzerinden yıllar geçmişti ve o zamanlar gençti. Altmış yaşını bitirmesine az kalmıştı, ama tutuklandığı âna kadar yaşını düşünecek vakti olmamıştı. Orada kuzeydeyken, güherçile *pampa*'sındaki yakıcı gündüz sıcağında ve buz gibi soğuk gecelerde yorgunluktan ölmeyi istiyordu. Kaçmak imkânsızdı, etrafları uçsuz bucaksız çölle çevriliydi, binlerce kilometrelik kupkuru toprak, kum, taş ve rüzgârdan başka bir şey yoktu. Kendini yaşlanmış hissediyordu.

XI

1974-1983

"Bak şimdi anlatayım sana:
toprağım senin olacak,
ben fethedeceğim onu,
bir tek sana vermek için değil,
herkese vermek için,
tüm halkıma."

Pablo Neruda,
"Yoldaki mektup",
Los Versos del Capitán

Víctor Dalmau, toplama kampında geçirdiği on bir ay içinde, beklediği gibi yorgunluktan ölmemiş, bedeni de aklı da güçlenmişti. Zaten her zaman zayıf bir adamdı ama orada o acımasız güneşten, tuzdan ve kumlardan teni yanmış, sırf lif ve kas yığınına dönüşmüştü; yüz hatları da bıçakla yontulmuş gibiydi, saf demirden dökülmüş bir Giacometti yontusunu andırıyordu. O saçma sapan askerî talimler, beden hareketleri, acımasız güneşin altındaki koşular, ibret olsun diye verilen cezalar ve atılan dayaklar, aç açına canları çıkarak yaptıkları yararsız zorunlu işler onu yıkamamıştı. Kendini tüm benliğiy-

le mahpus rolüne vermiş, yaşantısındaki herhangi bir şeyi canının istediği gibi yapma hayalinden vazgeçmişti; kesin bir güce sahip olan ve hiçbir şeyden ceza almayan gardiyanlarının ellerindeydi, kendisi yalnızca duygularının hâkimiydi. Fırtınanın karşısında eğilen ama kırılmayan kayın ağacı benzetmesini kendi kendine tekrarlayıp duruyordu. Başka koşullar altında daha önce de yaşamıştı bunları. Anılarının ve suskunluğunun içine kapanarak, Roser'in kendisini aramakta olduğundan ve günün birinde bulacağından emin bir şekilde, kendini o adamların sadizminden ve aptallığından koruyordu. O kadar az konuşuyordu ki, öteki mahpuslar ona "Dilsiz" adını takmışlardı. Hayatının ilk otuz yılını canı konuşmak istemediği için susarak geçirmiş olan Marcel'i düşünüyordu. Kendisi de istemiyordu konuşmak, çünkü söyleyecek bir şey yoktu. Kader arkadaşları, gardiyanların duyamayacağı şekilde fısıldaşarak birbirlerine cesaret veriyorlarken o, büyük bir özlemle Roser'i, birlikte yaşadıkları onca şeyi, onu ne kadar sevdiğini düşünüyor, aklını çalışır durumda tutabilmek için, ezbere bildiği ve bazılarını başkanla oynamış olduğu tarihteki en ünlü satranç oyunlarını saplantı halinde aklından geçirip duruyordu. Bir an geldi, oralardaki gözenekli taşlardan satranç taşları yontmayı ve oyunu öteki mahpuslarla paylaşmayı hayal etti, ama nöbetçilerin despotça gözetimi altında bunların hiçbiri mümkün değildi. Üniformalı o adamlar işçi sınıfından geliyorlardı, aileleri yoksuldu, belki de çoğu sosyalist devrime yakınlık duymuştu, ama sanki tutsakların geçmişteki hareketleri kendilerine yapılmış kişisel hakaretlermiş gibi emirleri hınçla yerine getiriyorlardı.

Her hafta bazı tutsakları başka toplama kamplarına götürüyorlar ya da idam ederek cesetlerini çölde dinamitle havaya uçuruyorlardı, ama gelenler gidenlerden çok daha fazlaydı. Víctor, o kampta, ülkenin çeşitli yer-

lerinden gelmiş, farklı yaşlarda ve uğraşlarda bin beş yüz kişi olduğunu hesaplamıştı, ortak tek yanları peşlerine düşülüp yakalanmış olmalarıydı. Onlar devlet düşmanlarıydı. Kendisi gibi bazıları ne herhangi bir partiye üye olmuşlar ne de siyasi görevlerde bulunmuşlardı, sırf intikam amaçlı bir ihbarla ya da bürokratik bir hatayla orada bulunuyorlardı.

İlkbahar gelmişti ve mahpuslar, günün sıcak saatlerinde toplama kampını cehenneme çeviren yazın gelmesinden korkuyorlardı; işte o sıralarda Víctor Dalmau'nun durumunda beklenmedik bir değişiklik oldu. Komutan, mahpusların ayaklarında donlarıyla ve çıplak ayaklarla avluda sıraya girmiş olarak katlandıkları o bıktırıcı sabah konuşması sırasında kriz geçirdi. Dizlerinin üstüne düşmüş, en yakınındaki askerlerin onu tutmalarına fırsat kalmadan nefesini dışarı vererek toprağın üstüne boylu boyunca yatıp kalmıştı. Mahpusların hiçbiri yerinden kımıldamadı, hiç kimsenin ağzından tek bir ses çıkmadı. Víctor için bütün bu sahne, sanki bir karabasanın parçasıymış gibi, sessizlik içinde, başka bir boyutta ağır çekim olarak gerçekleşiyordu. İki askerin onu kaldırmaya çalıştıklarını, ötekilerin de sağlık memurunu çağırmak üzere koştuklarını gördü ve sonuçlarını düşünmeden, sıraya dizili adamların arasından tıpkı bir uyurgezer gibi ileri çıktı. Herkesin dikkati yerde yatan adamdaydı, askerler onu fark edip de durmasını ve yüzükoyun yere yatmasını emredene kadar sıraya dizili adamların en önüne çıkmıştı bile. Mahpuslardan biri, "O doktor!" diye bağırdı. Víctor hızlı adımlarla ilerledi, birkaç saniye içinde yerde bilinçsiz yatan komutanın yanına varmıştı, kimse engellemeden çömeldi. Askerler ona yer açmak için bir adım geri çekilmişlerdi. Komutanın nefes almadığını anladı. En yakındaki nöbetçilerden birine adamın giysilerini gevşetmesi için bir işaret yaptı, kendisi de ağızdan suni

solunum yaptırıyor ve iki eliyle birden göğsüne baskı uyguluyordu. Revirde elle çalıştırılan bir şok aleti olduğunu biliyordu, çünkü arada bir işkence kurbanlarını canlandırmak için kullanıyorlardı onu. Birkaç dakika sonra, peşinde oksijen tüpüyle şok aletini getiren yardımcısıyla birlikte sağlık memuru koşa koşa geldi ve kumandanın kalbini canlandırma işleminde Víctor'a yardımcı oldu. "Helikopter çağırın! Onu derhal hastaneye kaldırmak lazım!" diye bağırdı Víctor, adamın kalbinin attığını anlar anlamaz. Onu kaldırıp revire götürdüler, kampın bir ucunda hep hazır duran helikopter gelene kadar Víctor onu hayatta tuttu. En yakındaki hastaneden otuz beş dakika uzaklıktaydılar. Víctor'a hastaya eşlik etmesini emrettiler ve ona bir üniforma gömleğiyle pantolon ve bir çift bot verdiler.

Küçük bir taşra hastanesiydi orası, ama iyi donanımlıydı, normal zamanlarda olsa bunun gibi acil bir durum için yeterli imkânları olabilirdi, ama yalnızca iki doktor vardı. Her ikisi de Doktor Víctor Dalmau'nun şöhretini duymuştu, onu saygıyla karşıladılar. Dediklerine göre, içinde yaşadıkları zamanın garip bir cilvesi olarak, cerrahi bölümü başkanı ve kardiyolog tutukluydular. Víctor'un onları nereye götürmüş olduklarını soracak vakti yoktu, görünüşe göre ikisi de kamptaki mahpusların arasında değildi. Ameliyathane on yıllar boyunca onun işyeri olmuştu ve öğrencilerine söylediği gibi kalp denilen o kaslı organın gizemli hiçbir yanı yoktu; ona atfedilen gizemler hep öznel şeylerdi. Kısacık bir zaman içerisinde gerekli talimatı verdi, yıkandı, komutanı hazırladı ve doktorlardan birinin yardımıyla yüzlerce kez yapmış olduğu müdahaleyi gerçekleştirmeye koyuldu. Ellerinin her şeyi eksiksiz hatırladığını, o ellerin kendi başlarına hareket ettiğini anlamıştı.

Víctor o geceyi hastasının yanında geçirdi, yorgun

olmaktan ziyade keyifliydi. Hastanede kimse onu silah altında tutmuyor, saygı ve hayranlıkla davranıyorlardı, yanında patates püresiyle biftek, bir bardak kırmızı şarap, tatlı olarak da dondurma ikram etmişlerdi. Yalnızca bir sayı olmak yerine, birkaç saatliğine yeniden Doktor Dalmau olmuştu. Tutuklanmadan önce hayatının nasıl olduğunu unutmuştu. Öğleye doğru, hastasının durumu hâlâ ağır ama istikrarlıyken, Santiago'dan uçakla gelmiş bir askerî kalp doktoru hastaneye geldi. Mahpusu toplama kampına geri yollamaları emri verilmişti, ama Víctor, ameliyatta kendisine yardım eden doktordan Roser'le temasa geçmesini rica etmeye fırsat bulabildi. Bu çok riskliydi, çünkü adam sağcı olsa gerekti, ama birlikte çalıştıkları saatler boyunca duyulan saygının karşılıklı olduğu belli olmuştu. Roser'in onu aramak üzere Şili'ye geri döndüğünden emindi; çünkü kendisi de onun için aynı şeyi yapardı.

Toplama kampının yeni komutanı, aynen eskisi kadar kötülüğe yatkın biri çıkmıştı, ama Víctor ona yalnızca beş gün dayanmak zorunda kaldı. O sabah, yoklama yapıp da alıp götürecekleri mahpusları ayırdıklarında, bağırarak onun adını da okudular. Mahpuslar için en kötü gündü bu, bir işkence merkezine, daha beter bir başka kampa ya da ölüme götürülme olasılığı vardı. Ayakta üç saat bekledikten sonra gruptakiler bir kamyona bindirildi. İsimleri elindeki listeden kontrol etmekte olan muhafız, ötekilerle birlikte kamyona binmeden önce Víctor'u durdurdu. "Sen aşağıda kalıyorsun, salak." Bir saat daha bekledikten sonra onu ofise götürdüler, orada bizzat komutan, şanslı olduğunu söyleyerek ona bir kâğıt uzattı. Şartlı tahliyeyle salıveriliyordu. "Benim elimde olsaydı, yürüyerek gidesin diye sana ana kapıyı açardım, orospu çocuğu komünist. Ama seni hastaneye geri götürmem gerekiyor," dedi.

Roser'le Venezuela Büyükelçiliği'nden bir görevli onu hastanede bekliyorlardı. Hiçbir zaman açıkça itiraf etmediği sevgisiyle hep karısını düşündüğü belirsizlik dolu bütün o aylar boyunca duyduğu aynı umutsuzlukla sarıldı ona. "Ah Roser, seni nasıl seviyorum, nasıl özledim," diye fısıldadı, burnunu onun saçlarının arasına sokarak. İkisi de ağlıyordu.

Şartlı tahliye, bir deftere imza atmak üzere her gün jandarma karakolunda boy göstermek anlamına geliyordu. Nöbetteki subayın keyfine bağlı olarak bu işlem epeyce uzayabilirdi. Víctor Venezuela Büyükelçiliği'ne sığınma kararını alana kadar iki kez imza atmaya gitti. Tutukluluk geçirmiş olmasının onu yalnızlığa mahkûm ettiğini anlamasına yetmişti o iki gün: artık hastanede çalışamazdı, dostları onunla görüşmekten kaçınıyorlardı ve her an yeniden tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. İçinde yaşadığı temkin ve korku, diktatörlük yandaşlarının ortalığa meydan okuyan ve intikam peşindeki iyimserliğiyle tezat oluşturuyordu. Karanlıklarda neler olup bittiği aslında hiç ağza alınmıyordu. Hiç kimse sesini çıkaramıyordu; ezilen işçiler haklarını kaybetmişlerdi, her an işten atılabilirlerdi, ne kadar olursa olsun her maaşa eyvallah diyorlardı, çünkü kendilerine bir fırsat verilmesini bekleyen işsizler kapıda kuyrukta bekliyorlardı. İşverenler için ortalık bir cennetti. Resmî yorum ise, Şili'nin refaha doğru ilerlemekte olan düzgün, temiz, sakin bir ülke olduğu şeklindeydi. Víctor işkence görenleri, ölenleri, hapiste tanıdığı insanların yüzlerini ve kaybolanları düşünüyordu. İnsanlar değişmişti, otuz beş yıl önce kendisine hep birlikte kucak açmış olan ve kendi vatanıymış gibi sevdiği ülkeyi tanımakta zorlanıyordu.

İkinci günün sonunda, diktatörlüğe katlanamayaca-

ğını Roser'e itiraf etti. "İspanya'da yapamadım, burada da yapamam. Artık korku içinde yaşayamayacak kadar yaşlandım, Roser, ama ikinci kez sürgüne gitmek de Şili'de kalıp sonuçlarına göğüs germek kadar çekilmez geliyor bana." Karısı, bunun geçici bir önlem olacağını, askerî rejimin yakında sona ereceğini ileri sürdü; çünkü dediklerine göre Şili'de sağlam bir demokrasi geleneği vardı. O zaman geri dönebilirlerdi; ama onun bu gerekçesi, Franco'nun otuz yıldan fazla bir süredir iktidarda olduğu ve Pinochet'nin de onun gibi yapacağı gerçeği karşısında paramparça oluyordu. Víctor, yanında büzülmüş yatan Roser'le birlikte karanlıkta yatağına uzanmış, sokaktan gelen seslere kulak vererek, bütün geceyi çekip gitme düşüncesini kafasında evirip çevirerek geçirdi. Sabahın saat üçünde evin önünde bir araba sesi duydu. Bu ancak kendisini yeniden almaya geldikleri anlamını taşıyabilirdi, çünkü sokağa çıkma yasağı boyunca yalnızca askerî araçlarla güvenlik güçleri ortalıkta dolaşıyordu. Kaçmayı ya da saklanmayı aklından bile geçiremezdi. Göğsünün içinde kalbi güm güm atarken, soğuk terler dökerek kıpırdamadan durdu. Roser perdelerin arasından dışarı baktı ve ikinci bir siyah arabanın ötekinin yanında durduğunu gördü. "Çabuk giyin, Víctor," dedi. Ama o sırada araçlardan birkaç kişinin acele etmeden indiklerini gördü, ne koşuşmalar vardı, ne bağrışmalar, ne de silahlar. Sakin tavırlarla bir süre sigara içip konuştuktan sonra çekip gittiler. Víctor'la Roser, birbirlerine sarılıp titreyerek, hava aydınlanmaya başlayana kadar pencerenin yanında beklediler, ta ki sonunda saat beş olup sokağa çıkma yasağı sona erene kadar.

Roser, Venezuela büyükelçisinin Víctor'u diplomatik plakalı bir arabayla evden aldırmasını ayarlamıştı. O zamana kadar büyükelçiliklerdeki sığınmacıların çoğu kendilerini kabul eden ülkelere doğru yola çıkmışlardı

ve güvenlik önlemleri eskisi kadar sıkı değildi. Víctor arabanın bagajına saklanarak girdi elçiliğe. Bir ay sonra ona bir serbest dolaşma belgesi verdiler ve Venezuelalı iki memur, Roser'in kendisini beklediği uçağın kapısına kadar geçirdi onu. Üstü başı tertemiz ve tıraşlıydı, sakin bir şekilde bindi uçağa. Aynı uçakta, oturduğu yerde kelepçelerini çıkardıkları bir başka sürgün daha gidiyordu. Üstü başı kir içindeydi, saçları dağınıktı, titriyordu. Uçak kalktıktan sonra, onu izlemekte olan Víctor yanına yaklaştı. Bir sohbet başlatıp kendisinin güvenlik memuru olmadığına ona ikna etmesi zor oldu. Adamın ön dişlerinin olmadığı ve parmaklarının bazılarının kırık olduğu dikkatini çekmişti.

"Size nasıl yardımcı olabilirim, arkadaşım? Ben doktorum," dedi.

"Uçağı geri döndürecekler. Beni yeniden alıp..." Ve ağlamaya başladı.

"Sakin olun. Neredeyse bir saattir havadayız, Santiago'ya geri dönmeyeceğiz, emin olun. Başka yere uğramadan dosdoğru Caracas'a giden bir uçak bu, orada güvende olursunuz, size yardım ederler. Size içecek bir şey bulayım, ihtiyacınız var."

"Yiyecek bir şey olsa daha iyi," diye rica etti öteki.

Roser, eski müzik orkestrasıyla birlikte Venezuela'da uzun süreler kalmıştı, konserler veriyordu, dostları vardı, bir arada yaşama kurallarının Şili'dekinden çok farklı olduğu bir toplumun içinde kolaylıkla hareket edebiliyordu. Valentín Sánchez onu tanımaya değecek kişilerle tanıştırmış, kültür dünyasının kapılarını açmıştı ona. Aitor Ibarra'yla yaşadığı aşk birkaç yıl önce sona ermişti, ama dostlukları devam ediyordu ve Roser arada bir onun ziyaretine gidiyordu. Geçirdiği kriz Aitor'u yarı engelli bırak-

mıştı, kelimeleri telaffuz etmekte de biraz zorlanıyordu, ama ne aklını etkilemiş ne de büyük oğlunun çekip çevireceği kârlı işlerin kokusunu alma yeteneğini azaltmıştı. Curumo Tepeleri'nin yukarılarında Caracas'ı olduğu gibi gören bir yerdeki evinde orkideler yetiştiriyor, egzotik kuş ve el yapımı otomobil koleksiyonları yapıyordu. Hapishane gibi yüksek duvarlarla ve silahlı bir muhafızla korunan, etrafı tamamen kapalı bu arazideki sık ağaçlı bir parkın içinde, evli iki oğlu ve torunlarının da oturduğu evler vardı. Aitor'a bakılırsa, Roser'le geçirdiği o uzun ilişkiden karısının hiç haberi olmamıştı, ama Roser bunun doğruluğundan kuşkuluydu, çünkü o yıllarda herhalde arkalarında pek çok iz bırakmış olmalıydılar. Roser, o güzellik kraliçesinin, erkekliğin gereği olduğunu düşünen bütün erkekler gibi kocasının da kadın düşkünü olduğunu ses çıkarmadan kabullendiği ve görmezden geldiği sonucuna varmıştı; onun meşru eşi ve çocuklarının anasıydı, asıl önemli olan tek kişiydi o. Kocası geçirdiği felçle perişan olunca yalnızca kendisine kalmış ve onu eskisinden de fazla sevmeye başlamıştı, çünkü hayatın koşuşturmaları ve telaşı içinde daha önce değerlendirememiş olduğu muazzam erdemlerini keşfetmişti. Çevreleri aile üyeleriyle sarılı olarak, kusursuz bir uyum içinde birlikte yaşlanıyorlardı. "Görüyorsun ya Roser, atasözünün de dediği gibi, sonu iyi biten her şey iyidir. Bu tekerlekli sandalyede oturduğum yerde, yürürken olabileceğimden çok daha iyi bir kocayım, iyi bir baba ve büyükbabayım. Ve bana inanmayacak olsan da, mutluyum," demişti Aitor, Roser'e, ziyaretlerinin birinde. Roser dostunun huzurunu bozmamak için öpüşerek ve beyaz şarap içerek geçirdikleri o akşamların anısının kendisi için ne kadar önemli olduğunu anlatmak istememişti.

Her ikisi de geçmişte kalmış o aşkı eşlerine asla itiraf etmeyeceklerine söz vermişti –onları incitmeye ne gerek

vardı– ama Roser kendi sözünü yerine getirmedi. Víctor'un toplama kampından salıverilmesi ile büyükelçiliğe sığındığı dönem arasında kalan iki günde sanki daha yeni tanışmış gibi birbirlerine âşık olmuşlardı. Mutluluk verici bir keşif olmuştu bu. Birbirlerini o kadar özlemişlerdi ki, yeniden buluştuklarında, o sırada oldukları gibi değil de, *Winnipeg* gemisindeki filikanın içinde, hüzünle dolu gencecik iki insanken, mırıltılarla ve masum okşamalarla yek diğerini teselli ederek sevişirmiş gibi yaptıkları zamanki gibi görüyorlardı birbirlerini. Roser, yüz hatları koyu renk ahşaptan yontulmuş, sevecen bakışlı, yeni ütülenmiş giysi kokan, uzun boylu ve sert tavırlı bu yabancıya âşık olmuştu, kendisini şaşırtabilecek, aptalca laflarla güldürebilecek, sanki bedeninin haritasını ezbere biliyormuşçasına zevk verebilecek, bütün gece uyuyup omzunda uyanabileceği şekilde sarılabilecek, sanki çektiği acılar savunma sistemini yerle bir etmiş de onu duygusal bir insana dönüştürmüş gibi, duymayı hiçbir zaman ummadığı şeyleri söyleyebilecek biriydi o artık. Víctor da eskiden ensest bir ağabey sevgisiyle sevdiği kadına âşık olmuştu. O kadın otuz beş yıl boyunca onun eşi olmuştu, ama yeniden buluştukları o günlerde geçmişin yükünden, Guillem'in dul karısı ve Marcel'in annesi rolünden azat olup, genç ve körpe bir görünüme bürünmüş bir kadın olarak görüyordu onu. Roser, elli küsur yaşında, duyumsal, heyecanlı, tükenmek bilmeyen bir enerjiyle dopdolu ve hiçbir şeyden korkmayan bir kadın olarak sunuyordu kendini ona. O da diktatörlükten onun kadar nefret ediyordu, ama ondan korkmuyordu. Aslında Víctor, uçağa binmek dışında, onun herhangi bir şeyden korktuğunu hiçbir zaman göstermediğini düşünüyordu, hatta İçsavaş'ın son zamanlarında bile. O zamanlar sürgüne gitmeyi göğüslediği aynı cesaretle, şimdi de hiç şikâyet etmeden, hiç arkasına bakmadan, gözleri-

ni geleceğe dikerek sürgüne gitmeyi göğüslüyordu. Nasıl yok edilemez bir malzemeden yapılmıştı Roser? Kendisi bunca yıl onu yanında tutabilmek gibi muazzam bir şansa nasıl sahip olabilmişti? Ve nasıl olup da ta başından itibaren onu layık olduğu gibi ve şimdi sevdiği kadar sevmemişti? Bu yaşında bir yeniyetmeymiş gibi âşık olabileceği ve arzuyu yakıcı bir alev gibi hissedebileceği hiç aklına gelmemişti. Büyülenmiş gibi bakıyordu ona; çünkü Roser'in o olgun kadın görünümünün altında, Katalonya'nın bir dağında keçileri güttüğü zamanlardaki o masum ve harikulade kız çocuk olduğu gibi duruyordu. Bir felaket ânında onun kendisinden daha güçlü olduğunu bildiği halde, Víctor onu korumak, ona göz kulak olmak istiyordu. Buluştukları o kısacık günlerde bütün bunları ve çok daha fazlasını söyledi ona, daha sonraki günlerde de ölene kadar hep söylemeye devam edecekti. İşte güzellikleri, sefillikleri ve sırları paylaştıkları, itiraflar ve anılarla dolu o uzun gecelerde Roser, daha önce hiç sözünü etmediği Aitor Ibarra'dan bahsetti ona. Bunu duyunca Víctor, göğsünden yediği bir kurşunla soluğu kesilmiş gibi oldu. Roser'in ısrarla söylediği gibi bu maceranın uzun zaman önce sona ermiş olması, Víctor için yarım yamalak bir teselli olmuştu. Yaptığı yolculuklarda onun bir sevgiliyle ya da birkaçıyla buluştuğundan her zaman şüphelenmişti, ama uzun süreli ciddi bir aşkın doğrulanması geriye dönük bir kıskançlık uyandırmıştı içinde, eğer Roser izin vermiş olsaydı, yaşadıkları o ânın mutluluğunu mahvedebilirdi. Roser, o amansız sağduyusuyla, Aitor'a vermek üzere onu hiçbir şeyden mahrum etmediğini, onu daha az sevmiş olmadığını anlattı ona, çünkü o ilişki her zaman, hayatının geri kalanına hiç bulaşmadan, kalbinin içinde ayrı bir bölümde kapalı kalmıştı. "O zamanlar sen ve ben yakın iki dosttuk, sırdaştık, işbirlikçiydik ve karıkocaydık, ama şimdiki gibi bir-

birimizin âşığı değildik. Bunu sana o zaman anlatmış olsaydım, seni çok daha az rahatsız edecekti, çünkü bunu bir ihanet olarak algılamayacaktın. Ne de olsa sen de bana sadakatsizlik ettin." Víctor irkildi, çünkü onun kaçamakları önemsizdi, onları hatırlamıyordu bile ve bunları onun bildiğini hiç düşünmemişti. Roser'in savlarını pek de ikna olmadan kabul etti, ama duygularını bir süre daha kafasının içinde evirip çevirdi, ta ki sonunda geçmişe takılıp kalmanın yararsızlığını anlayana kadar. "Yaşanmış yaşanmıştır," derdi annesi hep.

Venezuela dünyanın çeşitli yerlerinden gelmiş binlerce göçmeni, son zamanlarda da Şili'deki diktatörlükten ve Arjantin ile Uruguay'daki kirli savaştan kaçanların yanı sıra sefaletten kaçarak sınırı izinsiz geçen Kolombiyalıları kabul ettiği aynı kaygısız cömertlikle kucak açmıştı Víctor'a. Venezuela, acımasız rejimlerin ve katı askerî cuntaların hüküm sürdüğü bir kıtada giderek azalmakta olan demokrasilerden biriydi, olağanüstü doğasıyla ve haritadaki ayrıcalıklı konumuyla, Tanrı'nın bahşettiği daha başka madenlerin yanı sıra topraklarından fışkıran bitmek bilmez petrol sayesinde dünyanın en zengin ülkelerinden biriydi. Kaynaklar o kadar boldu ki hiç kimse çalışacağım diye canını çıkarmıyordu, yerleşmek isteyebilecek herkes için yer ve fırsat vardı. İnsanlar, büyük bir özgürlük ve derin bir eşitlikçi duygu içinde, eğlenceden eğlenceye koşarak neşeli bir hayat sürüyorlardı. Müzik, dans ve içkiyle kutlama yapmak için her bahane geçerliydi, para oluk gibi akıyordu, herkese yetecek kadar yozlaşmışlık vardı. "Sakın kanma, aslında büyük bir yoksulluk var, özellikle de taşrada. Bütün hükümetler yoksulları unutmuşlardır; bu da şiddeti doğuruyor, er ya da geç ülke bu ihmalkârlığın bedelini ödeyecektir," diye Roser'i uyarmıştı Valentín Sánchez. Ölçülü, temkinli, çekingen ve diktatörlük tarafından ezilen bir

Şili'den gelen Víctor'a bu sınırsız neşe son derece şaşırtıcı gelmişti. Venezuelalıların hiçbir şeyi ciddiye almayan, aşırı savurganlık ve gösteriş içinde yaşayan yüzeysel insanlar olduklarını düşünüyordu, her şey dünyeviydi, geçiciydi. Onlara uyum sağlamaya yaşının uygun olmadığından, buna ömrünün vefa etmeyeceğinden yakınıyordu, ama Roser insanın altmış yaşında da bir delikanlı gibi sevişebileceğini, bu harikulade ülkeye uyum sağlamanın kolay olduğunu ileri sürüyordu. "Rahat olsana, Víctor. Böyle homurdanıp durmanın hiçbir faydası yok. Acı duymak kaçınılmaz bir şeydir, ama acı çekmek tercihe bağlıdır." Hekim olarak prestiji herkes tarafından tanınıyordu, çünkü Şili'de öğrenim görmüş cerrahların birçoğu onun öğrencileriydi; geçmişlerini bir çırpıda kaybedip yerinden yurdundan olmuş ve her şeye sıfırdan başlamak zorunda kalmış başka pek çok profesyonel gibi hayatını taksi kullanarak ya da masalara hizmet ederek geçirmiş değildi. Unvanını yeniden onaylatabilmişti ve çok geçmeden Caracas'ın en eski hastanesinde ameliyatlar yapmaya başlamıştı. Hiçbir eksiği yoktu, ama kendini çaresiz bir şekilde yabancı gibi hissediyor, Şili'ye ne zaman geri dönebileceğini anlamak için haberlere bağımlı yaşıyordu. Oysa orkestrası ve konserleriyle Roser'in işleri iyi gidiyordu, Colorado'da doktorasını bitirmiş olan Marcel'in de Venezuela'da bir petrol şirketinde çalışmasından mutluydu. İkisi de hayatlarından memnundular, ama onlar da geri dönme umuduyla Şili'yi akıllarından çıkaramıyorlardı.

Víctor Şili'ye geri dönmek için günleri sayıp dururken, uzun süre acı çektikten sonra Franco 20 Kasım 1975'te öldü. Víctor uzun yıllardan beri ilk kez İspanya'ya geri dönme arzusuna kapıldı. Atalarının vatanına

karşı içinde en küçük bir merak beslemeyen Marcel'in tek yorumu, "Meğer başkumandan da ölümlüymüş," şeklinde oldu; bütün ruhuyla Şililiydi o. Ama Roser Víctor'u yalnız bırakmamakta kararlıydı, çünkü ne kadar kısa olursa olsun her ayrılık üzüntü yaratıyor, kaderi sınamak gibi geliyordu onlara; bir daha asla bir araya gelemeyebilirlerdi. Evrenin doğal yasası entropiydi, her şey düzensizliğe, kırılıp dağılmaya eğimliydi, insanlar kayboluyorlardı, baksana geri çekilme sırasında ne kadar çok kişi kaybolmuştu, duygular solup gidiyor, unutulmuşluk tıpkı bir sis gibi hayatların içine sokuluyordu. Her şeyi olduğu gibi yerinde tutabilmek için kahramanca bir iradeye gerek vardı. "Bunlar sığınmacıların yorumları," diyordu Roser. "Bunlar âşıkların yorumları," diye onu düzeltiyordu Víctor. Franco'nun cenazesini televizyondan izlediler, mızraklı süvari bölüğünün Madrid'den Valle de los Caídos'a kadar eşlik ettiği tabutu, başkumandana saygılarını sunan insanları, diz çöküp hıçkıra hıçkıra ağlayan kadınları, tören kıyafetleri içindeki piskoposların şatafatı ve ihtişamıyla kendini gösteren Kilise'yi, sırtındaki imparator peleriniyle Şili diktatörü dışında hepsi de ağırbaşlı matem kılığındaki siyasetçileri ve önemli şahsiyetleri, Silahlı Kuvvetler'in bitmek bilmeyen geçit törenini seyrederlerken, Franco'dan sonra İspanya'da ne olacağı sorusu havada dalgalanıyordu. Roser, ülkelerine geri dönmeden önce bir yıl beklemeye ikna etti Víctor'u. O süre içinde, başa geçen kralla birlikte özgürlüğe geçiş dönemini uzaktan izlediler; kralın beklendiği gibi Franco rejiminin bir kuklası değil, hiçbir değişikliğe yanaşmayan ve başkumandan olmadan ayrıcalıklarını kaybedeceklerinden korkan sağ kesimin önlerine çıkardığı engellerden ustalıkla sıyrılarak ülkeyi barış içinde demokrasiyle yönetmeye kararlı bir hükümdar olduğu anlaşılmıştı. İs-

panyolların geri kalanı, kaçınılmaz olan reformların bir an önce yapılmasını, İspanya'ya Avrupa'da ve 20. yüzyılda layık olduğu yerin verilmesini istiyordu.

Ertesi yılın kasım ayında Víctor ve Roser Dalmau, geri çekilme sırasındaki o zor günlerden beri ilk kez, doğdukları ülkeye adım attılar. Her zamanki gibi o güzelim imparatorluk şehri olmayı sürdüren Madrid'de çok az kaldılar. Víctor, bombalarla yıkılıp yeniden yapılmış mahallelerle binaları gösterdi Roser'e, bazı duvarlarda hâlâ görülen kurşun izlerini görsün diye üniversite kampüsüne götürdü onu. Guillem'in şehit düştüğü farz edilen Ebro Nehri bölgesine gittiler, ama savaşta onca cana mal olmuş en kanlı çatışmaları hatırlatacak hiçbir şey bulamadılar orada. Barselona'nın Raval Mahallesi'nde Dalmau'ların eski evini aradılar. Sokak isimleri değişmişti, nerede olduklarını anlamaları kolay olmadı. Zorlukla ayakta durabilecek kadar köhneyip hurdaya dönmüş ev hâlâ orada duruyordu. Dışarıdan bakınca içinde oturulmuyormuş gibi görünüyordu, ama kapıyı çaldılar ve defalarca zili çaldıkları uzun bir sürenin sonunda, üzerinde kir içinde bir eteklikle, gözleri sürmeyle kapkara boyalı bir genç kız açtı kapıyı. Marihuana ve paçuli kokuyordu, tanımadığı bu çiftin ne istediğini anlamakta biraz zorlandı, çünkü kafayı bulmuş olarak başka boyutlarda uçmaktaydı, ama sonunda onları içeri davet etti. Franco zamanında izin verilmediği için hippi kültürünü biraz geç benimsemiş gençlerden oluşan bir komün daha yeni sahiplenmişti evi. Midelerinde bir boşluk duygusuyla odaları dolaştılar. Duvarların sıvaları dökülmüş, rengârenk boyalar sürülmüştü, yerlere uzanmış bir şeyler tüttüren ya da uyuklayan insanlar vardı, çöpler ortalığa atılmıştı, banyoyla mutfak pislik içindeydi, kapılarla kepenkler iğreti bir şekilde menteşelerinden sarkıyordu, içerisi buram buram pislik, havasızlık ve marihuana ko-

kuyordu. "Gördün ya Víctor, geçmiş geri getirilemez," dedi Roser dışarı çıktıklarında.

Dalmau'ların evini tanıyamadıkları gibi İspanya'yı da tanıyamamışlardı. Kırk yıllık Franco rejimi, insanlarla temasta ve kültürün her bir yönünde kendini gösteren derin bir iz bırakmıştı. Cumhuriyetçi İspanya'nın son kalesi olan Katalonya, galiplerin en sert intikamından, en kanlı baskısından nasibini almıştı. Franco'nun gölgesinin hâlâ öylesine ağır bir şekilde hissedilmesi onları şaşırtmıştı. İşsizlik ve enflasyon, yapılmakta olan ve hiç yapılmayan reformlar, muhafazakârların gücü ve sosyalistlerin düzensizliği yüzünden ortalıkta büyük bir hoşnutsuzluk vardı. Kimileri Katalonya'yı İspanya'dan ayırmayı, kimileriyse daha fazla bütünleşmeyi savunuyordu. Savaşta sürgüne gidenlerin pek çoğu geri dönüyordu, bunların çoğu yaşlıydı ve düş kırıklığı içindeydi, ama orada artık onlara yer yoktu. Kimse hatırlamıyordu onları. Víctor, aynı köşede aynı isim altında hâlâ var olan Rocinante Barı'na gitti, babasının ve cenazesinde şarkı söyleyen yaşlı domino arkadaşlarının şerefine bir bardak bira içti. Bütün o yıllar içinde Rocinante modernleşmişti; tavandan sarkan jambonlar ve ekşi şarap kokusu yoktu artık, akrilik masalar ve vantilatörler pırıl pırıl parlıyordu. İşletmeci, Franco'dan sonra İspanya'nın berbat olduğunu, düzensizlikten, kabalıktan, grevlerden, protestolardan, gösterilerden, orospularla ibnelerden ve komünistlerden geçilmediğini anlattı, kimse aile ve vatan değerlerine saygı göstermiyordu, kimsenin Tanrı'yı hatırladığı yoktu, kral salağın tekiydi, onu halefi olarak seçmekle başkumandan amma da hata etmişti.

Víctor'la Roser, Gracia Bulvarı'nda küçük bir apartman dairesi kiralayarak bitmek bilmeyen altı aylık bir süre boyunca orada yaşadılar. Onca yıl önce terk etmiş oldukları vatana geri dönmeleri, yani kendi tabirleriyle

geriye doğru sürgüne gitmeleri, 1939'da Fransa sınırını geçerek gittikleri sürgün kadar zor gelmişti onlara, ama kendilerini ne kadar garip hissettiklerini kabul etmeleri, Víctor'un gururu, Roser'in de metaneti yüzünden, altı aylarını aldı. İkisi de iş bulamamışlardı, kısmen o yaştaki insanlara iş bulunmadığından kısmen de bağlantıları olmadığından. Kimseyi tanımıyorlardı. Birbirlerine duydukları aşk onları depresyona girmekten kurtarmıştı, çünkü sabahlarını şehirde dolaşarak, öğleden sonralarını sinemada aynı filmleri seyrederek geçiren, işsiz güçsüz, yalnız ve yaşını başını almış iki insan gibi değil de, balayına çıkmış yeni evliler gibi hissediyorlardı kendilerini. Bu yanılsamayı olabildiğince uzattılar, ta ki sonunda öteki sıkıcı günlerden hiçbir farkı olmayan sıkıcı bir pazar günü artık daha fazla dayanamaz hale gelene kadar. Petritxol Sokağı'ndaki bir mekânda birer fincan koyu çikolata ve ballı gözlemeyle kemiklerini ısıtırlarken, Roser daha sonraki yıllarda yapacaklarını belirleyecek olan o cümleyi bir anda söyleyiverdi. "Yabancı olmak artık burama geldi. Hadi Şili'ye geri dönelim. Biz oralıyız." Víctor ejderha gibi sesli bir soluk verdi ve karısını dudaklarından öpmek için öne eğildi. "İlk fırsatta öyle yaparız, Roser, sana söz veriyorum. Ama biz şimdilik Venezuela'ya geri dönelim."

Marcel'in yaşadığı, çalıştıkları işleri ve görüştükleri dostlarının olduğu Venezuela'ya yerleşmiş olarak, bu sözünü yerine getirebilene kadar aradan yıllar geçecekti. Venezuela'daki Şili kolonisi gün geçtikçe büyüyordu, çünkü siyasi sürgündekilerin yanı sıra ekonomik fırsat arayanlar da geliyorlardı. Oturdukları Los Palos Grandes Mahallesi'nde Venezuela şivesinden çok Şili şivesi duyuluyordu. Şili'den gelenlerin çoğu, kendi toplumlarının içinde dış dünyadan soyutlanmış olarak kalıyor, acılarını unutmaya çalışarak, ağızdan ağıza dolaşan ve asla doğru-

lanmayan ferahlatıcı haberlere rağmen hiçbir değişiklik belirtisi göstermeyen Şili'deki duruma bağlı olarak yaşıyorlardı. İşin aslı, diktatörlük sapasağlam yerinde duruyordu. Roser, yaşlanmanın tek sağlıklı biçimi olarak toplumla bütünleşmeyi önerdi Víctor'a. Geçmişe takılıp kalmadan, iyi ağırlandıklarına ve iş sahibi olmalarına şükrederek, o sıcakkanlı ülkenin kendilerine sunduklarının keyfini çıkararak günü gününe yaşamalıydılar. Şili'ye geri dönme hayali, yaşadıkları anı etkileyip mahvetmeden, bir kenarda beklemedeydi, çünkü o hayalin gerçekleşmesi çok fazla gecikebilirdi. Bu da onların hasret çekip umut beslemelerini ve hiçbir suçluluk duygusuna kapılmadan iyi yaşama sanatını onlara öğretiyordu, bütün o cömertliğinin yanı sıra Venezuela'nın verdiği en güzel dersti bu. Víctor, altmışlı yaşlarında, bütün önceki hayatı boyunca değiştiğinden çok daha fazla değişmişti. Bunu hiç tükenmeyen aşkına, onun kişiliğindeki çıkıntıları törpülemek ve cesaretini artırmak için Roser'in yorulmak bilmeden verdiği mücadeleye ve kendi tabiriyle ülkedeki kurumsallaştırılmış gevşekliğe yoruyordu, bu gevşeklik sonsuza kadar olmasa da hiç değilse birkaç yıllığına onun ciddiyetini yok etmişti. Salsa dansı yapmayı ve dört telli Venezuela gitarını çalmayı bile öğrenmişti.

İşte o dönemde Víctor Dalmau yeniden Ofelia del Solar'la karşılaştı. Aradan geçen yıllar boyunca seyrek olarak haberler gelmişti kulağına, ama çok farklı çevrelerin insanları olduklarından, hem de Ofelia kocasının mesleği gereği ömrünün büyük bir kısmını başka ülkelerde geçirdiğinden onu hiç görmemişti. Üstelik hüsrana uğramış bu gençlik aşkının küllerinin içinde hâlâ sıcak korlar vardır da hayatının düzenini ya da Roser'le olan ilişkisini bozar korkusuyla, onunla görüşmekten kaçınmıştı. Ofe-

lia'nın kaprisli bir genç kız ifadesiyle yazdığı o kısacık mektuptan başka bir açıklama yapmadan kendisini hayatından bıçakla kesip atmasını asla anlayamamış, berbat bir otelde kendisiyle sevişmek için dersten kaçıp gelen kadını o mektupta bulamamıştı. Başlangıçta yanıp yakıldıktan ve gizli gizli lanet okuduktan sonra, artık ondan nefret eder olmuştu. İçinde bulunduğu sosyal sınıfın en kötü kusurlarını yüklemişti ona: vicdansızlık, bencillik, küstahlık, ukalalık. Daha sonra hoşnutsuzluğu yavaş yavaş geçmiş ve ömründe tanıdığı en güzel kadının, onun o fevri gülüşünün, cilveli halinin hoş anısı kalmıştı aklında. Ofelia'yı artık pek ender düşünüyor, onun hakkında bilgi edinme dürtüsünü hiç hissetmiyordu. Şili'deyken diktatörlükten önce, genellikle Felipe del Solar'ın rasgele ettiği bir-iki laf sayesinde onun hayatı hakkında bir şeyler öğreniyor, Felipe'yi de yalnızca ona duyduğu minnettarlığa dayanan bir dostluğu yapay olarak sürdürmek amacıyla yılda bir-iki kez görüyordu. Gazetenin cemiyet haberleri sayfalarında Ofelia'nın pek de hoş olmayan bazı resimlerini gördüğü olmuştu, ama sanat sayfalarında ondan bir haber yoktu; yaptığı resim çalışmaları Şili'de tanınmıyordu. "Şu hale bak, aynı şey ülkedeki başka yeteneklerin de başına geliyor, hele o yetenek bir kadına aitse daha da beter," diye bir keresinde yorumda bulunmuştu Roser, yaptığı yolculuklardan birinden, içindeki dört orta sayfada Ofelia'nın tablolarının renkli olarak yer aldığı bir Miami dergisini getirdiğinde. Víctor, sanatçının röportajın yanındaki iki fotoğrafını incelemişti. Gözler eski Ofelia'nın gözleriydi, ama geri kalanı değişmişti; belki de kamera ona ihanet etmişti.

Günlerden bir gün Roser, Caracas Kültür Derneği'nde Ofelia del Solar'ın en son eserlerini içeren bir sergi açılacağı haberiyle geldi eve. "Dikkat ettin mi, kızlık soyadını kullanıyor," dedi. Victor her zaman öyle oldu-

ğunu ve bunun Şilili kadınlar arasında pek yaygın olduğunu söyledi; Matías Eyzaguirre yıllar önce ölmüştü, Ofelia kocası hayattayken bile onun soyadını kullanmadıysa dul haliyle neden kullansındı ki? "Her neyse. Açılışa gidelim," dedi Roser.

Víctor'un ilk tepkisi itiraz etmek oldu, ama merakı galip gelmişti. Sergi az sayıda tablodan oluşuyor, ama tablolar kapı büyüklüğünde olduğundan üç salonu kaplıyordu. Ofelia, birlikte çalıştığı Ekvadorlu büyük ressam Guayasamín'in etkisinden uzaklaşmamıştı; sert fırça darbeleri, koyu renk çizgiler ve soyut figürlerle onun tuvalleri de benzer tarzdaydı, ama Guayasamín'in insancıl mesajlarından, insanlığın acımasızlığı ya da insanın sömürülmesi temalarından, zamanının tarihî ya da siyasi çatışmalarından eser yoktu. Kimileri son derece aşikâr olan duyumsal imgeler, eğilip bükülerek ya da sımsıkı birbirlerine sarılmış çiftler, kendilerini hazza ya da acı çekmeye bırakmış kadınlar vardı bu tablolarda. Víctor şaşkınlıkla seyretti onları; çünkü kendisinin o sanatçı hakkında kafasındaki düşünceye hiç uymuyor gibi gelmişti ona.

Ofelia'yı yeniyetmeliğindeki gibi, bir zamanlar onu kendine âşık eden, suluboyayla manzara ve çiçek buketleri resimleri yapan, o şımartılmış, saf ve fevri genç kız olarak hatırlıyordu. O zamandan beri önce bir diplomatın eşi, sonra da dul karısı olduğunu biliyordu yalnızca; kaderini kabullenmiş, geleneklere bağlı bir kadındı. Oysa bu tablolar ateşli bir mizacı, şaşırtıcı bir erotik hayal gücünü ortaya koyuyordu, sanki seviştikleri o sefil otel odasında kendisinin şöyle bir sezinleyebildiği o tutkulu aşk Ofelia'nın içinde bastırılıp kalmış ve tek kaçış yolu fırçalar ve tablolar olmuş gibiydi.

Galerinin bir duvarında tek başına asılı olan son tablo Víctor'u derinden etkilemişti. İki eliyle bir tüfek tutan çıplak bir adamın siyah, beyaz ve gri renklerde yapılmış

tablosuydu bu. Víctor, nedenini bilmeden bir tedirginlik duyarak, dakikalarca durup baktı ona. Tablonun duvarda yazılı adını okumak üzere yaklaştı: *Milis, 1973*. "Satılık değil," dedi yanı başından gelen bir ses. Bunu söyleyen Ofelia'ydı, anılarındakinden ve gördüğü az sayıdaki fotoğraflarda göründüğünden çok farklıydı, olduğundan yaşlı görünüyordu, solgundu.

"O tablo bu serinin sonuncusu ve benim için bir aşamanın sonunu belirtiyor, bu yüzden satmıyorum onu."

"Şili'de askerî darbenin yapıldığı yıl," dedi Víctor.

"Şili'yle bir ilgisi yok. O yıl sanatçı olarak özgürlüğüme kavuştum."

Ofelia o âna kadar Víctor'a bakmamış, gözlerini tablodan ayırmadan konuşmuştu. Konuşmayı sürdürmek üzere döndüğünde onu tanımadı. Birlikte oldukları zamandan beri aradan kırk yıldan fazla geçmişti ve Víctor'a kıyasla dezavantajlı durumdaydı, çünkü o süre zarfında onun herhangi bir fotoğrafını görme fırsatı olmamıştı. Víctor elini uzatarak kendini tanıttı. Ofelia onun adını belleğinin içinde konumlandırana kadar aradan birkaç saniye geçmesi gerekti, bunu yaptığında da ağzından öyle belirsiz bir hayret nidası çıktı ki, Víctor kim olduğunu anlamadığını sandı. Kendisinin yüreğinde bir bahtsızlık olarak sakladığı şey onda hiçbir iz bırakmamıştı. Kafeteryada bir şey içmeye davet etti onu ve Roser'i bulmaya gitti. İki kadını yan yana görünce, zamanın onlara farklı davrandığı Víctor'un dikkatini çekmişti. Güzel, uçarı, zengin ve zarif bir kadın olan Ofelia'nın yılların geçip gitmesine daha iyi direnç gösterdiği düşünülebilirdi, oysa Roser'den daha yaşlı görünüyordu. Kır saçları kıtık gibiydi, elleri bakımsızdı, yaptığı iş yüzünden sırtı kamburlaşmıştı, fazla kilolarını gizlemek için tuğla renginde uzun ve bol bir tunik giymişti, elinde rengârenk kumaştan Guatemala işi kocaman bir çanta, ayaklarında Fran-

sisken keşişlerininkilere benzer sandaletler vardı. Yine güzeldi. Mavi gözleri, aşırı güneşten bronzlaşmış, kırışıklarla dolu yüzünde yirmili yaşlarında olduğu gibi parlıyordu. Kibirli bir insan olmayan ve hiçbir zaman güzel olarak dikkat çekmemiş olan Roser ise, kır saçlarını boyuyor, dudaklarına ruj sürüyor, piyanist ellerine iyi bakıyor, tavırlarına ve kilosuna dikkat ediyordu; her zamanki sade zarafeti içinde siyah bir pantolonla beyaz bir bluz giymişti. Ofelia'yı heyecanla selamladı ve yanlarında kalamayacağı için özür diledi, orkestra provası için hemen gitmesi gerekiyordu. Víctor soru soran bakışlarını çevirdi karısına, kendisini Ofelia'yla yalnız bırakmak istediğini tahmin ederek bir an için paniğe kapıldı.

Kültür Derneği'nin avlusunda, modern heykellerle tropikal bitkilerin arasındaki bir masaya oturan Ofelia ile Víctor, bir zamanlar kendilerini altüst eden o tutkulu aşka hiç değinmeden, son kırk yılın önemli olaylarını anlattılar birbirlerine. Víctor o konuya değinmeye cesaret edememiş, hele gecikmiş de olsa bir açıklama istemeyi, küçük düşürücü olur diye hiç istememişti. Ofelia da öyle bir açıklama yapmadı, çünkü hayatında önemi olan tek erkek Matías Eyzaguirre olmuştu. Onunla paylaştığı sıra dışı aşkla kıyaslandığında, Víctor'la yaşadığı o kısa macera çocuk işiydi ve Şili'de bir köy mezarlığındaki o minicik mezar olmasaydı çoktan unutulup giderdi. Bundan da söz etmedi Víctor'a, çünkü o sırrı bir tek kocasıyla paylaşmıştı. Yaptığı hatanın yükünü, Peder Vicente Urbina'nın buyurduğu gibi, bir rezalete meydan vermeden tek başına üstlenmişti.

Sanki yakın arkadaşlarmış gibi uzun süre sohbet edebildiler. Ofelia iki çocuğu olduğunu ve Matías Eyzaguirre'yle otuz üç yıl mutlu bir hayat yaşadığını anlattı,

Matías onunla evlenmek için nasıl peşini bırakmadıysa, aynı sebatkârlıkla onu sevmişti. Kocası, gözü başka kimseyi görmeden ona o kadar âşıktı ki, çocukları onların yanında kendilerini fazla hisseder olmuşlardı.

"Matías hiç değişmedi, her zaman sakin ve cömert bir insandı, bana kayıtsız şartsız bir sadakatle bağlıydı. Mesleğinde elimden geldiğince eşlik ettim ona. Diplomasi zor bir meslektir. İki-üç yılda bir ülke değiştiriyorduk, taşınmak, dostları bırakmak ve başka bir yerde yeniden başlamak gerekiyordu. Çocuklar için de kolay değildi. En kötüsü sosyal yaşamdı, ben kokteyllere ve uzun süren yemeklere gidecek insan değilim."

"Resim yapabildin mi?"

"Denedim ama yarım yamalak yapabildim. Her zaman yapacak daha önemli ya da acil bir şey çıkıyordu. Çocuklarım üniversiteye gidince, anne ve eş olarak işimden emekli olacağımı ve kendimi ciddi olarak resme vereceğimi söyledim Matías'a. O da bana hak verdi ve beni özgür bıraktı, sosyal hayatında kendisine eşlik etmemi bir daha hiç istemedi; zaten en sevmediğim şeydi o."

"Vay canına, bulunmaz bir adammış."

"Ne yazık ki onu tanımadın."

"Onu bir kez görmüştüm. 1939'da *Winnipeg* gemisinde Şili'ye giriş belgeme mühür basmıştı. Hiç unutmadım onu. Matías dürüst bir adamdı, Ofelia."

"Benimle ilgili her şeyi beğenirdi. Sana şu kadarını söyleyeyim, sanattan hiç anlamadığı için resimlerimi değerlendirebilmek için ders almıştı, açtığım ilk sergiyi de parasal olarak destekledi. Altı yıl önce lanet bir kalp krizi onu alıp götürdü, o yanımda değil diye hâlâ her gece ağlayarak uyurum," diye itirafta bulundu Ofelia, Víctor'u utandıran duygusal bir çıkış yaparak.

O zamandan beri de, eskiden asıl sevdiği işten onu ayıran sosyal görevlerinden azat olduğunu da sözlerine

ekledi; Santiago'dan iki yüz kilometre uzaklıktaki bir arazide köy hayatı sürüyordu, orada meyve ağaçları yetiştiriyor, evcil hayvan olarak satmak üzere uzun kulaklı cüce keçiler besliyor, durmadan resim yapıyordu. Brezilya ve Arjantin'de yaşayan oğluyla kızını görmek, bir sergiye gitmek ya da ayda bir annesini ziyaret etmek için seyahat etmenin dışında, atölyesinden bir yere kımıldamıyordu.

"Babamın öldüğünü biliyordun değil mi?"

"Evet, gazetede çıkmıştı. Şili gazeteleri burada bize geç geliyor, ama geliyor. Baban Pinochet hükümetinde kendini çok göstermişti."

"O başlangıçtaydı. Sonra 1975'te öldü. Annem sonradan çok gelişti. Babam tam bir despottu."

Donya Laura'nın zorunlu dualara ve hayır işlerine artık daha az vakit ayırdığını, kendini daha çok kanasta oynamaya ve Öte Yan'daki ruhlarla iletişim kuran batıni yaşlılardan bir grupla ispritizma toplantıları yapmaya verdiğini anlattı. Böylece taparcasına sevdiği Bebiş'i Leonardo'yla bağlantı kuruyordu. Del Solar'ların yuvasına halel getiren bu yeni günahtan Peder Vicente Urbina'nın haberi yoktu; çünkü Donya Laura bunu ona itiraf etmemeye özen göstermişti, ölüleri çağırmanın Kilise tarafından kesin olarak yasaklanmış şeytanî bir uygulama olduğunu biliyordu.

Ofelia o din adamından alaycı bir dille söz ediyordu. Urbina'nın seksen küsur yaşında piskoposluğa yükseldiğini, Marksizmin sapıklıklarına karşı Hıristiyan Batı kültürünü korumak gibi tamamen haklı bir nedene dayanan diktatörlük yöntemlerinin ağzı iyi laf yapan savunucusu olduğunu söyledi. Zulme uğrayanları korumak ve kaybolanların hesabını tutmak için kilise bünyesinde bir büro kuran kardinal, Urbina vecde gelip de işkenceleri ve toplu infazları savunduğunda onu kendine gelme-

ye davet etmek zorunda kalmıştı. Ruhları, özellikle de yukarı mahalledeki cemaat üyelerinin ruhlarını kurtarma misyonunda piskopos efendi dur durak bilmiyordu ve Del Solar ailesinin danışmanı olmayı sürdürüyordu; aile reisinin ölümünden beri de büsbütün güç kazanmıştı. Donya Laura, kızları, damatları, torunları ve torun çocukları, büyük ya da küçük her kararda onun bilgeliğine güveniyorlardı.

"Ben ondan nefret ettiğim için etkisinden kaçabildim, karanlık bir adam o, hem de ben hemen hemen her zaman Şili'den uzaktaydım. Felipe de ondan kaçtı; çünkü ailenin en zekisidir o, hayatının yarısını İngiltere'de geçiriyor."

"Ondan ne haber?"

"Allende hükümetinin üç yılına tahammül etti, kısa süreceğinden emindi, yanılmadı da, ama cuntanın kışla zihniyetine dayanamadı, çünkü sonsuza kadar sürebileceğini tahmin etmişti. İngiltere'nin her şeyine nasıl bayıldığını bilirsin. Şili'deki ikiyüzlü ve yobaz havadan nefret eder. Annemi görmek ve ailenin para işlerine bakmak için sık sık ziyarete geliyor, çünkü babamın yerini doldurması gerekmişti."

"Bir başka ağabeyin daha yok muydu? Hani şu tayfunları ve kasırgaları ölçen ağabeyin?"

"O Hawaii'ye yerleşti, babamın ölümüyle mirastan payına düşeni almak üzere yalnızca bir kere döndü Şili'ye. Evdeki hizmetçi kadını hatırlıyor musun, bizim Juana'yı, hani senin oğlun Marcel'e tapan o kadını? O hiç değişmedi. Hiç kimse, hatta kendisi bile bilmiyor kaç yaşında olduğunu, ama hâlâ evin kâhyası, doksan küsur yaşında ve aklını epeyce kaçırmış olan anneme bakıyor. Bizim ailede pek çok kaçık vardır. Neyse, bizimkilerle ilgili bildiklerini tazeledim. Şimdi sen anlat bana."

Víctor, kendi hayatını beş dakikada özetledi, hapiste tutulduğu o bir yıla çok kısaca değinmiş, hayatındaki en kötü iniş çıkışların üzerinde hiç durmamıştı, çünkü onlardan bahsetmenin hoş olmayacağını düşünmüş ve Ofelia'nın onları bilmek istemeyeceğini varsaymıştı. Ofelia bir şeyleri tahmin ettiyse bile soru sormaktan kaçındı ve Matías'ın siyasi düşüncelerinde muhafazakâr olduğunu, ama üç yıllık sosyalizm boyunca görevlerini hiç sorgulamadan bir diplomat olarak Şili'ye hizmet ettiğini, buna karşılık bütün dünyadaki kötü şöhretinden dolayı askerî yönetimi temsil etmekten utandığını söylemekle yetindi. Politikanın kendisini hiçbir zaman ilgilendirmediğini, onun ilgi alanının sanat olduğunu, gazeteleri okumadan ağaçlar ve hayvanlar arasında Şili'de huzur içinde yaşadığını da sözlerine ekledi. Diktatörlük olsa da olmasa da, onun hayatı aynıydı.

Nezaket icabı olduğunu bildikleri halde bağlantıyı koparmamaya söz vererek vedalaştılar. Víctor rahat bir nefes aldığını hissediyordu; insan yeterince uzun yaşarsa, halkalar kendiliğinden kapanıyordu. Ofelia del Solar'ın bıraktığı halka, arkasında küllerini bırakmadan, Kültür Derneği'nin o kafeteryasında güzelce kapanmıştı. O eski ateşin korları çoktan sönüp gitmişti. Ofelia'nın ne kişiliğinden ne de resimlerinden hoşlandığında karar kıldı; hatırlanmaya değer tek şey o az bulunur gök mavisi gözleriydi. Roser biraz da tedirginlikle evde bekliyordu onu, ama ona şöyle bir bakması gülmeye başlamasına yetti. Kocasının üzerinden sanki uzun yıllardan beri taşıdığı bir yük kalkmıştı. Víctor, Del Solar ailesinin haberlerini ona aktardı ve sözlerine son noktayı koymak için Ofelia'nın solmuş gardenya gibi koktuğunu söyledi. Bu düş kırıklığını Roser'in tasarlamış olduğu, onu sırf bunun için o sergiye götürüp eski aşkıyla baş başa bıraktığı fikri kafasına takılmıştı. Karısı fazlasıyla risk alıyordu; Ofe-

lia'nın büyüsünden kurtulmak yerine ona yeniden âşık olabilirdi, ama belli ki bu olasılık Roser'i kesinlikle huzursuz etmiyordu. Bizim sorunumuz şu ki; o benden emin, bense onun başkasına gidebileceği düşüncesiyle yaşıyorum, diye düşündü.

XII

1983-1991

"Şimdi yaşadığım ülke öylesine yumuşak ki
sanki sonbahar üzümlerinin kabuğu gibi..."

Pablo Neruda,
"Ülke", *Geografia Infructosa*

Geri dönmelerine izin verilmiş bin sekiz yüz sürgünden oluşan yeni bir listenin Şili'de asıldığı haberi, Dalmau'ların gazeteyi baştan sona okudukları tek gün olan pazar günü *El Universal*'de yazıyordu. Roser, kalkıp Şili Konsolosluğu'na giderek cama yapıştırılmış olan o listeye baktı ve Víctor Dalmau'nun adını buldu. Ayaklarının altında bir uçurum açılmıştı sanki. Dokuz yıldır bunu bekliyorlardı ama gerçekleştiği zaman sevinememişti, çünkü bu, Marcel de dahil olmak üzere neleri varsa terk etmek ve baskıya dayanamadıkları için bırakmış oldukları ülkeye geri dönmek anlamına geliyordu Hiçbir şey değişmemiş olduğuna göre geri dönmenin ne anlamı olduğunu sordu kendi kendine, ama o gece Víctor'la konuştuğunda, kocası ona hemen geri dönmezlerse bunu bir daha asla yapamayacaklarını söyledi. "Kaç kere sıfırdan başladık, Ro-

ser. Bunu bir kere daha yapabiliriz. Altmış dokuz yaşındayım ve Şili'de ölmek istiyorum." Neruda'nın birkaç dizesi kafasının içinde yankılanıyordu: "Nasıl yaşayabilirim o kadar uzakta / sevmiş ve sevmekte olduğum onca şeyden?" Marcel de aynı fikirdeydi; gidip ortalığı kolaçan etmeyi önerdi ve bir haftaya kalmadan Santiago'daydı. Onları telefonla arayarak, görünürde modern ve müreffeh bir ülke olduğunu, ama yüzeyi şöyle bir kazımanın foyasını meydana çıkarmaya yettiğini anlattı. Ezici bir eşitsizlik vardı. Servetin dörtte üçü yirmi ailenin elindeydi. Orta sınıf krediyle geçiniyordu; çok kişi yoksulluk, az kişi bolluk içindeydi; sefil bir halde yaşayan halk tabakası, camlardan yapılma gökdelenlerle ve yüksek duvarlar arkasındaki malikânelerle tezat oluşturuyordu; kimilerine esenlik ve güven kimilerineyse işsizlik ve baskı nasip olmuştu. Daha önceki yıllarda sermayenin kesin serbestliği ve işçilerin temel haklardan yoksunluğu üzerine kurulmuş olan ekonomi mucizesi sabun köpüğü gibi sönüvermişti. Marcel, ortalıkta durumun değişeceğine dair bir hava estiğini söyledi; insanlar eskisi kadar korkmuyor, hükümete karşı kitlesel protestolar yapılıyordu; diktatörlüğün kendi ağırlığı altında çökebileceğine inanıyordu; tam dönülecek zamandı. Oraya varır varmaz, üniversiteyi yeni bitirdiğinde işe başlamış olduğu aynı Bakır İşletmeleri'nde kimse siyasi düşüncelerini sormadan, kendisine iş teklif etmişlerdi; yalnızca Amerika'da aldığı doktora ve mesleki tecrübesi yeterliydi. "Bana bakın ihtiyarlar, ben burada kalıyorum. Şililiyim ben." Bu, kesin karar vermelerine neden oldu, çünkü onlar da tüm yaşananlara rağmen Şililiydiler ve hiçbir şekilde oğullarından ayrılamazlardı. Dalmau'lar üç aya varmadan ellerindeki her şeyi tasfiye ettiler, dostlarıyla ve meslektaşlarıyla vedalaştılar. Valentin Sánchez, Roser'e başını dik tutarak muzaffer bir edayla Şili'ye geri dönmesini söyledi; çünkü o hiçbir za-

man ne kocası gibi kara listede olmuş ne de güvenlik güçlerinin takibatına uğramıştı. Parklarda, kiliselerde ve okullarda bir dizi ücretsiz konser vermek üzere tam kadro eski müzik orkestrasıyla birlikte geri dönecekti. Roser, böyle bir girişimin nasıl finanse edilebileceğini sorunca, Valentín Sánchez bunun Venezuela halkından Şili halkına bir armağan olacağı yanıtını verdi. Venezuela'da kültür işlerine ayrılan bütçe fazlasıyla yetiyordu ve Şili'de kimse bunu engellemeye cesaret edemezdi; yoksa uluslararası boyutta bir hakaret sayılırdı. Gerçekten de istedikleri şekilde oldu.

Şili'ye geri dönmüş olmak, Victor'a zor gelmiş, Roser'i onun kadar etkilememişti. Caracas Hastanesi'ndeki mevkisini ve ekonomik güvenliğini bırakarak, sürgüne gidenlere güven duyulmayan bir yerdeki belirsizliğin içine girmişti. Solcuların çoğu, rejimle içeriden mücadele etmek yerine çekip gittikleri için onları suçlu buluyor, sağcılar da onları Marksist ve terörist olmakla suçluyorlardı, boşuna sürgün edilmiş değillerdi.

Neredeyse otuz beş yıl çalıştığı San Juan de Dios Hastanesi'ne gittiğinde, hemşireler ve eski hekimlerin bazıları tarafından kucaklanarak, hatta gözyaşlarıyla karşılandı; ileri fikirlere sahip yüzlerce hekim azledilir, tutuklanır ya da öldürülürken o ilk zamanlardaki temizlik hareketinden kurtulmuş olan bu hekimler onu hatırlıyorlardı. Hastanenin asker olan müdürü onu selamlayarak odasına davet etti.

"Sizin Komutan Osorio'nun hayatını kurtardığınızı biliyorum. Sizin durumunuzda bulunan biri için takdire layık bir davranış bu," dedi.

"Yani bir toplama kampında tutuklu bulunan biri için mi demek istiyorsunuz? Ben hekimim, koşullar ne olursa olsun bana ihtiyacı olana hizmet ederim. Komutan nasıl?"

"Epey zamandan beri emekli, ama sağlığı iyi."

"Bu hastanede uzun yıllar çalıştım, tekrar katılmayı isterim," dedi Víctor.

"Anlıyorum, ama yaşınızı düşünürsek..."

"Henüz yetmişimi bitirmedim. İki hafta önce Caracas'taki Vargas Hastanesi'nin Kardiyoloji Bölümü'nün başındaydım."

"Siyasi tutuklu ve sürgün olarak yaşadığınız geçmişinizle ne yazık ki sizi hiçbir devlet hastanesinde işe almak mümkün değil; yeni bir emre kadar kamu hizmetiniz askıya alınmış bulunuyor."

"Yani Şili'de çalışamaz mıyım?"

"İnanın çok üzgünüm. Bu karar bana bağlı değil. Özel bir klinikte iş aramanızı tavsiye ederim," dedi müdür, sert bir el sıkışıyla onu uğurlayarak.

Askerî hükümet, kamu hizmetlerinin özel ellerde olması gerektiği kanısındaydı; sağlık bir hak değil, alınıp satılan bir tüketim malıydı. Elektrikten tutun da havayolu şirketine varana kadar, özelleştirilebilen her şeyin özelleştirildiği o yıllarda, parasını ödeyebilenler için en seçkin tesislere ve olanaklara sahip özel klinikler mantar gibi bitmişti. Víctor'un mesleki itibarı yıllar süren yokluğundan sonra bile bozulmadan kalmıştı, bir devlet hastanesinde kazanabileceğinden çok daha yüksek bir maaşla Santiago'daki ünlü bir klinikte hemen iş buldu. Felipe del Solar, Şili'ye sık sık yaptığı yolculuklardan birinde, onu orada ziyarete gitti. Son kez görüştüklerinden beri aradan çok zaman geçmişti, hiçbir zaman yakın dost olmamışlardı, ortak hiçbir yanları da yoktu, ama gerçek bir muhabbetle kucaklaştılar.

"Döndüğünü duymuştum, Víctor. Çok sevindim. Bu ülkenin senin gibi değerli insanlara ihtiyacı var."

"Demek sen de döndün Şili'ye?" diye sordu Víctor.

"Burada kimsenin bana ihtiyacı yok. Ben Londra'da yaşıyorum. Fark edilmiyor mu?"

"Ediliyor. İngiliz lortlarına benziyorsun."

"Ailevi nedenlerle oldukça sık gelmem gerekiyor, gerçi beni büyüten Juana Nancucheo'nun dışında aileden hiç kimseye tahammül edemiyorum, ama insan akrabalarını seçemiyor."

Bahçede balinaların su fışkırtmasına benzeyen fıskiyeli modern bir havuzun karşısındaki bir banka otururak aileleri hakkında bildiklerini tazelediler. Böylelikle, taşradaki evine kapanmış olan Ofelia'nın yaptığı tabloları kimsenin satın almadığını, Laura del Solar'ın tekerlekli sandalyesinde bunamış olarak yaşadığını ve Felipe'nin ablalarının tahammül edilmez hanımefendilere dönüştüklerini öğrendi Víctor.

"Enişte lerim bütün bu yıllar boyunca servet sahibi oldular, Víctor. Babam onlardan nefret ederdi. Ablalarının iyi giyimli salaklarla evlendiklerini söylerdi. Damatlarını bir de şimdi görse sözlerini geri almak zorunda kalırdı," diye ekledi Felipe.

"Burası her türlü işi yürütmek için tam bir cennet," diye yorumda bulundu Víctor.

"Sistem ve yasalar izin veriyorsa para kazanmanın kötü bir yanı yok. Ya sen Víctor, sen nasılsın?"

"Uyum sağlamaya ve burada neler olduğunu anlamaya çalışıyorum. Şili tanınmaz halde."

"Eskisinden çok daha iyi olduğunu kabul etmen gerekir. Askerlerin yönetime el koyması ülkeyi Allende'nin yarattığı kaostan ve Marksist diktatörlükten kurtardı."

"O hayalî sol diktatörlüğü engellemek için amansız bir sağ diktatörlük kuruldu, Felipe."

"Bana bak Víctor, sen fikirlerini kendine sakla. Burada hoş karşılanmıyor. Şimdi çok daha iyi olduğumuzu inkâr edemezsin, ülkemiz refah içinde."

"Toplumsal açıdan çok pahalıya mal oldu. Sen yurtdışında yaşıyorsun, burada gazetelerde yazılmayan gaddarlıkları iyi bilirsin."

"Yine insan hakları nakaratıyla gelme bana, bıktık artık yahu," diye onun sözünü kesti Felipe. "Yol yordam bilmez birkaç askerin aşırılıkları bunlar. O münferit olaylar için hiç kimse kalkıp da cuntayı suçlayamaz, hele Başkan Pinochet'yi hiç. Önemli olan huzurun korunması ve kusursuz bir ekonomiye sahip olmamız. Biz her zaman bir aylaklar ülkesi olmuşuzdur, şimdiyse insanların çalışması ve çaba harcaması gerekiyor. Serbest pazar sistemi rekabeti canlandırıyor ve zenginliğe özendiriyor."

"Bu serbest pazar değil, çünkü işgücü teslim olmuş ve en temel haklar askıya alınmış durumda. Bu sistemin demokratik bir ülkede kurulabileceğini mi sanıyorsun?"

"Burası otoriter ve korumacı bir demokrasi."

"Sen çok değişmişsin, Felipe."

"Neden öyle söylüyorsun?"

"Ben seni daha açık fikirli, yerleşik düzene baş kaldıran, her şeye ve herkese karşı çıkan, alaycı ve parlak bir insan olarak hatırlıyorum."

"Bazı bakımlardan hâlâ öyleyim, Víctor. Ama insan yaşlanırken kendini tanımlamalı. Ben her zaman monarşi yanlısıydım," diye gülümsedi Felipe. "Her ne olursa olsun, sevgili dostum, sen fikirlerine dikkat et."

"Ben dikkatliyim, Felipe, ama dostlarıma karşı dikkatli olamıyorum."

Víctor, hekimliği ticari hale getirmenin utancını hafifletmek için, yarım yüzyıl önce taşradan ve güherçile alanlarından göç edenlerle Santiago'da kurulup çoğalmış sefil yerleşim yerlerinden birinde, yeterli olanaklara sahip olmayan bir sağlık ocağında da gönüllü olarak çalışıyordu. Víctor'un çalıştığı bu mahallede altı bin kadar insan üst üste yaşıyordu. En mütevazı koşullardaki halkın üzerinde kurulmuş baskının, o insanların hoşnutsuz-

luğunun ve cesaretinin nabzını orada tutabiliyordu. Hastaları, akar suyu, elektriği, helaları olmayan, kartondan ve tahtalardan yapılmış toprak zeminli gecekondularda, yazın tozun toprağın, kışın çamur deryasının içinde, çöplerin, başıboş köpeklerin, farelerin ve sineklerin arasında yaşıyorlardı, çoğu işsizdi, satmak üzere çöplerin içinden plastik, cam ve kâğıt toplayarak, bulabildikleri günlük ağır işlerde çalışarak, kaçakçılık ya da hırsızlık yaparak, umutsuzluk içinde zar zor geçinebilecekleri kadar para kazanıyorlardı. Hükümetin bu sorunu kökünden halletmek için planları vardı, ama çözümler gecikiyor ve şehri çirkinleştiren bu acınası manzarayı gözlerden gizlemek için şimdilik yüksek duvarlar örülüyordu.

"En etkileyici olanlar kadınlar," diye Roser'e anlattı Víctor. "Sarsılmaz, fedakâr, erkeklerden çok daha mücadeleci, çocuklarının ve çatıları altına sığınan yakınlarının anası olan kadınlar. Alkolizme, şiddete ve gelip geçen erkekler tarafından terk edilmeye dayanıyorlar, ama boyun eğmiyorlar."

"Hiç değilse herhangi bir yerden yardım alıyorlar mı?"

"Evet, kiliselerden, özellikle de evanjelist olanlardan, hayır kurumlarından ve gönüllülerden yardım alıyorlar, ama beni asıl kaygılandıranlar çocuklar, Roser. Bir şekilde büyüyorlar, çoğunlukla aç yatıyorlar, okula her zaman değil gidebildikleri zaman gidiyorlar ve çetelere katılmaktan, uyuşturucu bağımlısı olmaktan ya da sokağa düşmekten başka bir ufukları olmadan erişkin yaşa geliyorlar."

"Ben seni bilirim, Víctor. Sen orada başka yerde olabileceğinden çok daha mutlusundur."

Doğruydu da. Nöbetleşe çalışan iki hemşire ve idealist birkaç doktorla birlikte o topluluğa hizmet etmesinin üçüncü gününde, Víctor gençliğindeki aynı ateşli heyecanı geri kazanmıştı. Akşamları kalbi sıkışarak ve

kafasında bir sürü trajik hikâyeyle, eşek gibi çalışıp yorulmuş bir halde dönüyordu evine, ama sağlık ocağına geri dönmeye can atıyordu. Bu dünyadaki rolünün kuşku götürmez olduğu İçsavaş zamanındaki gibi, hayatının apaçık bir amacı vardı artık.

"İnsanların nasıl organize olduklarını bir görsen, Roser. Yapabilenler ortak tencereye atmak için bir şeyler getiriyorlar, bunlar açık havada kocaman ocakların üzerindeki kazanlarda pişiriliyor. Amaç, her kişiye sıcak bir tabak yemek verebilmek, ama bazen herkese yetmiyor."

"Senin maaşının nereye gideceğini artık biliyorum, Víctor."

"Tek ihtiyaç yiyecek değil ki Roser, sağlık ocağında en temel malzemeler eksik."

Víctor ağır silahlarla baskın yapan polisin müdahalesini engellemek için asayişi yerleşimcilerin sağladığını anlattı. Dediklerine göre, insanın kafasını sokacak bir çatı ve yerleşecek bir toprak parçası sahibi olması gerçekleşmesi imkânsız bir hayalmiş. Eskiden arazileri öylece işgal eder, orayı boşaltmaya vazgeçilmez bir inatla karşı koyarlarmış. Usulca gelen birkaç kişiyle "işgal" başlar, hemen ardından bir başkası ve bir başkası daha gelir, üç-beş parça eşyaları yük arabalarında ya da el arabalarında, omuzlarında torbalarıyla, bir çatı kurmak için gerekli olan en temel malzemeleri sürükleyerek, kartonlarla, battaniyelerle, çocuklarını sırtlarında taşıyarak, köpekleri peşlerinde, sessizce ve önüne geçilmez bir akın halinde ilerleyerek gelirler, sonra yetkililer bunu haber alınca artık oraya yerleşmiş olarak kendilerini savunmaya hazır binlerce insan olurmuş. Güvenlik güçlerinin tanklarla girip en küçük bir sakınca görmeden makinelilerle ortalığı taradığı o zamanlarda intihar anlamına gelebilecek bir gözüpeklik sayılırmış bu işgal.

"Yerleşim yerinin başındakilerden birinin bir protestoya ya da işgale kalkışması ortadan kaybolması için yeterliymiş, ya da ötekilere ibret olsun diye kışlanın kapısının önünde yatan bir ceset olarak görülürmüş ancak. Şarkıcı Víctor Jara'nın cesedini de kırktan fazla kurşun yarasıyla parçalanmış olarak oraya atmışlar. Öyle anlattılar bana."

Sağlık ocağında acil durumlara, yanıklara, kırık kemiklere, bıçaklı kavga yaralanmalarına ya da şişeyle kırılmış kafalara, ev içi şiddet olaylarına, yani kendisi için herhangi bir tehdit anlamına gelmeyen vakalara bakıyordu, ama onun oradaki varlığı yerleşimcilere bir güven duygusu aşılıyordu. Ciddi vakaları en yakındaki hastaneye gönderiyor, ambulans olmadığından onları sıklıkla kendi arabasıyla götürüyordu. Hırsızlığa karşı uyarmışlardı onu, oralara arabasıyla gitmek tedbirsizlik olabilirdi, Acem pazarında satılmak üzere arabayı parça parça sökebilirlerdi, ama hâlâ genç ve Amazon kişiliğine sahip bir büyükanne olan yöneticilerden biri, doktorun arabasına dokunacak kişinin başına kötü şeyler geleceği konusunda yerleşimcileri, özellikle de yoldan çıkmış gençleri uyarmıştı. Bu da yeterli olmuştu. Víctor asla bir sorunla karşılaşmadı. Sonunda Dalmau'lar biriktirdikleri parayla ve Roser'in kazandıklarıyla geçinir olmuşlardı, çünkü Víctor'un klinikteki maaşı olduğu gibi sağlık ocağı için gerekli olan malzemenin satın alınmasına gidiyordu. Roser onu o kadar halinden memnun görüyordu ki ses çıkarmamaya karar verdi. Valentín Sánchez'in yüklü miktarda bir çek göndererek parasal destek verdiği ve Venezuela'dan kargoyla yolladığı enstrümanlar gelmişti, müzik dersi vermek üzere kocasıyla aynı günde yerleşim yerine gidiyordu. Bu durumun onları sevişmekten daha fazla birleştirdiğini anlamıştı ama bunu ona söylemedi. Valentín Sánchez'e raporlar ve fotoğraflar yolluyordu.

"Bir yıl içinde bir çocuk koromuz ve bir gençlik orkestramız olacak. Gelip kendi gözlerinle görmen gerekecek. Ama şimdilik açık hava konserleri için iyi bir kayıt cihazına ve hoparlörlere ihtiyacımız var," diye açıklıyordu ona, arkadaşının daha fazla destek sağlamak için elinden geleni yapacağını bilerek.

Ofelia del Solar'ın kır hayatını pastoral bir tanımlamayla anlatmasını biraz da gıptayla hatırlayan Víctor, şehir dışında bir yere yerleşmeye Roser'i ikna etmişti. Santiago, tam bir koşuşturma içinde ve öfkesi burnunda insanlarıyla bir trafik kâbusuydu. Üstelik sabahları zehirli bir sis bulutuyla örtülmüş olarak güne uyanıyordu. Aradıkları şeyi bulmuşlardı: kır manzarasının içinde evi gözlerden gizlemek isteyen mimarın bir kaprisi olarak yapılmış saman kaplı damıyla, taştan ve ahşaptan rüstik bir evdi burası. Otuz yıl önce inşa edildiğinde, ancak katırların geçebileceği dimdik yarların arasında yılankavi kıvrımlarla zikzaklar çizen bir yoldan ulaşılabiliyordu, ama başkent sıradağların eteklerine doğru genişlemişti ve onlar burayı satın aldıklarında, boş tarlalardan ve bostanlardan oluşan o bölge şehirle bütünleşmişti. Oraya ne toplu ulaşım araçları gelebiliyordu ne de posta, ama doğanın derin sessizliğinin içinde uyuyorlar ve kuşların hep birlikte şakımasıyla uyanıyorlardı. Hafta arasında işe gitmek için sabahları beşte kalkıyor, akşam karanlıkta dönüyorlardı, ama o evde geçirdikleri saatler her türlü olumsuzlukla mücadele edecek gücü veriyordu onlara. Gün boyunca boş olan eve ilk iki yıl içinde on bir kere hırsız girmişti. Bunlar o kadar küçük hırsızlıklardı ki polisi çağıracak kadar sinirlenmeye değmiyordu. Bahçedeki hortumu ve tavukları, mutfaktaki kap kacağı, pilli bir radyoyu, çalar saati ve önemsiz daha başka şeyleri alıp

götürmüşlerdi. Ayrıca ilk aldıkları televizyon ve onun yerine aldıkları iki tanesi daha çalınmış, bunun üzerine televizyonsuz oturmakta karar kılmışlardı. Zaten ekranda görülecek o kadar az şey vardı ki. İçeri girmek için camları kırmasınlar diye kapıyı her zaman açık bırakma olasılığını düşündükleri sıralarda Marcel, belediyenin köpek barınağından kurtardığı, havlayan ama son derece uysal olan iki büyük köpekle bir tane de ısıran küçük köpek getirdi. Bu da sorunu çözmüş oldu.

Marcel, daha kesin bir sınıflandırma yapamadığından Víctor'un "ayrıcalıklılar" diye adlandırdığı insanlar arasında yaşıyor ve çalışıyordu, çünkü babasının yerleşim yerindeki hastalarıyla kıyaslandığında onlar gerçekten de ayrıcalıklıydı. Genelde dostlarına yakışmayan bu terim Marcel'i rahatsız ediyordu, ama ana babasıyla yapay bir tartışmaya girmenin ne gereği vardı: "Sizler geçmişten kalmış emanetlersiniz, ihtiyarlar. Yetmişli yıllara takılıp kalmışsınız. Güne ayak uydursanıza." Onları her gün telefonla arıyor, pazar günleri Víctor'un düzenlediği zorunlu mangal partisine gidiyordu, her defasında yanında farklı ama aynı tarzda bir kadın oluyordu; çok sıska, açık bırakılmış uzun saçlı ve hemen hepsi vejetaryen olan bu kadınlar, ona ilk aşkı tattırmış olan o sıcakkanlı Jamaikalıdan tamamen farklıydı. Babası, o pazar günü gelen kadını daha öncekilerden ayırt edemiyor, Marcel onu neredeyse tıpatıp eşi olan bir başkasıyla değiştirene kadar adını aklında tutamıyordu. Yemeğe geldiklerinde Marcel, sürgünden de o yerleşim yerindeki sağlık ocağından da bahsetmemesini Víctor'un kulağına fısıldıyordu, çünkü kızı daha yeni tanımış oluyordu ve eğer varsa bile onun siyasi eğiliminden pek emin değildi. "Ona şöyle bir bakmak yeterli, Marcel. Bir sabun köpüğünden bir balonunun içinde yaşıyor, ne geçmişten haberi var ne de şimdi neler olduğundan. Sizin kuşakta idealizmden eser yok," diye kar-

şılık veriyordu Víctor. Sonunda kilere kapanıp fısıldaşarak tartışırlarken, Roser misafir kızı oyalamaya çalışıyordu. Daha sonra, sulh olduklarında, Marcel ızgarada kanlı biftekler pişirirken, Víctor da o uzun saçlı kız için ıspanak haşlamaya koyuluyordu. Komşuları Meche ile kocası Ramiro da, ellerinde kendi bahçelerinden taze sebzeler ve ev yapımı iki kavanoz marmelatla, sık sık onlara katılıyorlardı. Roser'e bakılırsa sağlıklı olduğu halde Ramiro'nun her an ölecek gibi bir hali vardı; aslında öyle de oldu: Sarhoş bir sürücü ezdi adamı. Víctor onun öleceğini nasıl olup da bildiğini sordu karısına, o da bunun gözlerinden okunduğu, onun Azrail'in mimlediği biri olduğu yanıtını verdi. "Dul kaldığın zaman Meche'yle evlenirsin, beni duydun mu?" diye fısıldadı Víctor'a, zavallı adamın cenazesinde. Víctor kafasını salladı, çünkü Roser'in kendisinden çok daha uzun yaşayacağından emindi.

Víctor'la Roser üç yıl boyunca o yerleşim yerinde gönüllü olarak çalışmışlar, ailelerin başkentin dışında, burjuvazinin oturduğu mahallelerden uzakta başka yerlere taşınmasını hükümet emredene kadar yerleşimcilerin güvenini kazanmışlardı. Dünyanın en ayrımcı şehirlerinden biri olan Santiago'da hiçbir yoksul yukarı mahallelerde oturamazdı. Peşlerinde askerlerle birlikte jandarmalar geldiler, insanları silah zoruyla ayırdılar, askerî kamyonlara bindirerek, yanlarında motosikletlere binmiş üniformalı korumalarla birlikte, asfaltlanmamış sokakları, tozun toprağın içine kondurulmuş kutulara benzeyen sıra sıra evleriyle hepsi de birbirinin eşi olan geçici yerleşim yerlerine götürdüler. Yerinden sökülmüş tek yerleşim yeri değildi onlarınki. Rekor sayılabilecek bir süre içinde, vatandaşların geri kalanının ruhu bile duymadan, on beş binden fazla insanı başka yerlere taşımışlardı. Yoksullar göze görünmez olmuşlardı. Her aileye, çok kullanımlı bir odayla banyo ve mutfaktan oluşan

basit birer ahşap ev tahsis edilmişti, bunlar geldikleri yerdeki kulübelerden çok daha düzgündü ama toplumu bir çırpıda dağıtıvermişlerdi. İnsanlar bölünmüş, yerlerinden edilmiş, soyutlanmış ve korumasız kalmışlardı; her biri kendi başının çaresine bakmak zorundaydı.

Bu operasyon o kadar çabuk ve şaşmaz bir şekilde tamamlanmıştı ki, Víctor'la Roser olan biteni her zamanki gibi işe gittiklerinde öğrenmişler, apartmanlar inşa edilmek üzere araziyi dümdüz etmekte olan buldozerlerle karşılaşmışlardı. Yerlerinden sökülüp atılan bazı grupların nerede olduklarını bulmaları bir haftalarını aldı, ama o aynı akşam güvenlik güçlerinin gözünün üstlerinde olduğu konusunda uyarılmışlardı; yerleşimcilerle en ufak bir temas bir provokasyon olarak görülecekti. Víctor için bu belden aşağı indirilen bir darbe olmuştu. Emekli olmaya niyeti yoktu. Klinikte en komplike vakaları üstlenmeyi sürdürüyordu, ama ne sevdiği o klinik ne de kazandığı para, o yerleşim yerindeki hastalarını kaybetmiş olmasını telafi edebilirdi.

1987'de diktatörlük, içeride halkın yakınmalarının, dışarıda da uğradığı prestij kaybının baskısıyla, on dört yıldan beri geçerli olan sokağa çıkma yasağını kaldırmış ve basına sansürü bir parça gevşetmiş, siyasi partilere ve sürgündeki geri kalanların ülkeye dönmelerine izin vermişti. Muhalefet serbest seçimlerin yapılmasını istiyordu, buna yanıt olarak hükümet Pinochet'nin iktidarda sekiz yıl daha kalıp kalmamasına karar verecek bir referanduma gitti. Siyasete katılmadığı halde sonuçlarının acısını sanki katılmış gibi çekmiş olan Víctor, kartlarını artık açık oynama vaktinin geldiğini düşündü. Kliniği bırakarak, bir plebisit yoluyla hükümeti devirmek için ülkeyi seferber etmek gibi muazzam bir görevi üstlenmiş olan muhalefete katıldı. Daha önce de kendisine gözdağı vermiş olan aynı güvenlik görevlileri evine çıkagelince,

onları kapı dışarı etti. Adamlar, ellerini kelepçeleyip kafasına bir kukuleta geçirerek onu alıp götürecekleri yerde, pek de inandırıcı olmayan tehditler savurarak çekip gittiler. "Geri döneceklerdir," dedi Roser öfkeyle, ama onun bu tahmini gerçekleşmeden aradan günler ve haftalar geçti. Bu da, Marcel'in dört yıl önce tahmin ettiği gibi, Şili'de işlerin nihayet değişmekte olduğuna işaret ediyordu. Diktatörlüğün cezasız kalması sulanmaya başlamıştı.

Referandum, uluslararası gözlemcilerin ve bütün dünyadaki basının gözleri önünde, son derece şaşırtıcı bir sükûnet içinde geçti. Oy vermedik kimse kalmamıştı, ne tekerlekli sandalyelerindeki yaşlılar, ne doğum sancıları içindeki kadınlar, ne de sedyelerinde yatan hastalar. Ve günün sonunda, iktidardakilerin en kurnazca manevralarını boşa çıkaran muhalefet, diktatörlüğü kendi alanında ve kendi yasaları çerçevesinde yenilgiye uğratmış oldu. O gece yadsınamayacak sonuçlar karşısında, mutlak gücün verdiği kibirle katılaşmış ve uzun yıllar cezasız kalmış olmakla gerçeklerden soyutlanmış olan Pinochet, başkanlık koltuğunda sonsuza kadar oturmak için yeni bir darbe yapmaya niyetlendi, ama onu daha önce desteklemiş olan Amerikalı istihbarat ajanları ve bizzat onun tarafından seçilmiş olan generaller ona destek olmadılar. Olanlara son âna kadar inanamayan Pinochet, sonunda yenilgiyi kabul etti. Aylar sonra kayıtsız şartsız ve temkinli bir demokrasiye geçiş dönemini başlatması için görevi bir sivile devretti, ama Silahlı Kuvvetler'i avucunun içinde, ülkeyi de diken üstünde tutuyordu. Askerî darbeden beri aradan on yedi yıl geçmişti.

Demokrasiye geri dönülmesi üzerine, Víctor Dalmau, tutuklanmadan önceki aynı görevine iade edildiği San Juan de Dios Hastanesi'ne kendini tam olarak vere-

bilmek için özel klinikten ayrıldı. Üniversiteden öğrencisi olan yeni müdür, hocasının yaşlılığın tadını çıkarmak üzere emekli olacak yaşa çoktan gelmiş olduğundan söz etmekten kaçındı. Víctor, üzerinde beyaz gömleği, elinde kırk yıldır kullanılmaktan yıpranmış çantasıyla, nisan ayında bir pazartesi günü gitti hastaneye ve girişte doktorlardan, hemşirelerden ve yönetim personelinden oluşan elli kadar insanla karşılaştı, ona daha önce yapamadıkları şekilde hoş geldin diyebilmek için ellerinde balonlar ve üzeri bezeyle kaplı kocaman bir pasta vardı. Vay canına, şu hale bak, yaşlanıyorum galiba, diye düşündü, gözlerinin yaşardığını hissedince. Uzun yıllardan beri ağlamamıştı. İşten atılmış olanlardan hastaneye geri dönen az sayıdaki kişi ondan çok daha az şamatayla karşılanıyordu, çünkü dikkati çekmek ihtiyatsızlık oluyordu; ulusal düzeyde zımnen kabul gören düstur, askerleri kışkırtmamak için sanki yakın geçmiş tarihe gömülmüş de artık unutulma yolundaymış gibi davranmaktı, ama Doktor Dalmau, meslektaşları arasında dürüstlük ve yetenek açısından akıllardan silinmez bir imaj bırakmış, kendileriyle ilgileneceğinden emin olarak her an ona baş vurabileceklerini bilen yardımcılarının arasında da nezaketiyle tanınmıştı. İdeolojik hasımları bile ona saygı duyuyorlardı, bu yüzden de hiçbiri onu ihbar etmemişti; Víctor'un hapse girmesi ve sürgüne gitmesi, onun Salvador Allende'yle olan dostluğunu bilen kızgın bir komşu kadın yüzünden gerçekleşmişti. Çok geçmeden ders vermesi için onu Tıp Fakültesi'nden, müsteşarlık görevini üstlenmesi için de Sağlık Bakanlığı'ndan çağırdılar. Birinci teklifi kabul, ikincisini reddetti; çünkü hükümetteki partilerden birine katılması şart koşuluyordu; politik bir insan olmadığını, asla da olamayacağını biliyordu.

Kendini yirmi yaş genç hissediyordu, coşku içindeydi. Şili'de türlü sıkıntılar geçirip işinden uzaklaştırıldık-

tan ve yıllarca bir yabancı olarak yaşadıktan sonra, akşamdan sabaha şansı dönmüştü: o artık Profesör Dalmau'ydu, bir kardiyoloji bölümünün başkanıydı, eline neşteri alınca başkalarının denemeye bile kalkışmadığı hünerleri gerçekleştirebilecek kapasitede ülkenin en beğenilen uzmanıydı, konferanslar veren konuşmacıydı, güçlerini hâlâ koruyan yüksek rütbeli iki subayı ve diktatörlük dönemindeki en ateşli strateji uzmanlarından birini ameliyat etmesi gerektiğinde görüldüğü gibi düşmanlarının bile danıştığı kişiydi. Bu adamlar, hayatlarını kurtarma ihtiyacı karşısında, kuyruklarını bacaklarının arasına alarak ona danışmaya geliyorlardı; Roser'in dediği gibi, korkunun utanması arlanması yoktu. Artık gün onun günüydü, mesleğinin doruk noktasındaydı; ülkenin dönüşümünü gizemli bir biçimde kendisinin gerçekleştirdiğini hissediyordu; karanlıklar geri çekilmişti, özgürlük güneşi doğuyordu, onun uzantısı olarak kendisi de harikulade bir şafak vaktini yaşamaktaydı. Kendini tamamen işine vermişti, içe dönük yaşantısında ömründe ilk kez başkalarının dikkatini çekmeyi istiyor, herkesin içinde kendini göstermek için her fırsattan yararlanıyordu. "Dikkat et Victor, sen zafer sarhoşu olmuşsun. Unutma ki hayat çok değişkendir," diye uyardı onu Roser. Onun kibirli bir insana dönüştüğünü düşünerek söylemişti bunu. Kaygıyla gözlemliyordu onu. Ukala tavırları, otoriter havası, daha önce hiç yapmadığı şekilde kendinden bahsetme eğilimi, kesin fikirleri, hatta kendisine karşı bile telaşlı ve sabırsız hali dikkatini çekmişti. Bunu ona da söyledi, o da pek çok sorumluluğu olduğu ve kendi evindeyken karısının karşısında ağır aksak hareket edemeyeceği cevabını verdi. Roser, Víctor'u fakültenin kafeteryasında, çömezleriymiş gibi onu saygıyla dinleyen genç öğrencileriyle çevresi sarılı olarak yemek yerken görmüş, özellikle de onun sıradan yorumlarını yersiz bir

hayranlıkla takdir eden kızların gösterdiği bu saygının zevkini nasıl çıkardığına tanık olmuştu. Ondaki bu geç edinilmiş beklenmedik kibir, en küçük zerresine varana kadar onun içini dışını iyi bilen biri olarak Roser'i hem şaşırtmış hem de ona acımıştı; kendini beğenen bir ihtiyarın pohpohlar karşısında ne kadar korumasız olduğunu keşfediyordu. Kaderin Víctor'un kibrini kıracak olan cilvesinin bizzat kendisi olacağı aklının ucundan bile geçmiyordu.

Aradan üç ay geçtikten sonra Roser, sinsi bir hastalığın kendisini yavaş yavaş kemirmekte olduğundan kuşku duymaya başladı, ama kocası hiçbir şey görmediğine göre bunun yaşlılık belirtileri olduğuna ya da hayal gücünden kaynaklandığına inandırdı kendini. Víctor kendi başarılarıyla öylesine meşguldü ki, beraber olduklarında onun en iyi arkadaşı olmasına ve yetmiş üç yaşında onu hâlâ güzel ve arzu edilen bir kadın olarak hissettiren âşığı olmayı sürdürmesine rağmen onunla olan ilişkisini ihmal etmişti. O da karısını her yönüyle çok iyi tanıyordu. Kilo kaybetmesi, teninin sarımtırak rengi ve mide bulantıları Víctor'u kaygılandırmıyorsa, kuşkusuz önemsiz bir rahatsızlıktı bu. Roser birine danışmaya karar verene kadar aradan bir ay daha geçecekti, çünkü daha önceki rahatsızlıkların yanı sıra, sabahları ateşler içinde yanarak uyanıyordu. Belli belirsiz bir hicap duygusuyla ve kocasının karşısında mızmız gibi görünmemek için, onun meslektaşlarından birini görmeye gitti. Günler sonra, tahlil sonuçlarını ona verdiklerinde, son aşamasında kanser olduğu kötü haberiyle geldi eve. Víctor'un şaşkınlığından sıyrılması ve bir tepki verebilmesi için bunu ona iki kez söylemesi gerekmişti.

Hastalığın tanısı konduğundan itibaren her ikisinin de hayatı kesin bir değişime uğramıştı, çünkü istedikleri tek şey, Roser'in kalan zamanını uzatmak ve o süreyi bir-

likte geçirmekti. Víctor'un azameti bir çırpıda sönmüş, tanrılar katındaki Olimpos dağından hastalığın cehennemine inmişti. Kendini tamamen Roser'e adayabilmek için hastaneden süresiz izin istedi ve derslerini bıraktı. "İmkânımız varken bu zamanı iyi geçirelim, Víctor. Kansere karşı vereceğimiz bu savaş belki de kaybedilmiştir, ama bu süre içinde bazı çarpışmaları kazanırız." Víctor onu güneydeki bir göle balayına götürdü, üzerinde ormanların, çağlayanların, dağların ve üç volkanın karlı doruklarının yansıdığı zümrüt rengi bir aynaya benziyordu bu göl. Bu fantastik manzaranın ve doğanın mutlak sessizliğinin içinde, her şeyden ve herkesten uzaktaki rüstik bir kulübeye yerleşerek, kendisinin Guillem'e âşık olduğu sıska bir kız olduğu zamanlardan başlayıp Víctor'un gözünde dünyanın en güzel kadınına dönüşmüş olduğu şimdiki zamana varana kadar, geçmişlerinin her bir aşamasını hatırlayabildiler. Roser sanki o buz gibi soğuk ve berrak sular kendisini içten ve dıştan yıkayabilirmiş, arındırabilirmiş ve ona sağlığını geri verebilirmiş gibi gölde yüzmekte ısrar ediyordu. Geziler yapmak da istiyordu, ama niyetlendiği gibi yürüyecek hali yoktu, sonunda kocasının koluna asılmış olarak, öbür elinde bir bastonla, ağır ağır dolaşıyorlardı. Gözle görülür şekilde zayıflıyordu.

Víctor bütün ömrünü acılarla ve ölümle boğuşarak geçirmişti, ölüm halindeki hastayı sarsan ateşli heyecanlara aşinaydı, çünkü bunları fakültede öğretiyordu: kaderini reddetmek, talihsizliği yüzünden öfkeye kapılmak, hayatını uzatmak için kaderle ve o ilahî güçle pazarlık etmek, umutsuzluğa gömülmek ve sonunda, en iyi ihtimalle, kaçınılmaz olanı kabullenmek. Roser önceki aşamaların hepsini atlamış, ta başından itibaren hayatının sonunu şaşırtıcı bir sükûnetle ve gönül rahatlığıyla kabullenmişti. Meche'nin ve iyi niyetli daha başka dostlarının önerdikleri alternatif tedavilere başvurmaya yanaş-

mıyor, homeopati, Amazon'dan gelme şifalı otlar, şifacılar ya da şeytan kovma duaları istemiyordu. "Öleceğim, ne olmuş yani? Herkes ölür," diyordu. Kendini iyi hissettiği saatleri fırsat bilip müzik dinliyor, piyano çalıyor, kucağında kedisiyle şiir okuyordu. Meche'nin onlara hediye ettiği o hayvanın imparator gibi azametli bir kedigil hali vardı, ama her zaman yarı vahşi, mesafeli ve münzevi olmuştu, bazen birkaç günlüğüne ortadan kayboluyor, ağzında bir kemirgenin kanlı kalıntılarıyla eve dönüp, ev sahiplerinin yatağının üstüne bir sunu gibi getirip koyuyordu. Kedi bir şeylerin değiştiğini anlamış gibiydi, akşamdan sabaha uysal ve sevecen bir hayvana dönüşmüştü; Roser'in yanından hiç ayrılmıyordu.

Başlangıçta Víctor, hem var olan hem de deneme halinde olan tedavi yöntemlerine saplantı halinde merak sarmıştı, raporları okuyor, her bir ilacı inceliyor ve istatistikleri seçici bir şekilde ezberleyerek, en kötümser olanları ekarte ediyor, en küçük bir umut zerresine dört elle sarılıyordu. Kuzey İstasyonu'ndaki Lazarus'u, hani içinde çok büyük bir yaşama arzusu olduğu için ölümden dönmüş olan o küçük askeri hatırladı. O aynı yaşam tutkusunu Roser'in ruhuna ve bağışıklık sistemine zerk edecek olursa onun da kanseri yenebileceğine inanıyordu. Öyle vakalar yaşanmıştı. Mucizeler vardı. "Sen güçlüsün Roser, hep öyleydin, hiç hasta olmadın, demirden yapılmışsın, bundan kurtulacaksın, bu hastalık her zaman ölümcül olmuyor," diye sanki mantra okur gibi tekrarlayıp duruyor, ama hekim olarak hastalarına telkin etmeyeceği bu asılsız iyimserliği ona bulaştırmayı başaramıyordu. Roser yapabildiği sürece onun isteklerini yerine getirdi. Gün geçtikçe daha acı veren bir süreci uzatmaktan başka bir anlam taşımadığından emin olduğu kemoterapi ve radyasyon tedavisine sırf onun hatırı için razı oldu. İlaçların korkunç etkilerine, doğuştan gelen dayanıklılığıyla, hiç

gıkı çıkmadan katlandı; bütün saçları, hatta kirpikleri döküldü, o kadar güçsüz ve zayıftı ki Víctor onu hiç zorlanmadan kaldırıp kucağına alabiliyordu. Yataktan koltuğa kucağında taşıyor, banyoya kucağında götürüyor, küpeçiçeklerinin arasındaki sinekkuşlarını ve kovalama zahmetine giremeyecek kadar yaşlanmış olan köpekleri alaya alarak hoplaya zıplaya önlerinden geçen tavşanları görsün diye kucağına alıp bahçeye çıkarıyordu. Roser'in hiç iştahı yoktu, ama kocasının yemek kitaplarına bakarak hazırladığı yemeklerden bir-iki lokma yutabilmek için çaba harcıyordu. Sona doğru artık yalnızca, büyükanne Carme'nin pazar günleri Marcel için yaptığı krem brüle yiyebilir olmuştu, "Ben gittikten sonra, saygıda kusur etmemek için bir-iki gün ağlarsın, zavallı Marcel'i teselli edersin ve hastanenle derslerine geri dönersin, ama bu sefer daha alçakgönüllü ol, Víctor; çünkü son zamanlarda çekilmez olmuştun," dedi Roser bir keresinde.

Saman damlı o taş ev sonuna kadar o ikisinin tapınağı oldu. Orada altı mutlu yıl yaşamışlardı, ama gündüzün ve gecenin her dakikasının değerli olduğu o son zamanlarda tam olarak değerlendirebiliyorlardı o evi. Orayı oldukça köhne bir durumdayken satın almışlar ve gerekli onarımları belirsiz bir süre için ertelemişlerdi; menteşelerinden çıkmış kepenkleri değiştirmek, pembe fayanslı banyolarda tadilat yapmak, kapanmayan kapıları ve açılamayanları elden geçirmek gerekiyordu; çatıda farelerin yuva yaptığı yarı çürümüş durumdaki samanları atmalı, örümcek ağlarını, yosunları, güveleri ve tozlu halıları adamakıllı temizlemeliydiler. Bunların hiçbirini düşünmüyorlardı. Ev sanki kucaklar gibi onları sarmalamış, yararsız oyalanmalardan, başkalarının merakından ve acıma duygusundan korumuştu. Sebatkâr tek ziyaretçi oğullarıydı. Marcel her dakika elinde market torbalarıyla, köpekler, kedi ve her defasında onu heyecanla, "Merhaba yakışıklı!" diye se-

lamlayan papağan için mamalarla, annesi için klasik müzik kayıtlarıyla, onları oyalamak için video filmleriyle ve dış dünya onları üzdüğü için ikisinin de okumadığı gazeteler ve dergilerle geliyordu. Marcel ölçülü davranmaya çalışıyor, gürültü olmasın diye kapıda ayakkabılarını çıkarıyordu, ama o kocaman erkek varlığıyla ve sahte neşesiyle evin içini dolduruyordu. Annesiyle babası, onları görmeye bir gün gelmeyecek olsa onu özlüyorlardı, onların yanında olduğundaysa başlarını döndürüyordu. Ayrıca komşu Meche de sessizce gelip verandaya yiyecekler bırakıyor ve bir şeye ihtiyaçları olup olmadığını soruyordu. Yanlarında ancak birkaç dakika kalıyordu, çünkü Dalmau'ların sahip oldukları en değerli şeyin birlikte geçirecekleri ve vedalaşacakları zaman olduğunu biliyordu.

Gün geldi, kucaklarında kediyle, ayaklarının dibinde köpeklerle ve bakışları akşam güneş batarken altın rengine bürünmüş tepelerde ve masmavi gökyüzünde, taraçadaki hasır koltukta yan yana otururlarken, Roser kocasından kendisini bırakmasını, gitmesine izin vermesini rica etti, çünkü artık çok yorgundu. "Beni hiçbir nedenle hastaneye götürme, ben senin elini tutarak yatağımızda ölmek istiyorum." Sonunda yenilgiye uğrayan Víctor, kendi aczini kabul etmek zorunda kalmıştı. Onu kurtaramıyordu ve onsuz var olmayı hayal edemiyordu. Birlikte geçirdikleri yarım yüzyılın doludizgin geçip gittiğini dehşet içinde anladı. Bütün o günler ve yıllar nereye gitmişti? Onsuz bir gelecek, kâbuslarında gördüğü kapısız ve penceresiz kocaman bomboş bir oda olacaktı. Rüyalarında savaştan, kandan ve parçalanmış bedenlerden kaçtığını görüyordu, gecenin karanlığında koşuyor, koşuyordu ve birden kendini o sımsıkı kapalı odada buluyordu, kendisi dışında her şeyden kurtulduğu bir yerdi orası. Yaşlanmaktan etkilenmeyeceğini sandığı daha önceki aylardaki hevesi ve enerjisi kemiklerinden süzülerek akıp gitmişti. Yanındaki kadın da birkaç dakika içinde yaşlanmıştı. Daha

az önce onu her zaman gördüğü gibiydi, yokluğunda onu hatırladığı gibiydi, kollarının arasında yeni doğmuş çocuğuyla yirmi iki yaşındaki genç kadındı, kendisiyle sevmeden evlenmiş ve dünyada hiç kimsenin sevmediği kadar onu sevmiş kadındı, hayat arkadaşıydı. Yaşanmaya değecek ne varsa hepsini onunla yaşamıştı. Ölümün yakınlığı karşısında, aşkının yoğunluğu sanki içini yakıyormuş gibi dayanılmaz bir hal almıştı. Onu sarsmak, gitmesin diye haykırmak istiyordu, birbirlerini her zamankinden fazla sevmek, bir gün bile ayrılmadan beraber olmak için önlerinde daha uzun yıllar olduğunu söylemek istiyordu, "Lütfen Roser, lütfen bırakma beni," demek istiyordu. Ama bunların hiçbirini söyleyemedi, çünkü bir hayalet sabrıyla karısını bahçede bekleyen Ölüm'ü görmemek için kör olması gerekirdi.

Soğuk bir rüzgâr esiyordu, Víctor Roser'i burnuna kadar örten iki battaniyeyle sarmalamıştı. O şişkinliğin kenarından dışarı çıkan iskelet gibi zayıf bir el, onunkine sanıldığından daha büyük bir güçle sıkıca sarılmıştı: "Ölmekten korkmuyorum, Víctor. Mutluyum, daha sonra ne olduğunu bilmek istiyorum. Sen de korkmamalısın, çünkü ben her zaman senin yanında olacağım, bu hayatta ve öteki hayatlarda. Bu bizim karmamız." Víctor, umutsuz hıçkırıklarla çocuk gibi ağlamaya başlamıştı. Roser gözyaşları tükenene kadar ağlamasını bekledi ve aylar önce kabul etmiş olduğu şeye boyun eğdi. "Daha fazla acı çekmene izin vermeyeceğim, Roser," oldu Víctor'un ona sunabildiği son söz. Roser, her gece yaptığı gibi onun koynuna doğru sokuldu, kollarının arasında uyuyana kadar sallamasına ve güzel sözler mırıldanmasına bıraktı kendini. Artık hava kararmıştı. Víctor kediyi yere indirdi, uyandırmamak için dikkatle Roser'i kaldırıp yatağa götürdü. Neredeyse hiç ağırlığı yoktu. Köpekler de peşinden gittiler.

XIII

Anlatmayı burada bitiyorum

1994

"Yine de,
hayallerimin kökü burada,
sevdiğimiz o sert ışık bu..."

Pablo Neruda,
"Geri dönüş", *Navegaciones y Regresos*

Roser'in ölümünden üç yıl sonra, Víctor Dalmau, 1983'te Şili'ye geri döndüklerinden beri onunla yaşadığı tepelerdeki o evde seksen yaşını bitirdi. Ev titrek ve hırpani bir yaşlı kraliçeyi andırıyordu, ama hâlâ soyluydu. Çocukluğundan beri münzevi bir insan olan Víctor'a dul olarak yaşamak tahmin ettiğinden çok daha ağır gelmişti. Onları tanıyan ve uzak geçmişteki ayrıntıları bilmeyen herhangi birinin söyleyeceği gibi, harika bir evliliği olmuştu ve dul kalınca karısının yokluğuna onun istediği kadar çabuk alışamamıştı. "Ben öldüğüm zaman sen çabucak evlen, çünkü elden ayaktan düştüğünde ve bunadığında sana bakacak birine ihtiyacın olacak. Şu bizim Meche fena olmaz," demişti ömrünün sonuna doğru, oksijen maskesinden soluk alıp verirken. Sanki her yöne doğru geniş-

lemişe benzeyen o bomboş ev, içindeki dağınıklık, kapalı odaların kokusu, karısının çatıdaki kemirgenlere gösterdiği öfkeden daha fazlasıyla mücadele ettiği soğuğu ve hava akımları, bütün yalnızlığına rağmen Víctor'un hoşuna gidiyordu. Rüzgâr bütün gün hışımla esip durmuştu, kırağı camları köreltmişti, şöminedeki ateşin yağmur ve doluyla geçen bu kış mevsimine karşı verdiği mücadele gülünç bir çabadan öteye geçemiyordu. Yarım yüzyıllık evlilik hayatından sonra dul kalmak Víctor'a garip geliyordu; Roser'i o kadar özlüyordu ki, onun yokluğunu bazen fiziksel bir acı gibi hissediyordu. Yaşlılığa boyun eğmek istemiyordu. İleri yaş bildik gerçeklerin bozulmasıydı, bedeni değiştirdiği gibi koşulları da değiştiriyordu, insan giderek kontrolünü kaybediyor ve başkalarının iyiliğine muhtaç duruma geliyordu, ama o noktaya varmadan ölmeyi düşünüyordu Víctor. Ancak sorun şu ki, insanın vakur bir şekilde çabucak ölmesi bazen zor oluyordu. Kalbi sağlıklı olduğundan bir enfarktüsle gitmesi pek olası değildi. Doktoru yılda bir kez onu muayene ettiğinde hep bunu söylüyordu ve bu yorum her defasında da Víctor'un aklına Lazarus'la, hani kalbini parmaklarının arasında tuttuğu şu küçük askerle yaşadığı o anıyı getiriyordu. Yakın gelecekle ilgili korkusunu oğluyla paylaşmıyordu. Uzak geçmişle de daha sonra ilgilenecekti.

"Başına herhangi bir şey gelebilir, babacığım. Ben seyahatteyken düşsen ya da bir kriz gelse günlerce yardım almadan yatar kalırsın. O zaman ne yaparsın?"

"Ölürüm, olur biter, Marcel ve can çekişmemi zorlaştıracak biri çıkıp gelmese diye dua ederim. Hayvanlarım için de kaygılanma. Onların her zaman günlerce yetecek yiyecekleri ve suları var."

"Hastalanırsan kim bakar sana?"

"Annen de ona üzülüyordu. Bakarız. Ben yaşlıyım, ama ihtiyar değilim. Senin benden fazla hastalıkların var."

Doğruydu da. Elli beş yaşında, oğlunun bir dizine protez takmışlardı, bir sürü kaburgası kırılmıştı ve aynı köprücükkemiği iki kere çatlamıştı. "Çok fazla idman yaptığın için oluyor bu," diyordu Victor, "insanın formda kalması iyi bir şey, ama kimse arkasından kovalamadan koşmak ve kıtaları bisikletle aşmak kimin aklına gelir? Senin evlenmen lazım; o zaman pedal çevirecek daha az vaktin olur ve daha az sorun yaşarsın, kadınlar için değil ama erkekler için evlilik son derece uygun bir şeydir." Yine de kendi tavsiyesine uymaya hazır değildi Víctor. Sağlığından endişe etmiyordu. İnsanın sağlığını koruması için bedeninin ve zihninin verdiği alarm sinyallerini duymazdan gelmek ve her zaman bir şeyle meşgul olmak gerektiği şeklinde bir kuram geliştirmişti. "İnsanın hayatta bir amacı olmalı," diyordu. Yıllar geçtikçe güçten düşüyordu, bu kaçınılmaz bir şeydi; kemikleri de dişleri kadar sararmış olmalıydı, organları hırpalanmış, beynindeki nöronlar azar azar ölmekte olsalar gerekti, ama bu dram onun gözünün görmediği uzak bir yerde gelişmekteydi. Dışarıdan bakınca hâlâ fena görünmüyordu, bütün dişleri yerindeyse karaciğerinin nasıl göründüğü kimin umurundaydı. Cildinde ansızın beliren morlukları, peşinde köpeklerle tepeyi tırmanmanın ve gömleğini iliklemenin her defasında yadsınamaz bir şekilde daha zor geldiği gerçeğini, gözlerinin yorulduğunu, kulaklarının ağır işittiğini, artık ameliyat yapamadığı için onu cerrahlıktan emekli olmak zorunda bırakan ellerinin titremesini görmezden gelmeye çalışıyordu. Boş oturmuyordu. San Juan de Dios Hastanesi'nde hastalara bakmaya ve üniversitede ders vermeye devam ediyordu, ama artık ders hazırlamıyordu, en zorları olan savaş yılları da dahil altmış yıllık deneyimi yetiyordu ona. Omuzlarını dik tutuyordu, bedeni sağlamdı, kafasında saçları duruyordu, bacağının aksamasını kapatmak için, hem de

dizlerini ve belini bükmek her geçen gün daha zor geldiğinden, baston yutmuş gibi dimdik duruyordu.

Oğlunu üzmemek için dul yaşamanın ağır geldiğini yüksek sesle telaffuz etmekten kaçınıyordu. Marcel fazlasıyla endişeliydi, annelik içgüdüsü vardı onda. Ölüm Víctor için kaçınılmaz bir ayrılık değildi. Belki de insanların ölünce gidecekleri yıldızların arasındaki o boşlukta karısının uçtuğunu hayal ederken, kendisi korkudan çok merakla onun peşinden gitmek için sırasını bekliyordu. Orada kardeşi Guillem'le, anne ve babasıyla, Jordi Moliné'yle ve cephede ölen onca arkadaşıyla birlikte olacaktı. Onun gibi bilimsel bir formasyona sahip agnostik bir akılcı için bu kuram, temel hataları olmasına rağmen ona teselli veriyordu. Roser, yarı şaka yarı ciddi, kendisinden asla kurtulamayacağı konusunda kaç kez uyarmıştı onu, çünkü hem bu hayatta hem de başka hayatlarda bir arada olmaktı onların kaderi. Dediğine göre geçmişte her zaman birbirlerinin eşi olmuş değillerdi, büyük bir olasılıkla başka hayatlarda ana oğul ya da iki kardeştiler, bu da onları birleştiren kayıtsız şartsız sevgi ilişkisinin nedenini açıklıyordu. Aynı kişiyle sonsuza kadar yinelenme düşüncesi Victor'un tuhafına gidiyordu, ama eğer o yinelenme kaçınılmaz idiyse, başkasıyla olacağına Roser'le olması evlaydı. Yine de öyle bir olasılık şiirsel bir düşünceden başka bir şey değildi, çünkü o ne kadere inanıyordu ne de reenkarnasyona, birincisini televizyon dizilerinin bir aldatmacası olarak görüyor, ikincisinin de matematiksel olarak imkânsız olduğunu düşünüyordu. Tibet gibi uzak ülkelerin ruhsal uygulamalarının etkisi altına girme eğiliminde olan karısına bakılırsa, matematik gerçek hayatın çoklu boyutlarını açıklayamazdı, ama Víctor'a saçma bir gerekçe gibi geliyordu bu.

Yeniden evlenme olasılığı ürpertiyordu onu; evdeki hayvanlarının arkadaşlığı yetiyordu ona. Kendi kendine

konuştuğu, köpekleriyle, papağanıyla ve kedisiyle sohbet ettiği doğru değildi. Tavuklar sayılmazdı, çünkü onların özel isimleri yoktu, onlar canlarının istediği gibi gelip gidiyor ve yumurtalarını saklıyorlardı. Akşam eve gelip günün ayrıntılarını hayvanlara anlatıyordu, duygusal olduğu ender zamanlarda konuştuğu kimselerdi onlar, gözleri kapalı olarak evdeki eşyaları ya da bahçedeki çiçeklerle hayvanları saymak aklına estiğinde onu dinliyorlardı. Başka yaşlıların yapbozla uğraştıkları gibi, belleğini ve dikkatini çalıştırmasının bir yoluydu bu. Geçmişi hatırlayacak zamanı olduğu uzun akşamlarda, aşklarının kısa listesini geçiriyordu aklından. Onların ilki, çok eskiden, ta 1936'da tanıdığı Elisabeth Eidenbenz'di. Onu düşündüğünde, tıpkı bademli bir pasta gibi bembeyaz ve tatlı biri olarak geliyordu gözünün önüne. O zamanlar, bütün çarpışmalar bittikten sonra, enkaz yere oturup toz toprak dağıldığında gidip onu aramaya kendi kendine söz vermişti, ama işler öyle yürümemişti. Savaşlar sona erdiğinde kendisi çok uzaklardaydı, evli ve çocuk sahibiydi. Çok daha sonra sırf merakından aramıştı Elisabeth'i ve İsviçre'nin bir köyünde, kahramanlık söylentilerinin uzağında, bitkilerini sulayarak yaşadığını öğrenmişti. Nerede olduğunu öğrenince de ona bir mektup yazmış, ama Elisabeth hiç cevap vermemişti. Şimdi artık yalnız olduğuna göre belki de ona yeniden yazmasının vakti gelmişti. Hiç risk taşımayan bir girişim olurdu bu, çünkü hiçbir şekilde birbirlerini yeniden göremezlerdi. İsviçre'yle Şili birbirinden bin ışık yılı uzaklıktaydı. Kısa ve tutkulu geçen ikinci aşkı Ofelia del Solar'ı hiç hatırlamamayı tercih ederdi. Geri kalanlarsa pek az sayıdaydı. Aşktan çok kıvılcım denebilirdi onlara, ama dayanılmaz acıları hizada tutabilmek için güzelleştirerek hatırlıyordu hep onları. Esas olan tek kişi Roser'di.

Günlerden bir gün, çocukluğunun ve gençliğinin en

güzel hatıralarını anmak üzere her zaman aynı tarihte hazırladığı bir menüyle doğum gününü kutlamaya niyetleniyordu. Annesi Carme mutfaktan hiç anlamazdı; onun işi, bütün hafta onu meşgul eden öğretmenlikti. Pazar günleri ve bayramlarda da girmezdi mutfağa; çünkü Gotik Mahallesi'nde katedralin önünde *sardana* dansı yapmaya, oradan da arkadaşlarıyla birlikte bir kadeh kırmızı şarabın tadını çıkarmaya bara giderdi. Víctor, kardeşi Guillem ve babası her gün akşam yemeğinde domatesli ekmekle sardalye yiyip sütlü kahve içerlerdi, ama arada bir anneleri bir ilhamla yataktan kalkar, hazırlamayı bildiği tek geleneksel yemekle bütün aileyi şaşırtırdı, mis gibi kokusu Víctor'un aklında her zaman kutlamalarla bağlantılı olarak kalmış olan tipik *arròs negre*'ydı[1] o yemek.

O duygusal anının şerefine Víctor, *fumet* denen balık suyunu yapmak için lazım olan malzemeleri ve pilav için taze kalamarları almaya doğum gününün bir gün öncesinden Merkez Pazarı'na giderdi. O kutlama yemeğinin sanatsal sürecine hiç katılmayan Roser, "Ölene kadar Katalan kalacaksın," der, ama salondan çaldığı bir piyano parçasıyla katılırdı, ya da mutfaktaki bir tabureye oturup ona Neruda'dan dizeler okurdu, büyük bir olasılıkla deniz kokulu lirik bir şiir olurdu bu, "Şili'nin fırtınalı denizinde yaşar o pembe renkli magri, bembeyaz etli o devasa yılanbalığı..." gibisinden bir şey, yapılan yemeğin içinde aristokrat sofralarının kralı olan magri değil, halk tabakasının çorbalarında yer alan mütevazı balık başları ve kuyrukları olduğunu Víctor'un ona defalarca anlatmasının bir yararı olmazdı. Ya da Víctor soğanla yeşil biberleri zeytinyağında kavurup içine ayıklanıp halka halka doğranmış kalamarları, sarmısağı, doğranmış az mik-

1. Mürekkepbalığı ve pirinçle yapılan bir Katalan yemeği. (Ç.N.)

tarda domatesi ve pirinci kattıktan sonra, kalamarın siyah mürekkebiyle yapılmış sıcak sos ve usulüne uygun taze defne yaprağıyla yemeğe son noktayı koyarken, oradan oraya onca dolaşmaktan artık dilleri paslanmaya yüz tuttuğundan, Roser sırf anadilini kullanmak için Katalanca konuşarak dedikodular anlatırdı ona.

Pilav *paella* sahanında kısık ateşte pişiyordu; haftanın geri kalanı boyunca aynı şeyi yiyecek olsa bile tariftteki malzemelerin iki katını kullanmıştı. O efsanevi mis gibi koku bütün evin içini ve ruhunu kaplarken Víctor, elinde artık her yerde bulunan İspanyol ançuezleri ve zeytinlerinden küçük bir tabakla bekliyordu. Kapitalizmin bir avantajı da bu işte, diyordu oğlu onu kışkırtmak için. Víctor yerli ürünleri tercih ederdi, yerli sanayiyi desteklemek gerekiyordu, ama zeytin ve ançüez gibi kutsal malzemeler söz konusu olduğunda idealizmi zayıf kalıyordu. Yemek bir kere hazır oldu mu Roser'le birlikte kadeh kaldırmak üzere bir şişe roze şarap buzdolabında soğumaktaydı. Sofraya keten örtüyü yaymış, masayı süslemek için serada yetişmiş yarım düzine gül ve mumlar bulmuştu. Her zaman sabırsız olan Roser olsa şişeyi çoktan açmış olurdu, ama bugünkü koşullar altında Víctor beklemek zorundaydı. Buzdolabında krem brüle de vardı. Kendisi tatlı düşkünü değildi, o krem brüle sonunda köpeklerin mama kabını boylayacaktı. Tam o sırada telefonun sesiyle irkildi.

"Doğum günün kutlu olsun, babacığım. Ne yapıyorsun?"

"Hatırlıyorum ve pişman oluyorum."

"Neye?"

"İşlemediğim günahlara."

"Daha başka ne yapıyorsun?"

"Yemek pişiriyorum, oğlum. Sen neredesin?"
"Peru'dayım. Bir kongredeyim."
"Yine mi? Vaktini onlarla geçiriyorsun."
"Her zamanki şeyi mi pişiriyorsun?"
"Evet. Evin içi Barselona gibi kokuyor."
"Herhalde Meche'yi davet etmişsindir."
"Mımm."

Meche... Babasının dul yaşantısını aşırı önlemlerle halletmeye kararlı oğlunun zorla kabul ettirmeye çalıştığı o çekici komşusu Meche. O kadının canlılığının ve uçarılığının çok cazip olduğunu Víctor kabul ediyordu; buna karşılık kendisi tam bir kalın derili memeliydi. Açık ve olumlu davranışlarıyla, koca kıçlı kadın figürleri biçiminde yaptığı dolgun heykelleriyle ve sebze bahçesiyle Meche her zaman genç kalacaktı. Oysa kendisi, eve kapanma eğilimiyle çabucak yaşlanmaktaydı. Marcel annesine tapardı, Víctor onun hâlâ gizli gizli ağladığını tahmin ediyordu, ama kendine bir eş bulamazsa babasının bir dilenciye dönüşeceğine inanıyordu. Víctor, onu oyalamak için gençliğinde tanıdığı bir hemşireyle temasa geçme niyetinden bahsetmişti, ama Marcel kafasına bir şey koydu mu vazgeçmesi mümkün değildi. Meche üç yüz metre ötede oturuyordu ve aralarında sıra sıra kavaklarla birbirinden ayrılmış iki bahçe daha vardı, ama Víctor onu tek komşusu olarak görüyordu, çünkü sürgüne gittiği ve fakirlere bakan bir hastanede çalıştığı için onu komünist olmakla suçlayan öteki komşularıyla zar zor selamlaşıyordu. Genel kural olarak başkalarının arkadaşlığından kaçınıyordu, kendi meslektaşları ve hastaları yeterliydi, ama Meche'yle bunu yapamamıştı. Marcel'e bakılırsa ideal bir eşti o: olgundu, dul bir kadındı, belirli kötü huyları olmayan çocuklara ve torunlara sahipti, ondan sekiz yaş küçüktü, neşeli ve yaratıcıydı; üstelik hayvanlara bayılıyordu.

"Bana söz vermiştin, babacığım. O hanıma çok şey borçlusun."

"Kedisini gelip benim evimde aramaktan bıktığı için o kediyi bana verdi. Hem de normal bir kadının benim gibi topal, çekingen, hırpani bir ihtiyarla ilgileneceğini nereden çıkardın bilmiyorum, meğerki umutsuz durumda olsun, ama öyle bir durum varsa ben onu ne yapayım?"

"Anlamamış gibi yapma."

O mükemmel kadın ayrıca kurabiyeler yapıyor ve domates yetiştiriyordu, bunları usulca getirip girişteki kancaya asılı bir sepetin içine bırakıyordu. Ona teşekkür etmeyi unuttuğunda gücenmiyordu. O hanımın yenilmek bilmez hevesi insanda kuşku uyandırıyordu. Soğuk kabak çorbası ya da tarçınlı tavuk gibi acayip yemeklerle belli aralıklarla çıkageliyordu, Víctor Dalmau'nun bir tür rüşvet olarak yorumladığı ikramlardı bunlar. Azıcık ihtiyatlı olmak onu mesafeli tutmasını gerektiriyordu; Víctor yaşlılık yıllarını sakin ve sessiz bir şekilde geçirmeyi tasarlıyordu.

"Doğum gününde yalnız olmana üzülüyorum, babacığım."

"Yalnız değilim ki. Annen burada."

Telefondaki uzun sessizlik, Víctor'u aklının henüz başında olduğunu söylemek zorunda bıraktı, ölen karısıyla akşam yemeği yemek, yıllık metaforik bir ritüel olan Noel gecesi ayinine gitmek gibi bir şeydi. Ortada hayalet falan yoktu, yalnızca geçmişi hatırlayarak bir an haz duymak, eşinin şerefine kadeh kaldırmaktı söz konusu olan; o iyi insan, doğrusu birkaç kez korku geçirmiş olsalar da, onlarca yıl kendisine tahammül etmişti.

"İyi geceler, ihtiyar. Erken yat, o taraflarda hava çok soğuk olsa gerek."

"Sen de geceyi şamatayla geçir de güneş doğduktan sonra yat, oğlum. Buna ihtiyacın var."

Saat akşamın yedisini biraz geçmişti, ortalık karanlıktı ve bu kış akşamında ısı birkaç derece düşmüştü. Barselona'da kimse saat dokuzdan önce mürekkepbalığıyla yapılmış siyah pilav yemezdi, Şili'de de âdet aşağı yukarı aynıydı. Saat yedide akşam yemeği yemek yaşlılara vergiydi. Víctor, şöminede yanmakta olan akdiken odunlarının hoş kokusunu içine çekerek ve yemeğin tadını çıkarmayı dört gözle bekleyerek, elinde son okuduğu kitap ve küçük bir kadeh sevdiği şekilde buzsuz ve başka hiçbir şeysiz brendiyle, bedeninin biçimini almış olan en sevdiği külüstür koltukta oturup beklemeye hazırlandı; günün sonunda içmeyi istediği tek sert içkiydi o brendi, çünkü yalnızlığın insanı alkolizme ittiğine inanıyordu. Ocaktaki yemek son derece baştan çıkarıcıydı, ama uygun saate kadar dayanmaya kararlıydı.

Gece için istirahate çekilmeden önce civarda atmaları gereken turdan geri dönmüş olan köpekler birden hep bir ağızdan tehditkâr havlamalarla sessizliği bozdular. Bir kokarca geçmiş olmalı, diye düşündü Víctor, ama hemen ardından bahçede bir araba sesi duyarak irkildi: Hay Allah, bu Meche'dir. Işıkları kapatıp uyuyor gibi yapacak vakit yoktu. Köpekler normalde ölçüsüz bir neşeyle koşup onu selamlarlardı, ama bu kez havlamayı sürdürüyorlardı. Bir klakson sesi duyunca garibine gitti, çünkü komşu hanım, fırında kızarmış bir süt domuzu ya da sanat eserlerinden bir başkası gibi korkunç bir hediyeyi indirmek için yardıma ihtiyacı olmadıkça hiç klakson çalmazdı. Meche, kimileri âlâ bir süt domuzu kadar büyük ve ağır olan çıplak ve şişko kadın heykelleriyle isim yapmıştı. Bunların birkaç tanesi Víctor'un evinde köşelere serpiştirilmiş duruyordu, bir tane de muayenehanesinde vardı, hastalarını şaşırtmaya ve ilk randevunun gerilimini azaltmaya yarıyordu.

Homurdanarak ve biraz da zorlanarak ayağa kalktı,

ellerini en korumasız yerlerinden biri olan böbreklerinin üstüne dayayarak pencereye yaklaştı. Kendisini ağırlığını sağ bacağına daha çok vermek zorunda bırakan topallığından dolayı sırtı ağrıyordu. Belkemiğine dört çiviyle tutturdukları çubuk ve dik durma konusundaki kırılmaz azmi, sorunu biraz hafifletmiş, ama tam çözememişti. Dul kalmayı savunmasının bir başka geçerli nedeni de buydu işte: tek başına konuşma özgürlüğü, herkesin ortasında asla itiraf etmeyeceği özel hastalıklarına kimse duymadan lanet okumak ve şikâyet etmekti. Gurur. Karısı ve oğlu sık sık gururlu olmakla suçlamışlardı onu, ama başkalarının karşısına sapasağlam çıkma azmi gurur değil, kendini beğenmişlikti, ihtiyarlığa karşı kendini savunmak için kullandığı büyülü bir numaraydı. Dik yürümek ve yorgunluğunu belli etmemek yeterli değildi, yaşlılığın daha pek çok başka belirtilerine de dikkat ediyordu: cimriliğe, güvensizliğe, huysuzluğa, alınganlığa, her gün tıraş olmayı bırakmak, aynı fıkraları tekrar etmek, kendinden, hastalıklardan ya da paradan bahsetmek gibi kötü huylara.

Girişteki iki fenerin sarı ışığında, kapısının önünde duran bir kamyonet gördü. İkinci bir klakson sesi duyunca, sürücünün köpeklerden korktuğunu tahmin etti ve kapıda durup ıslıkla onları çağırdı. Köpekler dişlerinin arasından homurdanarak isteksizce ona itaat ettiler.

"Kim o?" diye bağırdı Víctor.

"Kızınız. Lütfen şu köpekleri tutun, Doktor Dalmau."

Kadın Víctor'un kendisini içeri davet etmesini beklemedi. Korku içinde onu köpeklere siper ederek, pür telaş önünden geçti. İki büyük köpek fazlasıyla sokulup onu koklarken, her zaman öfkeli gibi görünen küçükse sivri dişlerini göstererek hırlamayı sürdürüyordu. Víctor şaşkınlıkla onun peşinden içeri girdi, hiç düşünmeden

paltosunu çıkarmasına yardım etti ve paltoyu koridordaki bankın üstüne koydu. Kadın tufandan yakınarak ıslak bir hayvan gibi silkindi ve çekingen bir tavırla elini ona uzattı.

"İyi akşamlar, doktor; ben Ingrid Schnake. Girebilir miyim?"

"Bence girdiniz bile."

Salondaki lambaların ve şöminedeki ateşin yetersiz ışığında Víctor yabancıyı inceledi. Rengi atmış bir kot pantolon, erkek çizmeleri ve beyaz yünden dik yakalı bir kazak giymişti. Ne takıları vardı ne de gözle görülür makyajı. Başlangıçta sandığı gibi genç bir kız değil, gözlerinin kenarlarında kırışıklar olan bir kadındı, zayıf, uzun saçlı ve hareketli olduğu için insanı aldatıyordu. Ona birini hatırlatıyordu.

"Haber vermeden böyle pat diye geldiğim için bağışlayın. Uzaktan geliyorum, güneyde yaşıyorum, yolumu kaybettim, Santiago'nun sokaklarını iyi bilmem. Buraya bu kadar geç saatte varacağımı düşünmemiştim."

"Ziyanı yok. Size nasıl yardımcı olabilirim?"

"Mımm, bu nefis koku da ne?"

Víctor Dalmau, gece vakti evine gelip davet edilmeden içeri giren bu acayip kadını kapının önüne koymaya hazırlandı, ama merakı öfkesine galip gelmişti.

"Kalamarlı pilav."

"Görüyorum ki sofrayı kurmuşsunuz. Ben engel olmayayım, yarın sabah daha uygun bir saatte gelirim. Misafir bekliyorsunuz, öyle değil mi?"

"Herhalde sizi bekliyormuşum. Adınız ne demiştiniz?"

"Ingrid Schnake. Siz beni tanımıyorsunuz, ama ben sizin hakkınızda çok şey biliyorum. Bir süreden beri sizi arıyordum."

"Roze şarap sever misiniz?"

"Şarabın her rengi hoşuma gider. Korkarım beni birazcık pilava da davet etmek zorunda kalacaksınız; kahvaltıdan beri bir şey yemedim. Yeteri kadar var mı?"

"Yeter de konu komşuya da kalır. Hazır bile. Sofraya oturalım da anlatın bana, bu kadar güzel küçük bir kız ne halt etmeye beni arayıp durur."

"Dedim ya, ben sizin kızınızım. Ama küçük kız falan değilim, elli iki yaşıma kadar iyi bir hayat sürmüşüm ve..."

"Benim tek çocuğumun adı Marcel," diye onun sözünü kesti Víctor.

"İnanın bana doktor, sizi rahatsız etmeye gelmedim, yalnızca sizi tanımayı istiyordum."

"Şöyle rahat oturalım, Ingrid. Gördüğüm kadarıyla bu sohbet uzayacağa benziyor."

"Soracağım pek çok şey var. Sizin hayatınızla başlasak olur mu? Sonra da ben size kendiminkini anlatırım, eğer size uygun gelirse..."

Ertesi sabah Víctor, güneş doğduktan kısa bir süre sonra Marcel'i telefonla uyandırdı: "Şu işe bak ki, ailemiz birdenbire büyüdü oğlum. Bir kız kardeşin, bir enişten ve üç tane yeğenin var. Kız kardeşinin adı Ingrid, gerçi doğrusunu istersen tam olarak kız kardeşin sayılmaz ya. Birkaç gün bende kalacak, çünkü birbirimize söyleyecek o kadar çok şeyimiz var ki." O Marcel'le konuşurken, bir gün önce eve giren o kadın, salondaki külüstür kanepenin üstünde giyinik ve üstü battaniyelerle örtülü olarak uyuyordu. Her zaman uykusuzluğa eğilimli olan Víctor'u uykusuz geçen bir gece pek fazla etkilememişti ve o sabah kendini Roser öldüğünden beri ilk defa canlı hissediyordu. Oysa ziyaretçi kadın, Víctor'un hikâyesini sekiz saat boyunca dinledikten ve kendininkini de ona anlat-

tıktan sonra bitap düşmüştü. Annesinin Ofelia del Solar olduğunu, anladığı kadarıyla Víctor'un babası olduğunu anlatmıştı ona. Bunu öğrenmesi aylarını almıştı ve yaşlı bir kadının vicdan azabı olmasaydı bütün hayatını bunu bilmeden geçirecekti.

Böylelikle Víctor, yaşananlardan yarım yüzyıldan fazla bir zaman sonra, birbirlerine âşık oldukları dönemde Ofelia'nın hamile kaldığını öğrenmiş oldu. Ofelia bu yüzden hayatından çıkmış, bu yüzden o tutkulu aşkı hınca dönüşmüş ve akla yatkın bir açıklama yapmadan ondan kopmuştu. "Öyle sanıyorum ki kötü bir adım attığı için kendini kapana kısılmış ve geleceğini mahvetmiş gibi hissetti. En azından onun bana yaptığı açıklama böyle," demişti Ingrid ve kendi doğumunun ayrıntılarını anlatmaya koyulmuştu.

Peder Vicente Urbina, Ofelia'nın işbirliğine yanaşmaması karşısında, çocuğu evlat edindirme meselesini kendi üstüne almıştı. Asla ifşa etmeyeceğine söz vererek onun planına katılan tek kişi Laura del Solar olmuştu; bu, günah çıkartma sırasında bağışlanacak ve Tanrı katında onaylanacak, hayırlı ve gerekli bir yalan olacaktı. Orinda Naranjo adında biri olan ebe kadın, din adamının talimatına uyarak doğumdan önce Ofelia'yı yarı bilinçsiz bir halde tutma, doğum sırasında ve sonrasında onu ilaçlarla tamamen uyuşturma ve manastırda birileri sorular sormaya başlamadan önce anneannenin işbirliğiyle bebeği doğurtma işini üstlenmişti. Günler sonra Ofelia sersemliği üstünden atınca, ona bir erkek çocuk doğurduğunu ve doğduktan birkaç dakika sonra öldüğünü söylemişlerdi. "Çocuk kızdı. O bendim," demişti Ingrid Víctor'a. Tedbirli olmak için anneye çocuğun erkek olduğunu söylemişlerdi, hem onun aklını karıştırmak hem de diyelim gelecekte olanlardan kuşku duyacak olursa kızını arayıp bulmasını engellemek için. Kızını

dalavereyle aldatmak için işbirliği yapan Donya Laura, komplonun geri kalanını da, hatta küçücük boş bir tabut için üstüne bir haç diktikleri mezarlık oyununu bile uysallıkla kabul etmişti. Sorumluluk onun değildi, oyunun mimarı kendisinden çok daha eğitimli biriydi, bir bilgeydi, Tanrı'nın adamıydı, Peder Urbina'ydı.

Daha sonraki yıllarda, Ofelia'yı mutlu bir evlilikte, iki sağlıklı çocuğuyla, huzurlu bir hayatın içinde tutarlı bir şekilde yaşarken görünce, Donya Laura kuşkularını belleğinin en gizli köşesine gömmüştü. Peder Urbina başlangıçta ona kız çocuğunun güneyde yaşayan ve tanınmış insanlar olan bir Katolik karıkoca tarafından evlat edinildiğini söylemişti, ona söyleyebileceği tek şey buydu. Daha sonraları Donya Laura bundan fazlasını sormaya cesaret edebildiğindeyse, o kız torununa öldü gözüyle bakması gerektiğini soğuk bir ifadeyle hatırlatmıştı ona; o kız onun kanından olmasına rağmen hiçbir zaman onun ailesine ait olmamıştı, Tanrı ona başka ana baba bahşetmişti. Kızı evlat edinen karıkoca iki taraftan da Alman soyundandı: uzun boylu, sağlam yapılı, açık mavi gözlü sarışın insanlardı; Santiago'dan sekiz yüz kilometreden fazla uzaklıkta, ırmak kenarında bol ağaçlıklı ve yağmurlu, çok güzel bir şehirde yaşıyorlardı, ama anneannenin bundan haberi yoktu. Schnake çifti çocuk sahibi olma umutlarını yitirince, o din adamının kendilerine getirdiği yeni doğmuş kızı kabul etmişlerdi. Bir yıl sonra kadın hamile kalmıştı. Daha sonraki yıllarda kendileri gibi Cermen tipli iki çocukları daha olmuştu; saçları ve gözleri koyu renk olan kısa boylu Ingrid, onların arasında genetik bir hata gibi göze çarpıyordu. "Çocukluğumdan itibaren kendimi hep farklı hissettim; ama annemle babam beni aşırı şımartıyorlardı ve evlat edinilmiş olduğumu bana asla söylemediler. Hatta şimdi bile onlara bütün ailenin zaten bildiği bu evlat edinme konu-

sunu açacak olsam, annem hemen ağlamaya başlar," diye anlatmıştı Ingrid, Víctor'a.

Víctor onu kanepede uyurken görünce istediği gibi inceleyebildi. Saatler önce sohbet ettiği aynı kadın değildi o; uyurken Ofelia'nın gençliğindeki haline benziyordu, aynı narin yüz hatlarına, yanaklarında aynı çocuksu gamzelere, aynı kavisli kaşlara, alnının ortasında V biçimindeki aynı saç çizgisine, yazın bronz rengi olsa gerek diye düşündüğü aynı altın renkli açık tene sahipti. Annesinin tıpatıp eşi olması için bir tek mavi gözleri eksikti. Eve geldiğinde Víctor onu bir yerden tanıdığını sanmış, ama Ofelia'yla olan benzerliğini algılayamamıştı. Gevşemiş bir halde yattığı o sırada dış görünüm olarak ona ne kadar benzediğini görebiliyor, aynı zamanda kişilik olarak ne kadar farklı olduğunu da anlayabiliyordu. Kendisinin âşık olduğu Ofelia'nın gençliğindeki o anlamsız işvesinden Ingrid'de eser yoktu; muhafazakâr ve dindar bir çevrede yetişmiş güçlü, ciddi, aklı başında bir taşra kadınıydı; kökenini öğrendiği ve babasını aramaya çıktığı âna kadar hayatında iniş çıkışlar olmamıştı. Ingrid'de kendisinden de fazla bir şey olmadığını düşündü Víctor, ne o ince uzun vücudu, ne kartal gagası gibi burnu, ne sert saçları, ne de katı ifadesi ya da içe dönük karakteri vardı onda. Yumuşak bir kadındı; anaç ve verici biri olsa gerek diye düşündü. Roser'den bir kızı olsaydı nasıl olurdu diye hayal etmeye çalıştı ve olmadığına esef etti. İlk zamanlarda kendilerini gerçekten evli gibi görmüyorlardı, uygun bir anlaşma gereği geçici olarak beraberdiler, herkesten daha fazla evli olduklarının farkına vardıklarındaysa aradan yirmi yıl geçmişti ve artık çocuk yapmayı düşünemeyecek kadar geçti. Víctor'un Ingrid'e alışması zor olacaktı, çünkü daha bir gece öncesine kadar onun tek yakını Marcel'di. Ofelia del Solar'ın da kendisi kadar şaşkın olduğunu tahmin ediyordu; ona da yaşlılı-

ğında beklenmedik bir kız çocuk nasip olmuştu. Üstelik Ingrid onlara üç tane torun vermişti. Onun kocası da üvey ana babası gibi Alman kökenliydi; zaten seçici bir göç yasası sayesinde 19. yüzyıldan itibaren Almanların yerleştiği bazı Güney eyaletlerindeki pek çok kişi öyleydi. O yasanın amacı, tembellikleriyle nam salmış Şilililere disiplin ve çalışkanlık ruhu aşılasınlar diye beyaz tenli saf Almanların o bölgeye yerleştirilmeleriydi. Ingrid, Víctor'a çocuklarının fotoğraflarını gösterdiğinde, genç bir erkekle Valkür görünümünde iki genç kız gören Víctor, onların kendi soyundan olduklarına inanmakta zorlanmıştı.

"Ingrid'in oğlu evliymiş, karısı da hamileymiş. Yakında büyük büyükbaba olacağım," dedi Víctor telefonda Marcel'e.

"Ben de Ingrid'in çocuklarının dayısıyım. Peki doğacak olan o çocuğun nesi olacağım?"

"Sanıyorum büyük dayı gibi bir şey olacaksın."

"Ne korkunç! Kendimi yaşlı hissediyorum. *Àvia*'yı düşünmeden edemiyorum. Ona torun çocukları vermemi ne kadar istiyordu hatırlıyor musun? Zavallı ihtiyarcık, zaten torun çocukları olduğunu bilmeden öldü gitti. Düşünsene bir torunu ve üç torun çocuğu var!"

"Başka bir ırktan olan o insanları gidip görmeliyiz, Marcel. Onların hepsi Alman. Üstelik sağcı ve Pinochet yanlısıymışlar, yani onların yanında dilimizi ısırıp susmamız gerekecek."

"Önemli olan aynı aileden olmamız, babacığım. Politika yüzünden kavga edecek değiliz."

"Ingrid'le ve torunlarımla düzgün bir iletişim kurmanın da bir yolunu bulmalıyım. Masallarda gökten düşen elmalar misali düştüler önüme. Amma da karmaşık bir iş, belki de eskiden yalnız ve huzurluyken daha iyiydim."

"Saçma şeyler söyleme, baba. Çakma da olsa kız kardeşimi tanımak için meraktan ölüyorum."

Víctor, aile bir araya gelecek olursa, Ofelia'yla karşılaşmasının kaçınılmaz olacağını düşündü: ona olan özlemi iyileşeli çok olmuştu, ama onu yeniden görmek ve on bir yıl önce Caracas Kültür Derneği'nde edindiği kötü izlenimi düzeltmek için büyük bir istek duyuyordu. Onun sayesinde Şili'de kök saldığını, İspanya'da asla edinememiş olduğu güçlü köklere onun sayesinde sahip olduğunu ona söyleme fırsatını bulsa diye umuyordu. Del Solar ailesiyle, İspanyolların *Winnipeg* gemisiyle göç etmesine şiddetle itiraz etmiş olan o aynı aileyle bu şekilde akraba olmak ona son derece ironik geliyordu. Ofelia ona muazzam bir armağan vermişti, onun önünde geleceğin kapılarını açmıştı, hayvanlarından başka can yoldaşları olmayan yaşlı bir adam değildi artık, kendini başka hiçbir yere ait gibi hissetmeyen Marcel'in dışında bir sürü Şilili akrabası vardı. O kadın hayatında hayal ettiğinden çok daha önemli olmuştu. Onu tam olarak hiçbir zaman anlayamamıştı, sandığından çok daha karmaşık çok daha huzursuz bir insandı. Ofelia'nın öylesine acayip olan tablolarını düşündü, evlenmekle ve evliliğinin de toplum içindeki yerinin de güvenliği uğruna geleneksel bir hayatı seçmekle, Ofelia'nın kendini kendinden sürgün ettiğini, ruhunun –belki de olgunluğunun ve yaşlılığının içinde kısmen geri kazandığı– önemli bir yönünden vazgeçtiğini varsayıyordu. Ama bu sefer de onun kocası Matías Eyzaguirre hakkında neler anlattığını hatırladı ve onlardan vazgeçmesinin tembellik ya da uçarılıktan değil, özel bir sevgiden ileri geldiğini tahmin etti.

Ingrid Schnake, bir yıl önce annesi olduğunu ileri süren tanımadığı bir kadından bir mektup almıştı. Bunu

tam anlamıyla bir sürpriz olarak görmemişti, çünkü kendini her zaman ailesinin geri kalanından farklı hissetmişti. İlk önce kendisini evlat edinen anasıyla babasına sordu ve onlar sonunda gerçeği itiraf ettiler, sonra da Ofelia ve Felipe del Solar'ın ziyaretlerine gelmesine hazırlandı, yanlarında yas kılığında ihtiyar bir kadıncağız vardı, Juana Nancucheo'ydu o kadın. Üçü de Ingrid'in Ofelia'nın kaçırılan kızı olduğundan kuşku duymamışlardı; aralarındaki benzerlik o kadar belliydi ki. O zamandan sonra Ofelia kızını üç kez görmüştü; kız, sanki Ofelia uzak bir akrabasıymış gibi, kayıtsız bir nezaket gösteriyordu ona, çünkü onun tek annesi Helga Schnake'ydi, parmakları boya lekeleriyle dolu, durmadan halinden yakınan bu ziyaretçi kadın onun için bir yabancıydı. Ingrid aralarındaki fiziksel benzerliğin farkındaydı, onun kusurlarını da almış olmasından ve yaşlandığında Ofelia gibi narsist olmaktan korkuyordu. Doğumunun hikâyesini peyderpey dinlemiş ve ancak üçüncü buluşmalarında babasının adını öğrenebilmişti. Ofelia geçmişinin üstüne toprak atmıştı ve o dönemden bahsetmekten kaçınıyordu. Peder Urbina'nın suskun kalma emrine itaat etmiş ve köy mezarlığında yatan o çocuktan söz etmekten o kadar çok sakınmıştı ki gençliğinin o bölümü sürekli olarak ihmal edilmekten sisler arasında kaybolup gitmişti. Kocasını defnetme vakti geldiğinde olayı bir an için hatırlamış, evlenirken niyet ettikleri gibi günün birinde o çocuğun kendileriyle birlikte Santiago'daki Katolik mezarlığında istirahat etmesi arzusunu gerçekleştirmek istemişti. Çocuğun kemiklerini oraya taşıtmak için bu bir fırsat olabilirdi, ama ağabeyi Felipe onu bunu yapmaktan vazgeçirmişti, çünkü çocuklarına ve ailesinin geri kalanına bir açıklama yapmak zorunda kalacaktı.

Laura del Solar'ın sağlığı kötüye gittiği sıralarda Ofelia yıllardan beri yalnız yaşıyor ve taşradaki evinde resim

yaparak vakit geçiriyordu, o arada yaşça büyük olan oğlu Brezilya'da bir baraj inşa ederken kızı da Buenos Aires'teki bir müzede çalışıyordu. Yüz yaşına merdiven dayamış olan Donya Laura bir süreden beri hezeyanlar içindeydi. Vefakâr iki hizmetçi, Juana Nancucheo'nun sıkı yönetimi altında ona gece gündüz bakmak için sıraya giriyorlardı; Juana da neredeyse hanımı kadar yaşlıydı ama ondan on beş yaş küçük gösteriyordu. Kadın ezelden beri o aileye hizmet ediyordu ve Donya Laura'nın ihtiyacı olduğu sürece buna devam etmek niyetindeydi; son nefesini verene kadar ona bakmak göreviydi. Hanımı, üzerinde Fransa'dan getirtilmiş ipekli geceliğiyle, çevresi kocasının masraflara aldırmadan satın almış olduğu narin eşyalarla sarılı olarak, kuştüyü yastıkların ve işlemeli keten çarşafların arasında bitkin yatıyordu. Isidro del Solar'ın ölümünden sonra Donya Laura, o zorba adamla olan evliliğinin demir zırhından kurtulmuş ve bir süre için kendini canının istediği şeylere vermişti, ta ki sonunda yaşlılık onu engelli bir hale getirene ve bunaklığı ispritizma seanslarında Bebiş'i Leonardo'nun ruhuyla iletişim kurmayı sürdürmesine engel olana kadar. Gitgide aklını kaybediyordu, evin içinde yolunu şaşırıyor, aynaya baktığında telaşa kapılıp banyosundaki o çirkin yaşlı kadının kim olduğunu ve neden her gün gelip kendisini taciz ettiğini soruyordu. Daha sonra artık yataktan kalkamaz olmuştu, çünkü eklem romatizmasından deforme olan bacakları ve ayakları onu artık kaldırmıyordu. Odasında inzivaya çekilmiş olarak kâh ağlıyor kâh uzun süre uyuşuk bir halde yatıyor, büyük bir üzüntü ve açıklanamaz bir korku içinde bebeğine sesleniyordu, doktoru depresyona karşı uyuşturucu ilaçlarla onu boş yere sakinleştirmeye çalışıyordu. Ömrünün son günlerinde yanından ayrılmayan bütün aile, çok uzun zaman önce öldüğü halde sanki daha yeni ölmüş gibi küçük oğlu Leonardo'yu kaybetmenin acısını çektiğini sanıyordu.

Babasının ölümünden sonra klanın reisi olan Felipe del Solar, duruma el koymak, hesapları ödemek ve eşyaları paylaştırmak üzere kalkıp Londra'dan gelmişti. Onun şeytanla anlaşma yaptığını söylüyorlardı, çünkü görüldüğü kadarıyla yaşlanmıyor, böylelikle kendi evhamlarına meydan okuyordu. Eskiden kalma bin türlü hastalığı vardı, her hafta yeni bir tanesini keşfediyordu, saçları bile ağrıyordu, ama hayattaki haksızlıklardan biri olarak bunların hiçbiri fark edilmiyordu. Üzerinde yeleği, boynunda papyon kravatı ve yüzünde o bezgin ifadesiyle tıpkı bir İngiliz güldürüsünden fırlama seçkin bir beyefendiydi. Kendisi bu hoş görünümünü Londra'nın sisine, İskoç viskisine ve piposundaki Hollanda tütününe yoruyordu. Mar del Plata Sokağı'ndaki evin satışıyla ilgili belgeleri evrak çantasında getirmişti, başkentin göbeğindeki konumu nedeniyle ev bir servet değerindeydi. İşlemleri tamamlamak için annesinin ölümünü beklemek zorundaydı. Bir deri bir kemik kalmış Donya Laura, ilaçlardan da dualardan da huzur bulamadan, son nefesini verene kadar bebeğine seslenmeyi sürdürdü. Juana Nancucheo, o zaman onun ağzını ve gözlerini kapamış, bir Meryem duası okumuş ve çok yorgun bir halde ayaklarını sürüyerek odasına çekilmişti. Ertesi sabah saat dokuzda, cenaze şirketi, çelenkler, mumlar, siyah örtüler ve kurdelelerle süslenmiş salona tabutu yerleştirerek evi cenaze töreni için hazırlamakla meşgulken, Felipe malikânenin satışını bildirmek üzere ablalarını topladı. Sonra da aynı şeyi söylemek üzere Juana'yı kütüphaneye çağırdı.

"Apartmanlar inşa etmek üzere bu evi yıkacaklar, ama senin hiçbir eksiğin olmayacak, Juana. Nasıl ve nerede yaşamak istediğini söyle bana."

"Ben size ne söyleyeyim, küçük Felipe? Benim ailem yok, ne dostlarım ne tanıdıklarım var. Size yük olduğumu görüyorum. Beni bir huzurevine koyacaksınız, öyle değil mi?"

"Yaşlılar için çok iyi bazı huzurevleri var Juana, ama ben senin istemediğin şeyi yapmayacağım. Ofelia'yla ya da ablalarımdan biriyle oturmak ister miydin?"

"Ben bir yıl içinde öleceğim, nerede oturacağım umurumda değil. Ölmek ölmektir, işte o kadar. İnsan sonunda istirahate çekilir."

"Zavallı anneciğim öyle düşünmüyordu."

"Donya Laura suçluluktan vicdan azabı çekiyordu, bu yüzden korkuyordu ölmekten."

"Annemin ne gibi bir suçu olabilir ki, Juana, Tanrı aşkına!"

"O yüzden ağlıyordu."

"O bunamıştı ve Leonardo'yu saplantı haline getirmişti," dedi Felipe.

"Leonardo'yu mu?"

"Evet, Bebiş'ini."

"Hayır, küçük Felipe, o Bebiş'i hatırlamıyordu bile. Ofelia'nın bebeğine ağlıyordu o."

"Ne dediğini anlamıyorum, Juana."

"Ofelia'nın evlenmeden önce hamile kaldığını hatırlıyor musunuz? Olan şu ki, o bebek dedikleri gibi ölmemişti."

"Ama ben mezarını gördüm!"

"O mezar boş. Çocuk kızmış. O kadın onu alıp götürmüş, adını hatırlamıyorum, hani şu ebe kadın. Donya Laura anlattı bunu bana, onun için ağlıyordu, çünkü Rahip Urbina'nın sözüne uymuştu ve sevgili Ofelia'sını aldatmıştı. Bütün hayatını içi içini yiyerek, o aldatmacanın acısıyla geçirdi."

Felipe'nin içinden, bu ürkütücü hikâyeyi annesinin hezeyanlarına ya da aynı Juana'nın bunaklığına yormak ve saçmalık olarak kabul etmek geliyordu; ayrıca şayet doğruysa bilmezden gelmenin en iyisi olacağını düşünmüştü, çünkü bunu Ofelia'ya söylemek gereksiz bir acı-

masızlık olurdu; ama Juana, Donya Laura'ya, ölünce cennete gidebilmesi için o kızı bulacağına söz verdiğini söyledi, yoksa kadıncağız arafta kapana kısılıp kalacaktı, hem ölmek üzere olan birine verilen söz kutsaldı. Bunun üzerine Felipe, Juana'yı susturmanın yolu olmadığını anladı, Ofelia ve ailenin geri kalanı durumu öğrenmeden önce bu işi kendisi halletmek zorundaydı. Araştırma yapacağına ve onu haberdar edeceğine Juana'ya söz verdi. "O rahiple işe başlayalım, küçük Felipe. Ben de sizinle gelirim." Felipe onu bir türlü başından savamıyordu. Seksen yıl boyunca işbirliği yapmış olmaları ve onun niyetlerini okuyabileceği düşüncesi Felipe'yi hemen harekete geçmek zorunda bırakmıştı.

O zamanlar Vicente Urbina artık görevden çekilip emekli olmuş, yaşlı din adamları için kurulmuş olan, rahibeler gözetimindeki bir rezidansta yaşıyordu. Onu bulmak ve bir görüşme ayarlamak kolay oldu; aklı başındaydı ve eski cemaat üyelerini, özellikle de Del Solar ailesini çok iyi hatırlıyordu. Felipe'yle Juana'yı, Donya Laura'ya son dua görevini bizzat yapamadığı için özür dileyerek karşıladı, o günlerde bağırsaklarından ameliyat olmuştu ve nekahet dönemi fazlasıyla uzamıştı. Felipe, lafı fazla döndürüp dolaştırmadan, Juana'nın kendisine anlattıklarını ona tekrarladı. Avukatlık tecrübesi nedeniyle, din adamını köşeye sıkıştırıp onu itiraf'a zorlamak için sıkı bir sorgulamaya hazırdı, ama böyle bir şeye gerek kalmadı.

"Ben aile için en iyi olanı yaptım. Çocukları evlat edinecek ebeveynlerin seçimi konusunda her zaman çok dikkatli olmuşumdur. Onların hepsi dini bütün Katolik ailelerdi," dedi Urbina.

"Yani Ofelia'nin tek vaka olmadığını mı söylemek istiyorsunuz?"

"Ofelia gibi pek çok kız olmuştur, ama hiçbiri onun

kadar inatçı değildi. Genellikle çocuktan ayrılmayı kabul ederlerdi. Daha başka ne yapabilirlerdi ki?"

"Yani yeni doğan çocuğu ellerinden almak için onları aldatmanız gerekmiyordu."

"Bana hakaret etmenize izin veremem, Felipe! Onlar iyi aile kızlarıydı. Benim görevim onları korumak ve rezalet çıkmasını engellemekti."

"Asıl rezalet, Kilise'nin koruması altında sizin bir suç, daha doğrusu birçok suç işlemiş olmanız. Bunun cezası hapistir. Siz bunun sonucuna katlanacak yaşta değilsiniz artık ama Ofelia'nın çocuğunu kime verdiğinizi bana söylemenizi talep ediyorum. Ben bu işin sonuna kadar gideceğim."

Vicente Urbina ne bu işten yararlanan o çiftlerin ne de çocukların kaydını tutmuştu. İşlemlerle bizzat kendisi meşgul oluyordu; ebe kadın Orinda Naranjo yalnızca doğumda hazır bulunuyordu, zaten kadın uzun zaman önce ölmüştü. Bunun üzerine Juana Nancucheo araya girerek, Donya Laura'nın dediğine göre kızı güneydeki bir Alman karıkocanın aldığını söyledi. Peder Urbina bunu bir defasında ağzından kaçırmıştı, anneanne de hiç unutmamıştı.

"Alman mı dediniz? Valdivia'da oturanlardan olmalı," diye mırıldandı piskopos.

Onların adını hatırlamıyordu, ama kızın nezih bir yuvaya kavuştuğundan ve hiçbir eksiği olmadığından emindi; onlar hali vakti yerinde insanlardı. Felipe onun bu yorumundan, bu işlerde elden ele para geçtiği sonucunu çıkarmıştı; uzun lafın kısası, monsenyör çocukları satıyordu. Bunun üzerine, piskoposun ağzından daha fazla laf alma niyetinden vazgeçerek, Vicente Urbina aracılığıyla o zamanlar Kilise'ye aktarılan bağışların izini sürmeye odaklanmaya karar verdi. O hesaplara ulaşmak zor olabilirdi ama imkânsız değildi; doğru adamı kullanmak

gerekiyordu. Paranın, dünyada bir yerden bir yere aktarılırken, her zaman ardında bir iz bıraktığını tahmin ediyordu, yanılmamıştı da. Aradığı bilgiyi elde edene kadar sekiz ay beklemesi gerekti. Bu süreyi Londra'da geçirirken, Juana Nancucheo, sorumluluğunu hatırlatmak için, korkunç dilbilgisi ve yazım hatalarıyla dolu ikişer satırlık kartpostal mesajlarıyla ona hiç rahat huzur vermiyordu. Yaşlı kadın bu mesajları bin bir zahmetle yazıp gizli gizli ona yolluyordu, çünkü Felipe bu meseleyi halledene kadar o sırrı gizli tutmaya kendi kendine söz vermişti. Felipe sabırlı olması gerektiğini tekrarlayıp duruyordu, ama kadının bekleyecek hali yoktu, çünkü bu dünyada kalan günlerinin hesabını tutuyordu ve çekip gitmeden önce o kayıp kızı bulup Donya Laura'yı araftan kurtarmalıydı. Felipe kesin ölüm gününü nasıl bildiğini soruyordu ona, o da sakin bir tavırla, mutfaktaki takvimde o günü kırmızı bir halkayla işaretlediğini söylüyordu. Ömründe ilk defa hiçbir iş yapmadan Ofelia'nın evine yerleşmiş, kendi cenazesine hazırlık yapıyordu.

Aralık ayının bir cuma günü gelen postadan çıkan bir zarf, 1942 yılında Peder Vicente Urbina tarafından alınmış bağışların bilgisini getirmişti. Felipe'nin dikkatini çeken tek isim, bir mobilya fabrikasının sahipleri olan Walter ve Helga Schnake oldu, soruşturmacısının bildirdiğine göre, çocukları ve damadı tarafından yönetilen fabrika çok iyi iş yapıyordu ve Güney'de birkaç şehirde şubeleri vardı. Aynen Urbina'nın dediği gibi, onlar varlıklı insanlardı. Felipe için yeniden Şili'ye gitmenin ve Ofelia'yla yüzleşmenin vakti gelmişti artık.

Felipe kız kardeşini, terebentin kokuları içinde ve örümcek ağlarıyla kaplı buz gibi soğuk bir baraka olan atölyesinde boya karıştırırken buldu; sırtının ağrısı yüzünden giydiği ortopedik korsesinin içinde, kirli beyaz renkte çalı gibi saçlarıyla, her zamankinden şişman ve pejmürde bir haldeydi. Paltosu, yün eldivenleri ve takkesiyle bir kö-

şede oturmakta olan Juana her zamanki gibiydi. "Öleceğin hiç belli olmuyor," diye onu selamladı Felipe, alnından öperek. Kız kardeşine bir kızı olduğunu anlatmak için en sevgi dolu kelimeleri dikkatle hazırlamıştı, ama lafı döndürüp dolaştırmasına gerek kalmadı, çünkü Ofelia'nın tepkisi, sanki başkasıyla ilgili bir dedikoduyu duymuş gibi belli belirsiz bir merak göstermek oldu. "Herhalde onu tanımak istersin" dedi Felipe. Ofelia, biraz beklemesi gerekeceğini söyledi, çünkü bir duvar resmi projesine girişmişti. Juana lafa karışarak, öyleyse kendisinin gideceğini söyledi, zira huzur içinde ölebilmek için kızı kendi gözleriyle görmeliydi. Bunun üzerine üçü beraber gittiler.

Juana Nancucheo, Ingrid'i bir tek kez gördü. O tek ziyaretle huzur bulan kadın, her gece iki dua arasında yaptığı gibi Donya Laura'yla iletişime geçerek, torununun bulunduğunu, işlediği suçun kefaretinin ödendiğini ve artık cennete gidebileceğini haber verdi. Takvimde kendisine yirmi dört gün kalmıştı. Çevresinde kendisi için en önemli azizlerin tasvirleri ve hepsi de Del Solar ailesinden olan sevdiklerinin fotoğraflarıyla yatağına uzandı ve açlıktan ölmeye hazırlandı. Bir daha ne yedi ne içti; yalnızca kupkuru ağzını ıslatmak için bir parça buzu kabul ediyordu. Öngördüğünden birkaç gün önce hiçbir huzursuzluk ya da acı duymadan çekip gitti. "Acelesi varmış," dedi Felipe, öksüz kalmış gibi üzülerek. Juana'nın satın alıp odasında bir köşeye diktiği adi çam tahtasından tabutu kırıp attı ve onu ceviz ağacından bronz perçinli bir tabut içinde, rahibin ilahi okuduğu bir ayin sonrasında, Del Solar'ların aile kabrinde annesiyle babasının yanına defnetti.

Üçüncü gün fırtına nihayet yatışmış, güneş kış soğuğuna meydan okuyarak doğmuştu, Víctor Dalmau'nun arazisini nöbetçiler gibi koruyan kavak ağaçları sabah gü-

neşinde yeni yıkanmış gibiydiler. Karlarla örtülü sıradağlar, pırıl pırıl gökyüzünün eflatun rengini yansıtıyordu. İki büyük köpek içeride kapalı kalmanın verdiği uyuşukluğu üzerlerinden atabilmişler, nemli bahçeyi koklayarak kolaçan ettikten sonra canlarının istediği gibi çamurun içinde yatıp yuvarlanmışlardı, ama köpeklerin yaşına göre hesaplandığında sahibi kadar yaşlı olan küçük köpek şöminenin yanında yatmayı sürdürüyordu. Ingrid Schnake o günleri Víctor'la birlikte geçirmişti, ama Güney'de yaşadığı eyaletin yağmuruna alışık olduğundan o fırtına yüzünden olmaktan çok, birbirlerini tanımaya başladıkları bu ilk buluşmaya biraz daha zaman tanımak için kalmıştı orada. Bu buluşmayı aylardan beri dikkatle planlamıştı ve beraber gelmesinler diye kocasıyla çocuklarına ödün vermemişti. "Bunu benim tek başıma yapmam gerekiyordu, anlıyorsunuz değil mi? Benim için oldukça zor oldu, çünkü ömrümde ilk kez yalnız seyahat ettim ve beni nasıl karşılayacağınızı bilmiyordum," demişti Víctor'a. Elli yıl uzak kaldıktan sonra aradaki mesafeyi kapatamadığı annesiyle yaşadıklarının tersine, Victor'la ikisi kolaylıkla dost olmuşlardı, çünkü Víctor, onun taparcasına sevdiği ve tanıdığı tek babası olan üvey babası Walter Schnake'ye olan sevgisiyle asla aşık atamayacağını kabul ediyordu. "O çok yaşlı, Víctor, onu her an kaybedebilirim," demişti Ingrid.

Ingrid'le Victor, teselli bulma ihtiyacı karşısında ikisinin de gitar çaldığını, aynı futbol takımını tuttuklarını, casusluk romanları okuduklarını ve Neruda'nın pek çok dizesini ezbere bildiklerini keşfetmişlerdi, Ingrid aşk şiirlerini, Víctor da dökülen kanlarla ilgili olanları ezbere biliyordu. Ortak yanları bununla da bitmiyordu: ikisinde de melankoliye yatkınlık vardı, Víctor kendini işine vererek, Ingrid'se depresyon ilaçlarıyla ve ailesinin verdiği sağlam güven duygusuna sığınarak onu yeniyordu; Víctor kendisindeki bu melankolik halin kalıtımsal olmasına ve kızının Ofelia'nın sanatçı ruhunu ve gök mavisi gözlerini

almadığına üzüldü. "Bunalıma girdiğimde, bana en çok yardımı olan şey sevgidir," demişti Ingrid ve bunun eksikliğini hiçbir zaman duymadığını, annesiyle babasının gözdesi ve küçük kardeşlerinin sevgilisi olduğunu, onu tek koluyla havaya kaldırabilecek kadar güçlü ve kocaman bir köpeğin sakin sevgisiyle seven, bal rengi tenli dev gibi bir adamla evli olduğunu anlatmıştı. Bu kez Víctor da, sanki düşmanıymış gibi peşini bırakmayan ve arada bir kötü anılarla saldırıya geçen o sinsi kedere karşı kendini savunmasında Roser'in sevgisinin yardımcı olduğunu anlatmıştı ona. Yanında Roser olmadan ne yapacağını bilemez haldeydi, içindeki ateş sönmüş, onun yerinde üç yıldan beri sürüklediği bir acının külleri kalmıştı. Boğuk bir sesle yaptığı kendi itirafına kendi de şaşırmıştı Víctor, çünkü göğsünün içindeki o buz gibi soğuk boşluğu Marcel'in yanında bile hiçbir zaman dile getirmemişti. Ruhunun da giderek büzülüp küçüldüğünü hissediyordu. Yaşlılığın getirdiği fobilerin, buz gibi soğuk bir sessizliğin, dul kalmanın getirdiği yalnızlığın içine gömülmekteydi. Sahip olduğu az sayıdaki dostlarından vazgeçmeye başlamıştı, satranç oynayacak ya da beraber gitar çalacak kafadar arkadaşlar aramıyordu artık, eskiden pazar günleri yaptıkları mangal partileri de sona ermişti. Onu hastalarıyla ve öğrencileriyle temas kurmak zorunda bırakan işine devam ediyordu, ama bunu da sanki onları ekranda görüyormuş gibi, arada kalan aşılamaz bir mesafeden yapıyordu. Venezuela'da geçirdiği yıllarda, sanki bütün dünyanın acıları, şiddeti ve kötülükleri için yas tutuyormuş gibi gençliğinden beri kişiliğinin temelini oluşturan ciddiyetini kesin olarak yendiğini sanmıştı. Onca felaket karşısında mutluluk duymak ayıp oluyor gibi geliyordu ona. Yemyeşil, sıcacık bir ülke olan Venezuela'da Roser'e âşık olduğunda, kendini hüzünle sarmalama eğilimini yenmişti, Roser'in durmadan dediği gibi, o eğilim ağırbaşlı olmanın değil, hayatı hor görmenin bir yoluydu. Ama o

aynı ciddiyet büyük bir hınçla geri dönmüştü; yanında Roser olmayınca kuruyup gidiyordu. Bir tek Marcel'le ve hayvanlarıyla harekete geçiyordu.

"En büyük düşmanım olan hüzün beni yenmeye başladı, Ingrid. Bu gidişle, kalan yıllarımda bir münzeviye dönüşeceğim."

"Bu yaşarken ölmek gibi bir şey olur, Víctor. Siz de benim gibi yapın. Kendinizi savunmak için o düşmanın gelmesini beklemeyin, siz çıkın onu karşılamaya. Terapilerle bunu öğrenmek benim yıllarımı aldı."

"Senin o kadar kederli olmak için ne gibi sebeplerin olabilir ki, kızım?"

"Kocam da aynı şeyi soruyor. Bilmiyorum, Victor, galiba sebep gerekmiyor, bu bir kişilik meselesi."

"Kişiliği değiştirmek son derece zordur. Benim için artık çok geç, kendimi olduğum gibi kabul etmekten başka çarem yok. Seksen yaşımdayım, senin geldiğin gün bitirdim seksenimi. Hayatı hatırlamanın yaşıdır bu, Ingrid. Hayatın dökümünü yapma yaşıdır," diye karşılık verdi Victor.

"Sormaya haddim yokmuş gibi gelirse bağışlayın ama o dökümde neler olduğunu bana anlatabilir misiniz?"

"Benim hayatım bir dizi deniz yolculuğuyla geçti, bu dünyada oradan oraya dolaştım. Derin köklerim olduğunu bilmeden hep bir yabancı oldum... Ruhum da denizlerde yolculuk etti. Ama bunların üzerine düşünüp taşınmanın yararı yok gibi geliyor bana; bunu çok önce yapmalıydım."

"Bence hiç kimse gençliğinde hayatı üzerinde düşünüp taşınmaz Victor ve insanların çoğu bunu asla yapmaz. Doksan yaşını geçmiş olan annemle babamın aklına bile gelmez bu. Sadece yaşarlar, günbegün, mutlu bir şekilde."

"O tür bir dökümün yaşlılıkta yapılması yazık, Ingrid, işleri düzeltmek için vakit yoktur ki artık."

"Geçmiş değiştirilemez, ama belki de en kötü anılar giderek çıkarılıp atılabilir..."

"Bak Ingrid, kaderimizi belirleyen en önemli olaylar hemen her zaman bizim kontrolümüzün dışında kalır. Benim durumumda, hesap yaptığımda görüyorum ki hayatım gençliğimde İçsavaş'la, daha sonra da askerî darbeyle, toplama kamplarıyla ve sürgünlerle damgalanmış. Bunların hiçbirini ben seçmiş değilim, yalnızca kaderime öylesi düştü."

"Ama sizin seçtiğiniz başka şeyler olmuştur. Doktorluk gibi mesela."

"Doğru, doktorluk beni son derece tatmin etmiştir. En çok neye şükrediyorum biliyor musun? Sevgiye. Beni her şeyden fazla etkileyen şey sevgi olmuştur. Roser'e sahip olmakla çok şanslıydım. O her zaman hayatımın aşkı olarak kalacak. Onun sayesinde Marcel'e sahip oldum. Babalık da benim için son derece önemli olmuştur, insan olarak en iyi şartlarda inancımı korumamı sağlamıştır, Marcel olmasaydı o inanç yok olup giderdi. Ben hayatta çok fazla acımasızlık gördüm, Ingrid, biz insanların neler yapabileceğimizi biliyorum. Ayrıca anneni de çok sevdim, ama o fazla uzun sürmedi."

"Neden? Tam olarak ne oldu?"

"Onlar farklı zamanlardı. Bu yarım yüzyılda Şili de dünya da çok değişti. Ofelia'yla ben sosyal ve ekonomik bir uçurumla birbirimizden ayrıydık."

"Eğer birbirinizi o kadar seviyorduysanız, tehlikeyi göze almalı..."

"Bir an geldi, sıcak bir ülkeye kaçmamızı ve palmiye ağaçlarının altında aşkımızı yaşamamızı teklif etti o bana. Düşünebiliyor musun! O zamanlar Ofelia tutku doluydu, macera ruhu vardı onda, ama ben Roser'le evliydim, ona sunacak hiçbir şeyim yoktu ve benimle kaçacak olursa bir haftaya kalmadan pişman olacağını biliyordum. Acaba bu benim açımdan bir korkaklık mı oldu? Bunu

kendime pek çok kere sormuşumdur. Öyle sanıyorum ki duyarlı olmamamdan kaynaklanıyordu: Ofelia'yla olan ilişkimin sonuçlarını tartmadım, hiç istemeden ona çok kötülük ettim. Hamile olduğunu hiç bilmiyordum, o da bir kız çocuk doğurduğunu ve onun hayatta olduğunu hiç bilmiyordu. Bunları bilseydik bu hikâye farklı olurdu. Ama geçmişi deşmekle hiçbir şey kazanamayız, Ingrid. Her ne olursa olsun, sen bir aşk çocuğusun, bundan hiç kuşku duyma."

"Seksen yaş mükemmel bir yaştır, Víctor. Siz zorunluluklarınızı fazlasıyla yerine getirmişsiniz, artık canınız ne isterse onu yapabilirsiniz."

"Ne gibi, kızım?" diye gülümsedi Víctor.

"Mesela maceraya atılmak gibi. Afrika'ya safariye gitmek benim çok hoşuma giderdi. Yıllardan beri bunun hayaliyle yaşıyorum ve günün birinde kocamı ikna ettiğim zaman gideceğiz. Siz de yeniden âşık olabilirsiniz. Kaybedecek hiçbir şeyiniz yok ve bu çok eğlenceli olurdu, öyle değil mi?"

Son zamanlarında Roser'in söylediklerini dinliyor gibi geldi Víctor'a; biz insanların toplu halde yaşayan yaratıklar olduğumuzu, yalnızlık için değil, vermek ve almak için programlandığımızı hatırlatmıştı Roser ona. Bu yüzden de onun dul yaşantısıyla yetinmemesinde ısrar ediyordu, hatta ona bir eş seçmişti bile. Birden sıcak bir duyguyla Meche geldi aklına, kendisine kediyi hediye eden, bahçesinden domatesler ve şifalı otlar getiren o açıkyürekli komşusunu, şişman peri kızları heykelleri yapan o ufacık kadını düşündü. Kızı gider gitmez, yaptığı kalamarlı *arròs negre*'nin kalanıyla krem brüleyi ona götürmeye karar verdi. Denizlere yeniden yelken açacağını düşündü. Sonuna kadar da öyle yapacaktı.

Teşekkürler

Umut gemisi *Winnipeg*'den söz edildiğini ilk kez çocukluğumda, büyükbabamın evinde duymuştum. Çok daha sonra, aklımda kalan bu ismi Víctor Pey'le bir sohbetimiz sırasında yeniden duydum, o sırada ikimiz de Venezuela'da sürgündeydik. O zamanlar ben henüz yazar değildim, yazar olmayı hayal bile etmiyordum, ama o geminin ve taşıdığı sürgünlerin hikâyesi belleğime kazınmıştı. Kırk yıl sonra ancak şimdi anlatabiliyorum o hikâyeyi.

Bu bir roman, ama tarihî olaylar ve kişiler gerçek. Roman kahramanları kurgusal, onları tanıdığım insanlardan esinlenerek yarattım. Çok azını hayal etme gereğini duydum, çünkü her zaman her kitabım için yaptığım gibi soruşturma yaparken, fazlasıyla malzemeyle karşılaştım. Bu kitap, sanki biri bana dikte ediyormuş gibi kendi kendine yazıldı. Bu nedenle de tüm kalbimle şu kişilere teşekkür ediyorum:

103 yaşında ölen ve ayrıntıları düzeltmek için yoğun bir yazışma sürdürdüğüm Víctor Pey'e ve sürgündeki dostum Doktor Arturo Jirón'a.

Sığınmacı İspanyolları Şili'ye götürdüğü için ve bana her zaman eşlik eden şiirleri nedeniyle Pablo Neruda'ya.

Canla başla yaptığı ilk okuması için oğlum Nicolás Frías'a, müsveddeyi pek çok kez sayfa sayfa okuyup düzelten ve bu hikâyeyi 1936'dan 1994'e kadar kapsayan dönem hakkındaki araştırmalarda bana yardımcı olan kardeşim Juan Allende'ye.

Editörlerim Johanna Castillo ve Nuria Tey'e.

Sadık araştırmacım Sarah Hillesheim'e.

Telif hakkı ajansımdan Lluís Miquel Palomares, Gloria Gutiérrez ve Maribel Luque'ye.

Artık emekli olduğu için sırf bana olan sevgisinden müsveddeyi dikkatle gözden geçiren ve beni daha fazla çaba göstermeye zorlayan Alfonso Bolado'ya.

Hatalarımı düzelten amansız (ve kendisine bakarsanız yakışıklı) okuyucum Jorge Manzanilla'ya, zira kırk yıldan fazla bir süredir İngilizce konuşarak yaşadığımdan korkunç gramer hataları ve daha başka yanlışlıklar yapıyorum.

Olağanüstü kitabı *Spain in our Heart* (Yüreğimizdeki İspanya) için Adam Hochschild'e ve tarihî araştırmayı yaparken kitapları işime yarayan onlarca yazara.